

آذری

آل دیلی و ادبیاتی

فصلنامه (بین المللی) ترکی - فارسی ، فرهنگی ، اجتماعی ، ادبی و هنری

شماره: ۹ سال سوم پاییز ۱۳۸۲

استاد علی سلیمی

شماره ۹ پاییز ۱۳۸۴

آذری

فصلنامه‌ی (بین‌المللی) به زبان ترکی و فارسی
مجله‌ی فرهنگی - اجتماعی - ادبی - هنری
شماره‌ی ثبت: ۱۲۴/۳۸۳۸

صاحب امتیاز و مدیر مسئول: بهزاد بهزادی
مدیر داخلی: حشمت حافظی
مدیر اجرایی: حسن ریاضی (ایلدیریم)

ویراستار: فریدون محمدی
حروف‌نگار: کاوس نصیری
با همکاری هنری: لاجین اسماعیلی - وقار فرشلاف
صفحه‌آرا: ناهید نقی‌زاده
چاپ و اجرا: چاپ تصویر، نشر نخستین
بهای تک‌فروشی: ۱۲۰۰۰ ریال

نشانی: تهران، سعادت آباد، میدان کاج، چهارراه شهرداری، ساختمان اداری - تجاری سرو،
طبقه ۷، واحد ۲، دفتر وکالت بهزاد بهزادی. کدپستی: ۱۹۹۷۸۵۵۳۴

تلفن: ۲۲۰۹۴۹۰۰

فاکس: ۲۲۳۵۲۲۶۷

پست الکترونیکی: Azari_Eldili@yahoo.com

مجله در حک و اصلاح مقالات وارده آزاد است.

بسم الله الرحمن الرحيم

فهرست

۳	بهباد بهزادی	گام‌هایی در راستای پیشرفت و گسترش زبان و ادبیات آذری
۶	مجید تیموری فر (صفا)	اوستاد علی سلیمی
۹	عبدالرحیم بن حاکم‌نردی یئو	قوجا تارزن
۱۳	کند اوشاغنی	کۆر آتئین کۆر نالبندی..
۱۵	غلامحسین فرنود	برگی افتاد نامش سیامک شاطریان
۱۸	حبیب فرشایف	قاراقیش
۲۱	رسول رضا	شعر
۲۲	حسن ریاضی	مصاحبه با دکتر حسین محمدزاده صدیق
۳۰	مرتضی مجدفر	ایت‌لر و ...
۳۴	اتل اوغللو	خودوش (۵)
۳۸	بهرام صادقی	کۆر دۆیۆن
۴۴	اوستاد مفتون امینی	شعر
۴۵	روفت آغازاده	آذربایجان و بۆیۆک اییک یۆلو
۵۱	سامرست موأم	ناهار
۵۴	یوسف عظیم‌زاده	باهر لؤحه‌لری
۵۶	مؤهندیس میرعلی سلامت	کریم حاجی‌زاده‌نین یاشاییشینا بیر باخیش
۵۹	احمد شایا (آلان)	شعر
۶۰	عمران صلاحی	بیردن - بیر
۶۲	نریمان ناظم	خانشیش
۷۱	اورخان کامال	هر شئی‌دن اول چۆرک
۷۷	دکتر حسین سجادیه	شعر
۷۸	محمد قاضی	حئیوان دۆشۆنجه‌سی
۸۰	آندریه مورووا	پی‌ترووش مشهورلاشماسی!
۸۵	ح - ایلدیریم	وطنداشلیق اولچۆسۆ
۸۸	عزیز نسین	تاختالی کۆیدن مکتوب‌لار
۹۲	خیرالله حق‌بیگی (سابلان)	شعر
۹۳	رضا کاظمی	او ایت بیزه باخیردئ
۹۷	دوکتور فیروز رفاهی	آذربایجان ادبی دیلی گۆنئی آذربایجاندا
۱۰۴	حمید آرش آزاد - مرادعلی قریشی (قافلاتی)	شعر
۱۰۶	رضانوه‌سی	گۆلگۆ
۱۱۰	میر هدایت حصاری	سر اشپخدر را که آورد؟
۱۱۵	اوستاد علی میثمی - اکبر صالحی - کیان خیای - دالغا - شب‌دیز	شعر
۱۱۸	پینسلی مئند - گۆلدۆزلۆ ولئی	دئیشمه
۱۱۹	پۆمان اتلغنی	سۆز اینجی لری
۱۲۱	حسن ریاضی	خبرلر
۱۲۵	اتل اوغللو	هر شئی بیلن آدمین داستانی
۱۲۷	یوسف قوسی (فرزانه)	یتنی کیتاب‌لارین سیاهیسی

گام‌هایی

در راستای پیشرفت و گسترش

زبان و ادبیات آذری

خوشوقتیم که سال دوم انتشار فصلنامه‌ی «آذری» را به یاری نویسندگان، همکاران و خوانندگان محترم با موفقیت به پایان رساندیم.

در سالی که گذشت نویسندگانی تحت عناوین جدید به یاری و همکاری مجله شتافتند. بررسی اختصاصی زبان و ادبیات آذربایجان جنوبی به شیوه‌ی علمی و نقد ادبی به طور پیگیر، مقالات درباره‌ی موسیقی، نقاشی و کاریکاتور و صنعت فرش، سخنان بزرگان و نمونه‌هایی از طنز کلاسیک، ترجمه‌ی اشعار فارسی به آذری و ترجمه‌ی اشعار ترکی به فارسی و... گام‌هایی بود که به غنی‌تر شدن همه‌جانبه‌ی مطالب مجله انجامید. در بخش «اثر دلی و ادبیاتی» علاقه‌مندان جدیدی به جمع گردآورندگان فولکلور پیوستند و در بخش‌های متنوع فولکلور به گردآوری و انتشار آنها همت گماشتند، همچنین فصلنامه‌ی «آذری» با انتشار ویژه‌نامه‌ی علمی «درباره‌ی نگارش زبان آذربایجانی» مسایل عمده‌ی این مبحث را نیز مورد بررسی قرار داد.

کمبود ادبیات کودکان به زبان آذری محسوس است. بدون توجه به ادبیات کودکان، گسترش زبان و ادبیات آذربایجان به سامان نخواهد رسید. ارائه‌ی نمونه‌ای از ادبیات کودکان ضروری بود. بنابراین به ابتکار فصلنامه‌ی «آذری» از گروهی از استادان فن و شخصیت‌های باتجربه دعوت به عمل آمد تا به مناسبت روز جهانی کودک ویژه‌نامه‌ای به ضمیمه‌ی مجله‌ی «آذری» انتشار یابد. خوشبختانه همکاری نشریه‌ی «رشد» در زمینه‌ی فنی ذی‌قیمت بود. تقاضای امتیاز مجله‌ی کودکان به مقامات مربوطه داده شده و امیدواریم پس از اخذ پروانه به انجام این خدمت توفیق یابیم.

همکاران مجله‌ی «آذری» به درستی ضرورت انتشار دستور زبان آذربایجانی را احساس می‌کردند و درصدد این بودند که با استفاده از منابع معتبر به انتشار خودآموزی در این زمینه بپردازند.

به آگاهی می‌رساند که به کوشش تعدادی از همکاران به زودی این کتاب به طور مستقل چاپ و در دسترس همگان قرار خواهد گرفت.

آموزش دستور زبان آذربایجانی به زبان ساده با مثال‌های گوناگون و با رعایت اصول آموزشی... از واجبات است. پیشاپیش همه‌ی شیفتگان زبان آذربایجانی را به فراگرفتن دستور زبان مادری دعوت می‌کنیم.

در نظر است در سال ۱۳۸۵ بیوگرافی، سبک نویسندگی و آثار همکاران و نویسندگان ثابت فصلنامه معرفی و مورد نقد قرار گیرد. عصر ما اوج گرفتن ادبیات آذربایجانی پس از سال‌ها سکون و سکوت و دوره‌ی رونق و بالندگی است. نویسندگان و پژوهندگان معاصر در پایه‌گذاری آن نقش دارند، مسئولیت خود را در پاک‌سازی زبان، در درست‌نویسی و راهگشایی برای آینده به خوبی احساس می‌کنند. معرفی و نقد آثار این نویسندگان نه فقط مشوقی برای دوستان جوان می‌باشد، بلکه می‌تواند در خلاقیت خود آنها تأثیرگذار باشد.

***

نکته‌ای را به صراحت مطرح می‌کنیم: بهای نشریات آن قدر ناچیز است که کسی نمی‌تواند آن را تحمیل به بودجه‌ی خود تلقی نماید. ولی خرید نشریه و پرداخت بهای آن ضامن مالی دوام انتشار مجله و یا نشریه است.

در شرایطی که دولت به جای تحویل سهمیه‌ی نشریه از کاغذ، کار را به وعده و وعید می‌گذراند و نشریه مجبور است که از بازار آزاد و به بهای روزافزونی هزینه‌ی چاپ مجله را تأمین نماید، شایسته است که شیفتگان زبان و ادبیات آذربایجانی همان‌طور که در تمام زمینه‌ها با اتکا به خود به همت والای خود مشکلات را برطرف می‌کنند، با خرید و آبرنمان مجله و تشویق دوستان به خرید آن با پرداخت مبلغ ناچیزی بابت بهای آن که این مشکل را برطرف سازند.

بهزاد بهزادی

همکار محترم سرکار خانم حافظی مدیر داخلی مجله آزادی
درگذشت برادر بزرگوار شما

زنده یاد ابوالحسن حافظی

کارمند عالی رتبه‌ی بانک مرکزی، از بنیان‌گزاران، سهامداران عمده و مدیر عامل گروه فرهنگی مرجان را به شما و خانواده‌ی محترم‌تان، گروه فرهنگی مرجان و به جامعه‌ی فرهنگیان ایران تسلیت می‌گوییم.

گروه فرهنگی مرجان یکی از معدود گروه‌های فرهنگی موفق بود که تحول در خور نخستین در امر آموزش و پرورش ایجاد کرد. زنده یاد حافظی در مقام مدیر عامل این گروه، با کاردانی و عاشقانه نقش ارزنده‌ای در موفقیت‌های این گروه داشت. در اواخر عمر از درد چشم نابینا و به بیماری قلبی و تنفسی دچار شد، ولی تا گرفتن کلبه‌ی حقوق همکاری‌اش از با تشبیب و این تعهد را شرافتمندانه انجام داد.

درد هزاران دانش‌آموخته‌ی گروه فرهنگی مرجان و صدها همکار فرهنگی‌اش بدرغی راهش باد.

اوستاد علی سلیمی

اوستاد علی سلیمی^۱

• مجید تیموری فر (صفا)

آذربایجان موسیقی سینه نین گورکملی تار اوستادی و بیر چوخ یادداشلاردا قالان اثرلرین بسترکاری اولان «علی سلیمی» ۱۳۰۱ سنجی شمسی (۱۹۲۲ میلادی) ایلده باکی شهرینده دنیایا گوز آچیب، آتاسی ظوهراب کیشی بیر ایمانلی مؤسلمان ایدی و اردبیلین «مهماندوست» آدلی کندیندن ایشلمک اوچون قافقازا کوچوب و باکی شهرینده مسکن سالمیشدی. «علی سلیمی» اوشاقلقدان آذربایجان موسیقی سینه نین سنجیرلی نغمه لری و آذربایجان تارینین اوزک اوخشیان سسی ایله تانیش اولوب و اونا وورولموشدو. اودور کی، باکینین موسیقی مکتبلرینده بو سنتی اؤیره نمه یه باشلامیش و آز موددتده گوجلو ایستعدادا مالیک اولماغینسی ثبوتاً یتتیریب، ۱۹۳۲ م. ایلده آذربایجانین بؤیوک موسیقی اوستادی «احمد باکی خانو» ون موسیقی کیلاس لارینا داخیل اولور و تنزیکله اونون آنسامبیلیندا تار ایفاچی سنی کیمی ایشتیراک ائدیر. «علی سلیمی» احمد باکی خانو مکتبینده آذربایجان موسیقی سینه نین اساس لارینسی یاخشی اؤیره نیب و دیرلی تجربهلرله ده اتمیشدی. ۱۹۳۸ سنجی میلادی ایلده ایرانلی لارلا بیرلیکده گمی ایله وطنه قایثیدیر. بیر موددت قائم شهر

^۱ - پرتوی استاد سلیمی، اثر سیامک شاطریان.

و سونرا اردبیل ده قالیب، داها سونرا ایسه تهرانا کۆچۆر. او دؤورده آذربایجان خالق ماهنی‌لارینی و تصنیفلرینی یئنی فورمایا سالیب و تهران رادیوسو واسیطه‌سی ایله یایئلماسینا چالیشیب‌دیر. بو دؤور «علی سلیمی» اۆچون ایتییاه دؤورۆ کیمی سانیئیر، چونکی، رادیو ایداره‌سینده ایرانین بۆیۆک و آدلیم موسیقی اؤستادلاری، او جۆمله‌دن کولتئل علی‌نقی خان وزیر، روح‌الله خالقی، ابوالحسن صبا، مشیر همایون و حسینعلی ملّاح ایله امکداشلیق ائدیپ و اونلاردان هارمونی، بسته‌کارلیق و کتیرپوان^۱ اؤیره‌نیر و او هنیتین تۆوصیته‌لری ایله ایران-آذربایجان موسیقی‌سی‌نین رادیو و تریلیش‌لری «علی سلیمی»‌یه تاپشیریلیر. بو واخت‌لار «علی سلیمی» بئین-ۆل خالق موسیقی تئۆری‌سی ساحه‌سینده ییلیتی‌نی آرتیرماق اۆچون «حسین ناصحی» کیمی بۆیۆک کۆمپوزیتوردان^۲ چۆخلو فایدالانیپ و ۱۹۵۲-نجی میلادی ایل رودکی ساراییندا اونودولماز بیرفستیوال‌دا ایشتیراک ائده رکن «وطن سووتیاسی» آدلانان اثرین ایفاسینا گۆره قیزیل مدال‌لا تلطیف اولموشدور.

۱۹۵۹-نجی میلادی ایلده عاتیله قوروب و «وارتوش» خانم ایله یئنی بیر یاشاییشا باشلامیشدیر. بو زامان‌لار تبریزین تئلئویزیئون ایداره‌سینده قورولان اۆرکسترین ایش‌لری چۆخ گۆزه گلیملی و پارلاق اولموش، چونکی بو اۆرکسترین ترکیبینده گۆرکملی تار اؤستادلاری «دادستان‌پور»، «بیگجه‌خانی» و باشقا آدلیم موسیقی‌چیلر ده واریدئ. لاکین شاه رژیمی آذربایجانین اصیل و دیرلی موسیقی‌سی‌نین یایئلماسینا ماراقلی اولمايیب و اونو محللی موسیقی آلداندرماق‌لا تحقیر ائدیردی. باشقا طرفدن یۆنگۆل و باغی موسیقی‌لرین گئیش یایئلماسیندا وار قوّه ایله چالیشیردی. اؤستادین دئدیینه گۆره؛ دفته‌لرله تبریزده چالیشان آذربایجان موسیقی اۆرکسترینی داغیدیب و موسیقی‌چیلری چاش-باش ائدیردی؛ اونا گۆره ده، اؤستاد علی سلیمی اینقیلاب دؤورۆنده ایلکین اینقلابی سؤرودلارا، اۆز نیفرتینی، خالق‌لارین کۆلتۆر، مدنیت، دیل و دینی ایناملارینا خور باخان‌لارا گۆستردی. ۱۹۶۱-نجی ایلده آذربایجانین دۆنیا شۆهرتلی مۆغنی‌سی «رشید بئهودو» تهراندا کونسرت و ترمیش و اونون حۆضوروندا بیر کونسرت‌ده «علی سلیمی» فانتازینا^۳ اثرلرینی ایجرا ائدیپ،

۱- کتیرپوان: نوت یا ملودی، ملودی قارشئ‌سیندا (بسته‌کارلیق عئلمی و مبحث‌لریندن سانیئیر).

۲- کۆمپوزیتور: قیرانیئرجا، بسته‌کار و موسیقی‌شؤناس.

۳- آهنگ‌لری مۆختلیف سازلار اۆچون یارانیش و اونون ترکیبینده مۆعتن قاندا و فورم نظرده آلئیمانیب، چۆخ واخت‌لار فانتازینا متن‌لرینده بیر مۆوضو یا داستان شرح اولونور.

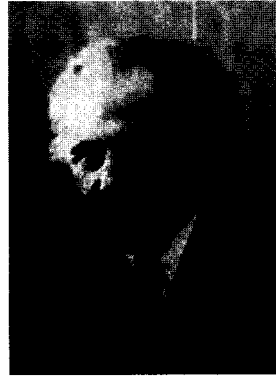
هابشله بسله دیتی آیریلیق ماهنی سینئی حیثات یوډاشی «واریتوش خانیم» واسیطه سیله ایفا اتندی، بو ماهنی رشید بنه بودوون کونلوند دین تاثیرلر بوراخمیش و اونا گوره ده، اوستاد علی سلیمی طرفیندن بو ماهنی رشید به بودوون جناب لارینا ایتحاف اولوندو. رشید بنه بودوون بو حاقدا موسکوزا سفرینده بیر دانیشیقدا بئله سؤیله میشدیر: «من ایران سفرینده اولارکن «علی سلیمی» آدی بیر بستره کارلا راست لاشدیم و اونون فانتازینا اثرلری و آیریلیق ماهنی سئی منده دین تاثیرلر قوتموشدور». آیریلیق ماهنی سئی رشید بنه بودوون، شوکت علی اکبر و... واسیطه سیله دوتیانشین چوخلو اولکلرینده اوخونوب و بیر خالق ماهنی سئی کیمی قارشیلانمیشدی.

اوستاد «علی سلیمی» غومرونون سون و اخت لاریندا آذربایجان موسیقی سنین ۷ اساس موغام و ضربی موغام لارین اونودولموش شوعه و گوشه لرله، آرتیق دیققتله چالیب و لسته یازمیشدیر، حیثیت کی، اونلارین نوت یازی لارینئی ایشله مک اوچون غومور و فانتازیمه ییب؛ لاکین بو ایش، او یولون داوامچی لاریندان اولان اوستاد «علی فرشباغ»-ین هومئی ایله چوخلو زحمتلردن سونرا حاضرلانیب و علی فرشباغ جنابلارینشین سؤیله دیشنه گوره نئچه ایل لر دیر «سروش نشریات»-نا وئریلیب دیر. علی سلیمی دن «تار آذربایجان» عونوانلی بیر کیتاب و بیر نئچه مقاله یادیکار اولاراق قالیبدیر. اوستادین مهربان و صفالی قلبی ۱۳۷۶-نجی گونش ایلی نین اوردینیه شت آئی نئین اوچونجو گونو سحر چاغی ساعات ۱۰-دا دویونمه دن دایاندی و ایکی گون سونرا جومه گونونده وطنیمیزین موسیقی سئور ائلی نین موبارک ال لری اوزره «مقبره الشعرا» دان «وادی رحمت» قبرستانینا آپاریلیب و هونرمندلر مکانیندا «آیریلیق» نغمه سنین زومومه سس لری ایله کی، کدرلی بوغازلاردان اوجالیردی، توراغا تاپشیریلدی و مزاری اوسته چیچکلر قالاندی. اوستاد علی سلیمی نین یاراتدیغی مشهور اثرلر:

«فانتازینا لار»، «آیریلیق»، «جئیران سئوگی لیم»، «سیزه سلام گتیریمش»، «انلیم، گوزوم شوکتیم جئیران»، «راحيله»، «آباردی سئلر سارانی»، «ساللانا-ساللانا»، «وطن سوتیاسی»، «صمد خاطیره سی»، «ساوالان»، «جئنجیم»، «کؤچری» و فیلم موزیکالاری.

^۱ غرب موسیقی سنین قدیم فورمالاریندان (بیر موسیقی پارچاسی کی، اونون متینده اوزله بیر موضوع ۲ دن ۱۲-یه قده بؤلومده ایجرا اولونور.

قوجا تارزن

• عبدالرحيم بى حاقوئردى ئىئو

باھار فصلى تىزجە داخىل اولموشدۇ. قوجا تارزن جاۋادىن آروادى مۇضطىرىب حالدا تىز-تىز قايىنىنى آچىپ كۆچەتە باخىردى ۋە آھ چىركى اوتاغا قايىئىدردى. ارى جاۋاد تامام قىشى خستە ياتىپ، ايندى ايسە قىچ لارنىدا بىر قدەر قوۋە حىس اندىپ دندى:

- آى آرواد، دۇرد آيدىر كى، من خستە ياتىرام ۋە ائوین قاپىئىندان باشىمى دىشارى چىخارمايمىشام، ايندى باھاردىر، پىنجرەدن باخىرام، گۇرۇرم باھار گۆنشى نىن ايشىغى ھر يىرى توتوبدور، اۆرە ئىمىم بىر كى دىرئىخىر، منىم پالتارىمى ۋىر گىنىنىم، گىدىم شىر باغىندا بىر آز نىس آلىم، قايىئىدۇم ائوۋە. بو نىچە آيدا بدنەمە تىمىز ھاۋا دىمە ئىپ، بلكە باھارىن ايسىسى منى حالە گىرە.

آرواد ارىنى گىنىندىرىپ، قولوندا ياپىشىپ پىللە كىندن اندىرىپ قايىئىدۇ.

ايندى نىچە ساعات ايدى كى، ارى گىتمىشىدى. گىچ گىلدىنىندن، آرواد اىضطىرپا دۇشۇب ۋورنوخوردۇ. بىر دە قاپىدان باخىپ، ارىنى گىندن گىلدە گۇرۇب، جلد پىللە كىنىن آياغىنا گىتەردى. جاۋاد اوجا بۇتلۇ، باشى- ساققالى آغارمىش گۇنچىك سىمالى بىر كىشى ايدى. قۇجالىغىنا باخمايئارقا جاۋانلىغىندا گىنىدىنى لىياسى نىن طىزىنى دىشمىزدى. اىپىك آرخالىق، ماھوت چوخا، بۇز ۋە قىنىمتلى بۇخارا درى سىندن پاپاق، شاورو چكىمە، بىلىندە قىزىل كىم، دۇشۇندە چارپاز آسىلمىش قىزىل ساعات زىجىرى... اونون لىياسى ھىمىشە بو ايدى.

آرواد جاۋادى چارپانانىن اۆستۈنە اىلشەيدردى.

- آ كىشى نىنە بىلە گىچ گىلدىن؟ يۇرولما دىن كى؟

- یوخ، آرواد یوزولمامیشام، حتماً اوزومده بیر جاوانلیق قوۋەسی دە حیس اندیره‌م.
- اینشالله تئزلیکله تامام ساغالارسان.

- باغدا ائله شیب، اطرافا تاماشا ائله‌ییردیم؛ هر طرفده آغاجلار چیچک آچماغا باشلائییردی‌لار؛ قوشلار بۆ آغاجدان او آغاجا آتیلاراق نغمه‌لری ایله باهاری تبریک اندیردی‌لر. گۆئی اوتلار قارانیق تورباغین آلتیندان باشلارینی چیخاردیب، یۆکسلمک اوچون باهار هاواسیندان ریشه‌لرینه قوۋت دیله‌ییرلر. بالاجا اوشاقلار گۆلر صیفتلری ایله بی‌قئتید، باغین خیتاوانلاریندا قیشقیرتی ایله یۆیۆرۆشۆرلر. اونلار باخدیقجا منیم اۆره‌ییم یانیردی. اۆز- اۆزۆمه دئییردیم: بو اوشاقلار نجه خوشبخت دیرلر، اونلارین اصلن خیاللارینا گلیمیر کی، بیر واخت اولاجاق منیم کیمی اونلاریندا ائودن چیخیب ائوه قاییداندا قوللاریندا یاپشاجاقلار.

اوتانیب چیچکلنمیش آغاجلارا، گۆیرمیش اوتلارا باخیب دئییردیم: نه اولاردی، اینسان دا بو نباتات کیمی قیش داخیل اولاندا یوخویا گئدیپ، باهار واختی بدینده تزه بیر قوۋت اولاراق اوتانایدی! جاواد بیر آه چکیب دئدی:

- آرواد، قالخ او تارئ منه گتیر، گۆرۆم چالایله‌جه‌یم‌می؟

آرواد قالخیب دیواردان آسئلیمیش تارئ ائندیریب تورباسیندان چیخاریپ وئردی ارینه. جاواد تارئ الینده توتوب نجه دقیقه ساکیب تاماشا ائنددن سؤنرا، درین بیر آه چکیب، تارئ سینه‌سینه باسدی. بیر نجه میضراب وئرانان سؤنرا الی بوشالیب تارئ یئره قویدو.

- گل آرواد، گۆتۆر آس یئریندن، لعنت سنه دۆنیا، لعنت گلسین سنه، قوجالیق! مگر من تار چالماقدان یوزولاردیم؟

آرواد تارئ آلیب توربایا قویوب یئننه دیواردان آسدی.

بو حالدا قاهی دۆیۆلدۆ. جاواد دئدی:

- آرواد، گنت قاهی‌ئی آج، گلن بیزیم اوشاقلاردیر. باغدا گۆردۆم، دئدیم گلسینلر بیر آز صۆحبت ائله‌یک.

آرواد قاپینی آچدی. جاوادین شاگیردلریندن بیر نفر تارزن و بیر کامانچاچی داخیل اولوب سلام وئردیلر. جاواد جاوانلارا یئر گۆستردی:

- ائله‌شین بالالاریم، نه یاخشئی اولوب چالغی‌لارینی‌ئی دا گتیریب‌سینیز؟

جاوانلاردان بیرى جاواب وئردی:

- سن بیزی ائومنه تکلیف ائندنه بیز فیکیر ائتدیک کی، الی بۆش گئتمه‌یین معناسی

یۆخدور: گئدیپ ائودن تار و کامانچانی گۆتۆرۆب گلدیک.

- چۈخ گۈزەل ایش گۈرۈب سۈنۈز، باغیشلايشن اۋتورماغا طاقتیم یۇخدور. من اوزانىم، سیز دە بیر قەدر چالیش، سۈنرا دا چای ایچیب صۇحبەت اندەریک. آرواد، گل منی سۈیۈندۈر.

جاوان تارزن جلد قالخیب جاوادى سۈیۈندۈروب اوزاندیردی.

جاواد دئدی:

- چۈخ ساغ اول اوغول، زحمت چکدین.

- سن بیزه اۋیرنمکده آز زحمت چکمه‌ییب سن. بیزیم ده بۇرجوموز همیشه سنه قوللوق ائتمکدیر. ایندی نه بویورورسان چالاق؟

- من جاوانلیقتا هر هاۋادان آرتیق «راست» سى سۈیۈردیم، هوسله ده اۋنۇ چالاردیم. بیر «راست» چالیش من ده قولاق آسئب جاوانلیغیمى ختالئما گتیریم.

جاواد گۈزلرینی یومدو، جاوانلار تارئ و کامانچانئى گۈتۈرۈب «راست» دسگاہینى باشلادیلار. بیر قەدر چالمیشدیلار، گۈردۈلر جاۋادین دۋداقلارئ ترپەنیر. جاواد دئشیردی:

- یائى فصلی ایدی. شاماخى جاوانلارئ یئىغما قویوب، مندن ساۋائى دا ایکی دسته چالغیچى گۈتۈرۈب نئچه گۈنۈن مۈددیتندە یائىلاغا سیاحتە گئتمیشدیلر. آیدینلیق گئجه‌ده، گۈزەل هالائى بیر چئشمەنین کناریندا جاوانلار هاله قوروب ایلەشیب، نۇۋبە ایلە اۋخویوب چالانلارا قولاق وئیریدیلر. مئشەنین تامام بۆلۈلرلى تارلارئن سسینە جمع اولموشدولار. بۆلۈلرلىن نغمەلری مئشەنین و چيچک‌لرین عطرى، گئجه‌نین سرین لیشنى، بولودسوز گۈندە سیاحت اندن آیشین تاماشاسى چالانلارئن و اۋخویانلارئن هامى سئنا نشە وئیریدی. اۋنلار دا همیشه‌کیندن بش قات هوسله چالئب اۋخویوردولار. بیردن جاۋانلاردان بیرىسى قالخیب دئدی:

- حضرات، منیم بیر تکلیفیم وار!

هامى اۋزۈنۈ اۋنا طرف توتدو، خاننده ساکیت اولدو.

- من تکلیف اندیرم کی، بورانا جمع اولان تارزنلر نۇۋبە ایلە تک تار چالئشلار. هر کسین تارئنا بۆلۈلر گلیب اۋزۈنۈ تۈخوندورسا، من اۋنا یۈز مانات باغیشلاياجاغام و اۋنون آدینى دا بورادا تارزنلر شاهى قوتاجاغام. هامى جاۋانئین تکلیفینی خوشلايتیب تارزنلره بویوردولار کی، نۇۋبە ایلە تار چالئشلار. هئچ کسین چالغى سى بۆلۈلۈ گتیره بيلمەدى. آخیر نۇۋبەت منە گلدى. تارئ سینەمه باسئب همین بو «راست»-ئى باشلادیم. بیر ده گۈردۈلر، بیر دنه بۆلۈلر گلیب منیم قارشیمدا بیتمیش آغاجین بوداغیندا ایلەشیب باشلادی چه-چه وورماغا. دئدیم:

«آی ظالئمئین قوشو، اولسن ده سنى اۋزۈمه طرف چکه‌جه‌یم».

بیر آز کئچمیشدی، اوندان گوردوم بولبول آغاجدان سورعتله ائنیب اوزونو تارا چئیریپ، اوجوب گئتدی. او واخت شیرواندا ماحموداغا آدیندا بیر موغامات شوناس واریدی. ماحموداغا بو حالتی گوردوکه یئریندن سیچراتیب گلیب منیم آلنیمدان اؤپوب دندی: «اؤلمه، یاشا!»

بودور اؤلمه ییب یاشاییرام... بودور اؤلمه ییب یاشاییرام! ایندی من کیمه لازیمام؟ چالغیچی لار «شیکسته-ی فارس» کئچنده، جاواد هؤلناک یئریندن قالخیپ

قیشقیردی:

- دایان! بونو سیز چالمیرسینیز. او

شیکسته نی من چالیرام، او بارماق منیم بارماغیمدیر. آفرین جاواد! مرحبا سنه! اؤلمه، یاشا، اؤلمه یاشا! باخین، باخین، گوی لر آرالاندیلار، اوزادان منه ال ائله ییرلر. اودور گؤی دن منیم اوجون تخت-ی روان ائیر؛ داها من بوندان سونرا یئرلره لازیم اؤلما یا جاغام! گلیرم! گلیرم!

بو یئرده جاوادین سسی بیردن کسیلدی. آروادین اوجادان قیشقیرتی سئ چالغیچی لاری دیکسیندیردی. هر ایکسی حاجات لارینی کنار قویوب دوردولار آتاغا. بیر آز سونرا ایکسی شاگیرد موعللیم لری نین یومولموش گؤز لرینه، رنگی قاچمیش صیفتینه باخاراق گؤز لریندن یاش آخیدیردی لار.

كۆز آتئىن

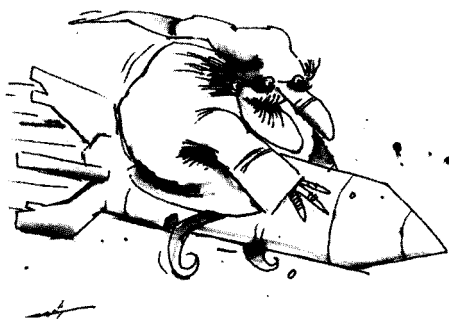
كۆز ئالبندى..!

• كند اوشاغى

جانىزا آند اولسون، بو جورج بوشو ھر كىم تاپىپ كىرىپ، اللىرى آغرىماسىن! لاپ كۆر آتا كۆر ئالبند تاپمىش. ائله بو باشا بو بۆرك! بئله منطق سىز دۆنئانئىن بئله دە ھاداران - پادارانچى، دلى نظرم، بئله گزەرم، ناخىرچى سى! اولارا! اۋزۇ دۆنئاداكى ان آشىرى سىئاستى ايله ان آشىرى تئورىست لىرىن يارانماسىنا سبب اولور، سونرا دورور: «- آى گلن تئورىست وارا!» چاغىرىر، باغىرىر. بىر دانىشار دۆنئاداكى بۆتۆن سولارى بولاندىرار، سونرا ھائى سالار، گلن دورولداق دئەرا! بۆتۆن دۆنئانى قارىشىدىرىر، سونرا دۆنئادا امنىيت قالمامىش دئىىر. بللى دىر، سن كىمى لر اولان يئردە امنىيت قالمازكى. دئىىرم دۆنئا آغزىنى يوما بىر تىك سن دانىشاسان، سن بوئوراسان او بىرى لر دە كىچى كىمى باش سىلكەيىپ، اىرى سىنە، دۇغروسونا باخمادان، بلى - بلى سىنى يئتىرەلر. بلكە تىكجە اوندا آرادان قالما - قال چىخمايئا! يۇخسا بىرى آغزىنى آچىپ دئسە قاشىن اۋستە گۈزۈن وارا، اوندا كۆرپۇ گندىپ قالار چايئىن اوتايئىندا، يازىغىن باشىنا تۆھمەت ياغمورو ياغار: دئموكراسى دۆشمانى دئىر، اۋلكە سىندە آرواد، آرواد دئىر، برباد دئىل. تئورىست بىجىر، آمئرىكانئىن امنىيتىنى خىطرە سالىر، آزاد دۆنئانى سئومىر، ياستىغى آلتدا سىلاحي وارا، بو صىدامدان بىردىر، بئىن المىلل تشكىلاتى گرەك دورسون بونو وورسون، يۇخسا من اۋزۇم اۋلمەمىشم، تۆپوم بئله، تانكىم بئله! دۆنئادا گرەك صۇلح اولما، من بونو ھامى ئىن بۆتونا قۇتاجام. سىزى كسىن دىنمەيىن، دئموكراسى سئومەيىن يارامازلارا! سىز نە تىبىشە سىز ايمىش سىز، بىر آز مىندن اۋىرەنن! «دىلىمدە تۆك يىتدى» دئمكدن، اۋدو باخىن قذافىيە، بس ھاپان عاغلىنىز باشىنىرا گلەجك!..!

- قارداش، شرره لعنت! اماندئ «باش - قولاغيميز گئىدى دئمه يين» سس سيز - سمير سيز اوتورون، قوئون دئسين - دئسين يورولسون، گئتسين. قان چاناغى دئر، جيئقئيريز چيئخسا خاطايا قالاريق! قوئون ديللنسه ده چين دن، كوبادان، وئئز وئلادان بيرى دينسين. بيز دينسك دئهر مؤسلمان سيز، سيزى تانيئيرام، تئروريست لر سيزين اولكه لردن چيئخير. هئچ اولماسا سيزين مملكتين سويوندان ايچميش لر، اوچاق لاري سيزين گوزدن كئچميش. هله منيم تخمينيمه گوره سيزين آلتئيش بيرينجى نوه نيز تئروريست اولاجاق، آتوم سيلاحى قايئرئيب، آمريكانى تهديد انده جك. سيزى من تانيئيرام، هانسى قوشون يومورتاسئسيز، هله يوز ايل لاييك اولساز دا، گليب اولارسيز توركيئه؛ كى، آوروپا آدينى داشئماق اوچون «شيراك» دئميشكن داها بير باشقا «كولتور دئوريمي» باشدان سوؤوب، تپه دن دئرناغا دئيشمئئيز گرە كدير. اوندا دا بيلميرم دؤزه ليب دئموكرات اولارسيز يا يوخ! منيم كى، گوزوم سو ايچمير، سؤيؤددن صندل اولماز!!..

- پاه آتانا! آدام بير بئله آغئلا - كامالا حئيران قالئير. يئرئين آلتئئى دا بيلير، اؤستونؤ ده، نئچه قرينه لر سؤنرا دا ايپه - ساپا گلমে ته جه ئيميزى هاردان بيلميش؟! باه باه!..
دوغرودان آفرين بوشا، اونو تايئب گتيره نه ده؛ كور آتئين البته گرەك كور دا نالبندى اولسون!*

سیامک شاطریان

بر کی افتاد

نامش

سیامک شاطریان

● غلامحسین فرنود

پدر گفت:

- انگار همین دیروز بود . ۲۵ تیر ماه ۱۳۳۵ که...

من و مجید تیموری فر، چشم در چشم و زیر لب گفتیم:

- سیامک به دنیا آمد.

منتظر افسوس پدر بودم که لبخندی زد. لبخندی کم رنگ و نافذ با بار عارفانه عرفانی صمیمی. کاملاً متفاوت با نوع بازاری آن که به قصد مصلحت در مجالس ترحیم دادوستد می شود. بلافاصله دود می شود و سیاهی ریا بر جا می ماند.

لبخند دانا و عارفانه ی پدر که حمیدش شناختیم، هوای مجلس را عوض کرد. نگاه ها آزاد شدند تا در میان عکس ها و تابلوها، گذشته ی سیامک را بجویند. نشان سیامک در خانه ی پدری کم نبود. جای طبیعی آنها داد می زد که پدر و پسر هیچ وقت از هم جدا نبوده اند.

محمدرضا ایرانی هم به جمع ما آمد. شباهت او و سیامک مایه ی حیرت شده. شباهت آخرشان، توضیحی می خواست که هیچکدام از ما نتوانسته پیدا کند. هر دو با اتومبیل و در جستجوی لوازم ضروری معاش به ایستگاه آخر رسیدند.

- لعنت بر تکنولوژی.

- نه، تقصیر متوجه فرهنگ است.

- کدام فرهنگ؟

- فرهنگی که در سردخانه‌ی سنت منجمد شده، ولی حرص و ولع سودطلبی در او زنده مانده.

- چه کند؟

جنایت ریز و درشت. یک پایش در هواپیما و در زیارت‌های متوالی، و پای دیگر در بازار بی‌تولید. انباشت ثروت، عقلش را دزدیده. داریم در خرید است و مصرف.

- حاصل کار چیست؟

- اتومبیل و موبایل چندگانه، یکی از نمودها. هر فرزندی یک اتومبیل با یک یا چند موبایل. خیابان‌ها و جاده‌ها در اختیار آنها. سرعت و مسابقه یکی از سرگرمی‌ها. محمدرضا ایرانی و سیامک شاطریان مزاحم کارشان.

حمیدآقا و مجیدآقا در گفتگوی دوستانه و من غافل از آن دو، در گفتگوی درونی. پدر آثار سیامک را از دوران خردسالی در پوشه‌ها حفظ کرده و اکنون یکی از آنها در دست تماشا. پدر دوست ندارد از آسمان هنر به اعماق تأثر نزول کند. در اوج سخن، شاهد مثال‌هایش از بزرگان خرد و اندیشه ایرانی است. لذت تکرار تماشا و شرح آثار فرزند را چنان با درد فراق می‌آمیزد که جایی برای تأسف نمایشی باقی نمی‌ماند.

گل‌ها و درخت‌های سیامک را از پوشه‌ها در می‌آورد و روی میز ردیف می‌کند.

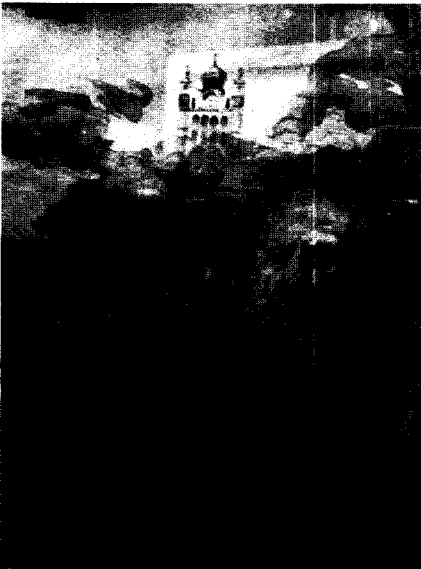
من باز از آن دو جدا می‌شوم و می‌روم سراغ چهلم سیامک که نتوانستم پا در درون بگذارم. ردیف تابلوهای مرده را دیدم که قبرستان در قبرستان ساخته بودند.

- انصافتان، خرد باستانی و مصلحت‌اندیشان کجا رفته. مجلس هنرمندی را که در این همه گل و درخت کاشته، عشق به طبیعت را در هر اثر به وضوح نمایش داده می‌شود با تابلوهای بی‌جان از میدان بدر کرده؟

آتش درون، زبانم را کوتاه می‌کند. دنبال آبی می‌گردم که آتش را بنشانند. سراغ روزهای شیرین فرهنگسرای تبریز می‌روم. در درب سرخاب و خانه‌ی شربت‌اوغلو، هیاهوی دلنواز کودکان را می‌شنوم که سرگرم نقاشی هستند. سیامک در کنارشان با همان صحبت و تواضع بچه‌ها را تشویق می‌کند. من اولین بار او را در «فرهنگسرای تبریز فقید» دیدم. از دور نگاهش می‌کردم و شیفته‌ی حضورش و در حال تأیید درونی خوش‌بینی خود بودم که روح پیشگام در آذربایجان، بیش از حد ناملموس شده. دفترچه‌ی نقاشی فرهنگسرا را به یاد می‌آورم که در تیراژ بالایی آماده شده بود، رایگان در اختیار بچه‌ها قرار می‌گرفت. روی جلد دفترچه، با طرح و نقش سیامک، کاملاً "کودکانه از آب در آمده بود؛ زیبا بود.

پدر و مجید آقا گرم گفتگو هستند و من فرهنگسرای تبریز را با پانزده هزار لبخند به علاوه‌ی لبخند سیامک مرور می‌کنم و تیتراژ فیلم «مهمانی مامان» داریوش مهرجویی به تداعی من اضافه می‌شود. زیرگذر و روگذرها و برج‌ها را می‌بینم که به بهانه‌ی ساخت و نمایش آنها اقدامات فرهنگ‌پرورانه مهندس میرطاهر موسوی و مهندس سیدرضایی یک‌یک سر می‌کشند و فرو می‌ریزند.

تبریز اکنون فرهنگسرا ندارد. چه باک؟ زیرگذر و روگذر دارد، سیامک ندارد... از خلوت جدا می‌شوم و به دو دوست هنرمندخواه می‌پیوندم. درخت‌ها و گل‌ها و چشم‌اندازها را تماشا می‌کنم و به خود حق می‌دهم که در چهل‌م نتوانستم پای در مسجد پر از تابلو بگذارم. آن روز فاتحه‌ای خواندم و با خیال سیامک و فرهنگسرا راه افتادم و در راه با شفیع کدکنی روبرو شدم. شعر می‌خواند. دقیق شدم:

در زمانی که بر خاک غلطید
از تگرگ سحرگاهی،
آن برگ،

زیر لب،
تند،

با باد می‌گفت:

زنده باد!

زندگانی!

مرگ بر مرگ!

مرگ بر مرگ!

قاراقیش

• حبيب فرشباف

پايئيز آخسامي نئين سرين ليڻينه باخماياريق يامان ترلەميشديم. تئز- تئز گئري دۇنۇب آرخامجا باخئيرديم، يۇل اوزونو ھىچ بير قارالتى گۇزە ديميردى. داڭاڭىب، يۇلون قيراغىنداكى بير داشين اوستۇندە اوتوروب، چانتامى ئىثرە قۇندوم. يۇرغونلوقدان انا مېن داليجا دئىئيرديم: «رحمتليين قىزى اليه گلهنى دۇلدوروب چانتايا...».

اينصافن «يائيجيلى» چاڭخاناسيندا قەۋەچى مە تكليف اتتىدى كى: «آئى قارداش چانتانى قۇي بوردا قالسين، وئەرم گۆمۇش آۋالى لار گئيرە كندە».

منسە اونون تكليفينه راضى اولمايئىب- بونون نەنى وار كى، اپارارام- دنديم. دۇغروسو ماشيندان دۆشۈب چاڭخانايا گيرندە چانتا نظريمە چۇخ يۇنگۇل گلدی. آنجاق «يائيجيلى» يۇخوشونو چىخدىقجا شۇقريب گنت بە گنت آغىرلاشئردى. بئلهجە بير ساعات يۇل گنتەمەمىش يۇرولوب قالديم. بيرآز تۆۋشەنيمى درديكدن سۇنرا آياغا قالخىب، چانتانى گۆتۈرۈپ يۇلا دۆشدۈم. ئىشە ھەر نەچە آددىمدان بير، - بير آتلى بلكە گلدی- دئىئە، دۇنۇب حسرتلە آرخاما باخئيرديم. بئله اولسايدى چانتامى آتلىيا وئريب اوزۇم دە پىئادا گۆن باتمامىش كندە چاتاردیم. حايف كى، يۇل اوزونو ھىچ بير گل- گنت گۇزە گۆرۈنمۆردۈ. چارەسيز آستا، آستا ئىريمەيە باشلادیم...

گۆمۇش آۋايا چاتاندا كۆچەلردە مال- حىيوان سسيندن قولاق توتولوردۇ. گۆيە قالخان تۈز-تۈرپاقدان، گۆز- گۆزۈ گۆرۈمۆردۈ. اللردە اولان فانيسلار يىن ايشيغىنى، تۈز- تۈرپاق دومان كيمى بۆرۈمۆشدۈ. قىچلار يىم يۇرغونلوقدان سۆرۈنسە دە گۆجۈمۆ تۈپلايئىب- بركىلى اولسون- دئىئە، اوجادان سسلنديم. حىيوانلار يىن آراسينداكى بير گنج اوغلان مېنى سسيمدن تانيئىئىب، فانيس يىندە مە ياخىن لاشدى:

- يۇرولماياسان ميرزە- دئىئە، چانتانى يىمدن آلدی. سۇنرا آرتئيردى:

- چۈنچ ساغ اول احمد، اوزوم ياولاش - ياولاش گلديم - دنديم.

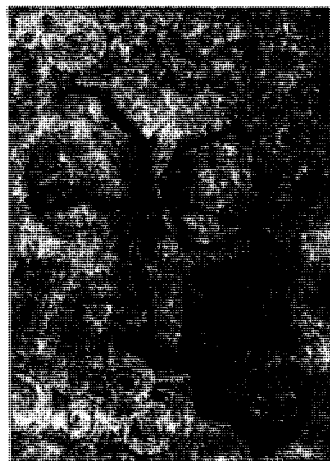
احد فانیستین سولغون ایشیغینی آتاغیمین آلتینا سالا- سالا، منی آپاریب منزلیمین قاپی سینا چاندیردی. قاپینی چالاندا، قیز قاییت ننه قاپینی آچیب، اینده کی قوللوقچونو یوخاری قالخیزیب، ایشیغینی اوزومه سالدی. منی گورجک «بیورا بیورا» دئییه، دالی چکیلدی. منسه سالام وثریب کیشی سینین حالینی سوزوشوب، ایچهری گیردیم. اوچ- دورد پالچیق پیللنه یوخاری قالخیب منزلیمه چاندیم. تاختادان کیریتی گوتوروب اولجه فانیسی، سونرا تور چیراغینی یاندیردیم. تور چیراغی نئین ایشیغی اوتاغیمین پنجره سیندن چیخیب، زیل قارالتیغی یارا- یارا دوز کندن او*باشینا قده اوزانیب گتدی. اوتاغیمین قاپیسی چالیناندا من آتاغا دورونجا قیز قاییت ننه اینده کی سینی آستانایا قوتوب گتری قاییتدی. او، سینی یه بیر- ایکی ال چوره یی، بیر پیئالا قاتیق، بیر قاج دا بنیر قویموشدو. قاتیق- چورک دن بیر- ایکی تیکه ییئیب، چانتامی بوشالتماغا باشلادیم. دوغروان دا آنام الینه گلنه چانتاما دولدورموشدو. مئیوه ده دئییه نده: بش اون دنه آلما، بیر نچه خیتار، بیر تکجه دنه ده نار چانتامان چیخدی. خیتارلارلا آملارین یاری سینی یه ییغیب قیز قاییت ننه یه آپاردیم. مئیوه لرین قالانلاری ایله ده گنجه گوروشه گلن قوناقلاری یولا سالدیم. تکجه ناری «قیشدا گره ییم اولار» دئییه، چمدانا قوتوب ساخلادیم. آخی اوتن قیش بیر ناسازین باخماغینا گکندنه کندنه هنج نه تاپانما ییب خوناخاملا بیرلیکده بیر اوزوج اریک چورده یی آپارمیشدیق. هله ده بو ایشین آجیسی ئادئمدان چیخمامیشدی...

پایئیز فصلی سونا چاتیب، قیش فصلی آغ- آپاق آتاق ایزلریله، داغلارین باشیندان ائنیب کنده یاخطینلاشیردی. قیش فصلی گاهدان یوللاری باغلایئیب، شهرین گل- گندینی کسیردی. ائله بو سببه تبریزدن گلنده آنامین عونوانینا بیر نئچه مکتوب یازئیب دوستوما وئرمیشدیم. - آنام مندن نیتاران قالماسین- دئیته، دوستوم هر آئی بیر مکتوب آناما چاتدیراردی. قیشدا کندلی لر قاب- باجانین جیرغیغینئی نه قدهر موحکم قاپاسالار دا، ئشنه شاختا بابا بیر یول تاپیب اونلارین ناسازلیق پایئینی ائو به ائو پایلاناردی. گاهدان بو آرا دا منه ده نؤویه چاتیردی. آنجاق هفته لرله ائوئیمده ئشمه لی بیر شئی تابماسام دا، ئشنه ده تکجه ناری ئشمه یه

قېتىمادىم. دۈنە - دۈنە ئىۋىمە قۇناق گىلسە دە يىشە تىكجە نارى ساخلايدىم. نھايت بىر گۆن قىز قايىت نە قايىمى چالاي:

- بالا، مېشە گۆل اندام ناسازدۇ، كىشى دە آشاغۇدا سنى گۈزلەيىر، دور گل گىدك - دندى.
اىستر - اىستەمز تىكجە نارى چىمداندا گۆتۈرۈپ آشاغۇ ائىدىم. بىللەلىكلە تىكجە نارى گۆل اندام خالانىن گۆرۈشۈنە آپاردىق.

قېشىن قاراگۆنلرى آغىر - آغىر كىچىردى. يىشە بىر گۆن نە ايلە قىزىلجا توتموش بىر طلبەمىن گۆرۈشۈنە گىتتىك. مېم بىر زادا گۆمانىم گلمىردى. قىزقايىت نە صاندىغىندىن اوچ يومورتا گۆتۈردۇ. طلبەمىن ئىۋىنە گىرنە، ناسازىن ياسدىغىنىن يانىندا، سىنىيە قۇيولموش بىر نار گۆزۈمە ساتاشدۇ. دىققەت لە باخاندا، گۆل اندام خالاي آپاردىغىم نارى تانىيدۇم.

قاراقىش سۈن گۆنلرىنە ياخىنلاشيدۇ. كىندە بۆتۈن جانلىلار يازىن گىلمەسىنى صېرىسىزلىكلە گۈزلەيىردى. بىر گىجە كىندىلردى بىرى گۆرۈشۈمە گىلدى. اۆ ھلە يىشە اۆتورمامىش پالتوونون جىيىندى بىر نار چىخارايى تاخچاينا قۇيىدۇ. گىجە كىچىدى قۇناغىم قايدىدا چىخماق ھامان نارى گۆتۈرۈپ باخىدۇم. پۇلۇشۇۋۇتۇن بۆتۈن پىرەلرى سىنىب، قايىغىنىن رىنگى بۇزارمىشدى. دىمك، قىش فصلىنى بۆتۈن كىندى الدن - الە دولانمىش تىكجە نارىم اۋزۈمە قايىتمىشدى.

دو شعر از رسول رضا

• ترجمه: احمدپوری

زمان

نخستین بار که دیدمش

مو، چه موهایی،

چشم، چه چشمانی

لب، چه لب‌هایی

لهیب سوزان زنانه

در دام قالبی از انسان

بئاتریس دانته!

ونوس تایتان!

لیلای فضولی!

... دیگر بار که دیدمش

نگاهم خیره در

موها

چشم‌ها

لب‌ها

های....

کجاست آن

کجاست آن که زنده کند

بئاتریس را

ونوس را

لیلا را.

آخر اما دل یکی است

بگویم اگر

چشم راستم فدای تو

لابد می‌گویی

چشم چپم را برای خود نگه داشته‌ام.

با یک چشم هم

می‌گذرد زندگی.

بگویم اگر

تاب می‌آورم هزاران عذاب را درراه تو

لابد می‌گویی

در راه عشق

عذاب چیست، اضطراب چیست؟

من قلبم را به تو داده‌ام

بی‌انصاف

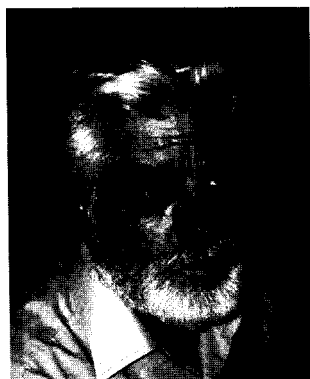
دل که دوتا نیست

یکی است.

شاهکار فرهنگنامه‌ی شعری در سده‌های میانه

مصاحبه با دکتر حسین محمدزاده صدیق

درباره‌ی

کتاب «سنگلاخ» اثر میرزا مهدیخان استرآبادی

• حسن ریاضی

س: آقای دکتر صدیق، اخیراً اطلاع یافتیم که شما پس از چاپ ترجمه‌ی فارسی کتاب دیوان لغات الترك، مشغول آماده سازی کتاب «سنگلاخ» برای انتشار هستید. لطفاً درباره‌ی این کتاب و نویسنده‌ی آن اطلاعاتی در اختیار خوانندگان مجله‌ی آذری بگذارید.

ج: کتاب سنگلاخ شاهکار لغت نویسی جهان اسلام، فرهنگنامه‌ی شعری سده‌های میانه است. میرزا مهدیخان استرآبادی این کتاب را بر اساس دوازده جلد اثر منظوم و نه اثر منثور از آثار امیر علیشیر نوایی (متوفی در ۹۰۶ هـ - ۱۵۰۰ م.) در شکلی بسیار اعجاب‌آور نگاشته و آن را به سه بخش تقسیم کرده است:

بخش نخست را «مبانی اللغت» نامیده و آن را در یک ترصیف، شش مینا با چندین باب و فصل و رسم تمهید به پایان آورده است. این بخش در واقع یک دوره‌ی کامل دستور زبان ترکی جغتایی است که با امثله و شواهد متعددی از آثار علیشیر نوایی، لطفی هروی و به صورت مطالعه‌ی تطبیقی تا اشعار مولانا محمد فضولی زینت داده شده است. ترکی جغتایی (یا Çağatay Türkçesi) گویشی کلاسیک و ادبی از ترکی اوزبکی امروز بوده است که حدود یکصد سال است از رواج افتاده است و مانند ترکی عثمانی که جای خود را به ترکی نوین در ترکیه داده، ترکی اوزبکی نیز اکنون ادامه‌ی منطقی ترکی جغتایی بشمار می‌رود. با توجه به اینکه گویشوران این شیوه‌ی کهن ترکی آسیای میانه اکنون در جهان باقی نمانده‌اند، آوانویسی تکواژها

و لغات آن بسیار دشوار و گاه محال می‌نماید. شاید هم از همین روی است که تاکنون متن کامل سنگلاخ چاپ نشده است. کلاوزن چندین سال پیش تنها یکی از نسخه های خطی آنرا به صورت فاکسیمیل و تکثیر فتوکپی مانند چاپ کرد. اما مقدمه‌ی بسیار مفیدی در شناخت ریشه‌های لغات بر آن نوشت. ژانوس اکمن (Sanos Eckmann) از سال ۱۹۵۰ به این سوی نزدیک بیست مقاله درباره‌ی ترکی جغتایی و با تکیه بر متن سنگلاخ در شماره‌های ۱۰ الی ۱۵ از مجله‌ی (Türk Dili ve Edebiyyatı) که از سوی دانشگاه استانبول انتشار می‌یافت، چاپ کرد. خلاصه‌ی دستور زبان ترکی جغتایی را نیز تدوین کرد.

دکتر کمال اراصلان (Dr. Kemal Eraslan) و دیگران هم که آثار بیست و یک‌گانه‌ی امیر علیشیر نوایی و لطفی هروی و دیگر شاعران ترکی جغتایی را چاپ کرده‌اند، آگاهی‌هایی در باب این شیوه‌ی کهن ترکی شرقی داده‌اند.

س: آیا شیوه‌ی ترکی جغتایی با شیوه‌ای که در «دیوان لغات الترک» به کار رفته، متفاوت است؟ آنگونه که پیداست این کتاب به ترکی اویغوری تالیف شده است که شما به آن «ترکی قاراخانی» هم نام داده‌اید.

ج: بلی، همین طور است. و درواقع باید گفت که لهجه‌ی ترکی جغتایی ادامه‌ی لهجه‌ی کهن و ادبی ترکی قاراخانی یا اویغوری است. ولی همان گونه که کاشغری در «دیوان لغات الترک» در موارد مختلف به شیوه‌های دیگر ترکی نظیر اوغوزی، قبیجاقی و غیره نیز پرداخته، میرزا مهدیخان هم در سنگلاخ از «ترکی رومی» و «ترکی ایرانی» فراوان سخن گفته است. اگر دقیق‌تر سخن گفته باشیم باید بگوییم که ترکی جغتایی ادامه ترکی خوارزم و آن نیز ادامه ترکی قاراخانی بوده است که در آسیای میانه رواج داشته و در جهان ترکی‌پژوهی شاخه‌ای از «ترکی شرقی» به‌شمار می‌رود.

بخش دوم کتاب سنگلاخ که قسمت اعظم (نزدیک یک‌هزار صفحه) از کتاب را در بر می‌گیرد، فرهنگ الفبایی لغات ترکی جغتایی است که با پژوهشی سخت‌باور و اعجاب‌انگیز در فصل‌هایی با عنوان‌هایی مانند کتاب الالف، کتاب الباء، کتاب الجیم و جز آن و تقسیم هر کتاب به دو جزء جوامد و مشتقات تدوین یافته است. مؤلف در ذیل هر لغت و به ویژه در افعال تمام ترکیات، کنایات، تصریف‌ها و اشکال متعدد جدا شده از آن لغت را نیز به عنوان مدخل‌های فرعی آورده و مباحث مفید دستوری را نیز بر آنها افزوده است. گاهی شرح برخی لغت‌ها، خود به صورت مقاله‌ای مستقل و مشروح در آمده است.

بخش سوم کتاب «تذیل» نام دارد و حاوی شرح واژه‌های فارسی و عربی و به دیگر سخن «فرهنگ نامه‌ی شعری آثار نوایی» است که در مباحث ادبیات تطبیقی ترکی و فارسی و عربی بسیار مفید است.

س: آن طور که معلوم است میرزا مهدیخان آثار مهمی هم به نثر فارسی نوشته است و کتاب «دره‌ی نادره»ی او معروف است و چنانچه می‌دانید نثر بسیار دشوار و متکلفی دارد.

ج: بلی، در تاریخ سبک شناسی نثر فارسی، میرزا مهدیخان نقش بسیار مهم و تعیین کننده داشته است. محمد تقی بهار در باب شیوه‌ی نثر او می‌گوید:

«میرزا مهدیخان با کمال قدرت قلم و ذوق طبیعی و پختگی عبارت و تتبع وافر، سه قسم نثر ایجاد کرده است.» و آنگاه نثر او را به سه نوع منشآت رسمی، نثر فنی، و نثر ساده تقسیم می‌کند.

منظور از منشآت رسمی وی به مجموع احکام، فرمان‌ها، منشورات، عهدنامه‌ها و مکاتبات رسمی زمان نادر شاه است که بعدها تحت نام «مخزن الانشاء» در سال ۱۳۰۴ هـ. در تهران چاپ شد.

نمونه‌ی نثر فنی وی نیز همان گونه که شما هم اشاره کردید «دره‌ی نادره» یا «دره‌ی نادری» است که میرزا مهدیخان در آن با قدرت عجیبی صنایع ادبی را مانند ترصیع، لفّ و نشر، حسن تعلیل، تفریق، ایهام، تضاد، موازنه، جناس، تشبیه، استعاره و جز آن به کار برده است و در آن مهارت خود را در انشاء و نثر فنی و مصنوع و استیلای خویش را به لغات عربی و فارسی به منصفی ظهور رسانیده است. این کتاب را با شرح و ذیل بسیار مفیدی، آقای سید جعفر شهیدی چاپ کرده است.

کتاب دیگر وی «جهانگشای نادری» نام دارد که اخیراً چاپ بسیار نفیسی از آن توسط انتشارات سروش منتشر شد و متن انتقادی آن از سوی آقای عبدالله انوار در سال ۱۳۴۱ انتشار یافته است. نثر این کتاب برخلاف «دره‌ی نادره» و بلکه مانند «سنگلاخ» ساده و روان است و جز در برخی از سرفصل‌ها، دارای صناعات لفظی بسیار اندکی است.

اما نثر کتاب سنگلاخ به قول محمد تقی بهار «لطیف و ساده» است که در مقدمه‌ی کتاب درباره‌ی ویژگی‌های آن بحث کرده‌ام.

س: معروف است که میرزا مهدیخان شعر هم می‌گفته است آیا دیوانی از او بر جای مانده است؟

ج: بلی، میرزا مهدیخان به سه زبان ترکی و عربی و فارسی شعر سروده است. اما این سه دیوان تاکنون به دست نیامده است. در مسیر راه شهر «کلات» به روستای «خشت» مرکز دقایق نادرشاه در خراسان، قصیده‌ای از وی به زبان ترکی بر روی سنگ مرمر به بلندی نزدیک سه متر حک شده است. او در شعر «کوکب» تخلص می‌کرد. در تذکرها و سقیینه‌ها نمونه‌هایی از اشعار فارسی وی ضبط است. در شعر فارسی مکتب «نوایی - فضولی - صائب» را دنبال می‌کرده است.

میرزا مهدیخان در میان نثرنویسان و شاعران فارسی زبان مورد احترام و تتبع بوده است. بسیاری از ادیبان عصر قاجار به تقلید از او کتاب‌های مهمی نوشته‌اند. مانند کتاب‌های «زینت التواریخ» اثر میرزا فضل الله خاوری، «حقایق الاخبار» اثر میرزا جعفر حقایق‌نگار، «گنجینه‌ی معتمد» اثر میرزا عبدالواهب نشاط، «مآثر سلطانی» و «حدایق الجنان» اثر عبدالرزاق دنبلی و جز آن که همگی در مقدمه‌های آثارشان از او به احترام یاد کرده‌اند و خود را شاگرد و مقلد او دانسته‌اند.

س: «سنگلاخ» از کتاب‌هایی است که زیاد مورد تتبع و تقلید قرار گرفته است. تاکنون چند عنوان کتاب به تقلید از آن تألیف شده است؟

ج: فراوان. برخی آمده‌اند آن را تلخیص کرده‌اند، مانند «محمد خویی» که تلخیص بسیار مفیدی با حذف مشتقات لغات و برخی شواهد شعری برای «عباس میرزا» ترتیب داد و آن را «خلاصه‌ی عباسی» نامید. از آخرین تلخیص هم که چند سال پیش توسط «روشن خیایی» با عنوان «سنگلاخ» چاپ شد، خبردار هستید.

کتاب‌های دیگری با عنوان‌های: «بدایع الف» «لغت نوایی»، «الاستشادات نوائیه»، «لغت جغتایی و ترکی عثمانی»، «المتغای ناصری» و جز آن وجود دارد که هنوز اغلب آنها چاپ نشده‌اند و به صورت نسخه‌های خطی در کتابخانه‌های تهران موجودند. این کتاب‌ها، در تتبع از ترکی جغتایی یا چاغاتای نوشته شده است.

س: آقای دکتر، شاید خوانندگان ما مایل باشند درباره‌ی ترکی چاغاتای باز هم از زبان شما مطالبی مفصل‌تر بشنوند.

ج: ترکی چاغاتای، پس از ترکی قاراخانی و ترکی خوارزم، سومین شیوه‌ی مکتوب و ادبی تاریخ زبان ترکی شرقی به شمار می‌رود که در روزگار جانشینان امیر تیمور، با خلق آثار امیر علیشیر نوایی به اوج کمال خود رسید. شیوه‌ی چاغاتای در واقع در میان ترکان مسلمان غیر اوغوز، یعنی در شرق دریای خزر، زبان ادبی و سیاسی دولت‌های آنان بوده است و اهمیت خود را تا اواخر سده‌ی گذشته که جای خود را به ترکی اوزبکی داد، حفظ کرده بود. در سال ۱۹۲۳ در دوره‌ی حکومت اتحاد شوروی، دولت سوسیالیستی اوزبکستان لهجه‌ی عوام شهرهای این سرزمین را به عنوان شیوه‌ی ادبی پذیرفت و به عمر هشتصدساله‌ی شیوه‌ی چاغاتای با حفظ بسیاری از عناصر صرفی و نحوی آن پایان داده شد.

زبان ادبی ترکی چاغاتای را، پژوهندگان متخصص به چهار دوره‌ی متمایز تقسیم کرده‌اند:

۱. دوره‌ی نخست، دوره‌ی پیش از نوایی، دوره‌ی انتقال از ترکی خوارزمی به شیوه‌ی که نوایی بنیان‌گذار آن شد.

از شاعران و نثرنویسان بزرگ این دوره می‌توان از: سکاکی، لطفی هروی، یوسف امیری، عطایی، حیدر خوارزمی، کمال خجندی، سید احمد میرزا، گدایی، یقینی و احدی را نام برد.

۲. دوره‌ی کلاسیک که نوایی، سلطان حسین بایقارا، حامدی، محمدصالح، شیانی،

عبیدی و

بایر را نمایندگان این دوره می‌شناسند که یک‌صد سال بعد از نوایی دوام داشته است.

۳. دوره‌ی میانی که تا روزگار ابوالغازی بهادرخان ادامه داشته است.

۴. دوره‌ی نوین؛ دو قرن اخیر که دوره‌ی نفوذ عناصر بومی و محلی و شفاهی به شیوه‌ی

ادبی به حساب می‌آید.

س: به نظر می‌رسد که میرزا مهدیخان مؤلف این کتاب آن طور که شایسته است برای خوانندگان شناخته شده نیست. لطفاً درباره‌ی ایشان هم بیشتر صحبت فرمایید.

ج: اسم کامل میرزا مهدی، به صورت نظام‌الدین محمد حاج‌الحسین الصفوی ثبت شده است. وی در روستای «گلین بابا» از توابع استرآباد متولد شده است. این قریه هم‌اکنون برجای مانده است و در ۷ کیلومتری جنوب خاوری شهر گرگان قرار دارد. مردم آن مذهب شیعه دارند و به ترکی خراسانی صحبت می‌کنند. شرح حال و زندگی وی در بسیاری از منابع تاریخی و ادبی کلاسیک آمده است. شیخ‌آغا بزرگ تهرانی در «الذریعه»، علی قلی‌خان واله داغستانی در «ریاض‌الشعرا»، محمد علی مدرس تبریزی در «روضه‌الصفای ناصری»، علی حسین‌خان در «صبح گلشن» و دیگران شرح زندگی و آثار او را آورده‌اند. چند پایان‌نامه و تحقیق مستقل نیز در این باب انتشار یافته است. دنیس راس در سال ۱۹۱۰ «مبانی‌اللغه» اثر وی را چاپ کرده، آرنوا در کتاب «دولت نادر شاه افشار» به تحقیق در احوال وی پرداخته است، عبدالله انوار، «جهانگشای نادری»، سید جعفر شهیدی، «دوره‌ی نادره» و روشن خیابی تلخیصی از «سنگلاخ» را نیز انتشار داده‌اند.

در اغلب این منابع آمده است که وی در کودکی هوش و ذکاوت زیادی داشت و از این روی پدرش محمد نصیر استرآبادی، او را جهت تحصیل به اصفهان، مرکز فرهنگی صفویان برده است.

میرزا مهدی در اندک زمانی در تحصیل علوم عصر، از اقران سبقت جسته و در روزگار جوانی بر ادبیات و انشاء و خط تسلط پیدا کرده و با تخلص «کوکب» به شعر گفتن پرداخته است و در سایه‌ی علم و دانش خود به دربار شاه حسین صفوی راه یافته و به ریاست بیوتات سلطنتی منصوب گردیده است. ولی طولی نکشید که به گوشه‌ای خزیده و منزوی شده است.

تحقیقات نشان می‌دهد که وی فردی مردمی و روستایی‌منش بوده و زندگی در دربار را خوش نداشته است و در سال ۱۱۴۲هـ. رهبری معنوی شورشیان بینوایان شهر و روستا در استرآباد علیه مظالم افغانه و سلاطین جور و فئودال‌های محلی را بر عهده داشته و مورد توجه نادر شاه قرار گرفته است و همراه او از اصفهان به مشهد رفته و از آن پس همه جا درسفر و حضر همراه او بود.

س: و گویا از آن زمان به بعد پیوسته در کنار نادرشاه افشار روزگار گذرانیده است. آیا به نظر شما وی که می‌گوید زندگی در دربار را خوش نداشته، چگونه سال‌ها در دربار نادرشاه زندگی کرده است؟

بلی، وی از سفر مشهد به بعد، تا پایان روزگار نادر پیوسته در کنار او بود، در بیرون راندن اشغالگران خارجی از ایران و در بسط ید روستاییان و بینوایان در امور کشور به نادر شاه کمک کرده است و در دوران جنگ تا واقعه‌ی دشت مغان «منشی‌الممالک» یا به قول امروزی «وزیر امور خارجه»ی نادرشاه بود. در واقعه‌ی دشت مغان نادر او را به سبب تسلط وی به نگارش ترکی، عربی و فارسی رسماً به شغل «وقایع نگاری» گماشت.

سرگذشت میرزا مهدیخان با حوادث زندگی نادرشاه درهم آمیخته است. عمر نادر در سفرهای جنگی هرات، بغداد، گرجستان، هندوستان، ترکستان، داغستان، آذربایجان، کرمان و جز آن گذشت. در این سفرها میرزا مهدیخان پیوسته همراه وی بوده است. نادرشاه درباری نداشته است تا میرزامهدیخان را هم «دربارنشین» بنامیم. پس از قتل نادرشاه در سال ۱۱۶۰هـ. نیز، وی باقی عمر را در گوشه‌ی عزلت به تألیف و تحقیق پرداخت و ناظر بسیاری از وقایع بعد از نادر نیز شد. او را در تسلط به علوم ادبی «صاحب ابن عباد ثانی» لقب داده‌اند و زندگی این دو تقریباً مشابه هم بوده است. درباره وی و رابطه‌اش با نادرشاه روایات و حکایات زیادی بین مردم جاری است که «محمد حسین قدوسی» بسیاری از آنها را در کتاب «نادرنامه» جمع‌آوری کرده است. از جمله روایتی است بدین مضمون که نادرشاه وقتی تاج بر سر گذاشت و لباس فاخر بر تن کرد، دفعتاً گریه‌اش گرفت و با میرزا مهدیخان به خلوت رفت و علت گریه را به او چنین بیان داشت که طفلی سه سال بودم، پدرم در نهایت تنگدستی قبایی برای من خریده بود و من آن را در کوچه هنگام بازی به بچه‌ای که لباس بر تن نداشت هدیه کردم. وقتی به خانه آمدم پدرم من را که لخت دید تنبیه کرد. دست و پایم را به طناب بست و به سقف دیوار آویزانم کرد. و اکنون دلم می‌خواهد این جامه‌ی فاخر را نیز به یکی ببخشم. نادر پس از نقل این واقعه ارتجالاً این مصرع را به زبان آورد:

ای کلاه پنخ، آرخالق قلمکار زری

و میرزا مهدیخان بلافاصله چنین سرود:

بر تو شاهی ختم باد و بر نبی پیغمبری!

س: بجاست در این فرصت کوتاه از امیر علیشیر نوایی بنیانگذار شعر توکی جنتایی و یکی از شاعران بنام کلاسیک توکی زبان، که این همه میرزا مهدیخان و دیگران به آثار او اهمیت می‌داده‌اند، چند جمله‌ای هم از زبان شما بشنویم!

ج: امیر علیشیر نوایی در روزگار خود هم مورد توجه و احترام اعظام دانشمندان بوده است. «خواند امیر» یکی از ملازمان وی در باب فضایل او، کتابی با عنوان «مکارم اخلاق» نوشته است. زین العابدین محمد واضعی کتاب «بدایع الوقایع» را در ذکر حالات او نگاشته است. حیدر میرزا در کتاب «تاریخ رشیدی» و سلطان محمد بن امیری در «لطافت نامه» زندگی علیشیر نوایی را نمونه‌ای از حیات معقول و اخلاق کرام توصیف کرده‌اند و از خیرات و مبرات او فراوان سخن گفته‌اند. تصویر علیشیر نوایی درحالی که به عصا تکیه داده، در زمان خود وی از سوی چند نقاش از جمله بهزاد، به تصویر درآمده که نسخه‌های اصلی آنها در کتابخانه‌های دنیا محفوظ است.

از طرف سلطان حسین بایقارا به وی چندین شغل دیوانی نظیر «نشانچی» (صاحب مهر ممالک)، دیوان بیگی، عضویت دیوان عالی، صدارت و وزارت داده شد، ولی وی در هیچیک از این مقامات درباری نماند و به قول خودش مهر شکست و استعفا کرد:

«چون بنکا لوطف اتندی شه دیواندا مؤهر،

بو ایدی ایلدین قویی مؤهر اورماغیم.

کیم غرور نفس سرکش منعی‌غه،

بارچادین بولغای قویی اولتورماغیم.

چون شکست نفس حاصل بولمادی،

موندین اولدو مؤهرومو سیندیرماغیم».

و در ۶۰ سالگی وفات کرد.

در طول عمر بابرکت خود علاوه بر تألیف چندین اثر منظوم و منثور خیرات و مبرات فراوانی نیز از خود برجای گذاشت. فخری هراتی در ترجمه‌ی مجلس نهم از «مجالس النفائس» به فارسی در «قسم اول» عدد بناهای خیر او را ۳۷۰ ذکر می‌کند و می‌گوید:

«... روی به تربیت ارباب فضل و کمال آورد. هر سال هزار دست جامه به مساکین مقرر

کرد و سیصد و هفتاد بقعه ساخت».

ذبیح‌الله صفا مؤلف «تاریخ ادبیات در ایران» که معمولاً در تحقیق نوابغ غیرفارس تحقیق ناقص و نامربوط انجام می‌دهد، در باب علیشیر نوایی مجبور به اعتراف شده است که: «علیشیر نوایی مردی متواضع و باادب و نیکو رفتار بود. با خلاق به مهربانی رفتار می‌کرد. مخصوصاً با شاعران و اهل ادب و هنر معاشرت دایم داشت و در تربیت و تشویق آنان مبالغه می‌کرد و محضرش محل اجتماع آنان بود. خود دوستدار هنر و هنرمندان بود و خطاطان و نقاشان و مذهب‌بان و موسیقی‌دانان، در خدمتش قرب و منزلت بسیار داشتند و به همین سبب وجود او در

رواق ادب و هنر در دوران سلطان حسین میرزای بایقارا تأثیر فراوان داشته و همگامی سلطان با وی در این راه، هرات را در پایان قرن نهم و آغاز قرن دهم، به صورت یکی از بزرگترین مراکز ادب و هنر درآورد. کرم و ضعیف نوازی و خیر و احسان او معروف است... وی در شعر ترکی مقامی بس والا دارد. به نحوی که با وجود شاعران دیگر ترکی گوی در این عهد، او را بنیانگذار واقعی شعر ترکی جغتایی دانسته‌اند.

س: شما نقش و تأثیر علشیر نوایی را در ادبیات عمومی ترکی چگونه ارزیابی می‌کنید؟

در قرون وسطا تأثیر علشیر نوایی در ادبیات ترکی بسیار گسترده بود. اگر سرزمین گویشوران جغتایی را در سده‌های میانه مرکز فرهنگی عمومی ترکی به حساب آوریم و خراسان بزرگ و ترکستان را هم جزئی از کلیت فرهنگی آن بدانیم، باید بگوییم که «سعید خان کاشغری» در ترکی خاوری و در شرق در مرکز، مولانا حکیم ملا محمد فضولی نیز در عراق عرب و آذربایجان و غرب این مرکز، تحت تأثیر مستقیم میر علشیر نوایی بودند. از این رو باید تأکید کنیم که وی مجموعه‌ی ادبیات ترکی عمومی راز شرق تا غرب را مدیون خود ساخته است. پیدایش سبک ترکی (معروف به سبک هندی) در فارسی و ظهور «صائب تبریزی» نیز محصول دنباله‌روی از نوآوری‌های نوایی در شعر آن روزگار بوده است. می‌دانید که وی به فارسی نیز دیوانی دارد و در فارسی «فانی» تخلص می‌کرده است.

س: آیا پیش از میرزا مهدیخان، کسان دیگری هم بر دیوان‌های امیر علشیر نوایی شرح لغات و فرهنگ‌نامه نوشته‌اند؟

میرزا مهدیخان، خود از دو نفر رومی نام می‌برد که بر اشعار امیر علشیر نوایی شرح نوشته و کتاب لغت تدوین ساخته‌اند. ولی می‌گوید که: «اسمشان در تألیف‌شان مذکور نیست». سپس چهار تن دیگر به شرح زیر نام می‌برد: ۱- طالع هروری، ۲- فراغی، ۳- ندر علی، ۴- میرزا عبدالجلیل نصری.

و درباره‌ی آنان می‌گوید که:

«...چون در کمال اختصار بود و اکثر لغات را معنی معلوم ایشان نبوده، تجاهل کرده‌اند و به ذکر آن نپرداخته‌اند».

در متن سنگلاخ نیز بارها اشتباهات و سهوهای آنان را به صراحت ذکر می‌کند.

استاد دکتر صدیق از مصاحبه‌تان با ما متشکریم.

ج- من هم از شما تشکر می‌کنم.

ایتلر و ...

• مرتضی مجدفر

ایت و اینسان

قاچماقدان یوزرولموشدو؛ آنجاق یئنه ده قاچیردی. قاچا- قاچا، دایانمادان، بیر داهایا دالیشینا باخدی. ایتلرین هۆرمک سسلری هله ده ائشیدیلیدی. دار- دۆدۆک بیر کۆچهیه چاتمیشدی. آنجاق، ایتلرین هۆرمک سسلری یئنه ده ائشیدیلیدی. کۆچهدهکی قاپیلارین بیرى آچیلدی.

- خانیم قیز نه اولوب دور؟! قورخما، گل ایچهری.
او، ایچهری کئچدی؛ کاش کی، کئچمه یه یدی. ایتلر اینسانلاری تکجه قاپارلار.

ایت و آنا

گنج آنا، دۆرد یاشلی بالاجا قیزی ایله، محلله نین بۆیۆک باققال دۆکانیندا گزیردی. قیز، دۆندورما دیله ییردی. آنا ایسه، دۆندورما آلماق قصدینده ایدی. بو حالدا سوسلو- پوسلو بیر اوغلان، تۆلکۆ، تۆر- توتوق بیر ایت ایله ایچهری گزیدیلر. ایت، اویان - بوینا گئدیر، یئردن اوغلانا ساری آتیلیر. ائشیدیب- ائشیدیلمه ین یاولاش سسله هۆرۆردۆ، اوغلان ایسه، ایتین بۆیۆنۆدن باغلادیغی ایپی، چۆخ یاولاشجا چکیر، اونو هدهله ییردی. ایت، بیر- ایکی دۆنه ده، قیزا ساری یۆنلمیشدی. بالاجا قیز، ایتین اونا داورانماسیندان، آز- چۆخ خوشو گلسه ده، قورخموشدو. ائله اونا گۆره، آناسینین دالیشیندا گیزلنمه یه چالیشمیشدی. اوغلان، قیزی آناسینین دالیشیندا، گیزلنمیش و قورخموش گۆردۆکده، الیندهکی ایپی چکمیش، ایتی دانلامیشدی:

- «نه دیر؟! ساکیت اول! بالاجا قیزی قورخوتدو...».

قیز ایسه، قورخوسوندان اوغلانین سۆزلرینی قانما ییب، اوجادان آناسیندان سۆروشموشدو:
«آنا! ایتین آناسی اونا نه دئدی؟!».

سوسوز ایت

هر بیر یئری گزیب دولانیب، کۆهنه محلله یه چاتدیم. یئنه ده کۆچه ده دولاشان اوشاقلار، محلله ده تک باشینا خرابه ده یاشایان فلاکتلی قوجا آروادین هنده ورینه جۆمالاشیب، اونون ایندییه قدهر یۆزلر دونه سۆیله دینی حشکایه سینی دینله ییردیلر. او، هر بیر زامان اونا باش ووران اوشاقلارا و آتا-آنالاری نئین طرفیندن اونا گئیم، یئمک و خوصوصیله بوزلو سو آپارانلارا، بیر حشکایه سۆیله ییردی: شیمیر، عاشورادان سونرا ایته دؤندۆ...

او دئیردی: «شیمیر، ایته دؤندۆ، سوسوز ایت. او، دؤنیا دوردوقجا، سو دالیسینجا اویان-بوئانا قاچاجاق... آنجاق تاپدیغی سولارین هامیسی، قوروئاجاق. بو ایتی هر گۆن ییز هامیمیز گۆرۆرۆک، آنجاق اؤنو تانییمیریق. بو ایتی گۆردۆکده، اؤنو داشا باسین... اونا دینه هر بیر داش، جنت باغچالاری نئین قایی سینی بیزیم اۆزۆمۆزه آچاجاق...».

اوشاقلارین دالیسیندا، خرابه نین ان داغیلمیش یئرینده دایانیب، قارئینین بو سۆزلرینی بیر داها ائشیتمک، اۆره ییمی اودا چکدی. آخی من ده سوسوزام؛ سوسوز یازیق بیر ایت. چۆخ سو ایچمیشم، آنجاق هله ده سوسوزام. سوسوزلوغومو سؤندۆرمک اۆچۆن، اویان-بوئانا گئتمکده ییم. بله دۆشۆنۆرم کی، دؤنیا ایل لر بۆیۆ دوردوقجا، داها من دورما یاجام. یادیمدا ایکن، اوشاقلیقدان من اوارا خیتاوان ایتی ییم... سوسوز، اوارا، خیتاوان ایتی. منیم پایتیم، هر گۆن یۆزه یاخین داش پارچاسی دیر... گۆندن یاغان بالا، بۆیۆک داش پارچالاری... من سوسوز بیر ایتیم، ائله داشا باسیلماغیمدا، سوسوز اولدوغومدان آسیلی دیر...

قوجا آروادین حشکایه سینی بیر داها ائشیتیم-دئی، کۆهنه محلله دن اوزاقلشدیم و سوسوزلوقدان دیلیم آغزیمدان ائشینه آتیلیب، دیلیم-دیلیم اول-اولا، بیر دامجی سو الده ائتمک اۆچۆن مقصدسیز یولوما داوام ائتدیم. اوشاقلار ایسه منیم اۆچۆن ائشینه چيخماغیمی آنلانیب، داش پارچالاری ایله، جنت باغچالاری نئین قایی لارینی، آچماغا باشلادیلار.

قیزغین ایت

بالاجا شهرجیک ده یئنی ایشه باشلامیش بالاجا ساندیوئچ دۆکانی، بالاجا، گۆزهل و یاراشیقلی جۆمله لرله، اوزادا یاشایان بالا-بۆیۆک آدم لاری، بالاجا دۆکانا ساری چاغییردی. دۆکانین گیریش حیصه سی، بالا-بۆیۆک بۆیالی کاغیذلارلا دولو ایدی:

- «ایستی لوبینا وار دیر».

- «بئین کاتلتی؛ یئمه لی-گۆجلۆ».

- «سؤسس-کالباس یی، مۆهندیس اول!».

- «دیل-جیتهر یی، دۆکتور اول!».

- «سؤد پئینیز ایچمه لی لر، بوم-بوز، قار تۆپو کیمی!».

- ان قىزغىن ايت...».

دۆكانىن قاباغىندىن كىچىن بىرى گىنج اوغلان، يازىلارنى اوخوينا- اوخوينا، اورادا دانيشماقدا ايدىلر. جاوانلارنى بىرى سۆرۈشۈدۇ: «ان قىزغىن ايت، داھا نەدىر؟!».

باشقاسى دندى: «نە بىلىم وئالاھ. او گۆن من سۆرۈشۈدۇم، دندى بورادا اۆز دىلىمىزدن سۆنرا، باشقا دىل لردن فايدالانماغىنى صلاحلى بىلمىرىك».

او بىرى گىنج اوغلان دندى: «منجە، چوخدا قىنالمالى دئىل؛ قىرپە زمانەنە چاتمىشۇق».

دوستو سۆرۈشۈدۇ: «نە اۆچۈن؟».

يولداشنى جاۋاب وئردى: «دىلىمىزى اۆيىرمە دىيىمىزە گۆرە، ھەر آن چاشماقدا ئىشۇق... ھردن يازىلارنىمىزى فارسجا سۆزلەرلە دولو اولدۇ اۆچۈن، باشا دۆشە بىلمىرىك، ھردن دە، قىزغىن ايت و بىلى يوردو كىمى قوندارما سۆزلەرلە اۆز- اۆزە دورورۇق».

دوستو دندى: «ئىشە دە ساغ اولسون بو قىتتىرلى ساندىوئىچ ساتان و طنداشىمىز... ئىجەدىر ايچەرى گىرىپ، آداما بىر قىزغىن ايت(ھاتداق) ئىشەك؟ منجە بىر آز دا دانيشساق «بىلى يوردو» ئاچاتا بىلمەرىك».

تەللى ايت

گۆى گۆزلۇ و سارى تۆكلۇ بالاجا گۆزەل بىر قىز، آناسى ايله گندىردىلر. اونلار، تىكجە آخشام اۆستۇ خىيواننى گزمك قىدىلە، ائودن انىشە چىخىمىشدىلار و شىھرىن بۆيۈك خىيوانىنىدا ئىرلىش پارك سارى ئۆنلىردىلر. پاركا ئاخىن، بىر جاۋان اوغلان، بىر چوخ مەكىنى قىزارمىش كۆمۈرلرىن اۆستۈنە دۆزمۇش، الىندەكى قاردۇنلا اونلارنى ئىللەيىردى. قىز و آناسى، اورادا دايانمىش و مەكە آلماق نىيىتىدە ايدىلر. بىر باشقا قادىن دا، بالاجا، آچاق بۆى و كىچىك آياقلى ايتى ايله، اورادا دايانمىشدى. گۆى گۆز قىز، ايتى تومارلايىش، ھم آناسى، ھم دە ايتىن صاحىبى ايله دانيشئىردى:

- مامان؟! گۆرۈرسن نە قەدەر گۆزەل دىر... بىزىم تەللى دن دە گۆزەل دىر.

- تەللى دە گۆزەل دىر! ئىلە دئىن تەللى كدەرلنر ھا...

- گۆرەسن تەللى بۆيۈك دور يا بو؟ منجە بو تەللى دن بۆيۈك دور.

- ھە! دۆزدۆر، ائىلە بىل سن دئىنەن دۆزدۆر.

- منجە، بو تەللى دن عاطىفەلى دىر. باخ! نە گۆزەل گۆزلرى وار... ھىچ دە منى دىشلەمىر.

- تەللى سنى، تىكجە بىر دۆنە دىشلەدى... ئايدىندا قالسا، ھم من، ھم دە آتان ساۋاشدىق،

داھا دىشلەمدى. تەللى دە بونون كىمى دىر. ائىلە بىل سن بونو تەللى دن چوخ سۆيىرسن؟!

قىز، آناسىنىن سۆن سۆزلىرىنى انىشەمدى و ايتىن ئىشەسىنە اۆز توتاراتاق دندى:

- خانىم! سىزىن ايتىنىز نىچە ئاشىندا دىر؟!

- دۆرد ئاشىندا...

- گوردون مامان بو بۆيۆك دۆر؟! تئلى نين تىكجه اوچ ياشى وار.

سۇنرا، يئنه ده ايتى تومارلا ياراق دئدى:

- من سىزىن ايتى چۇخ سئۇيرم. اؤنو بىزىم تئلى ايله ديشيرسىنيز؟!

آرۇاد، گۆى گۆز قىزا دئدى:

- بۇخ! من ايتىمىزى چۇخ سئۇيرم. يقين كى، سىزىن تئلى ده چۇخ گۆزەل و

عاطيفهلى دير...

سۇنرا، ايتىن يئنهسى، گۆى گۆز قىزىن آناسىنا باخىپ دئدى:

- سىزىن تئلى نيزده كيچىك آتاقلى اسپانىل دير؟!

قىزىن آناسى اوجا سسله گۆلەرک، دئدى:

- تئلى، منىم بو بلا قىزىمىن بالاجا باجىسى و منىم بالاجا بالامدىر!

ايتلرين اولاماسى كسىلدى...

قىش ايدى. شاختا، بۆتۆن كۆچه- باجانى بۆرۆمۆشدۆ و هر بير يىرى قار آلمىشدى.

يىل، كۆيۆلتۆ ايله، يىره اوتورموش قارلار گۆيلره قاوزايتىپ، كۆلك يارادىردى. ايتلر،

كۆچهده اولايثيردىلار و اولامالارنى نئين سسلرى، كۆچهدن كئچىپ، بۆيۆك حىطين

آغاجلارنى يارىپ، مطبخى آرخادا قۇيۇپ، انوه جالانىردى و انوده اولنلارنى جانلارنى،

قۇرخو ايله دۆلدوروردو.

ناهار واختى گليب چاتمىشدى و بۆز باشىن قۇخوسو، بۆتۆن انوى دۆلدورموشدو.

محمدحسين، آلتى- يئندى ياشلى بير گۆزەل اوشاق ايدى و هر اوشاقدا اولدوغو

كىمى، ايتىن اولاماسىندان قۇرخوردو. او، كۆرسۆنۆن تۆوندا اوزانمىش، يىشمك واختى آج

اولدوغونو ياددان چىخارتمىشدى. بالاجا اوغلانىن عمهسى، ناهار سۆفرهسىنى كۆرسۆنۆن

اۆستۆنده آچمىشدى و محمدحسينى يىشمهته چاغىرىردى. بالاجا اوشاق، اتى سئومىردى.

اوندان علاوه، ايتلرين اولاماسى دا، اؤنو بئزىكدىرمىشدى.

عمه، بير داها دا قارداش اوغلسونو يىشمهته چاغىردى. آنجاق بالاجا محمدحسين، بو

دۆنه سسسىز- سمىرسىز داينمادى و اوجا سسله، سسلندى كۆرسۆنۆن قىراغىندان

ديللندى:

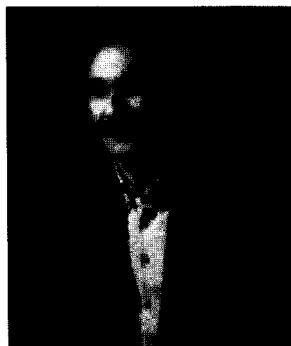
اتى آت ايتى

منه قوئى كته...

و بئله ليكله آلتى- يئندى ياشلى محمدحسين شهرىار، ايلك شئعيرنى سؤئلەدى و

ايتلرين اولاماسىنا سون قۇيىدو.

خودوش (۵)

• اتل اوغلو

شاهباز آغا خیردا، قندیمالی قلیانیئی دیزی اۆسته آلیب، بارداش قوردوغو حالدا چکیردی. او، عادتی اۆزره قلیان چکه- چکه دانیشیردی، بیرآز اۆتن گۆنلردن سۆز آچیب، آلاچیغین یوخاری باشیندا اونونلا قاباق- قانشار اۆتوران خودوشا اۆز توتوب دئدی: قال بوردا، تئجان دا یشتگین لشیب، قیز اوشاغی تئز سۇلار، بو دۇنه تۇئی توتماسان، جاماعات آیرئ جور فیکیرلشر، قایتاران کیشی ده سنی سئویر، کیشی چۇخلارینا یۇخ دئییب، اۆزۆمه ده دئییب کی، تئجان خودوشوندور. قال بوردا سنه یورد یشری ده وئره رم پولون اولسا بیر آلاچیق دا آل، اولماسا بیر کۆمه قایتیر. ایگید تک یشاماز، آلاه کریمدیر. آتا- بابان کئچیندی کی می سن ده کئچینرسن- دندی.

خودوش، آئی آغا یشرسیز- یوردسیز کئچینمک اولمور. آتا- بابام عۆمۆر بۆیۆ داغدان- داغا، آراندان یاتلاغا کۇچری لیکده عۆمۆر چۆرۆتدۆلر. آخیردا دا یوردالمصطفی اولوب دونیالارینئ دیشدیلر. یۇخ، بو داغدا- داشدا قالیب چۇپان اولماقدا باش ساخلاپا بیللمرم. تئجان دا ایسته سه سیز بۇیۆکلۆک ائدیب، قاباغا دۆشرسیز، آپارارام شهره. اۆردا کئچینریک. قایتاران کیشی ده ایسته سه شهره یشغیلار، ایسته سه ده بوردا قالار، هردن گۆرۆشۆنه گلریک. قایتاران آلاچیغا گیریب، شاهبازآغا ایله خودوشون دانیشیق لاری نئین اۆستۆنه چئخدی، سالام وئریب، آلاچیغین گیره جه یینده اۆتورماق ایسته ییردی کی، خودوش قۇلوندان توتوب قایتارانئ اۆزۆندن یوخاری کئچیردی. شاهبازآغا هم خودوشون سۆزۆندن آلینمیشدی، هم ده قایتارانئ قفیل گلیشیندن، سۆزلری نین یارئیمچیق قالیشیندان اینجیک گۆرۆنۆردۆ. او قایتارانا -

بويۇرون يوخارى باشا- دىئىب اۆتوردۇغو يىشردن تىپمەدى. سادەجە قلىنانىنى سۈمۈرۈپ تۈستۈسۈنۈ لۇپا بىغ لارنى تىن آراسىندىن ھاۋاغا بوراخىردى. بىر دىقەقە يە ياخىن بىلە بىر حالدا ايدى، سۈنرا اۆزۈنۈ اۋدلوڧدا يىشمك حاضىرلايان آروادىنا سارى دۈندەرىب- "آي بابام" چاي نە اولدۇ- دىدى. اۋدلوڧدان سس گلىدى- گىتىردىم، آغا گىتىردىم- دىئە جۈاب قايتاردى. بىراز كىچمەدن روس بادنوسوندا پۈزىرنگ چاي اىستىكان لارنى ايلە ايجرى گىرەن خانىم، قايتارانا ۋ خودوشا اۆز توتوب خوش گلىب سىز- دىدى. قايتاران ساغ اول- دىئىب، چاي بادنوسونو آلىب شاھباز آغانىن قاباغىنا قويدۇ. بىرىنى اۋزۈ گۈتۈرۈپ بىرىنى دە خودوشون قاباغىنا قويدۇ. بوغلانا- بوغلانا قالان چاي اىستىكان لارنى قاباغدا ايدى كى، اوزاڧدا گۈللە سسى انشىدىلدى. ھەر اۋچۈ دە قولاق لارنى شارىلتى لارنى گلىدىنى يۈنە ياتىرىپ قىرى- عى عادى گۈللە سس لىرىنى گلىدىنى يىشە بللىدىرىمك اىستە يىردىلەر. خودوش اۆزۈنۈ ساخلاشدىرا بىلمەيىب، آلاچىڧدان بايىرا چىخدى. او، اوبانىن قانشارىندا اولان يورد يىرلىرىنە، اوزاڧدا گۈرۈن اوبالارا گۈز قويدۇڧدا بىرزاد باشا دۈشە بىلمەدى. ايجەرى گىرىب، "بىرزاد سىزە بىلمەدۇم" دىدى. شاھباز آغا، اۋتۈر، اۋغول اۋتۈر. سىن چۈخىدان گىدىسىن، داي گۈللەلرىن سسى سە تاتىش گلمز. بىز بىلىرىك حىا كىمىن تۈڧنگى نىن بوغازىندىن چىخدى او سس لىر. خودوش تىجۈب لىدى- كىم اول- دىدى. شاھباز آغا- آخشاما بللى اولار- دىئىب آرمودو اىستىكانىنى بادنوسدان گۈتۈرۈپ بىر قورتوم اىچدى، سۈنرا خودوش دا چايىنى اىچدى. ھلە سۈكۈت آلاچىڧنى بۇرۇمۇشۇڧ. قايتاران كىشى دە آلىنىش كىمى گۈرۈنۈردۈ؟ بۇنا گۈرە كى، آلاچىڧنى بايىرىندا اىكن اىچەرىدە قىزى تىجانلا خودوش حاقىندا گىدەن سۈزلىرىن بعضى لىرىنى انشىتىمىشدى. شاھباز آغا دا اونا گۈرە آلىنىش گۈرۈنۈردۈ كى، ھم خودوش اۋنۈن فىكرىندىن گلىب- گىدەنلىرى پۈزدۇ، ھمدە قايتاران اىچەرى گىرىپ قۇنمادى كى، او خودوشو دانلاستىن ۋ اۋنو اۋبادا ساخلايا بىلسىن. شاھباز آغا اۆزۈنۈ قايتارانا توتوب، -آيە اۋبادا نىشانلى قىزدان- زاددان يۈخىدۇ- دىدى. قايتاران بىراز فىكىرلىشەب -يۈخ- دىدى، -ياخسى- دىئىب قلىانا بىر نىفس ۋوران شاھباز آغا، -آيرى اۋبالاردا آداخلى سى اولان جاۋان يۈخىدۇر؟- دىدى. قايتاران -يۈخ- دىئىب، يىشە تىجۈبلە سۈرۈشۇڧ- نىجە بەيە نە اولوب كى؟- شاھباز آغا: -آخى او گۈللەلر قىز قاچىران آدام لارنى گۈللەسىنە اۋخشايتىر. نە شىكاردى نە ساۋاش، آنجاڧ

قىز قاچىرانلار بىلە - بىلە گۈللەلەر شاققىلدا دارلار. ياخالاردا تۆيى دا كىيىۋىدور.
 اولسا ئىندى ايندى چالدى ئىردىق. بس قاچىرماغا گىدىبىلر - دىدى.

قايتاران: - آيى آغا: ايندى بۇ وخت گۈنۈن گۈن اورتا چاغىنىدا كىم قىز قاچىرا بىلر.
 قىزى قارائلىقىدا قاچىرارلار، گۈزدن ايتىرلر - دىدى.

شاهباز آغا، - يۈخ بەيم سىن اۈزۈن آروادى گۈن اورتا قۇيۈن سوۋاتىنىدا
 قاچىرما دىن - دىشىپ گۈلدو.

شاهباز آغانىن گۈلۈشۈ قايتارائىيۈمشالندى. اونون دا دۈداغى قاچدى، خودوش دا
 آرادان گۈتۈرۈلن بىر نىچە دىقەلىك سۈنۈقلۈقدان راضى اولوب قىرىشىغىنىنى آچىپ،
 بارداشلارنى دىشىپ اىستىكانىنى قاباغىنىدان گۈتۈرۈپ چاينىنى اىچدى. تنجان
 اۈزۈندە ياشماق آلاچىغا گىرىپ اىستىكانلارنى يىغىشىدىردى. او پوللو جىللىققاسىنى
 گىشىپ، آغزى خىطلى تىكىلن قىراغى كۈبرلى شىلتەسىنى دە گىشىمىشىدى.

خودوش تنجاني گۈرەن كىمى باشىنى آشاغى سالدى. انلده اولان عادته گۈرە
 نىشانلى قىزلار آداخلىلارنى اولان مجلسه گىتمىزلر. آما تنجانلا خودوش ائىل قايداسىلا
 آداخلىلاشمايمىشىدىلار. اونلار سادەجە بىر - بىرلىرنە دىشىكىلى ايدىلر. دىشىكىلى اوغلانلا
 قىز دا، آداخلىلىق رىسملرىنى ضعيف اولسا دا يىترىنە يىتتىرەرلر. اۈدور كى، تنجان اۈزۈنۈ
 توتوموشدو.

تنجان آلاچىقدان چىخىپ اۈدلوغا گىردى، ناھار سۈفرەسىنى گىرىپ آلاچىغا سىردى.
 كىشىلر آلاچىقىدا يىتمىكلرىنە باشلايدىلار. خانىملار ايسە اۈدلوقىدا ناھارلارنى يىدىلر. او
 گۈن آلاچىقىدا چۈخ دانىشىقلىق اولدو، آما هم شاهباز آغانىن، هم دە قايتاران كىشىنىن
 اۈرەيىندە بىر سۈز دۈيۈنلەنىپ قالدى. او دا تنجانلا خودوشون تۈيۈنۈن بارەسىندە
 ايدى. ناھاردان سۈنرا خودوش قايتاران گىلدە اۈتۈرمۈشودو. تنجان اۈنا چاي گىيرمىشىدى.
 قايتاران آروادى ايلە بىرلىكدە قوزو قوزوغونا، قوزولارنى قىرخىندان سۈنرا
 يارالانلارنىن يارالارنى نفتالين وۋروردولار. هر ايكى ار - آرواد بىلە - بىلە تنجانلا
 خودوشا وخت وئرىپ، اۈدۈن بايىرا چىخىمىشىدىلار كى، گلەجىكلرى بارەدە دانىشا
 بىلسىنلر.

تنجان اۈتاقچىلىقدان دىشىكىلى سىنىن دە يانىنىدا اۈزۈنۈ توتوموشدو. او بىر ايلە
 يايلىغىنى تۈتۈب او بىرى ايلە چاينىنى اىچىردى. چاي آراسى، خودوش ھىچ شەردن

بیزه بیر دانیشمادین آخی. دیء گۆرک اؤرانین آدام لاری نئجه دیر. قیزلار نئجه گئینیر؟
 یاشاییش لاری نئجه اولور؟- دندی. خودوش باشینی تؤولاییش، - آئی تنجان شهرله بو
 داغ- داشین او قدهر فرقی وار کی، دنمکله قورتارماز. بورادا یاشایان اینسان لارین شهر
 آدام لاری ایله مین لر فرقی وار؛ بورادا نه قدهر ساده لیک و طبیعی لیک اولسا اؤرادا مین او
 قدهر مۆکمل لیک و دولاشیق لیق وار- دندی. عؤمۆر بۆیۆ بیر کره ده شهره گئتمه یین و
 شهرده بیر گۆن اولمایان تنجان داها دا ماراقلی ایدی کی، شهر وضعیتیندن سۆز آچیشین،
 خودوشا اۆز توتوب دندی: بس شهر بوردان راحت دیر. خودوش دندی: یۆخ اؤرادا
 یاشاماق چتین دیر، آما ایمکان لاری او قدهر اولور کی، بیزیم بورادا او ایمکان لارین بیرینه
 ده الیمیز چاتمیر. اؤرادا یاشایان گرهک یۆزلرله چتین لیکلرین حللینده عاجیز قالماسین.
 شهر بزرکلی گلین کیمی اولور. آما او بزرک- دۆزه یین خرجی وار. یۆخسول لار ائله اؤرادا
 دا چتین لیک چکیر. یۆخسول ائله هر یئرده یۆخسول دور. بورادا وارلی هامپالارین کئفی
 ساز اولدوغو کیمی اؤرادا دا وارلی لار کئف ایچینده، یۆخسول لار عذاب ایچینده دیر. من
 ده گئدن گۆندن عذاب چکیرم. بیر گۆن ایشله مه یه ایمکانین اولماسا قارنین آج قالار.
 تنجان: بس اوندا، بوردا، ائله اؤبادا قال، ائو- ائشیک قور. خودوش - یۆخ، اؤبادا
 اوشاق لار درس اوخویا بیلیم، مدرسه یۆخدور. ساوادیسز آدام لار داها کۆر حاسب
 اولونور. من ده بورادان گئندن سؤنرا گئجه لر درس اوخویوردوم. ایندی ساوادلانمیشام.
 بعضی شی لر دن باش تاپیرام. دۆنیا دیشیدى، بیز ده گرهک دیشک، دوتیا آیرى جوړ
 قاباغا گئدیر و بیز ده قاتاردان گئری قالمالی ییق- دئیب تنجانی باشا سالدئ کی، شهره
 گئتمه لی دیرلر.

آردئ وار.

كۆز دۆيۈن

• بهرام صادقى
چنۇيۇن: حميد بخشمند

كۆزە كۆرۈنمەيىن بىر شىئى ۋار، آل كىمى. مەن اۈنۈ كۆرۈمۆرم، آمما حىس اندىرم، دۈشۈنۈرم اۈنۈ.
اۈ مەنى ايتەلەيىر اۈيان - بوئانا...

- آ...ها بىر بالاجا باشى ئىزى يۇخارى قوزايشىن. تېسۆم اندىن، شكىل آپاراتىنا
باختىن. اۈچەدك سايئىرام... تېپنمەيىن كى، شكىلى نىز خاراب اۈلار. حاضىر اۈلۈن، بىر...
ايكى... اۈچ...

ايكى گىنچە اۈندان سۈنرا، شكىل خانانىن پىللەكنىندن اۈستە چىخىردى كى، شكىلىنى
آلسىن. شكىلچى وئرن قىيىسى اۈۈۈچوندا سىخىردى. يادىنا گلىدى كى، ايكى گىنچە
اۈندان اۈل شكىلچى سۈرۈشوردو:
- آدى ئىز؟

ۋاۈ آدىنى دىمىشىدى.

- عادى اۈلسون: دۈرد - آلتى؟ پۈستال كارتى نىچە؟

ۋاۈ جاۋاب وئرمىشىدى:

- بىر دىنەسى اۈرنك اۈچۈن.

- صاباخ يۇخ، بىرىسى گىنچە حاضىردى... ساعات سىكىزدە.

قاپشنىڭ آچمايش ساعاتا باخدى. سىككىزى كىچىمىشىدى. اۈز - اۈزۈنە پىچىلدادى:

- شۆبەسەز كى، ايندى حاضىردىر.

شكىلچى نىن شاگىردى ماسانىن آرخاسىندا اۋتورموشدۇ. اۈنۈ گۆرچك آياغىنا دوردۇ. اۋ ايسە سالامىن جاۋابىنى وثرەندن سونرا بىر اۋستولون اۋستۈندە ايلشدى. شاگىردى تانىمايتىب اۈنۈ سۆزدۈ.

- دئەسەن اۈزۈ يۈخدور؟

- نىيە... نىيە... بورادا ايدىلر.

- بو قبضىن...

قبىضى جىيىندن چىخارنىپ، ماسانىن اۋستۈنە قۇيىدۇ. شكىلچى شاگىرد اۈنۈ گۆتۈرۈپ اۋخوتوب، سونرا باشىنى ائحتىراملا تىپتى:

- بلى قورىان انلە بو گىجەيەدىر... آما گرهك دۈزەسىنىز كى، اۈزۈ گلىسىن.

ايسەيىردى دئسىن: «ايش - گۆج...» اۋستولون اۋستۈندە اۋتوردۇ. شاگىرد دۈشۈنۈردۈ كى، اۋ، ايش - گۆجۈنۈ بوراخىب كى، گلىب شكىلىنى آلسىن و ايندى كى، شكىلچى يۈخدور، يقىن كى، آچىقلىدى. آما نە اندە بىلردى؟ فىكىرىنە گلدى كى، بىر شىئىلە اۈزۈنۈ مشغول ائتسىن. باشلادى بىر آلېومو وراق لا ماغا... اۋ سۆزۈشدۇ:

- گىلمەيەجك؟

- نىيە گىلمەيەجك؟ ايندىجە...

و اۋ دىۋارا آسىلمىش شكىل لرلە مشغول اۋلدۇ...

****

اۈن بىش دىقەدەن سونرا شكىلچى گلدى. انلە يۈلدان يىتتىشمەيش سۆز آچدى:

- خۇش گلىب سىنىز قورىان.

و شاگىردىنە دۈغرو:

- آغا چۈخ دان تشرىف گتىرىبلر؟

و يىئە دە اۋنا:

- ايندىجە خىدمتى نىزە تقدىم ائدەرم.

اۋ ايسە اۋستول دان قالخىپ ماسانىن قارشى سىنا گلدى. ايكى اىنى دە ماسانىن

قىراغىنا قۇتوب ايتتىظار چكدى. شكىلچى ايش اۋتاغىندان شكىل لرى گتىردى.

- قوئ گۆرۆم بودور؟ بعلی اؤزۆدۆر.
الینی اوزادیب شکیل لری آلدی. بیر آز باخاندان سؤنرا:
- بونلار دئیل، سهۆ اندیب سینیز.
- نئجه بو یوردوز...
- سهۆ اندیر سینیز، منیم بیغیم یۆخدور. بو شکیل لرین بیغی وار...
اوندان علاوه من باشیما پاپاق قویمارام.
شکیل چی تنز شکیل لری آلیب دیققتله اونلارا، سؤنرا اونون سیماسینا باخدئ:
- قریبه دیر... امما سیزه چوخ اوخشایثیر.
- اوخشایثیر؟ واللله نه عرض اندیم... داها بوراسینی دۆشونه بیلیمیرم.
شکیل چی بیر آز دورخوندو. شاگردی بیر آز اۇنجه دیشاری چيخمیشدی (نه ایش گۆردۆنۆ بیلمه دن چيخمیشدی دیشاری) گندیب ایش اوتاغیندان بیر دسته باشقا شکیل گتیریب سردی ماسانین اۆستونه. اونلاری آرایا- آرایا دوداغی آلتدا پیچیلدادئ:
- بونلار دئیل...
بیر قیزین شکلی ایدی،
- بو دئیل.
بیر قادینین کی ایدی،
- بو دا یۆخ.
بیر اوشاغین کی ایدی،
- بو؟
بیر شکله، بیر ده اونا باخدئ:
- بو سیزه چوخ اوخشایثیر. پاپاغی دا یۆخدور... امما یئنه ده بیغی وار.
او ایسه، باشینی ایرلی آپاردئ:
- گۆرۆم... پاپاغی یۆخدور...
سۆزۆنه داوام ائتدی:
- آخی «سیزه اوخشایثیر» نه سۆزدۆر؟ من هاردان بیلیم کی، اۆزۆمۆ گۆرمۆرم،
یادیمدا دئیل کی نه تهر دیر. آخی ایشلرینیزین قایداسی، نظمی یۆخدور کی، شکیل لر
اویان- بوئان اولماسین؟ نۆمره وورماز سینیز؟

- نېئە... نېئە نۆمرە وئورارلىق، ایشیمیزین قایداسی دا وار، نظمی ده. آمما آمان ناشی
آدامین الیندن. بو شاگیرد هامی سینی وئروب بیر- بیرینه قاتیپ، قاریشدیریپ. میثال
اۆچۆن، بورا بیر دیققت بوئورون اۆچ دسته شکیل وار کی، هامیسی نین اوستۆنده، سیزین
قبضی نیزی نۆمرەسی وار...

عۆمۆمۆزۆن سۆن چاغشیندا اۆزۆمۆزه ایش آچیب شاگیرد توتدوق! ائله بیل داغ
دالیندان گلیب... هنج بیر شئی باشا دۆشمۆر...

- سۆزۆن آخیرین دیء گۆرۆم. من نه ائله ملی یم؟ هاپانادک بورادا دوراچاغام
جناب شکیل چی باشی.

شکیل چی ایسه ئشنه ده شکیل لری آراماغا باشلادی.

بیر تاریخی بینانین شکیلی دیر.

- آها... اۆزۆدۆر.

اۆ شکیلی قاپدی.

- نتیجە کی اۆزۆدۆر؟ هنج نه ئی منله اۆخومور. منیم ژاکتیم هاردا بئله دی؟

شکیل چی اۆتوردو. حۆصله سیز جاواب وئردی.

- داها بیزه ربطی یۆخدور. بلکه ده ایسراغا گۆن پالتارینیز اۆ جۆر ایدی، بو گۆن

دیشیب سیز؟

- هنج بئله ایشین اصلی یۆخدور.

شکیل چی ئشنه آياغا قالخیب چیشین لرینی آتدی:

- داها بونلاردان سووائی باشقا شکلیمیز یۆخدور. بونلاردان بیرسی دیر...

او دیش لرینی بیر- بیرینه سیخیردی. بیر آز آرام اولاندان سۆنرا دئدی:

- بونلارین هنج بیرى منیم شکلیم دئیل، آلتی دنه دۆرد- آلتی، بیر دنه پۆستال

کارتی، پولونو دا آلیپ سان، گرەک تحویل وئره سن...

شکیل چی اۆچ دسته شکیل اۆنون قاباغینا قۆندو.

- سیزین تحویلینیزده کی، هیرس لنمک یشی یۆخدور. من کی، باش قورتارا

بیلیمیرم. هر اۆچۆ ده سیزه اۆخشا ئیر، سیزین شکلینیز دیر، بیرى بیغلی- پاپاق سیز،

بیرسی ده هم بیغ سیز، هم ده پاپاق سیز. هر هانسی نئی عشقینیز چکیر گۆتۆرۆن...

- عشقىم؟ اولمۇ ئاشقىلە دېر؟ جناب شكىل چى باشى ئا سىن باشىنا ھاۋا گلىب،
يا دا كى، منى الە سالىب سان. جانىم، سىن ايش آدمى دىئىل سىمى؟ ھىچ سىن مۇشتىن
اولمايىش مى؟ يا ايسىتىمىرسىن ايشلەيىب بىر تىكە چۆرك قازاناسان؟ دۇنيانىن ھاراسىندا
گۆرۈنۈپ كى، بىر نىفر گىدىب شكىلىنى آلاندا، اۈچ دىستە شكىل تۆكەر قاپاغىنا، سۇنرا
اۈنۈ الە سالىب دىئەلر كى، اۈچۈ دە جىنايىتىزىن شكىلى دىر، ھەر ھانسى ئى كۈنلۈن
چكىسە گۆتۈرە بىلرسىن؟ ايسراغا گۆن مگر كۆر ايدىن؟ نە ئىغىم ۋار ايدى، نە پاپاغىم، نە
دە كى زاكىتىم بىلنچى ايدى.

شكىل چى داھا جانا دورموشدۇ. اللىرىنى بىر - بىرىنە سۆرتۈپ سىنى اندىردى كى،
دانىشماسىن، اتىتىرام ۋ دۈزۈملە دندى:

- بو سۆزلىرىن ھامىسى دۆز، ھامىسى منطقى، منىم دە قبولمىدۇر. انجاق منىم بو
آخماق شاگىردىمىن گۇناھى دىر كى، بوللارنى قاتىب - قارىشىدىرىپ، ئۇخسا ئىلە اولجە
ئوباتمامىش تىقدىم اندىردىم، بىر ئىلە سۆز - سۆھبەت دە گرەكمىزدى...

- آما منىم اۈچۈن تىجۈب لۆ ئىشى بوراسى دىر كى، نىجە اولاي بىلر بو اۈچ شكىل
ھامىسى سىزە اۈخشاىتىن، لاپ ئىلە بىلىن كى، دۆز اۈزۈنۈز سۆنۈز، داھا بىلمىرىم
سىزىن كى دىر يا سىزە اۈخشاىتان بىر باشقا آدمىن كى... بىلمىرىم سىزىن اصل شىكىلى نىز نىجە
اولوب... آخى نىجە اولاي بىلر كى، سىز اۈز سىمانىزى تانىئا بىلمەنە سىنىز؟

- مگر سىز تانىئا بىلىرسىنىز كى، من دە تانىئا بىلم.

- نىجە تانىئا بىلمىرىم؟ سىز ايندىجە بىر شكىل گۆستىرىن مە ھەر ھانسى ۋاخىتىن كى
اولورسا، اولسون، تىز دىتىم منىمكى دىر يا ئۇخ. تىجۈب اندىرىم...

- تىجۈب اندىرسىن؟ مگر گرەك دىر دۇنيانىن بۆتۈن آدمىلارنى اۈز شكىللىرىنى
نىجە بىلىسىنلر؟ باخما اۈزۈنە كى، شكىل چى سىن، ايشىن بودۇر. ھانسى تۇتۇق اۈز
ئومورتاسىنى سىچە بىلر؟ گۆر نىجە جاماعاتى آلدادىرلار... اۈچ - دۆرد گۆن اۈيناداندان
سۇنرا ايش - گۆچ دىن قۇياندان سۇنرا اۈ ۋاخىت جاۋاب ۋىرىرلر...

شكىل چى آز قالمىشىدى آغلاىتىن. جىبىندىن بىر گۆزگۈ چىخارىپ ۋىردى اۈنا:

- دى بۇ كى، چىتىن ايش دىئىل. باخ! گۆر شكىل لره اۈخشاىتىرسان يا ئۇخ؟

اۈ گۆزگۈنۈ آلىب باخدى. سۇنرا ئىلە گۆزگۈ اىندە اولاركن اۈستولون اۈستۈندە
اۈتۈردۇ. دۈداغى آلتدا آجى - آجى پىچىلدادى.

بىر آز كىچىمىش، بىردىن - بىرە گۈزگۈنۆ شىكىل چىيە وئىرىپ باشىنىڭىڭىزنىڭىز ئاللىرىنە ئالىپ سىڭىدىڭىز.

شىكىل چىيە ئاۋاشىجا سۈرۈشۈدۈر:
- گۈزگۈنۆ؟

اۋايسە دورۇب يىئە گىتتىڭىز ماسانىڭىز قاپاغىنىڭىز، بىر دە شىكىل لىرى گۈتۈرۈپ باخاندان سۈنرا وئىردى شىكىل چىيە. شىكىل چىيە دىدىڭىز:

- ايه بىر آز بورادا اۋتورسان شىكىل لىرىن يىيەلەرى ھامىسىڭىز گىلرلەر. منجە پىس اۋلماز اۋز تاي- توشلارنىڭىز تاتىنىسانسا.

اۋ قاپىڭىز يا دۈغرو گىتتىڭىز:

- ھامىسىڭىز فىزىلداق دىر. بونلارنىڭىز ھىچ بىرى منىم شىكىلىم دىيىلەر. يىلمەك اۋلمور منىم اصىل شىكىلىم نىجە اۋلوب. اصلىن اۋلا بىلەر كى، كۈكۈندىن منىم شىكىلىمى گۈتۈرمەيسىز. كۈل باشىڭىزدا بو شىكىل گۈتۈرمەيىزلەر.*

اۋ دىشارىڭىز چىخاندان سۈنرا شىكىل چىيە دىلىرى كىمى باشلادىڭىز اۋتاغىڭىز فىزىلانماغا. - آز قالىپ دىلى اۋلام ايلامى. نىجە اۋزۈنۈ تانىمادىڭىز؟ نىجە بو شىكىل لىرى ھامىسىڭىز اۋنا اۋخشايدىڭىز؟ آز قالىپ... آز... اۋزۈمۈ پىنجىرەدىن توللايىم اشاغىڭىز. شاگىرد ايجرى گىردىڭىز:

- ەمى شىكىل لىرىنى آلدىڭىز؟ گۈزگۈنۆم گىدىردى قارشىمىزداكى شىكىل چىخانايى.

ايكى شئە:

• اوستاد مفتون امينى

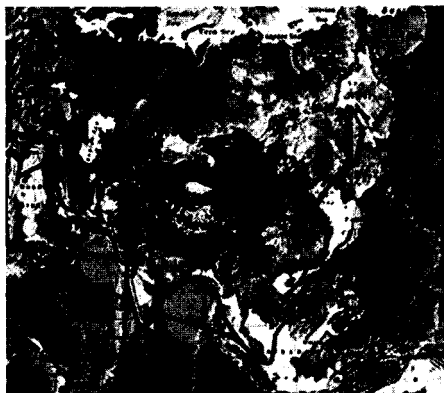
چئۆيرن: ع- آغ چايلئ

درد ھاۋاسئ

گۈنلر

گۈنشين گۈزەللىشى
گۈز قاماشدىران پارلاق ايشئقدا ايتمىشىدى
ۋ سىن گۈزەللىشىن
سئۈگى دۈلو مەبئىن دە.
□
اوندان اۈنجه كى گئجه نين آئىئى سئچەم
يا سحرين گۈنۈنۈ
بىلمەنە اولدو كى، بىردن
آغ بىر تۈز گۈئ اۈزۈنۈ آلدئ
ۋ سىر كۈلگە سىن اۈزۈنۈ.
□
ائە او آندا ايدى كى،
سەن ۋ گۈنش، ھەر ايكى نىز گۈزەللىشىدiniz
او، گۈئ اۈزەرىندە تانرئ گۈزۈندە
سەن، ئىر اۈزۈندە منىم اۈچۈن.

گۈنلر گۈندىن كئچىرلر
بولودلاردان قاباق.
گۈنلر ياددان چىخىرلار
جاۋاب وئرىلمىش مەكتوبلاردان قاباق.
گۈنلرى درىرىك (پايدان اۈنجه چىخىمىش گۈنلر تەك)
گۈنلرىن ھامى سىنئ گۈردۈكەن سۈنرا
باشقا بىر زاد قالمايتاجاق
تۈرپاق
ۋ
قارائلىق دان ساۋاى.
گۈنلر آغ زىرۈەلردە، بىر آز چۈخ قالىرلار
آما
سۈيۈق، ۋ چۈرۈمۈش.

آذربایجان ۋ بۆیۆک ایپک یۆلو

• رۆفعت آغازاده

كوچورن: پیمان شهبازی

دۇنيا مدنيىتى تاريخينده ان مۆھۆم ناييىت لردن بىرى ده آوازاسينا (آوروپا- آسينا) خالق لارنى حيايتىندا خوصوصى رول اوينايش بۆيۆك ايپك يۆلودور. بو ايلك بۆيۆك تيجارت يۆلو، يۆزايلىكلر عرضينده قديم دۆوزه ۋ اورتا عصرلر باغلانان مۆھۆم آرتىريتا، همچين، تيجارت ۋ معلومات منبعى اولموش، لकिन، بونولا ياناشى تىز-تىز باش وثرن مۇناقىشه ۋ مۇحاربهلر ده سبب اولموشدور. بو يۆل بۆيۇنجا ميللتلر ۋ مدنيىتلر، تيجارت مركزلى ۋ دۇنيانىن بير چوخ ايمپراتورلارنى نىن پايىتختلىرى مئيدانا گلرهك چيچك لنىش، يۆكسك اينكىشاف نۇقطه سینه چاتمىش، سۇنرادان مۇختليف سببلر اۆزۇندن تنزۇله اوغرايئارق يۇخ اولموشلار.

بۆتۇن تىدىل ۋ تغيىرلر رغنم، بۆيۆك ايپك يۆلو عصرلر بۆيۇ ياشايئارق اۇز وظيفه سىنى يثرينه يئتىرمكده داوام اتميشدير. قديم ايپك يۆلونون مۇوجود اولدوغو ايلك عصرلرده رۇما ايله «پارفيئا» آراسيندا تيجارتده واسيطه چيلىك اوغروندا مۇباريزه گئديردى. ۵-۶-نجى عصرلرده ايپك يۆلونون خيىلى حيصه سى فارس ۋ سۇغد، ۷-نجى عصردن باشلايئارق ايسه عرب تاجيرلرينين اينده ايدى.

سۇنرادان محض مۇنقۇل ايسىلاسى ايپك يۆلونون يۆزايلىكلرله مۇوجود اولان ۋ اينكىشاف اتميش قورولوشونو داغيديب اۆلكه لر آراسيندا تيجارت علاقه لرينين قيرىلماسىنى قاجىلماز ائتىدى ۋ نتيجه ده مركزى آسيتانين، ايرانين ۋ قافقازين بير چوخ

زنگین شهرلری ویرانه‌یه چئوریلدی. بوندان سونرا بیر کاروان بئله همین یوللا آوروپایا گئتمه‌یه جؤرعت ائتمه‌دی. بو سببدن، منطقه دؤولت‌لری‌نین اکثریتی (بورا چینین اوزون‌ده شامیل ائتمک اولار) آرتیق اولکی اینکیشاف سویته‌سینه یوکسه‌له بیللمه‌دی. بشر مدنیتی‌نین واحید وارلیغی کیمی مؤوجود اولماسینا ایمکان یارادان شرق و قرب آراسینداکی فعال و ایطیلاعات موباديله‌سی اوزون موددت کسیلدی. آوروپا آرتیق شرقین تأثیری اولمادان تام اینکیشاف ائده بیلمیردی. قورو یوللاریندان محروم اولان آوروپا ۱۵-نجی عصرده اوزاق آسییانا آپاران دیز یوللاری آراماق مجبوریتینده قالدی. بئله ایلکین جهدلردن بیرى دیزله اولجه هیندستانا، سونرا ایسه چینه گئتمک آرزوسونو کولومبونو آمریکایا گتیریب چیخاردی. بئله‌لیکله، بؤیوک ایپک یولو تنزوله اوغرادئ و مؤوجودیتینی اوزون موددتلی ایتیرمیش اولدو.

گوروندویو کیمی، ایپک یولو بوتون آوراسینا اراضی‌سینده باش وئره‌ن بیر سیرا حادثه‌لرین و جریانلارین تشکولونده تأثیر ائتمیشدیر. بو باخیمدان اونون آذربایجانین تاریخینه گؤستریشی تأثیره نظر یتیرمک ضروری‌دیر.

قدیم اودلار یوردو هله قدیم دؤورلردن بؤیوک ایپک یولو زنجیرینده اولدوقجا اؤنملی، ایستراتژی بیر مؤوقعه مالیک بیر «کیلید» ایدی. تاریخه معلوم دور کی، بو تیجارت خطی‌نین مؤوجودلوغونون لاپ باشلانغیجیندان، هله قدیم دؤورلرده بو دیناردان اونو شرق و قرب اولکه‌لری ایله باغلایان تیجارت یوللاری کئچیردی. باکی، بردع، گنجه، شکى، اردبیل، تبریز، ناخچیوان بونلار ایپک یولو اؤزینده یشرلشن آذربایجان شهرلرینین آنجاق آز بیر حیصه‌سی‌دیر.

مرکزی آسیا و قافقازین بیر چؤخ اولکه‌لری ایله آذربایجان تاریخی، معنوی و مدنی علاقه‌لرله باغلیدیر. بو هئچ ده تصادوفی دئییلدیر. بئله کی، تیجارت یوللارینین کسیشمه‌سینده یشرله‌شن بو منطقه‌نین طالئعینه تاریخن سیاسی و ایقتیصادی-تیجارت مرکزی اولماق رولو دؤشموشدور. زنگین خام مال انجینا‌ط‌لاری، اینکیشاف ائتمیش کند اکینچی‌لیک و صنعتکارلیق آذربایجانین تکجه اوزون‌ن آیرئ-آیرئ ویلا‌ی‌ت‌لری ایله دئیل، قوشو اولکه‌لرله ده تیجارت علاقه‌لرینین گئیشله‌نمه‌سینه کؤمک ائتمیشدیر. تاریخده مؤهوم رول اؤینامیش ایلکین شهر مدنی‌ی‌ت‌لری اولجه یاخین شرق، اورتا آسیا اولکه‌لرینده و قافقازین جنوب اراضی‌سینده تشککول تاپمیشدیر. جنوبی آذربایجاندا، آراز اؤزینده و ناخچیواندا فیلیزشوناسلیق و مؤختلیف سنت نؤولرینین اینکیشافی ایلک شهر مرکز‌لرینین تشککول

تاپماسینا و اینکیشافینا سبب اولموشدور کی، بوندا دا یاخین شرقین مشهور مدینیت مرکزلی ایله گئیش علاقهلر یارادیلماسینین رولو بؤیوک ایدی.

تدقیقاتلارین نتیجهلری گؤستریر کی، میلاددان اؤنجه ۳-نجی مین ایللیکده کۆر-آراز باستان شوناسلیق مدینیتی و قدیم شرقین، کیچیک آسیانین، آرائیق دیزینین شرقینده کی خالقلارین و آوروپانین جنوب-شرق حیصه سی مدینیتلرینین سیخ علاقهلری وار ایدی و حتا، اگر داش دؤورونده تأثیر بیرطرفلی ایدیه، آرتیق تونج دؤورونون ایلکین مرحله لرینده کۆر-آراز مدینیتی اؤن آسیادا دا یایئیلماغا باشلامیشدی.

میلاددان اؤنجه ۳-۲-نجی مین ایللیکلرده قافقازین آرسن (مرگوموش) بؤرونجۆ بوتون جنوبی آوروپایا یایئیلیمیشدی. یتری گلیمشکن، زنگین آرسن منبع لرینه ناخچیوان اراضی سینده راست گلیندیینی قئید اتمک لازیمدیر. یاخین شرق ایله جنوبی قافقاز آراسیندا فؤرپوست رولونو اؤنایان ناخچیوان، اورمینا اطرافی ماحال لارلا و کیچیک آسیا ایله دائمی علاقه ساخلائییردی.

میلاددان اؤنجه ۲-نجی مین ایللیشین اولینده کی ایقتیصادی و مدنی علاقهلر بزه کلی ناخچیوان کنترامیکاسینین تکجه میل-قاراباغ دؤزۆنده، ائله جه ده گنجه جای وادی سینده دئیل، گۆرجۆستان، اورمینا (جن. آذربایجان)، قافقاز و اطرافی شمال ویلایتلری اراضی لرینده ده گئیش یایئیلیماسینى شرطلندیردی. بئله لیکله، اورمینا اطرافى، ناخچیوان، میل-قاراباغ و موغان دۆزلری، کیچیک قافقاز، خزر دیزی ساحیللری و دیگر منطقه لرده مسکونلاشان تایفالار آراسیندا تونج دؤورۆندن باشلا یاراق سیخ علاقهلر موجود ایدی.

میلاددان اؤنجه ۲-نجی عصردن باشلا یاراق دمیر یولون ان ایشلک یول لاریندان بیرى آذربایجان دان کنچیردی. بو تراسی، عصرلرینده یولون آدینى ایلک ده چکن داهی جوغرافیاجی ایسترابونون آدینلا چوخ وخت «سترابون یولو» آدلاندیریلرلار: تراس چین و هیندیستاندان باشلا یاراق اورتا آسیانان کنچیب خزر دیزینه چاتاراق آذربایجان اراضی لرینده داوام اندیر، اورادا ایکى قولا آتیرئلیردی: بیرى کۆر چائی بوئونجا یوخاری ایبریتا و کولخیدا ایستقامتینده، ایکینجی سی ایسه شمالا بورولاراق خزرین قرب ساحیلی بوئونجا دربنددن و قافقاز اته تی دۆزه نلیکلردن کنچیب قارا دنیز اطرافى نین شمالیندا کی یونان شهر-کولونینلارینا آپاریردی. آرتیق آرشاکیدلر سؤلاله سی نین حؤکمرانلیغی دؤورۆنده (ن. ا. II عصر) آذربایجانین ایک ایستحصال اولونان یترلره - اوزاق شرق و چینله چوخ گئیش تیجارت علاقهلری موجود ایدی.

آذربایجان، مۆھۆم ترانزیت منطقه‌سی کیمی اورتا عصرلرین ایلکین دؤورونده ایپک یولونون ایشلمه‌سینده فعال ایشتیراک اندیردی و او زامان اوزاق شرق و اورتا آسیئا مال‌لاری‌نین، سونرادان هم بیزانسا، هم ده شیمالا نقل اندیلمه‌سی مقصدی ایله تۇپلاندیغی اؤزۆنه مخصوص بیر «تشرمینالا» بنزه‌ییردی. ۴-۳-نجی عصرلرده آذربایجان‌دان کچن تیجارت یول‌لارین‌دان بیرى اوردوباد-تبریز-گنجه‌دن کورۇپۇلیس شهرینه و اوردان آستارا-لنکراندان کتچهرک آرازلا کۆرۆن قوۇشۇدوغۇ یثره، سۇنرا ایسه آراز بۇیۇنجا اوردوبادا آپاران دائیره‌وی یۇل ایدی. هیندیستان‌دان گلن مال‌لار اساسن دۆیۆ، ایستی‌اوت، دارچین، قییمتلی داش-قاش و میرواری، فیل سۆمۆیۆ، پامیق پارچالار، چیندن ایسه-ایپک، گۆزگۆلر و لاکلا ایش‌لنمیش قاب-قاجاق اولوردو. قافقاز‌دان کتچهرک شرقه قورغوشون، میس، قالای، قیزیل و زر-بافت پارچالار، سوریئا و ایسکندریئه‌نین شۆشه مال‌لاری، ناخچیوان‌دان دوز و مرگۆمۆش آپاریلییوردی. بوندان باشقا مۆختلیف منبع‌لرده قنئد اولونور کی، رۇما شرق اۆلکه‌لرینه میس، قالای، قورغوشون، کهربا، مرمر، شۆشه محصول‌لاری و دیگر مال‌لار، پارچالار گۆندریردی. آلبانیان‌دان مال-قارا، قاتیر، بالیق، ایپک پارچالار، کتان، اۆست گنیشملری و زعفران آپاریردیلار.

۱۰-۹-نجی عصرلرین سون‌لارین‌دا آذربایجان خلیفه‌لیک حاکیمییتیندن تدریجن آزاد اولاراق ایقتیصادی یۆکسه‌لیش دؤورۆنۆ یشائییردی. اکینچی‌لیک، صنتکارلیق، تیجارت اینکیشاف اندیر، شهرلرین سایی آرتییردی. آذربایجان اراضی‌سینده ۱۰-۹-نجی عصرلرده بیر سیرا یثرلی فئودال دؤولت‌لری تشکۆل تاپمیشدی. اونلارین آراسین‌دا ان اهمیتی‌لری آذربایجانین. جنوب‌ندا ساجیلر، باکی و شاماخی ماحال‌لارین‌دا شیروانشاه‌لار دؤولتی، همچنین شکی دؤولتی ایدی.

خیلافت اوصول-ایداره‌سینده، سلجوقیلر دؤورۆنده (۱۲۲۰-۱۰۵۴-نجی ایل‌لر) چۆخ‌سایلی مۆحاربه‌لره، خارجی و داخلی چکیشمه‌لره باخمایاراق آذربایجان هر حال‌دا اینکیشاف اندیر، چپک‌له‌نیردی: یثنی شهرلر یارانیر، دیگرلری بۆیۆیۆر و زنگین‌لشیردی. ۱۲-۱۱-نجی عصرلر آذربایجان مدنییتی اۆچۆن قۇنشو و داها اوزاق اۆلکه‌لره قارشیلیق‌لی علاقه‌لرین اهمیتی‌لی دره‌جده گنیش‌لنمه‌سی ایله سجیه‌ویدیر. قدیم دۆنیائین، بیزانین، قدیم ایرانین، هیندیستانین مدنییتینه قافقاز و تۆرک خالق‌لارینین تاریخینه دریندن بلد اولمالاری ایله بیزی حنئیران ائدن داھی نظامی‌نین و خاقانی‌نین عصرلری بونا گۆزل نمونه‌دیر. ۱۲-نجی عصرده مدنییتین ایتیباهی باش وئیر، بیر چۆخ شهرلرین — شاماخی،

بردع، گنج، بئیلقانین اهمیتی بۇیۇتۇر؛ خزر دنیزینده ان مۆناسیب، راحت تیجارت لیمانی کیمی باکی‌نین شۆهرتی آرتیر.

ایران صفوی‌لرینین حؤکمرانلیغی (۱۷۳۶-۱۵۳۸-نجی ایل‌لر) و شیرواندا، شیروانشاهلار سؤلاله‌سی حاکیمییتی زامانیندا بۆتۆن خاریجی و داخلی مۆحاریبه‌لره باخمايتاراق، تیجارت و صنایع اینکیشاف ائدیر. روسیئادان و حتا اینگیلیس‌دن گتیریلن و اورادان ایرانا (تبریز، ایصفهان) و هیندیستانا، همچنین گۆرجوستانا (تیفلیس) و گثریبه یۆللانان ماللارین تۇیلانلیغی شاماخى شهرى خوصوصی اهمیت کسب ائدیر. جنوبی قافقازدان و ایراندان شیمالا گئدن بۇیۆک تیجارت یۆلو شاماخى‌دان کئچیردی. قربی آوروپادان ایسه چۇخلو سایدا سیئاح شاماخى‌یا گلیردی.

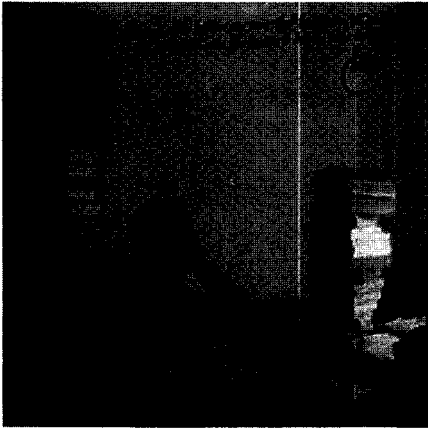
معلوم‌دور کی، ۱۳-نجی عصرین سۇن‌لاریندا ۱۴-نجی عصرین اول‌لرینده دۇنیا ترانزیت تیجارتی‌نین اساس ایستقامت‌لرینده خئیلی دییشیک‌لیکلر باش وئردی — بیرینجی‌لیک هیند- میصر و هیند-باغداد یۆللاریندان، هیند-ایران-آذربایجان-کیچیک آسیئا یۆلونا کئچدی. آذربایجانین تیجارت‌ده کی رۆلو آرتماغا باشلادی. ۱۷-۱۳-نجی عصرلرده آذربایجان شهرلرینده، خوصوصن ده تبریز، ناخچیوان، شکى‌ده پارچا و آياق‌قابی، ایپک ائعمالی، یون پارچا، مخمر ایستحصالی گئیش‌لنمیش، عئلمه و مدنیته دیققت خئیلی آرتمیشدی. بو دۆزده هشرخان، روسیئا و اورتا آسیئا ایله تیجارت‌ده باکی خوصوصیله مۆهۆم رۆل اوئیناییردی، شاماخى ایسه ایپک خام مالینین آسیئا و آوروپا اۆلکه‌لرینه چىخاریلماسی اۆچۆن آپاریلان تیجارت سۇوده‌لشمه‌لرینین مرکزی اولور. جولفا و اوردوباد شهرلى ده فعال تیجارت ائدیردیلر. بونولا یاناشی، شیمالی آذربایجانین بعضی شهرلى ۱۸-۱۴-نجی عصرلرده آرتیق تامامیله یۇخ اولموش و یاخود اۇزۇنۆن اولکی شۆهرتینی ایتیرمیشدی - بئله کی، بئله‌قان مۇنقۇللارین هۆجوموندان سۇنرا خارا بازارا چئۆریلمیش، برزند و بیله‌سووار شهرلى تالان ائدیلمیش، قبله — تیجارت و سنت نۆمونه‌لری ایستحصالی ایله مشغول اولان شهر ایسه تامامیله یۇخ ائدیلمیشدی.

۱۲۵۹-جو ایله بۆتۆن شرقین نۇجوم و دقیق عئلملر اۆزده نۆماینده‌لرینین تۇیلانلیغی ماراغا رصدخاناسی‌نین آچیلشی اولدو. گۆی قۆبه‌سی‌نین اولدوز خریطه‌لری، نۇجومی جدول‌لر، بیر چۇخ باشقا عئلمی سندلر و س. ترتیب اولوندو. رصدخانانین نۇجومون اینکیشافینا عۆمومن بۇیۆک تأثیر گۆستردیتی فاکسى بۆتۆن دۇنیادا قبول اولونموشدور.

بۇيۇك ئايىك يۇلۇنۇن اھمىيىتى تىجارىت مۇبادىلەسى، بو ۋە يا دىگر مەھسۇل لارىن، تەكجە سەر ھەدىتەلرىنىن ۋە ياخود بازار اشىتالارىنىن يۇل بۇيۇنجا ساتىشى ابلە مەھدۇدلاشمىردى - ئايىك يۇلو، عىنىنى زاماندا، ايرى مىقياسدا ئمرەلى تەكنۇلۇزى ۋە عىلمى نابللىتلىرىن ياردىمچىسى ۋە ايتتىقال وئرهنى اولوردو. بىر چۇخ قەدىم آذربايجان شەرلىرى مەھسۇ يۇخارىدا آدلارنى چكىلن «ستراپون يۇلو» نون ھر ايكى قۇلو بۇيۇنجا تەشككۇل تاپمىش ۋە اوز وظيفەلرىنى يئرەنە يئتىرمىشلر.

مەدىنىتلىرىن بىر-بىرىنە قارىشماسى فلسفى ايرىن مۇختەلىف لىشىندە داھا قابارىق ۋە ماراقلنى شكىلدە اوزۇنۇ بىروزە وئرىر - مەدىنىتلىرىن قارشىلىقلى تائىرى زردۇشت ايدىتالارىنى، يونان چۇخ آلاھلى ئىغىنى، خرىستىانلىغى، ايسلامى، شامانىزم عەنصۇرلىرىنى ۋە يترلى عەنەنەلرى اوزۇندە تۇپلايان فلسفى فىكرىن اينكىشافى اۇچۇن ايدىتال ايمكانلار ياراتمىشدىر.

يۇزايلىكلىر بۇيۇ بۇيۇك ئايىك يۇلو مۇختەلىف خالقلارنى ياخىنلاشماسىنا، ايدىتالارىن ۋە بىلىكلىرىن يايشىلماسىنا، دىللرىن ۋە مەدىنىتلىرىن قارشىلىقلى زنگىن لشمەسىنە خىدمەت ائىدىردى. البتە كى، ھەمىن اوزاق زامانلاردا دا سىتاسى مۇناقىشەلر اولوردو، مۇخارىبەلر آلۇولانئىردى، آما تارىخىن گۇستردىشى كىمى ئايىك يۇلو مۇطلق يىنىدن برپا اولونوردو. اونسىيىتە، آغىللا مەنفعەت قازانماغا ۋە داھا يۇكسك رىفاھا اولان سۇنمز ھۇس، سىتاسى ۋە دىنى قارشى دورما اوزرىندە دائىمىن اوستۇنلۇك قازانمىشدىر. بۇيۇك ئايىك يۇلۇنۇن تارىخى - شرق ۋە قەرب خالقلارنى آراسىندا كى گىنىش، قارشىلىقلى بىرگە مەدىنى فەالىيەت ۋە مۇبادىلە تارىخىدىر. بو تارىخ، بۇتۇن بشرىيەت اۇچۇن آنجاق سىخ امكداشلىغىن ۋە قارشىلىقلى زنگىن لشمەنىن، سۇلحۇن ۋە تەرققىنىن اساسى اولدوغونۇ ئۇبوت ائىدىر.

ناھار

• سامىرسىت موآم
چىۋىرىن: فرىدون مىھمىدى

«ايسىتىكىلى اۇغۇلوم
من گىلن جوما آخىشامى شىھىرە گىلە جەئىم. مىنى ناھارا ئا شاماماننىشىكىدە بىيرى ئىشەرە آپارسان،
چۇخ ئاخىشى ئۇلار.

خالان نادىيا

نادىيا خالامانامىن بۇيۇك باجىسى ئىدى. اوشاقلىقدان، انام مريض اولاندان بىرى، اۇ بىزى
ساخلايتىردى. اۇ، بىزە چۇخ چىتىن توتسا دا، گۆلۈنچ قانۇنلار قويمازدى. بىزە ھەر كۈنلۈمۈز
ايسىتەدىنى ايشى گۆرمەتە ايدىن وئرمىشىدى، آنجاق بىيرى شرط ايلە كى، اۈزگەلەرە زىھىت و
اۈزۈمۈزە خىطر تۈرەتمەيىك.

من فېكىر ائىدىردىم كى، اۇ چۇخ وئارلىق- دۈۋىلىدىر، آنجاق اۇ، شىھىرىن قىراغىنىدا،
اوجقار بىيرى ئىشەردە، كىچىك بىيرى ائودە، اولاندان مۇۋاپىقىت ائەلەن و ئاتۇن بۆتۈن ايشىلرىنى گۆرن
قىزىجىغاز خىدىمتكارى ايلە ئاشايتىردى. ايلەدە بىيرى- ايكى دىفە پالتار آلماغا، تىئاترا گىتىمەتە شىھىرە
گىلىپ، ايشىلرىنى گۆرۈپ، ئىشە دە ئاتۇنە دۇندى.

اۇ وخت من دانىشگاھىن بىيرىنجى ايلىندە ايدىم. اتامىن بۇيۇك بىيرى عايلەسى اولدوغوندىن
منىم بىيرىلىق ماعاشىم بىش پۇند ايدى، بو ايسە مىنى اۈدەمەدن چۇخ وختلار چىتىنلىك
چىكىردىم. ئۆلداش لارىم، مىندىن قۇناقلىق لارىنا قۇشولماق ايسىتەندە «يۇخ» دىمىك چىتىن
اولدوغوندىن، «ھىن» دىمىك مەجبورىيىتىندە ايدىم، آنجاق بىيرى ايشى بىھانە ائىدەرك، اۈزائىنا
گىتىمەيىپ، اۇ شامىن پولونو گىلەجىك گۆنلەرە ساخلايتىردىم.

دوغروسو، خالامین مکتوبو منه چاتاندا، منیم کیشی لشمده تکجه ایییرمی شیلینگ پولومدان قالیردی، آما بونولا بله، اونون دا دعوتینی جاواب سیز قوئا بیلیمزدیم. تکجه اوج شیلینگ ایله ناهار یشمک اوجون کیچیک بیر رستوران تانیئیردیم کی، ناهار یتیهندن سونرا دا منیم آیین سونونا قدهر ۱۴ شیلینگ پولومدان قالا جاقدی...

***

خالام «چوخ یاخشی» - دئیهرک «هارا گنده جه تیک؟ من ناهاری چوخ یشمهرم. تکجه بیر بوشقاب گوره. گل گندک بیر یاخشی یشره...» سؤیله بنده، من بیر آز سئویندیم. خالام کیچیک بیر رستوران آباریردیم، بیردن خالام «گرانده پولیس» خیتاوانشینا ایشاره اندهرک «اورا ایتا گنده بیلیمهریک؟ چوخ یاخشی یشر اولاییلر» - دندی. «اوه، چوخ گوزه! بو رستوران من دندیشیم یشردن آرتیق خوشونا گلیرسه، بورا ایتا گندک» - دئیهرک، دها دئیته بیلیمه دیم کی، «یوخ، ایستکلی خالا، سنی «گرانده پولیس» -ه آبارماغا منیم پولوم یوخدور. اورا چوخ باهالی یشردیر، قیمت لری چوخ یوخاری دیر». ایچهری گیرنده اوز - اوزومه فیکیر ائله دیم کی، بلکه تکجه بیر بوشقاب یشمه یه پولوم چاتسین. قارسون سیئاهینی گتیردی. خالام اونا باخارکن «اوه، منه بو غذانی گتیره بیلر سینیز؟» - دندی. خالام ایسته دیتی غذا، غدارین ان باهالی سی، یشددی شیلینگ پولو اولان، دنمک، جوجه ایدی. من اوزومه اوجوز بیر غذا آختاریردیم، سیئاهی ده ان اوجوز غذا اوج شیلینگ ایدی. بله لیکله منه آیین سونونا قدهر اون شیلینگ قالا جاقدی. یوخ دوققوز شیلینگ؛ چونکی بیر شیلینگ ده قارسونا وئرمه لی ایدیم.

- خانیم، او غذانیز بیهنه کیمی باشقا بیر زاد ایسته میر سینیز؟

قارسونون بو سوزونو ائشیدن خالام دندی:

- اوه، بیر آز خاوتیار گتیر سه نیز، دها یاخشی اولارا

«خاوتیار» خالام بو دفه اوجادان دندی. «هن، خاوتیار، ایندیه روسیه دن گلن بالیق یومورتاسی دیر، چوخ دادلی دیر، اولارمی منه بیر آز خاوتیار گتیر سه نیز؟». اوزومو زورلا ساخلایا بیلدیم. دها دئیته بیلیمه دیم کی، «یوخ، اولمازا چونکی اوندا منیم آیین سونونا قدهر تکجه بش شیلینگ پولومدان قالا جاق!».

خالام بیر بوشقاب خاوتیار ایله بیر جوجه نی، بیر لیوان شراب ایله سیلیب - سوپوروب، آتدی آغزینا. ایندیه منیم پولومدان ۴ شیلینگ قالمالی ایدی. ۴ شیلینگ ایله من او هفته نی تکجه پشندیر و چورک ایله باشا وورا بیلردیم، آما خالام تک جوجه ایله راضی لاشما یئیب، قارسونا «بیر آز خامالی کتک گتیر» - ده دندی.

خالام آه چکه رک «بو کتک لر چوخ یشمه لی دیر، من اوزومو ساخلایا بیلیمهرم، تکجه بیر آز دا، بیر بالاجا تیکه ده گتیر» - دئییب، منیم اوره تیمده قوپان قاسیر غادان خبر سیز اونو دا یشدی.

ھىچ خالام بىلە دىيىلدى. آمما نىئەلەملى؟! مەنە اۆچ شىلىنگ قالىردى. سۇنرا قارسۇن بىرآز مېئوۋە گىردى، خالام «گرەك بىرآز بوندان ئىتەك. البتە، بو ئاخشى ناھار ئىن اۆستۈند بىرآز قەھۋە دە ايچەرىك»- دندى. داھا مەنە ھىچ زاد قالماي، ھلە بوندان علاۋە قارسۇنا دا بىر زاد قالماي... قارسۇن حىساب سورتىنى گىردى. ايتىرمى شىلىنگ. مەن ايتىرمى شىلىنگى بوشقابا قۇندوم ۋە قارسۇنون اۆزۈنە باخا- باخا اوتانىب اۆزۈمۈ دۇندردىم.

خالام مەنە باخدى، مەن خالاما باخدىم. بىر سۇز دىئە بىلمەدەن مات قالمايدىم. آخى نە دىيىم؟ بىر آندا خالام سۆكۈتۈ پۈزۈپ «سەن پۈلۈن ائەلە بودورمۇ؟ ايتىرمى شىلىنگە مەنە بوراينا گىتمەيسن؟» دندى. دىلەم آغزىمى كسىردى، اوتاندىغىمدا قىزارىپ، بۇزارىردىم. نەجە دىيىم كى، «آئى خالا، باشىنا دۇنۇم، مەن سەنە نە ۋاقت دىدەم كى، «گراندپۇلىس»- گە گەلەك. ايندى ۋىتر قارسۇنون جاۋايتىنى».

خالام بو سۇزلرى ائشىدىرمەش كىمى، جىيىندەن پۈل چىخارىپ، ايتىرمى شىلىنگ بوشقابا قۇتۇپ، بىر شىلىنگ دە قارسۇنا ۋىترەك، مەنە پۈلۈمۈ اۆزۈمە قايتارىپ، اوجادان شاققىلدا ياراق گۈلۈپ سۇرۇشۇدۇ:

- بو بىر ايلەدە دانىشگاھدا اۋخودوغون ان چىتىن سۇز نە ايدى؟

بىرآز فېكىرلىشىپ، دندىم كى:

- ۋاللەھ بىر زاد يادىما گەلەر، خالا.

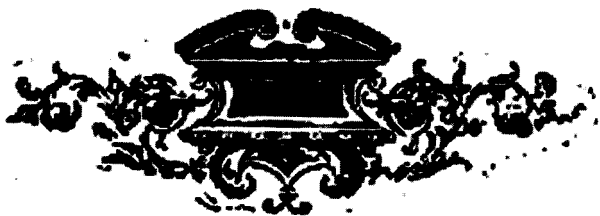
خالام دندى:

- ھە! اۋ چىتىن كەلمە «يۈخ» سۇزۈندەن عىبارتدەر. سەن بو كەلمەنەن دىمەيىنى اۋىرەنسەن، چۈخلۈ آفتلردەن دە اوزاق سەن.

مەن بىر زادلار دۇتۇپ گۈلۈمسەدىم. خالام سۇزۈنۈن آردىنى تۇتۇدۇ:

- سەنە بو سۇزۈ اۋىرەندەن دىيىلدىم، آز قالىر قارىنىم پارتداسىن. مەنە ئىمەيىمى اۆزۈن بىلىرسەن كى، بىر تىكە چۆركەلە، بىر آز دا سۆد. آنجاق مەنە ضرر ائەلسە دە، ايسەيىردىم كى، سەن بو سۇزۈ دە اۋىرەنسەن.

سۇنرا خالام جىيىندەن بىش پۇندە دا چىخارىپ مەنە ۋىتردى. مەن سۇنىدىغىمدا اۆزۈمۈ ايتىرەك، تەكجە «ئاشاسىن خالامى» دندىم.

باھار ئوۋچەلىرى:

• يوسىف عظيم زاده

• لېرلر

قارلن اۆستۈندە ايكي لېر گۆردۆم. اۇنلار يۇلدان كنارا چىخىپ آغاج لارلن آراسىندا جىغىر آچمىشىدى. بىرى قادىن آياق قابى سىئىن، اۇ بىرى ايسە كىشى چكەمەسى نىن ايزى ايدى. بو لېرلر گاه ئان- ئانا گىدىر، گاه بىر- بىرىندىن كىرى قالىر، گاه دا اۆز- اۆزە دورور، گاه دا بىر- بىرىنە قارىشىرىدى. لېرلر... گىجلىك ۋە محبىت لېرى...

من گۆزۆمۆ اۇنلاردان چكە بىلمىردىم ۋە دۆشۈنۆردۆم كى، بو لېرلرىن عۆمۈرۈندىن چۇخ قالمايىپ. قۆصەلندىم، اۆرەيىم سىخىلدى. قارلا بىرلىكدە لېرلرىن ئالنىز شكلى ارىتەجك، اۇزلىرى ايسە ئۇخا چىخمايىچاقىدى.

باھار بو لېرلرى، اۇنلارلن گۆزەللىشىنى ۋە معناسىنى قۇروئارق، امانات كىمى اۇزۈندە ساخلايىچاقىدى.

• ساچاقلار

پىجرەنىن اۆست طرفىندىن بوز ساچاقلارنى آسىلىپ، بىر هفته اول بو ساچاقلار بۆلۈر كىمى دۇنوق ۋە برىك ايدى. اۇنلارلن پارمىلتى سى جانىما اۆشۈتمە سالىرىدى. سحر ئوخودان اۇنلاردا اىلك گۆردۆيۆم شى بو پارمىلتى اولوردو.

اىستىلشېب اىندى منى ئاز گۆنشى نىن اىلىق شۇعالارنى اۇيادىر، ساچاقلار دا ئوموشالېب، سانكى اىستىلشېب اوجلارنى آرتىق خىجىر تىشەسىنە اۇخشامىر. اۇنلاردان داملاىار دۆشۈر. باھار داملاىارى. بو شىفاف، دورو داملاىارىن آردى-

آراسی کسيلمير. گۆندۆزلر اۇنلارئين سايى دا، سۆرعتى ده آرتىر. گىجەلر ايسه،
 هاوانئين حرارتى نين اۇنۆندە دامللار سئىرەكلشیر. من اۇنلارئين گاه شن ماهنى
 كىمى اويتاق، گاه دا لايتلا كىمى حزين سسىنى ائشىدیرم. دامللار دۆشۆر- دۆشۆر...
 ساكيت، گۆنشلى گۆنلرده پنجرهنى تاي با تاي آچىرام. ساچاقلاردان قۇپان دامللار
 پنجره نين چرچيوه سینه دئديكجه تۆز كىمى اطرافا سېلنیر. ساچاقلار ايسه مين بير
 رنگه چالىر. منه ائله گلیر كى، اۇنلار باهار بايرامى سۆفره سى نين الوان
 ساچاقلارنى دیر...

• اۆرك

باھار سئز طبیعت، اۆرك سیز اینسان اولماز. اۆرك همیشه باھارئين ایستى قۇتۇنونا
 جان آتیر و من ده اۇنون گۆزەل لیکلرینین عاشیقی یم. آنجاق حئیف كى، باھارا
 یاراشیق وئره ن یاشیل یاماجلار، آشیریملار، دۇلناج یوللار قالدخا بیلیمیر. ایستیراحت
 ائوی نین ائتیوانئیندا دوروب داغلار تاشا ائله یم. اۇنلارئين آغ چالمالى زیروهلرینه
 حسرتله باخیرام. بو یئرلره دینجلمه یه گلنلر داغلار قالدخیب، اۇرادان طبیعتی
 سئیره دالیرلار. دئشیرلر كى، زیروهلردن باخاندا باھارئين گلیشى داھا آیدین دویولور.
 دئشیرلر كى... چوخ سۆز دئشیرلر. لاکین نه ائله یم من؟ منده كى، اۆركله یۆكسه یه
 قالدخماق اولماز. اۆزۆم ده بیلیرم كى، دردیمین درمانى باھاردیر. بیلیرم كى، او
 زیروهلردن، یاماجلاردان، آشیریملاردان، گۆنشلىلردن و قوزئىلردن كئچیب گلیر.
 دئشیرم:

باھار، من اورالار قالدخا بیلیمیر، سن كى، منیم سیرداشیم سان، حسرتینده
 اولدوغوم یئرلرین گۆزەل لیشىنى، طراوتینی اۆزۆنله گتیر. من اۇنلارنى یئنه سنه
 قايتارارام. ساغالیب داغلار قالدخاندا سنى گۆنشلى زیروهلرده قارشىلاياندا...

کریم حاجی زاده نین

یاشاییشینا

بیر باخیش

کریم حاجی زاده

• مؤهندیس میرعلی سلامت

تبریزین اوستونو، آلیبدیر دومان

آلجافدیر شاهلاردان مرحمت اومان

کریم حاجی زاده، بؤیوک رسام، آکتور، ۱۳۰۲ شمسی ده، باکی شهرینده، دؤنیانا گۆز آجدی. ایتیدائی تحصیلی نین بیر حیصه سینی باکی دا اوخودو، سونرا عائيله سی ایله تبریز شهرینه گلیب، تحصیلاتینی داوام وئریب، ایتیدائی تحصیلاتینی قورتارانندان سونرا، دانشسرایا داخل اولوب، بیرینجی دفه اولاراق، دانشسرانین ماکتئینی دۆزه لیدی و چوخلو آلفیشلار قازانمیشدیر و لاپ کیچیک اولان زامانلاردان، قلم، رنگ و ... رسام لیقلا، ماراقلانامیشدیر.

ایکینجی دؤنیا مۆحاربه سی باشلاناندان سونرا، شوروی حاکیمیتی، تبریزده بیر مدرسه آچمیشدیر کی، کریم حاجی زاده اؤرادا، آد یازدیریب و درسه مشغول اولدو. بو مدرسه ده بیر آغیر پروگرام شرایطه گۆره تداروک گۆرولموشدور. او جۆمله دن، «موللا نصرالدین» روزنامه سی نین یازیچی لاری و جمعی حرکت لره بو مدرسه ده اوستونلوک وئرلیلدی. بو مدرسه، قدیم، عسگر باققال ماغازالاریندا داییر اولموشدو: حاجی زاده اؤز همکیلاسی «ماکونی» له برابر، «دومانلی تبریز» نۆمائیشنی تاماشایا قوندولار. ماکونی

ستارخان رولوندا و کریم حاجی زاده باقرخان رولوندا چیشیش ائتدیلر. شعرلر، (تبریزین اوستونو دومان آلییدی) ضیمن، مدرسه ده مدنی چالیشمالارلا برابر پیشه وری جنابلاری نئین، آذیر مجلله سی نین، چاپ، یائین و ساییر ایشلرینده، ایشتیراک اتمیشدیر. ۲۴ - ۲۵ ایل لریندن سونرا، تهراندا یاشاییب ۲۹-نجی ایل لرده تبریزه قاییدیب «اداره ی فرهنگ» ده ایستیخدام اولور و رساملیق مؤعلیمی عونوانیندا ایشینی باشلائییر و سونرالار بیر «کارگاه (رآل)» آدیندا شریعتی خیانوانیندا برپا اندیر و اورد رساملیق تعلیم اندیر.

دؤکتور خانعلی، سرگرد شهرستانی نین ایله میکروفون قارشئ سیندا وورولاندان سونرا کریم حاجی زاده دؤکتور خانعلی دن، بیر پورتره تصویر اندیر. دؤکتور خانعلی گؤلله چیچه یی سینه سی اوسته، جیبینده قلم، بو حادیشه نین صاباحئ سی، «رآل» کارگاهی نئین ویتربینه قویولور. چوخلو جاماعات ییغیشیر. آخشامئ سی کریم حاجی زاده توتولور، نه کی مؤجسمه، تابلو وار... ساواک ییغیشدیریر. بوزاماندان سونرا، تبریزین اوستوندن، بولود کئچنده ده کریم حاجی زاده توتولور. آخیرینجی ده، ۵۱-نجی ایله زیندانا دؤشور و ۵۷-نجی ایله خالق طرفیندن آزاد اولور. بئله بیر شرایط حاجی زاده نئین سییاسی دؤشونجه لرینی کسکین لشدیریر، اؤنو سییاسی بیر رساما چئویریر. کریم حاجی زاده تبریزه دؤشورده مؤختلیف سبک لر، انکسپترسیونیسیم خوصوصیله فوتوریزم (ایراندا بیرینجی ده اولاراق) اثر یارادیب. فوتوریزمین اصل مضمونو حرکت دن عیبارتدیر و رسام حاجی زاده بؤتون تابلولاریندا بو حرکتی اینقیلاب لارین تصویر ائتمه سینه چئویریب. اؤرنک اؤچون بیر تابلو، «توفاندئ نشیزاردا» بیر قامیش لیغئ تصویر اندیر کی، قامیش لارین بند-بندی حرکت ده تصویر اولونور. مؤختلیف مملکت لردن ایشتیراک اندیلن بیر سرگی ده اؤ اثری «۲۹ بهمن، ۲۲ بهمن، حرکت جوهری، قیام کاوه و...» آدلاندیردیلار.

بیر تابلو سو دا، «آفریقا قیزاریر» آدلانییر کی، بیر فیلیز اؤزیرینده بیر کرتکله تصویر اولونور کی، آشاغیدا گور اوجاق، دیری کرتکله نی قیزاردیر. مؤختلف نظرلر سرگی ده بو تابلو باره سینده آرایا گلدی.

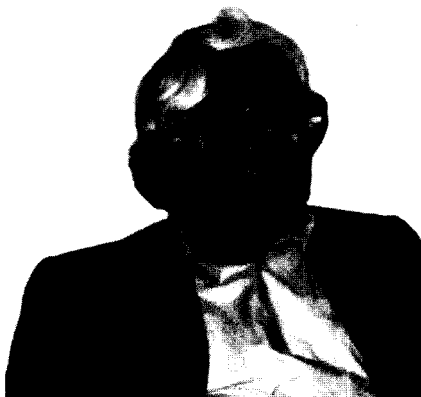
کریم حاجی زاده، یاشاییشئ و یاشاییشئ نئین تأثیری اؤ قدەر گؤجلو اولموشدور کی، ایندی ده ذهن لرده یاشاییر. قیساجا، چوخ فشار آلتیندا اولاندان سونرا «رآل

کارگاه» دفترینی سحر ساتیب، آخشام چاغی، شهناز خیتاوانشیندا اونون پوللارینی پائلامیشدی. کریم حاجی زاده ۶۷-نجی ایلین آبان آیینین ۱۳-نده دوتیاسینی دیشدی. اونون حورمتلی قارداشی، صابیر حاجی زاده نین درین دوشونجهلی، چوخ تاثیرلی خاطیره لریندن دئییر:

«بیر گون کریم منه دئدی کی، آتيلهده منیم قوناغیم اولاجاق، منه گل کؤمک ائله. من، مئیوه دن، چای و ساییره حاضیرلادییم. من اوز ایشیمله مشغول ایدییم کی، ابولحسن خان اقبال آذر داخل اولوب، خوش-بش دن سونرا سؤروش دو کی، اوستاد هاردا؟ جواب وئریلدی کی، گلر. نجه دقیقه سونرا آغ کؤنک، کراوات، قارا کؤت چیشینی نین اؤستونده اوستاد شهریار داخل اولدو. ایسته نیلدی کی، حئیدربابادان اوخوسون. آدی اوره ک لرده یازیلیب، قازیلان اوستاد، حئیدربابادان اوخودو و اقبال آذر جناب لاری، ترنوم ائتدی. سونرا ایسه کریم حاجی زاده، حئیدربابا داغی نین اته تینده کی قونون-قوزولاری، چوبانی و شهریار همان هئیتله اولدوغو کیمی تصویر ائتدی.*

* - آذربایجان نین دوتیایاجا مشهور رسانی ستار بهلول زاده نین الری.

چىكىنىم، اوشونۇرم

احمد شايا (آلان)

آنچه بر دل منصور گذشت قبل بر دل جنید گذشته
بود. آن بگفت و بر سر دار رفت این نگفت و حکم
قتلش امضا کرد. «شیخ ابو سعید ابوالخیر»

جۆنئىدلر،
منصورلارنى چكىب دارا
"شئىخ"ىن سۆزۈ دۆز اولسادا
راضى لاشا بىلەنمىرم من "شئىخ" ايله
چۈنكۆ مە بىلە گلير:
اۆلۈم ايله جزالانان منصور دئىيل
جۆنئىدىن اۆز دىانتى
اينامى دىر
نەجە اينسان اۆز اينامىن دارا چكىر؟
ايناندىغى حقيقتى آياقلايتىب
اۆتر-كئچر؟

***

گەنجە چاغى خلوتىمده
داشئىنىرام
دۆشۈنۈرم
بىر اۆز وادىر طريقتده
بىر اۆزلۈ دۆر حقيقتده.
بىلە ايسە
ايكى اۆزلۈ خىرقەلردن
چىكىنىم، اوشونۇرم.

گەنجە چاغى خلوتىمده
من جوماركن
سكوتلارنى دىزىندە
چۈخ شىلرى گۈزۈم سئچىر
قارانلىغىن بىزىندە
خاطيره لر دفتر - دفتر
واراقلانار
گۈز اۈنۈندن اۆتر - كئچر
من گۈرەم:
حقيقتىن رداستىنا چولغالانمىش تالانلارنى
اۈلۈم لرى،
باسغىنلارنى، تالانلارنى.
تالانلارنى اۈرتۈتۈندە
گىزلى قالمىش حقيقتى.
باخىشلارنىم بورغو كىمى
قارانلىغى ئارا - ئارا
تارىخ لرىن درىنلرىن
آچار - تۈكر
گۈزۈم سئچر:

بیردن - بیر

گوزلری

• عمران صلاحی

من خالی توخوجوسو تام. انله گوزلریمی ده بو ایشده قویموشام. بیر گون اوستام منه بیر بولبول وئریب دئدی کی، «بونو سال خالی تا».

آنجاق منیم گوزلریم قارالیردی. اونا گوره ده، توخودوغوم بولبول قارغایا چئوریلدی. اوستامین تامان آجیغی توتدو، اوچ آئی منیم آیلغیمی وئرمه دی. بهیم قارغانین نه عئیبی وار؟ نه - نه وار بیر زامان او، پنییر اوغورلائییب دیر! ایندی آداملار دا کی، پنییر تامارزی دیر هله قالشین کی...

اوستاما دئدیم: «اوستاجان قارغانین عومرو اوزون اولدوغونا گوره بولبول دن یاخشی دیر. من ده بولبولون یشرینه قارغا توخودوم کی، خالی نشین داوامی چوخ اولسون».

ایندی اوستام نه انده جهیننی یاخشی بیلیر. او منه قارغا شکلینی وئریر و دئییر کی، «بونو توخو» من ده قارغادان بولبول چیخاریرام.

بیر زامان اوره قیم حسرتدن بۇغولوردو آخی آیلار بوئو ایدی کی، ات اوزونه تامارزی ایدیم، داما دۇغروسو تاپا بیللمه میشدیم. بیر گون بیر اوخ آتان گوتوروب، جیب لریمی داشلا دولدورارکن آغاجلیق خیوانلارین بیرینه گئدیپ سترجه لری وئرمه یاشلادیم.

بیرینجی سترجه نی وئرمه قارغا سسی چیخارماغا باشلادی کی: «کیشی کورسان، نه سن، گورمورسن کی، من سترجه دئییلیم، قارغایام. من سترجه اولماغیندان ال چکدیم، چونکی قارغا اتی منیم مزاجیما اوغون گلیر. بیر گون پوللاریمی توپلائییب بیر گوز حکیمی نین یانینا گئتدیم. حکیم اوزو ده ایستیکان دیلی شو شه سی اولان بیر گوزلوک تاخمیشدی. اوندان بئله ده اوز دؤره وئرنی چوخ چتین لیکله گوره بیلیردی. حکیمین اوتاغینا گیردیم، اونون میزین

اۆستۈندە بىر كىرپى ۋار ايدى. ايرلى گىتىمكىدىن چىكىندىم. اۋز- اۋزۈمە دىندىم: «خۇج دۈز- امملى گۈزۈم ۋار كى، بىر تىكان دا بو كىرپى منىم گۈزۈمە باتىرسا داھا ئىغىشىدىرماق اولماز. حكيم منىم حالىمنى آنلايتاراق دندى: «قۇرخما جانىم! مىزىن اۆستۈندە گۈردۈيۈن سانجاق قابىئۇر، ۈسنە دە ھىچ بىر زىياننى ئۇخىدۇر.

گۆزۈمۈ ماينئا ائلهدى. سۇنرا ساغ الى نين بارماق لاريني منە گۈستەرەك سۈرۈشدۈ:

«بو نچه دنده دیر؟»

دئدیم: «آلتی دنه»!

حکیم شوبه لندی بارماق لارینا باخارکن اونلاری سانا ماغا باشلادی.

آرخاييڭن اولدو كي، آلتى بارماقلى دئييل. او منيم اوچون بير گوزلوك يازدى، گوزلويون شوشهسى اون قات اوز گوزلويونون شوشهسيندن قالين اولدوغونا گوره منيم گوزلريمه اويغون دئييلدى. چون او بير نؤمه آشاغى قايريلميشدى و آياغى دؤيهنك ائلهين خيىردا آياق قابى كيمي گوزلوك ده منيم گوزلريمي وئوروردو. من بونو، بارماق لاريما باخاندا باشا دؤشدوم، گوردوم كي، دؤرد بارماقلى ئام. قورخومدان تئز- تئز بارماق لاريمي ساناماغا باشلاديم، بارماق لاريميڭن بئشى ده يئرينده ايدى.

اثوہ گتدیم:

ائوہ گستمہ ٲیملہ بورا گلہ ٲیم بیر اولدو.

[illegible]

خانیش

• نریمان ناظم

خانیش اوراقچاسینی بورنو اۆسته آرخیڭ قیراغینا سانجدی. بیچدینی اوتلاری ئیغیش جمهلهدی. باردانا باسدى، باردانین آغزینی كىچەدى. اوتلار هله او قده اوجالمايىشدىكى، باغا گله بىلسين. اما خانیش اوتون بۆيۆك- كىچىكلىشىنه باخماتاراق آرتیق ايكی هفته ایدیكى، هر گۆن ايكی باردان اوت آرخلاردان بیچیب دۇشۇرۇردۇ...

هله قىش سۇن آئی باشلانمايىش خانیشین اوت تاپاسی تۆكنمىشدى. بیر هفته دن سۇنرا سامان آنبارینا دا سۇپۇرگه چكىلمىشدى. خانیشین ايكی الى اولموشدۇ، بیر باشی: «قىش بو واختیندا نئيله سین؟». «كىمین قاپی سىنا گتسىن؟». «ايكى گامیش، ايكی بالاخ، بیر اۆره ره، بیر دۇنيا یشم ایستر، بس هارادان گتيرسين؟». گۆنده ليك خرج لریندن آرتیق قالان پولو چیشیده، كۆرۆشنه يه وثرملی ایدی. آخی اونلارسیزكى، سۇدۇن ياغی اولمازدی، او سۇد خاما سالمازدی. خانیشین قاتییغی نین اۆستونده اۆچ بارماق خاما دایاناردی. پندیر كیمی قاشلاناردی. بونلارین هامیسی چیشید- كۆرۆشنه گۆجۆنه ایدی. آنجاق خانیش كىچن ايكی آئی یامان كۆزلوق چكىمىشدى. چۇخلو بۇرجا دۆشمۇشۇدۇ. اما هر نئجه ایدی حیثوانلارین سۇدۇنۇ قوروتمايىش اونلار گتيريب گۆی اوتا چىخارتمىشدى. بو مۇددتده ايكی يۇل آروادى، بیر يۇل دا اوغلانى دۇيۇمۇشۇدۇ. نئيله يه ایدی، یشر برک اولاندا اۇكۆز اۇكۆزدن گۆره ر. خانیش چلىش گۆتۆرۆب ساغ قىچینی چكه- چكه سۇيۇدۇن كۆلگه سینده قورولان اوجاغین ئانىنا كىچدی. كۆره يینی سۇيۇدۇن كۆلگه سینه سۇيكه يیب بیر پاپىروز ائشدى. اوجاقدا كۆزهرن اودلا اۇنو آليشديردي.

اللی یاشینی بیتيرمىشدى. ماوی گۆزلىرىنه اۇيغون اولان ساریمتیل ساج- ساقالى اۇنون اۇردو باتمىش، درد چكىش و عینى حالدا مغرور صیفتينه ياراشيردي. گۆن اورتادان سۇيۇشمۇشۇدۇ. اما سحر چاغىندان شهره گئده ن اوغلو هله گلیب چىخمايىشدى. خانیش دۆشۇندۇ: «گۆره سن یشنه ده تاپا بيلمەدى؟ بو شۇقريب ده یامان بۇغازیما كىچدی!». دریندن آه چكىدی. بئل- بوخونونداكى آغزینی یشنی دن حیس ائله دی. كۆوشه نین يۇلو اوزونو باخدی، كیمسه گۆزه گۆرسنمیردی. گۆزلىرىن قىشيب توما گئتدی: «آی- های فلک، بوغدا بیچیننده اۇن- اون ايكی چاروانشین، خرورین تكلیشنه چاتان آدام ایندی اۇتوروب يۇل

گۆدۆر، بلكه بیری تاپیلا اؤنون ایکی باردان اؤتونو چاتا! هئی، مصلحتیوه شوکۆر آلا!». خانیشی داریخما باسدی. بو گۆن سحر دن حؤوصله سیز، دالغین، بیر شئی ایتیرمیش کیمی ایدی. هر گۆن سحر قلیان آلتی دان سؤنرا حبّی نین بیرینی آتاردی. بیرینی ده آخشام چاغی ایشدن چیخاندا، ایندی ایسه کئچن آخشامدان حبّی قورتاریب دی: «لا اله الا الله، بس بو اوغلان هاردا قالدی، یانی گننه تاپا بیلمه دی؟ قارا یولا، تیریشک باهالاناندان هامی چکیلیب حبه. آئی شانس ایچیوه س... سین، دریانا آتاق قوئسام او دا قوروئارا». یتنیدن بیر پاپیروز ائشدی. مریضخانادان چیخانندان سؤنرا خانیش دا بیر نجه آئی تیریشک چکمیشدی. باعشی بئل - بوخونونداکی آغری ایدی. دؤکتورلار دئمیشدیلر بو آغری زامان اؤتدؤکجه اؤز - اؤزونه توختار. آما خانیش قهوه چی میروولی نین سؤزونه آلدانمیشدی: «اولار هامیسی هاوا سؤزدؤ، باشند سالما ائیلرلر، سینن درمانشین تکجه تیریشکدی. گۆنده ایکجه نفس چک! گۆر نه گۆرؤرسن». بئله لیکله خانیش ایلشیمیشدی تیریشکه، آما هامیسی اؤچ - دورد آئی. آنجاق بؤیوک قارداشی اؤنو دانلاییش دئمیشدی: «خانیش، تیریشکی سال الدن! بو زهریمار بی قئیرتچی لیک گتیره». خانیشین تۆکلری بیز - بیز دورموشدو: «بی قئیرتچی لیک! ائله او اولموشدو کی، میروولی قهوه خاناسینا آتاق قوئمامیشدی. خانیش میروولی نین نۆسخه سینى و اؤنون اؤزؤ آلداندریغی «نشینم حبّی» نی بیر دفة لیک آتمیشدی. آما جیسیمینی اینجیدن، روحونو سارسیدان دردلرینی آتا بیلمیردی. او، بئل آغری سیندن هر کسه سؤز آچا بیلردی، آما آدسیز - سانسیز دردلریندن کیمسه یه دئیته جک دیلی یوخ ایدی. الینه چلیک آلان گۆندن جاماعاتین باخیش لاری اؤره یینه نشتیر کیمی باتیردی. او، «نجه اولوب قورتولما دیم آلا! آخی نینه ساخلادین منی!» دئیته ترخۆم دویدوروجو باخیش لاردان قاجیردی. گۆنه - بیر جاماعاتدان اوزاق لاشیردی، یالقیز لیغی داها آرتیق سؤیردی. کؤوشه نین ان ساینخاش یترلرینه سیخیلیب یتیم سگاهیندا داییم ذهنینده کۆلگه لنن «فلک بۆکۆب بئلیمی ایتیقام آیر مندن...» شعرینی حزین سسله اوخویوردو. آستاجا - آستاجا، سانکی اؤزۆندن باشقاسی نین ائشیمه یینی ایسته میردی.

تیریشکی ترگیده ندن سؤنرا گنجه یوخوسوزلوغو خانیشین آمانین کسیردی. او گنجه نی صوبحه دک پاپیروز چکیردی. دۆشۆنۆر، یالنیز دۆشۆنۆردۆ... آنجاق یتنیدن دؤکتورا گنتمه لی اولموشدو. دؤکتور نۆسخه یازاندا دئمیشدی: «بو حبلری آتارسان، بئل آغریوی واملادار، آما یوخون مۆرتب اولجاق حبلری کسر سن. چۆنکی، چۆخ آتماسی عاریضه وثره». خانیش: «باش اؤسته» دئمیشدی، آما عاریضه نین معناسینی باشا دۆشمه میشدی.

آما حب آتما اونون باشیندا قالمیشدی. هر یئردن اولمالی ایدی حب لری تاپشپ اتاردی. اؤز- اؤزونه «بو کی، بی قنیرتچی لیک گتیرمز» دئییردی. خانیش دؤغرودان دا بی قنیرت کیشی دئییلدی. مریضخانادان چیخانندان سونرا بیر گامیشین ایکی ائله میشدی. یاواش- یاواش چالیشیب بیر بالاق ایکی اؤوه ره ده اونلارا قوشموشدو. ماعاشیندا چتین لیی یؤخ ایدی. آما دائیم اؤز ایچری سینده بیر نؤو بوشلوق حیس ائله ییردی. آخی بیر زامان کنده اونون اوستونه ایشچی یؤخ ایدی. اونون ایشلتدی بی بلی کیمسه ایشله ده بیلیمزدی. ائل آرخیئا گئدن گؤنلر او ان قاباقجیل بللدار ایدی. بئل سایی درین لیئینده یامالار یاراردی. بوستان آلاغیندا بیر قارینج آغیزلی، باتمان آغیر لیئیندا تیره شته ایشله ده ردی. کیمسه سانکی قولاغینا سسله دی: «یارمانی بئلن یارارلار خانیش، چلیکن یؤخ!» یوخودان آئییلان کیمی دیکسیندی. آجی جاسینا گؤلۆمسه دی. بارماق لاری آراسیندا کی پاپیروزو برکدن سؤموروب تولازلادی.

سؤکوت کؤوشنی بۆرۆمۆشدۆ. یالنیز حاجی اؤدر اوغلو ارشدین ایشچی لری نین سسی آرا- بیر چلتیک لیکدن گلیردی. خانیشین داریخماسی داها دا آرتمیشدی. جان شیخیجی دۆشۆنجه لر بئینینده قاننا شیردی. آجی خاطیره لر یئنی دن باسقینا باشلامیشدی: خرمن لرین یانماسی. دیدرگین دۆشن گؤنلری، چالین آچیلماسی. قریب یئرده خسته خانا بوجاغیندا گۆزۆ یولدا قالان آنلاری بیر- بیر ذنهنینده دیرچه لیردی. بیلیمردی جانینی هارا قۆیسون، نئیله سین. دۆنه- دۆنه یولا باخیردی، نه اوغلوندان خبری واردی نه باشقاسیندان. ایسته دی باردان لاری چۆلده قۆیوب کنده گئتسین. سونرا واز کئچدی. بیلیردی کی، اوغلو گلسه بیر باشا اونون یانینا گلیب حب لری اونا یئتیره ر. بیر آندا اؤها- اؤها سسی ارشدین چلتیک لیئیندن اوجالادی. خانیش دۆشۆندۆ: «دیشلی مالا باغلا ییب لار ها... زمینی هیروولایئیرلار...» هیروو وئرن اۆتگۆن سسله اۆکۆزلرین بۆیۆن اۆخشا ییردی. سس کۆزه نین سرین سو یو کیمی آخیردی. خانیشین جانینا یاتیی لیردی. اونون پریشان روحونو دینجه لیدردی. امک نغمه سی سانکی خانیشی چاغیر یردی، اؤنو اؤزۆنه ساری چکیردی.

خانیش ایسته مه دن چلینی گۆتۆرۆب آیاغا قالخدی. بیر آنجا دورومسونوب سونرا چلینی گۆتۆرۆب چلتیک لییه یولا دۆشدۆ. زمی یه یاخین لاشد یقجا ایشچی لرین دنشیب- دانیشماسی داها آیدین اتشید یلیردی. اون- اون ایکی نفر بللدار زمینی ائنی اوزون آتمالارلا بیر نئچه بۆیۆک تاختالارلا بۆلمۆشدۆلر. بیرینجی، ایکینجی تاختالارین بازئ لارین آتیب لکلرین باغلا ییردی لار. ایکی نفر آتمالارین دۆشۆنۆ قیراق لایئیردی. اۆچ نفر بللدار بازئ لاری

آغار دېردى. بىر نەچچە نەپەر لىكلىرىن قاراسىنى داغىدىردى. ارشدىن اۋزۇ بازىلار ايز قوتوردۇ. آبى بىداخلاق، اوغلو ابلە بىرلىككە ايزلىرى اۋستەلەيتىپ بازىلار سازلاندىردى.

آبى اورتا بۇي، چال ساققال بىر كىشى ايدى. كۈندەم بىلەن، تىزدىنچىل، وچەندە آمما ايسى اۋت مزاج و يامان سۇيۇشچۇل بىر آدام ايدى. خانىش زىمى تە يىتىشىندە او اوغلو تۇرپاغا كۈتۈرمۈشۇدۇ. «ادە، بۇغاز آرواد كىمى بىلە نىيە كىرگىزىسەن آخى؟ سال كۈندە شىنە دە. آى او يىتىشىن چۇرك حارامىن اولسون ائە!». خانىش «گىنە نىيە اۋزۇندىن چىخىشسان آى مشد آبى! هامىلىغان يۈرولمايئاسىز» دىئە اونلار اياناشدى. ايشچىلر خانىشا طرف دۇنۇب، «ساغ اولاسان» دىدىلر. خانىشى كۈرچك آبى بىداخلاقىن دىردى دىشىلدى: «آى خانىش بو كۈپك اوغلو نون اوغلو بىرلا مىنى دىغلادىر. جان آلاھا وئىر، اۋزۇن ايشە وئىر. سولتان كىشى دىدى: «آى كىشى اۋتور اۋز باشىنا قۇي گىتسىن. مىنىم او وئورولموشوم بوندان دا بىش بىتىردى. هامىسى بىر- بىرىن تايى دىرلار. وئىر يىشىم، باسدىر ياتىم. شەرىن مۇقتە چۇرەين يىتىنەن كۈپك اوغلو اۋزۇن لىئە- چامىرا سالار مگر؟ آلاھ وئىر سحر دىن آخشاما قۇياسان تىللىرىن ياغلى ئالار». آبى بىداخلاقىن دىردى لاپ دىشىلدى: «بىس بوئور بىزلىرى اينك دۇغوب دا. بودو باخ بو خانىش ايمانىندىن دىسىن، ھىمىن بو ايشلە دىشىمىز زىمى دە قىمىش ايجىندە آدام ايتىردى. ايتىرمى- ايتىرمى بىش ايل بوندان قاباغىن سۇزۇدۇر. قىشىن آخىرلار ايدى، ھاۋا بالاجا قىزىشىدى. سىل- سو ئۇلا دۈشمۈشۇدۇ. قىزىل اۋزۇن جۇشوردۇ. او ايل خانىش حاجى اۋدەرە رىنجىر ايدى. مىن دە مىراجى ايدىم. خانىشلا گىتىدىك چايدان سو باغلا دىق. سو نە سو! قان قىزىل! لىئە دە يىرغالانىردى. يارما دۇلوسو سو گىتىردىك باسدىق زىمى تە. ئالان اولماسىن اوچ گىنە- گۈندۈز چارلىق- پىتاۋانى آچما دىق. يىتىشىمىز چۇرك اولدۇ ياولىغىمىز چاى. آمما عۇشىندە زىمى تە لىئە دۈشۇدۇ قورشاقدان. دۈۋرە سىندەكى بوغازىنا جان دۈلدۇ. ائە او اولدۇكى، قادا- بالا جانىزدان گىدن كىمى قىمىش لىر دە يىتىردى اۋزۇلدۇ. بۇتۇن قالدى لىئە آلتىندا قۇيلا دى. او زامان حاجى اۋدىرىن بىرۇۋ- بىرۇۋ وختى ايدى. ايمان عزيز، ايش قدرى بىلەن ايدى او. جانى ساغ اولموش ارشد نە بىلىر بىز او زىمى لىر دە نەلر چكىمىشكى؟ دىشىر بلىكە زىمى ائە اولدىن بىلە ايمىش». ارشد اۋزۇنۇ اۋندا قۇيمايتىپ خانىشا سارى دۇنۇب دىدى: «خوش گۇردۈك سنى آى مشە خانەلى، نە عىجب! يامان باشىن مال- حىۋانا قارىشىپ. گىنە واللە خوش سىنن حالىۋا. آلاغ- اكىنن يۇخىدۇ. دۇشۇن آچىقدى. آسوداسان!». خانىش ھىچ بىر سۇز دىمەدى، تىكچە باشىنى تىرە دىپ گۈلۈمسەدى. ارشد دىدى: «سولتان! او چايداننىن آلتىن ياندىر! مشە خانەلى چايتىزدى!». خانىش «سەن ايشىۋە

يىتتىش سولتان، من اۋزۇم ياندېررام» دىنە اوجاغا ياناشىپ چۈر-چۈپ ايله اوجاغى قالايتىپ ياندېردى.

يازىن ايللىق گۆنشى گۆن باتارا سارى ساللانئىردى. خانىش زىمىن قىراغىندا اۋتوروب ايكى الى ايله توتدوغو چلىنى قىچلارنىنن آراسىندان ئىشە دانايتىپ اونا سۈيكنمىشىدى. او، حسرتلە ايشىلارنىن چالشماسىنى سۆزدۈ. ھىررۈۋچو اۋكۈزلرىن ھلە خام اولدوغونا گۈرە ھىررۈۋ مالانى آچىپ حنىۋانلارنى اوتلاماغا بوراخمىشىدى. اوزاقدان بىر آلتى زىمىنە ياخىنلاشئىردى. ھلە زىمىنە گلىپ چىخمامىش خانىش اۋنو تانىئىدى، حاجى اۋرد ايدى. اوجا بۈي ائلى كۆرەك. ايرى سۆمۈكلرى اتىن سىلكەلمىشىدە ھلە دە قاباقتى صلابتىن داشئىشئىردى. بىر نىچە ايل ايدى يۇرغان دۈشەنە دۈشمۈشۈد. گاھدان بىر چۈلە چىخاردى. خانىش دا چۈخ آز اۋنون گۈرۈشۈنە گئىردى. چۈنكى اۋنون ھر بىر دانىشئىغى- تىبەنىشى خانىشدا خاطىرەلر اۋنادېردى، اۋندا حسرتلر يارادېردى. واختى ايله حاجى اۋرد كندىن بۈيۈك ھامپاسى ايدى. اۋز ئىرلىرىندىن علاۋە نىچەلرىن دە ئىشنى يارئىغىغا گۈتۈرەردى. بىر سۈرۈ مال- حنىۋان قاپىسىندان چىخاردى. خانىش ايللر بۈيۈ حاجى اۋردە مازىلچى گئىمىشىدى. حاجى اۋردىن اۋزۈ قابىل بىر ايشى اۋلدوغونا گۈرە ايشىنىن قىردىن ياخشى بىلدى. او، خانىشا دىرىندىن علاقە بىلەئىردى. ھىمىشە دئىئىردى: «خانىش، سىن مەنم جاۋانئىغىمى يادىما سائىرسان». خىمىلر يانان ايلى دە خانىش حاجى اۋردىن مازىلچىسى ايدى. حاجى اۋردى گۈرچك او گۈنكۈ صحنە گۈزۈنۈن اۋنۈندە جانلاندى:

...حاجى اۋرد ايله بىرلىكدە كۈۋىش قەۋەخانىسىنىن قاباغىنداكى سىكى دە اۋتوروب قلىان چكىرىلر. ايل خوش گلمىشىدى. ياغىتىئىغىن بىركتىندىن دىم دە، سولو دا آرپا- بوغدا قات وئىردى. سۈنۈللر جىغ دىن ايدى. ايكىندى چاغى ايدى. كۈلك اسىردى و اۋنلار ھر ئىردىن خىرسىز دئىب گۈلۈردۈلر. بىردىن بىرە نىگىز اۋغلو حسن آتلا ئىتتىشىدى. اىلنى خىمىلە سارى توتوب باغئىردى: «ادە، نە اۋتوروبسوز، تۈستۈنۈ گۈرۈرسۈز؟ ادە، دور خانىش، خىمىن اۋد توتوب ائۈمىز ئىخىلئىپ، دورا». خانىش ئىرىندىن سىچرادى. حاجى اۋرد ايسە سىسمە آياغا قالغىب خىمىلە سارى گئىمىزدىن، دالى- دالى گئىدى. كىمىسە قەۋەخانىدان چىخىپ حاجى اۋردى توتدو. خانىش بىر دىلەمە خىمىلەدەك قاقىدى. خىمىلىك كندىن او باشىندا، تەلرىن دالىندا ايدى. خانىش خىمىلە چاتاندا تايالارنى چۈخو اۋد توتموشدو. اىستىنىن شىددىتىندىن كىمىسە تايالار ياناشا بىلمىردى. ئىل تايالاردان

گۆیه دیره‌نن آلوولارین بئلینی بۆکۆردۆ. آلوولار اژداها دیلی تک قونشو تاپالارئی یالانیب اۇدا چکیردی. کیشی‌لرین چوخو هله کۆوشنده ایدیلر. اوشاق‌لار آغلاشیپ، قادین‌لار ساچ‌لارین یولوب، اۆزلرینی بودایئیردی‌لار. نه خانیش نه باشقالارئی هنج بیر ایش گۆره بیللمه‌میشدی‌لر. تکجه گۆزلی‌نین اؤنۆنده یانان وار- یوخالارئی‌نین یانماسی ایله برابر اۆرکلری ده آلوولانیب یانیردی. قاش قارالاندا خرمن‌لیکده یانما‌میش تاپا قالما‌میشدی. کندین بۆتۆن تاخیلی کۆله دۆنۆشدۆ. او گنجه اوجا- اوجا تاپالارین یانیندا فنارلارین یئرینه کۆمۆر تونقالئنا بنزەر قارامتیل تونقال‌لار کۆزه‌ریردی. ناله- شیون سسی سحر آچیلانادک کسيلمیردی. یالنیز بیرجه سۆرغو کندین کده‌ره بۆرۆنمۆش ائولرینده، تنگه‌لرینده دالغالانیردی: «قیشدا تاخیل سیز نئجه اولمالی‌ئییق؟». کندین بۆش کندلی‌لری آغزینی گۆیه آچمیشدی.

...حاجی اژدر آتدان دۆشنده خانیش اونون آیاغئنا دوردو. حاجی اژدر گلیب خانیشین یانیندا اوتوردو. محبتله اونو سۆزدۆ. اۆزۆندن، عایله‌سیندن، کئچینه‌جه‌ییندن سۆروشدو. خانیش اون سککیز ایلده بۆتۆن گۆرۆشلرینده آختاردیغی کیمی بو دفة ده حاجی اژدرین دانیشیغئیندا اینجی‌لیک، گیلئی ایزینی آختاردی. آما محبتدن باشقا بیر شئی سۆزمه‌دی. دۆغرو دور کی، خانیشین اۆزۆ خرمن‌لر یاناندان سۆنراکی گۆرۆشده حاجی اژدرین سۆزۆنه باخماماسی‌نین آغاجین یئمیشدی. آما اونو خسته حالدا قۇیوب چئخماسئندان همیشه عذاب چکیردی. سککیز ایل تامام حاجی اژدرین «خانیش! منی بو آياقدا تک قۇیوب گئتمه» سۆزۆ اونون قولاغئندا سسله‌نمیشدی. بیر اۆزۆنه باخاندا خانیش حاقلی ایدی. آما او دۆشۆندۆکلرینی دیلینه گئیره بیللمه‌میشدی. حاجی اژدره دئیته بیللمه‌میشدی کی، «سن هامپالئق حاققی آپاراجاقسان، من سن آپارانئین یئددی‌دن بیرینی». او دئیته بیللمه‌میشدی کی، «قوهون- قاریز منیم اوشاق‌لاریمئین قارنئین دۆیورماز، منه ایل زوماری لازیمدی، بوغدا لازیمدی».

زومارسئزئلق تکجه خانیشین دردی دئییلیدی. او ایل کنددن چوخو گیلانئلق اولموشدو. دسته- دسته آدم آرواد- اوشاغئینی بوراخیب قۆربت یۆلونو توتوب گئیدیردی‌لر. بیر هفته خانیش داواملاشمیشدی. آنجاق حاجی اژدرین ائۆینه گئتمیشدی. خرمن‌لر یانان گۆنۆ حاجی اژدری کۆوتشن قهوه‌خاناسئندان ائوه گئیرمیشدی‌لر. او، خسته دۆشمۆشدۆ. چۆله چئخیمیردی. حتا یانمیش تاپالارینی گۆرمه‌یه ده گئتمه‌میشدی. خانیشلا حاجی اژدر قۇل- بۆیۆن اولموشدولار. نه تاپادان نه خرمندن هنج بیر سۆز دانیشما‌میشدی‌لار. اوزون

زمان سوکوت ایچری سینده خانیش پاپیروزون چکمیشدی، حاجی اژدر ایسه قلیتاینین. آنجاق خانیش دیله گلیمیشدی:

حاجی عمی، حالال ییغا گلیمیشم، ایسته ییرم من ده اوشاق لارا قوشولوب بیر طرفه گندهم. - گنده سن، هارا، هارا گنده سن؟

- اوزوم ده بیلیرم هارا، آنجاق بیر یانا گندهرم، گوره ک قیسمت هارا اولور، بیر تیکه چورک دالینجا هارا گتمه لی تیک.

- خانیش گتمه، دایان قال! آزدان آز، چوخدان چوخ. آلاه قادیردی. بوستانیمیزی آلاقدان چیخارتمیشیق. بیر-ایکی اوج تیکه چلتیک لیشیمیز ده وار، بیر جور کتچینه ریک. آلاه روزی رسان دی.

- داها اوره نیم ایشه قیزمیر، حاجی. خرمن لردن کتچنده قول- قیچیمین آرامیغی چکیلیر، اینان... یوخ، من گتمه لی یم حاجی. دوزه بیلهرم دا. دوزه بیلهرم واللاه.

- «خانیش، منی بو آياقدا تک قویوب گتمه» دئییه حاجی اژدر گوزون خانیشین گوزونه زیلله میشدی. خانیش بیر آن دورومسونموشدو. سونرا باشینی آشاغی سالیب دنمیشدی:

- «حاجی منی حالال ائله، منیم سندن هنج بیر چشمداشتیم یوخدو. آنجاق بیرجه خاهیشیم وار. منیم او بیر گامیشیمی دا قوشاسان ناخیر یوا. بیر ده قیش اوتوندان منه ده بیر پای چیخاسان!» حاجی اژدر بیر سوز دئمهدن تکجه قولونو خانیشین بوینونا سالیب ویدالاشمیشدی.

او گندیش اولموشدو کی، خانیش گتمیشدی. یئددی آئی تامام اوندان خبر چیخمامیشدی. ایل بایرامیندا هامی قانیبدی گلیمیشدی، خانیشدان سوا. خانیشا چال دیمه آغیزدان- آغیزا کنده یاییلیمیشدی. دئیلنلره گوره او، کیرماندا یول ایشینده چال آچیلما سببینه یارالانمیشدی، خسته خانادا یاتمیشدی. آنجاق ایکی آیدان سونرا خانیش بیر دری، بیر سوموک الینده چلیک کنده قاییتیمیشدی.

...چلتیک لیکده ایشچی لر ایشله ییردیلر. هیررو مالاجی یئنی دن اؤکوزلری ایشه سالمیشدی. خانیش چائی دمله میشدی. چائی هله دم آلمایش اونون سوتولوندن بیر ایستیکان تۆکۆب حاجی اژدره وئردی. حاجی اژدر چائی الینده گوزلرینی قییشیب چلتیک لیشی سوزوردو. بیردن چائی یئره قویوب دئدی: «ارشد، سنین بو ایلکی چلتیک لیشیندن ده گوزوم سو ایچمیر، بله کی، باخیرام بو ایل ده کتچن ایل کیمی چلتیک یئرینه سیلیف-

دارجین بیچه جکسن. بو باغلادیغین لک لیرین سوئو اوچ گون یوبانسا بۆتۆن سیلیف سیپ اوتلوقا چیخاجاق. سن نه ائلیرسن، بیر منه دیء گورۆم سن هاچان ایش اؤرگشه جکسن. کئچن ایل دندیم مالائی چکجک قانلی- قانلی چلتیئی سب! یوباتما! بس کی، سئی- سئی ائله دین آخیر لئهی برکتیدین. آخ دیشه ده چلتیئی قورودوب وئردین سترجه ته، بو دا بو ایلدی!... قوجا گتدی کجه اؤزۆندن چئخیردی. سسی اوجالیردی. زمی ده کیمسه نین جئقئیرئ چئخمیردی. آبی بداخلاق باشینی یشره دیکمیشدی. گوزۆ حاجی اؤردین گوزۆنه ساتاشماقدان چکینیردی. حاجی اؤرد الینی آبی بداخلقا طرف توتوب دئدی: «سن نئم آئی آبی، ایش ایشله مه بئله اولار؟ یوخسا خوروز زمی دن چئخسیدی؟ او بؤیوک لئیه بیر باخ! آشاغی سئی اؤرد که لیکدی. امما یوخاری سئیدا هامئسی اوچ بارماق سو دایانئیر. بونا سن لک باغلاما دئیسرسن؟». آبی اودقونا- اودقونا دئدی: «دۆز دئیسرسن لک بؤیوکدۆر. اؤدو باخ، او سو گلن یشردن گرک کسپله، گرک ایکی بۆلۆنه، چۆخ بؤیوکدۆر».

بس نیته دئیسرسن. دیلین یۆخدو، یوخسا «منه نه!» دئیسرسن؟

- لا اله الا الله... اده من کؤپئی اوغلونون بوردا سۆزۆنه باخان کیمدی آخی؟ منی نیته دانئیرسان؟ ارشدین اؤزۆ ایز قۆنور دا. منی داش شش... استغفرالله...».

حاجی اؤرد «قوجالئی یامان درد ایمیش خانئیش» دئیته جیییندن تۆتۆن کیمسه سی چئخارتدی، الی اسه- اسه چوبوغون باشینی دۆلدوردو. خانئیش حاجی اؤردین چایینی تزه لدی. ایشچی لر ساری دۆنۆب دئدی: «سائین الدن، گلین چایئیزی ایچین!».

ایشچی لر چایا چئخدی لار. حاجی اؤرد چوبوغون چکدیکجه یاولاش- یاولاش تۆختایئیردی. کیمسه دانئیشمیردی. آبی بداخلق چائی پۆفله ییب هۆشت- هۆشت گئتمک مقصدی ایله آتاغا قالخیب دئدی: «مشد آبی ائوه گئندنه یۆلۆنو اؤردان سال، کۆمک لشک، منیم او اۆتۆمو دا چاتاخ!». حاجی اؤرد دئدی: «خانئ اۆتور، ایشیم وارا». خانئیش قایتی دیب اۆتوردو. حاجی اؤرد چوبوغونون باشینی بۆشالتدی. سؤنرا خانئیشا ساری دۆنۆب دئدی:

- خانئیش، بئله کی، باخیرام بیر ایش تکجه سنه باخیر. صاباح سحردن دسترخانیوی باغلا، گل دایان ایشین باشیندا، قۆتما منیم اکینیم هدر اولالا». خانئیش نئچه لحظه سس سیز دایانئیب حاجی اؤرد باخدی، سؤنرا دئدی:

- حاجی، سن کی، اۆزگه سی دئیشلسن، من ایندی بئلی دبه رتمیرم، سنه نه ایش

گۆره جه یم؟

- ایندی منه بئلدار لازیم دئیشل خانئیش، منه کۆندم بیلن آدام لازیمدی.

خانىش سۆزۈ باشا دۆشمەين كىمى ئىشە حاجى اژدرە باخدى. حاجى اژدر سۆزۈنە داوام اتتىدى: «اۆتوردوغون ئىشردن آياغا دورماياچاقسان، گۇرست، قۇنى ايشى دۆز گۇرسۇنلر. سىنن دانىشماغىن كىفايتىدى. ايشىن عئىب- ايرادىن دئسن بسدىر. خانىش داها بىر سۆز دئمەدى. حاجى اژدر آياغا دوروب آتىنا سارى گئتىدى. آتىنا مىنئدە دئدى: - «ارشىد، صاباحدان نغر قۇتارسان، خانىشىن اۆتون بىچر، تۇكر قابى سئنا». ارشىد «باش اۆستە» دئدى.

اۆ گون آخشام چاغى خانىش چارواستىن قاباغىنا قاتىب ائوۋە گئندە سانكى ئۆنگۈل-لشمىشىدى. حىس ائلەتتىردى چلىك سىز دە يۇل گئدە بىلىر. قاش قارالاندا ائوۋە ئىتتىشىدى. آرواد سۆفرەنى سالمىشىدى. جوققولتو ايلە قاتنايان سىماوارىن ئانىشدا اۆتوروب ارىنن يۇلونو گۇزلەتتىردى. اۇغلو حب تاپا بىلمەدئىشە گۇرە اۆ بىرى اوتاقدا اۆزۆنۆ يوخولوغا وورموشىدو. خانىش ال - آياغىنى يۇيۇپ سۆفرەنن باشىنا گلدى. اوشاقلار بىر- بىر سۆفرەنن باشىنا دۆزۆلدۆلر. خانىش آروادىندان سۇرۇشىدو: «صابىر شامىن ئىتتىب ئاتتىب؟». آرواد «ئۇخ» دئتە جاواب وئردى. خانىش اۇغلونو سسلەدى: «اۇغلان دور گل چاى- چۇرگىيوى ئى، شامسىز ياتما!». ھاجاندان- ھاجانا صابىر اوتاغا گلدى. كۆلگە كىمى سۆزۆلۇپ سۆفرەنن قىراغىنىدا اۆتوردو. خانىش اىشتاھا ايلە چۇرەئىنى ئىدى، چائىنى ئىچىدى. سۇنرا آياغا دوروب تۇلەتە گئتىدى. ماللارنى ئىمىنى تۇكۇپ ئىشنى ساھمانلادى. اوتاغا قايتىدانا صابىر بىر بوجاقدا يۇرغانى باشىنا چكىب اۆزۆنۆ يوخولوغا وورموشىدو. آناسى ايسە چىراق ايشىغىنىدا تۇخوما تۇخوتوردو. خانىش ياتاغىنىدا اوزانىب دئدى: «اۋنو سال الدن، دور، يات! صاباح ماللارا اۆزۈن باخاجاقسان. سحر اثرئىشكن منىم دە دستىرخانىمى باغلا! ايشە گئدە جگم». آرواد سۇرۇشىدو: «نە ايشىنە؟». خانىش «ھاجى اژدرىن ايشىنە، چلتىگە» دئتە يۇرغانى باشىنا چكىدى. آرواد داھا بىر سۇال سۇرۇشماقدان چكىندى. ھلە اۋن بش ئاشىن بىتتىرمەش صابىر يۇرغان آلتىشدا كىرىتتىب قالمىشىدى. اۋنون قوش اۆرەئى كىمى چىرىشنان اۆرەئى ايلە برابر بىر سۇال دا دئھنىندە چىرىشنىردى: «نە اۆچۈن ددەم ھېدن بىر شىئى سۇرۇشمايدى؟ بس نىتە مە ھىچ بىر سۆز دئمەدى؟!».

ھەرىكەت ۋە ۋەزىيەت

• ئۆزەن كامال

كۆچۈر: ئالىي ئىبراھىم

ئۆزەن كامال (۱۹۷۰-۱۹۱۴) گىجەلىشىدە تۇخۇجولۇق كارخاناىشىدا فەلە تۇخۇجو، كاتىب ايشلەمىشىدۇر.

اىلىك خىكايەلەرى ۱۹۴۰-ئىچى اىلدە درج اولمۇشۇدۇر. ۱۹۵۰-ئىچى اىلدە ئۆزەن كامال يازىچىلىقىنى ئۆزۈنە اساس صىت سىچمىشىدۇر. ئاظمى خىكىمتەلە ئانىشلىقىنى ئونون بىر يازىچى كىمى ئىتىشمەسىندە بۆيۈك ئاثير گۈسترمىشىدۇر: ئۆچ اىل يارىم (۱۹۴۳-۱۹۴۰) ئونلار خىتالارىنى بىرلىكدە بۇرسا خىسخاناسىنىدا كىچىرمىشىدۇر.

ئۆزەن كامال اىشىرىمى ئالتى رومانىنى، ئۆمىش نامەنىنى، ئاظمى خىكىمتەلە خاىرەلەر كىتابىنى ئىش ۋ بىر چۇخ كىتابىنى مۆالىفىدۇر. بۇ كىتابلاردان- «قارداش بايى» (۱۹۵۸) ۋ «ھەرىكەت ۋەزىيەت» (۱۹۶۹) مەجمۇعەلەرى سەيدە فائىق آدۇنا مۇكافاتلار لائىقى گۈرۈنمۇشۇدۇر.

يازىچىلىقنى ئولۇمۇندىن سۇنرا ئونون عاىلەسى ان ياخشى رومانى ئۆچۈن ئۆزەن كامال آدۇنا اىلكىن فەخرى مۇكافات تاسىس اتمىشىدۇر.

داھا گىجەدۇر. لاپ ئاۋاتىن آلتىندىن آسلىمىش چىراغىن سۇنۇك اىشىقى آلتىندا آيتان روزنامەنىن ھەتەلىك ائعلانلارنى ئۇخۇرۇدۇ.

روزنامەدە مۇشەرىلە تەقدىم ائدىلن ئىش ماللارنى سىناھەسى درج اولۇنمۇشۇدۇ، تەكجە ئونلارنى آدلارنى قىزىن قىلىنى لىزەتە سائىردى، بۇدۇر اىلىك ۋ ئون، ئاخىشلى ۋ سائا لىكەلەر

قىيىمەتلىرى دە اۋن بىش دىن ۷۰ لىرئەدەك. بو ايسە گۆمۆش ۋ قىزىل سۈيۈنا چكىلمىش پۈدۈر قابلارى، قىيىمەتلىرى ۷۵ لىرەدن، اۋچ يۈزەدەك: بونلاردا قۇلباغىلار، داراقلار، بىر- بىزكلىر، بۈيۈنباغىلار، چكىملىر، ال چانتالارنى ضىيافت پالتالارنى، لچكىلر نايلىۋن ۋ يۈن كۈيىنكىلر، ۋاز، قند قابى...

دەمكى، باشقا چارە يۈخدۈر: گرەك مەكتىبى بوراخىيىب ايشلەمەيە كىتسىن. ايندىجە، سرخۇش آتاسى پىۋەخانادان قايشىداچاق يىشە دە گىلىش - گۈزار باشلاناجاق: «سىز لاپ زەلەمى آپارمىشىسىز، منى تىنگە كىتىرمىشىسىز! ھەر شىئى مەۋ اولوب كىتتى!.. سىزە نىچە دىفە دىمىشىم: ايش يۈخدۈر، سىزلىر ھىچ جۈر باشا دۆشمۈرسۈز!.. منىم اۋلەمىمى گۈزلەيىرسىز كى، ايشە گىرەسىز؟ باخ سەنە دىئىرىم، آرواد، كىت ايشە گىر. قۈي قىز دا ايشلەسىن، ائلە بىل كى، مەن يۈخام، دىغلايىب اۋلەمۈشم...»

بۈتۈن آرزولارنى سۈنۈ چاتدى؟ - داھا نە مەكتىبى، نە لىتسى، نە طىب اينستىتۇتوندا نە ھكىم دىپلۇمونو گۈرەجەك... گەلەجەك سىز بىر حىيات. جىيىندە بىر قىيران بىلە اۋلەمادان يارى آج مىسكىن بىر ياشايىش! دىفەلرلە آناسى گۈز ياشى تۈكەرەك اۋنو دىلە تۈتمۈشەدۇ: «قىزىم سەن آتانا فىكىر ۋىرمە، مەكتىبى آتما، ايندىكى سىنىن باجارىغىنى ۋ آرزون ۋار اۋخو... بىز بو گۈن ۋارىق، ساباح يۈخ...»

ھەر ايكى آتاسى آناسىندىن طلب ائدىردى كى، كىتىپ ايشلەسىن، - نە ايش اولورسا - اولسون: پالتا يۈتان اىستىر دۆشمەسىلەن. بو سۈنسوز مۇباحىشەلەردىن سۈنرا نىچە كىچە ياتمايىب آغلامىشىدۇ. «آنان دادسىتان اولان ۋاخىتى خۇشبىخت گۈنلەرنى قورتاردى، آرواد - دىئە عادەتنى آتاسى سۈزە باشلاردى، باتدى كىتتى. كۈلۈپ گۈۋدەلى پائىد آغاجى ۋاردى، ايندى اۋندىن تەكجە كۈتۈك قالىپ! - بىلە - بىلە ايشلر...»

«سوس، ھىچ اولماسا قۇنشولاردان آبىر - حىيا ائلە. اۋنسوز دا بۈتۈن عالمە بىزى آبىردان سالىمىسان!» -

«بىس منىم ھاققىمدا دۈشۈنۈلەر كى؟ كىم منىم گەلەجەيم بارەدە دۈشۈنۈلەر؟ ھلە اۋن بىش ياشىم يۈخ ايدى كى، بۈيۈنما تۇرپا آشىپ منى كۈچەيە سالدىلار. ائلە بىلىرسەن اۋ ۋاخىت منىم قلىبم اينجىدى؟ يۈخسا مەن آدام دىئىلىدىم؟ اۋخوماق اىستەمىردىم؟ گۈرەندە كى، دۈستلارنىم اۋخويۇب، سەنت قازايتىلار، بۈتۈن عالم باشىما دۈلانئىر. بىس مەنە كىمسە آجىدى، كۈمك الينى اوزاتدى؟!...»

- «نىيە ائولندىن، دۈنيانا اۋولاد كىتىردىن؟»

«اىر سەن پەنجىرەدن باخىپ مەننى يۈلدان چىخارماسايدىن، رومانلارنى ۋىرقلەرى آراسىندا مەھبەت مەكتۇبلارنى قۇيماسايدىن...»

- «سوس گۆره ک!»

- «نەدی کی؟ یتنه قونشولاردان قورخورسان؟»

- «قیز یاتما ییئب انشیدیر! آیر - حیثان یوخدور!..»

- «قوی انشیتسین، قوی! بو انولتمک منیم نه نیمه گره کدیر؟ اوزو ده بئله حیشتلی بیر شخصین، دادسیتائین قیزینا! ساده جه بیر فهله قیزی دا منیم بسیم ایدی! هئج اولماسا بیر- بیریمیزه کۆمک اندهردیک، بیر- بیریمیزدن اوتانمازدیق، باشیما قاخینچ اولمازدی!»

- «دوغرودان دا یاخشی اولاردی. آما ایندی داهو بو باره ده دانیشماق گنج دیر!»

- «نییه گنج دیر کی، سهوی همیشه دۆزه لتمک اولار. ایندی کی، ایسته ییرسن قیزین ساوادلئ آدم اولسون یئری گنت دۆشمه سیلن، پالتار یوتان، آشپاز، بیر سۆزله نه ایسته ییرسن اول... منی یاددان چیخارت! اوز قیزین حاققیندا دۆشون!..»

بۆتۆن گنجهنی بئله جه صوحت داوام اندیردی...

آیتان باشینی یوزغانین آلتینا چکیب بو موباحیسه لره قولاق آسیر، آغلا ییردی. کۆچه ده قار یاغیر، چوغون جۇولان اندیر، کۆلک شۆشه لری دۇیجله یردی. سۇنرا باهار گلیردی. انولرینده ایسه گنجه موباحیسه لری نین، دئییتی لری نین آردی- آراسی کسيلمیردی. آناسی نین سولغون صیفیتینده هتجانلا پارئلدا یان گۆز لری نین آلتیندا درین قارا کۆلگه لر نظره چارپیردی. مگر عصب خسته لیشتن، اۆرک کئچمه لر دن اذیت چکن بو ضعیف قادین یاد انولره گندیب دۆشمه سیلن، پالتار یوتان، آشپاز، درزی ایشله یه بیلیردی...

قایئنی تاقئیلدا تدی لار. آیتان جلد تاختین اۆستۆندن سیچرائیئب قایشنی آچماغا جومدو. قایی دا آجیق لی صیفیتی شیشیب قیزارمیش آتاسی دورموشدو. ایسته دییی وخت... خانادا اوتورماق حوقوقو یوخدور مگر؟ باخ، ایر ائوده کی لر ایشله سه ییدیلر اوندان باشقا مسله!..

- نئچه دفه دئیشم کی، ایندی ایش لر چۆخ زائیدیر! - عادت اۆزره نطقه باشلادی- حوقوقو چاتمیر. ائه، دلی شئیتان دئیر کی، ائوده کی لرین هامی سئنی، اوغول- قیزلاری ییغ گۆنهر ایشله مه یه! او ساعات ائوده هر شئی قایدانا دۆشردی، بۆللوق اولاردی، هر شئین جانی چۆرک دیر!..

او دئشیک- دئشیک اولموش یاماق لی چیرک لی، اوز ایلکین رنگینی چۆخ دان ایتیرمیش چکمه لرینی چیخارتدی و آغیر آدیم لارلا پیله کندن قالخماغا باشلادی.

- اساس هله چۆرک دیر. قالان شئی لر اولماسا دا اولار. سوروشماق عئیب اولماسین، تحصیلی، صتی نه ایله قازانا جاقسان... هر شئی له راضی لاشدیغیم، هر شئی له لبئیک دندیم وخت لار آرتیق اۆتۆب کئچدی. ایندی کده ردن، قوصه دن ساوای بیر شئی قالمایئب. یوخ،

تا بىلە ياشاماق اولماز آخى نەيىمە گرەكدير كى، من اولىندىن سۇنرا حكيم اولاجاق؟! اۇزۇ
كىمى حكيم يا دا عىتىنكىچى تە ارە گىئەجىك؟! اۇزۇۋۇخ قۇۋەم تۈكەنىپ...
اينىدىجە قىزىنىش اوزاندىغى تاختىنىن اۆستە سرەلىندى. آيتان ياخشىن لاشىب ياناشى
اوتوردى. لاپ اوللر بالاچا اولدوغو وختلارداكى كىمى او الينى آتاسىنىن چىنىنە قۇيۇپ
مىھرىبانلىقلا اونا قىستىلدى.

آتاسى بىردىن كۆرەلدى، قىزىنىش شاباليدى ساجلارنىنى تومارلادى. ھەر جۆر
كۆبۈدلۈك، يۇللا گلركن اۋز-اۋزۈنە تكررار اتىدىنى آروادىنا سۇيەلەمك اىستەدىنى بۆتۈن
تحقىرلر، يىنى بىر داۋا-دالاشا باشلاماقدان اۋترو، بۆتۈن دۇنيانىن، آروادىنىن، عايىلەسىنىن،
شۈبھەسىز آروادىنىن آتاسى دادىسىنىن عۆنۈتىنا ياغدۇردىغى سۇيۇشلر اونودولدى...
كىشى قىيل سىللە آلمىش آدام كىمى بىردىن باشىنى سىلكەلەدى.

- نە تە گۆرە؟

- ايشە گىرمەك اىستەيىرم.

- ھارا؟

- «تيرى كوتاز» كارخانىسىنا، دۇستلارنىم اۋردا ايشلەيىرلر. دىيىرلر كى، اولجە قازانجىن
او قەدەر چۇخ اولمايتاجاق، ايش اۋىرەنىپ تىجۈبە قازاناندىن سۇنرا آرتاجاق...
بىر يىردە ايشلەتەجەيىمىزى اتىدىندە بىلەسن نە قەدەر سۇيىندىلر! صاباخ صۇيىچدىن
گىدىرەم ايشە...

ھىمىشە آروادىنا ۋ قىزىنا ايشلەمەلى اولدوغونو دۇنە-دۇنە سۇيەلەين بو آدامىن قلىبىندە
بىردىن-بىرە نە ايشە قىيىلدى.

تاسۇف، حىتا پىشمانچىلىق حىسلىرى كىچىردى. بۇغازى قەھرىلدى، نىفسى توتولدى،
گۆزلىرى دولدى.

- آرواد! آى آرواد-دئە بۇغوق سىسلە چىغىردى.

- آروادى صابىنلىلىلرلىنى چىركىلى اۋنلۇتە سىلە-سىلە ياخشىنا گلىدى.

- اتىدىيىرم.

كىشى دىنمك اىستەيىردى: «بىلىرسىنىمى، قىزىمىز ايشە گىتمەك اىستەيىر؟»

آمما سوسدو، باشا دۆشدۈ كى، بىر سۆز بىلە دىسە ھۇنكۆرەجىك، بىلەجە ار-آرواد

اوزون مۇددەت لال باخشىشلارلا بىر-بىرىنە باخشىب دورىدولار.

آيتان اولكى كىمى آتاسى ايلە ياناشى ايلەشىپ بارماقلارى ايلە اونون الينى
تومارلايىپىردى، او ايندى ويدالاشمالى اولاجاغى مەكتەپ حاقىنىدا خۇصوصىلە سۇيىملى شىمى

مشغله لرى حاققىندا دۆشۈنۈردۈ: شىمى، بېئۇشىمى، رىئاضىيات... صاباھا نە قەدەر درس وثرىشىدىلەر. اير ايندى اۆتوروب درس لىرىنى حاضىرلاماغا باشلاسايدى گىجە يارى سىنادىك زۇرلا قورتاراردى. اۆنون مەكتەپ گىلمە دىيىنى بىلەن دە، يقىن كى، شىمى مۆعللىمى تەعجۇب لىنە جىك... بىلكە، بىلكە رىئاضىيات مۆعللىمى دە؟! آيتان مەكتەپ گىلمە يىب ھىمىن اۆ آيتان كى، حتا قىرخ درجە حرارتى اولاندا بىلە بوراخمازدى. خىستە اولاندا نە قەدەر دىسەلەر، دىلە توتسالار دا اۆ، ھىچ زامان مەكتىدن چىخىپ گىتمەزدى! بىردىن اولار خىر توتورلار كى، قىز مەكتەپ گىتمە يىب! مۆعللىملەر اونا ھىمىشە نىجە دە فخر اندىردىلەر. ائلە محض بىئۇلۇگىنا مۆعللىمى اۆنون تەحصىلىنى داوام اتتىرىپ حۇكىمىن حىكىم اولماغىنى مصلحت گۆرمە مىشىدىمى؟! گۆرمە مىشىدىمى؟!

اۆ بىر قۇنشولۇقدا اوچوق داخماسىندا اۆز دۆۋزانىنى باشا وئورماقدا اولان يىتمىش ياشلى ھىيە قارى. اير بىدبخت قارى ئا يىمىك - اىچىمىك وئرن، اۆنون اۆچۈن اۆدۈن و كۆمۈر داشىئان، كۆھنە پال - پالتار وئرن قۇنشولار اولماسايدى، يقىن كى، قارى چۇخىدان تەھلىقەدان آغلىنى ايتىرەر، باخىمىسىزلىقەدان محۇ اولاردى. آيتان تىز - تىز اونا باش چىكىردى. قاچىب گلېر دىئىردى: «مىن حىكىم اولاندا سىنى حۇكىمىن خىستە خانايلا آپارىب قىچىلارنىنى ساغالداجاغام...»

«- اىنشاللا قىزىم!»

- «نە دى قىزىم؟»

«سەنە تىزە آغ كۆيىك، تىزە باشماق آلاجاغام...»

«اۆ واختا جان سىن مىنى چىخاراجاقسان قىزىم.»

«ياددان چىخارمايىچام، ھىيە نە واللە ياددان چىخارمايىچام...»

چۆلدە ھاۋا يىشە پىس ايدى: چىسكىن، سولو قار ئاغىر، كۆلك اسىردى... بىردىن آيتاننىن يادىنا دۆشۈر كى، بو گۆن ھىيە نەنەن ياتىندا اولمايىب. جىلد تاختىن اۆستۈندىن قالخىدى، مەپىخە قاچىدى، مەرجى شۇرباسىنىدان كاسايتا تۆكدۈ، بىر پارچا چۆرك بىر آز دوز، بىر باشدا سۇغان گۆتۈردۈ. ايندى آتاسى آناسى ئىن نە بارەدە دانىشىدىقلارنى قۇلاق آسماغا اۆنون واختى يۇخىدو. قاچاراق ائۇدىن چىخىدى حىطدن كىچىب گۆللە كىمى ھىيە نەنەن داخماسىنا ساردىپ ائىلىپ اۆتورموشىدو. گۆرۈنۈر قۇنشولاردان كىم ايسە بىر آز اول كۆمۈر گىتېرىپ مانقالى قالامىشىدى. قارى ئىن فىكىرلىرى دومانلى كىچىمىشە دولاشىردى. اۆ اللى ايل اول اىستانبولدا بىلە سۇيۇق چۇغونلو گىجەنى خاھىرلايىردى، زىئىركىن اوزاق مەللەلرەندىن

بىرىندە ناخشىلى بۇيۇك تاختا ئۇ يادىنا دۆشۈردۈ. ئۇ وخت يىنى يىتمە بىر قىز ايدى. بۆتۈن گۈنۈ يۈرولماق بىلمەدن پىللەكنلرلە يوخارئ آشاغى جومور، ھاۋا آچىلان كىمى قارا و شاختايا باخمادان قوللارنى چىرمايئارق سو گتىرمك اۆچۈن بولاغا قاچىردى.

- ھدىتە نە، بىر باخ، من گلمىشم!

آيتان سىنى ئاشىدندە قۇجا آرواد اۈز خىياللارنىدان آيرىلدى.

- خۇش گلمىسن قىزىم!

نە بارەدە فىكىرلەشىردىن؟

- ھىچ اۈزۈم دە بىلمىرم اولكى ياشايشىم، گۈزەرانىم يادىما دۆشمۈشدۈ.

- سىن اۆچۈن مرجى شۇرباسى، چۆرك گتىرمىشم، بىر دە تاپ گۈرەك نە؟

- سۇغان.

- لاپ دۆز تاپدىن!

- چۇخ ساغ اول، قىزىم. قۇى بو دۆنيادا دا، اۈ دۆنيادا دا، آلاھ سە عۇض وئرسىن.

آيتان ائىلىپ شۇربا دۈلو كاسانى، چۆرى و سۇغانى يترە قۇندو. ھدىتە نە مئەربىانلىقلا

قىزىن شابالىدى ساچلارنى سىغاللايىپ، اونون اۈزۈندن اۈپدۈ.

- آيتان قىزىم بىلىرسن نە قارار گلمىشم؟ - سىن حكىم اولمايتىنجا اولمەتەجەيم.

گۈزلەتەجەيم. سىن حكىم اولماغىنا نىچە ايل قالىپ؟

- سىكىز...

ھدىتە نە بارماقلارنى ايلە سايدى: اۈ وخت اونون آرتىق ۷۸ ياشى اولاجاق! اۈنا

عۇمۇر چاتاجاقمى؟ بو اوزون اىلى ياشايا بىلەجكمى؟ دى ياخشى، بو بارەدە فىكىرلشمەتە

دېمز. قىزى كدەرلندىردىك، اۈنو سۈنىچ دۈلو اۈمىدلردن محروم ائىمك لازىم دئىل...

- من سىن خستەخانانى سۈپۈرەجەيم، يىغىشىدىراجاغام، خستەلرە قوللوق ائدەجەيم،

سىن سە منىم آياقلارنى، شكر خستەلىشىمى، مەدەمى مۇعالىجە ائدەجىكسىن...

آيتان گۈز ياشلارنى زۇرلا ساخلايئارق ھمىشەكى كىمى جاۋاب وئردى:

- البتە - البتە!

سۇنرا داخمادان چىخىپ گۈلمەجەلرى شابىلدادا - شابىلدادا ياغان قارا اھمىيت وئرمەدن

گىرىتە، ائولرىنە قايىتىدى.

ایکی شعر:

• دکتر حسین سجادیہ

چنؤیرن: م. امین مؤید

شعر (۲۲)

شعر (۹)

بیر قطره گۆنش
عشقدن، اینامدان
آزادلیقدان
گۆزلریمده وار.
سینمیش، خسته
بو قدهر دیوار، بشتون، داش
بو قدهر
تۆوهین، حۆرمّت سیزلیک قارانلیقلار
ایچری سینده
بو گۆنش حیسی ایله داوام اندیرم
بیلیرم

بیلیرم

بیلیرم...

...

نه قدهر بوروق - بوروق دور
بو سرگردان یتلین سسی
اٹله بیل کی، ایتیر یلمیش لرین
ایچری سینده جانلاری آرائیئر
نه بیلیر
بو تۆرپاغا بلنمیش فیلوسوف
بو یتل نه دئییر
نه اوخوئور
یئخیلمیش عاشیق لرین
سسینه مالیک دیر
اوندان قورتولوش سسی
دوستاق سسی وار.

حئیوان دوشونجه سی

• محمد قاضی

بو خاطیره هېچ وخت منیم یادیمدان چيخماز. من چوبانلیق ائدن ایل لرین بیرینده یای فصلی هر ایلده کی کیمی «شاه و ثردی» یایلاغینا کوچ ائتدی. من او زمان آتامین یانیندا کؤمکچی گنده ردیم. هامی منی «بالا چوبان» سسله یردی، بیر گون من آتاملا یایلاقدا قویون - کئچی لری اوتاریردیم کی، آتام اوزونو منه توتوب دندی:

- بالا چوبان! من داغین اته یینده کی کنده گنیرم. آخشام قاش قارالاندا قایئدا جاغام، سؤردن میغانیات اول. ایتلر ده کی، یانیندا دیر. سونرا سؤروشودو: تک قورخمازسان کی؟ من بیلمه دیم کی، قورخارام یا یوخ! یالنیز گولومسه دیم. آتام الینی کوره یمه ووروب دندی: باراکالا اوغلوم! بیلیردیم کی، قورخمازسان، سن داها بیر کیشی اولموسان!

آتام گئتدی... آخشام اولدو. من نه قدهر گوزله دیم، آتام گلمه دی. اوز- اوزومه دئدیم: حتمن گنجه نین قارانیغیندا یولو ایتریب، هاردان اولسا سحر گلر. اوره یمه قورخو دوشموشدو، یاتا بیلیردیم. ایتلر ده یاتمیشتیلار... بیر سس ائشیتدیم، گوره سن کیمدیر؟- دئدیم؛ آدام دیر، یوخسا جاناور...

سسله دیم: آتا... آتا! جاواب گلمه دی. یئنه هامان سسی ائشیتدیم. سانکی بیرى حزین سسله آغلائیوردی. دیققتله باخدیم... قارانیقدا گوزوم بیر بالاجا آئی یا ساتاشدی. ایسته دیم ایتلری هایلایام. دیلیم توتولدو. آئی منیم ایکی آددیم لیغیمدا دایانمیشدی. بیر الینی گۆیه قالدیریب، آغلائیوردی. یاخشى باخدیم حیوانین

آياغىنا بىر چالغى تىكان باتمىشىدى. تىكانى آيىنىن آياغىندىن چىخارتدۇم. آيى
آغلاماق سىنى كىيىپ ۈ درحال اوردان اوزاقلاشدى. منىم حالىم اوزۇمە گلدى،
قۇرخودان چىخىدىم، امما يىشە دە يۇخوم گلەمدى. گىجە يارى تا چاتمىشىدى.

قۇيۇنلار، ايتلار ياتمىشىدىلار. آتامدان
يىشە خبر چىخمايدى. آي سود كىمى
ايشىغىنى ئى داغ- داشا سالمىشىدى...
يىشە بىر سس قولايغىما چاتىدى. ياخشى
باخاندا ايكي آيىنى گۇردۇم. آنا ۈ بالا
اللىرىندە بۇيۇك بىر شى گىتيرىدىلر.
قۇرخودان ايتلىرى اوياتىدىم. آيىلار
ايتلىرى گۇردۇكده اللىرىندەكى شى
يىشە قۇيۇب گىرى قايتىدىلار. من
ياواش- ياواش اۇ شىتە ياخشىلاشدىم؛
بىر بال پتەيى گۇردۇم. دىمە، آنا آيى منە

بال سۇوقات گىتيرمىشىدى. آخى من اونون بالاسىنى آغىر درددن قورتارمىشىدىم. سحر
آچىلاندا، آتام گلدى ۈ من اونا ماجرانى داتىشىدىم، آتام گۇلدۇ ۈ چوبۇغونون
تۇستوسونو گۇيە اۇتۇرۇپ دىدى:

- اۇغول! آنالار چۇخ بۇيۇك ايشلر گۇرەر، بال گىتىن آيى دا بىر آنادىر... اۇغولۇم... آنا!

André Malraux

پيټردوش

مشهور لاشماسی!

• آندری موزو

چنویرن: ائلهچین

آندری موزو (۱۸۸۵ - ۱۹۶۷) ایټرمنجی عصر فرانسیز ادبیاتسین ان گوزرکملی نواینده لریندن بیریدیر. بیر چوخ مؤعاصیر مؤوضوعلو حنکایه لرین، پوزوست و رومان لارین، ائلهجه ده نومایش نامه لرین و تحقیقات لارین مؤاللیفی اولان بو یازیچی، اولسون کی، داما آرتیق درجده شعللی، وولتشر، بایرون، هوفم، بالزاک، تورگنیئو، ژوزرساند، دوما، دیزرائلی کیمی بویوک شخصیتلر حاققیندا چوخ ماراقلی، جانلی بیئوگرافیک رومانلار مؤاللیفی کیمی تانیئیر. اوخوجویا تقدیم اولونان بو حنکایه نین ۱۹۱۹-نجی ایلده یازیلماستینا باخمایاراق بوگون ده اوز اهمیتی نی ایترمه میشدیر.

رستم پيټردوش درمان شوشه سینده کی گول لردن و بوشقابداکی بادیمجان لاردان عیبارت جان سیز اشیا تابلوسونو چکیب قورتاردی کی، یازیچی بول-انمیل قلتر اونون انعمالات خاناسینا گیردی. قلتر بیر نچه دقیقه داټانیب، دوستونون ایشله مه سینه تاماشا ائله دی، سونرا قطعیت له دندی:

- یوخ!

رستم بادیمجان لاردان گوزونو چکیب، تعجب له اونا باخدی.

- یوخ- دئیته قلتر تکرار ائتدی- یوخ! بو جور سن هنج وخت مشهور لاشما یاچاقسان. اوستالیغین وار، ایستعدادین دا وار، صمیمی سن، اما دوستوم سنین صتین چوخ عادیدیر. آلیشیب یانمیر، گوزه سوخولمور. سالوندا بیلیرسن نه قده اثر قونورلار تاماشایا؟ بش مین! سنین شکیل لرین بیر ائله اثرین ایچینده بیزیم لاقیتید تاماشاچی نی جلب ائتمه ته جک... یوخ، پيټردوش، سن مؤفقیئت قازانا بیلمه ته جک سن. حنیف، چوخ حنیف.

- نيته آخى؟ - هله خام جاوان آه چكدى- من گوردۆيۆمۆ چكىرم. چالشيئرام كى، نه يى
حيس انله تيرم، اونو دا ايفاده انده بيليم.

- عزيزيم. آى منيم يازلىق دوستوم، آخى گرهك سن آرواديني، اوچ اوشاغيني
دولانديراسان، اونلاردين هره سينه گونده اوچ مين پول لازيم دير. شكيل لر- آليجي لاردان قات-
قات چوخدور. آخماق لار ايسه آغيللى لاردان يوز قات آرتيق دي.

بورا باخ، پيئتردوش، بير منى باشا سال گورۆم هانسى يول لا سن بير سورۆ تانيئماز -
بيلينمز رسائين آراسيندا چيخيب دننه جك سن كى، من ده وارام.

- زحمتيله- دننه بيئردوش جاواب وئردى- صتتيمين حيتائى ليني ايله.

- زارافاتى بوشلا، جانئيم... آخماق لارنى يوخودان اوياتماق اوچون بيرجه يول وار: نه ايسه
قئير-ى عادى بير ايش گوره سن گرک؟ آغلا شيغماز بير ايش توتاسان گرهك...؟ هامى يا انعلان
انله كى، سن فارا اونونون كۆت- شالواريني گئي، ان ياخشى سى ايسه بودور كى، تزه بير مكتب
يارات! دؤنيائين بوتون حيكمتلى سوزلرينى بير يئره ييغ؛ مثلن، «شوعور آلتى دوشونجه»،
مؤوضوسوزلوق، سؤنرا دا بونلاردان مانيفئستىنى دؤزهلت، حركتى يا دا عكسينه، حركت سيزليشى،
آغى يا قارائى، دائيرهنى يا مۆربى فرقى يوخدو، اينكار ائت، فيكىرلش اوزوندن نهسه بير
رنگ كارلىق نؤۆ ايجاد انله كى، بيزيم صتتيميز آنجاق قيرمىزى و سارى توپلار طلب اندير.
صتتيميز «اؤستۆنه يى» يا دا «مۆكعبى» بير صتتدير. اوزون سوزون قيساسى، آغلينا نه گلير دى!

انله بو واخت ظريف عطير ايى پانيكوسون گلد ييىنى خبر وئردى. پانيكوس آدامين آغليني
باشيندان انله ين بير لئهيستانلى قادين ايدى و اونون گؤى گوزلى پيئتردوش اؤره يىنى هينجانا
گتيريردى. پانيكوس باهالى صتى درگى لرده اوچ ياشلى اوشاق لارنى بئله چكديى جئزما-
قارالارنى سورعتله چاپ اولونوردو. همين درگى لرده بير دفة ده اولسون ويجدانلى دوشون
فاميلينه راست گلمه ديى اوچون پانيكوس اونون صتتيندن زهله سى گئديردى.

پانيكوس يومشاق كۆرسۆده ائله شيب پيئتردوش اينديجه چكديى تابلوسونا اؤتەرى بير
نظر سالدى و تأسۆفله قيوئيم ساچلى باشيني تربتدى.

- دؤنن قئيزيل عصر زنجى صتى سرگى سينه گئتميشديم! - دنه پانيكوس جانلار آلان
سسى ايله خبر وئردى: - نه قدهر حيس و هينجان وار بو سرگى ده! نجه گۆج وارا نجه آتش وارا
پيئتردوش اونا يئنىجه چكديى و اوز عالمينده اوغورلو حئساب انله ديى بير پؤرتت
گؤستردى.

پانيكوس:

- پيس دئيل - دئدى و... گئئدى. آدامين آغليني باشيندان چيخاران، عئبنى زاماندا مايوس و
اؤميدسيز بير يئريشله گئئدى.

پيئتردوش اينده كى پؤرتتتى بير كؤنجه چيرئيب اوزونۇ كۆرسۆنۆن اؤستۆنه آلتى.

- گندىب بيمه ده، بانكدا، پوليس ده، هاردا اولور اولسون فرقى يۇخدور، ايشله يه جم! - دئيه او قطعى فېكرىنى بيلدىردى.

- سنت كار اولماقدان آخماق ايش يۇخدور! بو عاوام جاماعاتين رغبتىنى قازانماق اوچون گرهك كم فورست اولاسان؟! تنقيدچى لر ايسه اصل صتكارلارنى مؤدا فيعه ائله مك عوضينه نادانلارا قمخار چيخيرلار! من قورتاردىم داها مغلوب اولدوم، بسدى!

پول- ائميل دوستونون بو نيطقيه قولاق آسيب سيغاريننى يانديردى و نه باره ده سه فيكىرلشمه يه باشلادى.

- سن پانيكوس، بير- ايكي نفر ده باشقاسينا دئيه بيلرسن كى، سون اون ايلده آلتدان- آلتدان يئنى ياراديجي ئيق اولسوبو او زهرينده ايشله ميسن؟- دئيه پول- ائميل آخىركى سسىنى چيخاردى! - او زو ده بونو گرهك چوخ طنطنه لى دئيه سن!

- من ايشله مه ميشم تزه اولسوب او زهرينده؟

- قولاق آس... ايكي- اوچ دنه مقاله يازاجام، بيزيم «ائلى تا» يا خبر وئره جه يم كى، گونا سن رنگ كارليقتا مكتب ياراتماق فيكرينده سن. سنه قدير بوتون پورترت اوستالارنى او ز جاھيل ليكلرينه گوره- هيققانا- هيققانا آداملارن صيفتىنى او زره نيب لر. اينساتين اصل خيصلتىنى بيزده عمله گتيردينى بديعى صورت لر، بديعى تصوؤرلر يارادير.

- باخ، مثلن، سنين اوچون بير پورترتنى تصوير انديم: گوى- قيزيلى زمين، بو زمين ده گوله بيتن له ايشله نميش بوش باقتا، بير كونجونده آت، او بيرى كونجونده ده خاص ميدال لارنى ياخود مثلن بير صاحب كارين پورترتنى، كارخانا باجاسى، ميزين اوستونده ده سيخيلميش بير يومروق. ايندى باشا دوشدون كى، دوتايانا نه بخش ائله ميسن، آي پيئيردوش؟ دىء گورؤم بير آيا ايئيرمى دنه پورترت چكه بيلرسن؟ پيئيردوش آجى- آجى گولؤمه دى و دندى:

- بير آي يۇخ، بيرجه ساعات. درد بورا شيندادى كى، قلنز، منيم ئثريمه باشقاسى اولسايدى، بلكه ده باش توتاردى بو ايش، آما من...

- نه آما؟ باشلا يئيريق!

- من ديل پرگارنى دئييلم.

- قولاق آس، دوستوم ائله كى سندن خاھيش ائله ديلر، نه يئنه سه ايضاح ائله يه سن، ياواش- ياواش قلتاننى نئ ياندير، بير- ايكي قوللاب آل، توستونؤ سندن سوز سوروشاتين دوز او زونه پؤفله، او زو ده باخ بئله جه لاپ ساده جاواب وئر: «سيز هنج گورمؤرسونؤز كى، چاي نئجه آخير؟».

- بو سوزلرين معناسى نه دير كى؟

- هنج نه، معناسيئرليق! - دئيه قلنز جاواب وئردى- ائله بونا گوره ده سنين جاوابين هامى تا چوخ معنائى گورؤنه جك. اونداكى اوزلرى هر شئ او زره نه جكلر، سنين تزه اثرلرينى گونا كى،

باشا دۆشمەتە باشلاپاچاقلار، سنى تعريفلهييب گۆنلره قالدیراجاقلار، او واخت بو آخماق لارا دئییریک کی، بو بیزیم اونیونوموزدور. گۆرۆرسن کی، نه گۆنه دۆشه جکلر: بیزیم ده هئج اولماسا بیر آز کثیمیز آچیلار.

***

ایکی آئی کئچدی. دوشون اثرلری نین ایلکین سرگی سی اصل طنطنه ته چنۆریلدی. آدامین اغلینی باشیندان ائله یین پانیکوس یثنی بوتونون یاتیندان ال چکیردی.
- آئی - پانیکوس ائله هئی تکرار اندیردی - سیزین اثرلرینیز نه قدهر تأثیرلی اولابیلر! نئجه آتش وار! منی باشا سال گۆرۆم، عزیزیم بو جۆر پارلاق عۆمومی لشدیرمه لره نئجه گلیب چیخدیئینیز؟

رستم بیر آز سۆکوت ائتدی، سۆنرا یاواش - یاواش قلیانی نئی یاندیردی بیر - ایکی قوللاب ووروب دئدی:

- مادام، سیز هئج گۆرمۆرسۆنۆز کی، چائی نئجه آخیر؟
گۆزلرلر گۆزله لی پانیکوسون دۇداقلاری سۆننجدن سیریدی و اونون بو حالی پییتردوش گله جک خوشبخت دقیقه لریندن خبر وئردی.
بیر دسته تاماشاچی پالتوسونون یاخاسی دوشان دری سیندن اولان گۆرکملی تنقیدچی استرونسکی نی دۆره ته آلمیشدی.

- قیامت دی! - دئیته استرونسکی هتجانلا دانیشتیردی! - قیامت! آخی بیر دئیین گۆرۆم، دوش، نئجه اولدو کی، سیز بئله بیر عالم کشف ائتدینیز؟ منیم مقاله لریمین ده بیر رولو اولدو، یوخسا یوخ. پییتردوش بو دغه خوصوصی اولاراق چوخ سوسدو، سۆنرا قلیانی نئین تۆستۆسۆنۆ دۆز استرونسکی نین اۆزۆنه اۆقۆرۆب ادا ایله دئدی:

- عزیزیم، سیز هئج گۆرمۆرسۆنۆز کی، چائی نئجه آخیر؟

- اعلا دئیدینیز! اعلا!

ائله بو واخت مشهور شکیل آلوترچی سی بو اثرلره تاماشا ائله یندن سۆنرا رستمین قولوندان توتوب اونو بیر کۆنجه چکدی.

- دوش دۆستوم، سیزی هئج بئله بیج ییلمه میشدیم..! - دئدی یاخشی کاریرانیز اولاراق بو معمولاتین هامیسی نئی آلیرام آمما بیر شرطیم وار: من سیزه بیر سۆز دئمه میش، گرکه اۆسلوبونوزو دیشمه ته سینیز! سۆز وئیریم سیزه کی، ایله اللی شکلینیزی آلاجاغام... سۆزۆمۆز سۆزدۆر؟ دوش آغزینی آچمايیب موعالی بیر گۆرکمله قلیان چکیردی. انعمالات خانا یاواش - یاواش بۇشائیردی. آخیردا یازیچی پۆل انمیل - قلنز قاپی نئی سۆنۆنجو مۆسافیرین آردینجا اؤرتدۆ.

دعوت اولموش بو آدمالار پيىتىردوش يىنى ائىرلىرىدىن وچىدە گىلىشىدى و يىللەكن لىردىن دە،
اۇنلارلىن حىتىرت دۇلو سس- كۆيۇ ائىشيدىلىرىدى. يازىچى رىساملا تىك بە تىك قالىب كىنى-
كۆكلۆكلە اللىرىنى جىبلىرىنە سۇخىدو.

- ھە نىجەدىر، عزيزىم؟ ياخشى دۇلادىق بونلارنى؟ ائىشىدىن بو دۇوشان بۇغاز نە
دئىتىردى؟ - بس بو گۆزەلر گۆزەلى پانىكوس؟ ھە اۇ اۇچ سۆرمە - كىرىشانلى خانىمى دئىمىر،
فىكىر وئىرىدىن، گۆزلىرىنى يۇمۇب آغىزلارنىنى آچمىشىدىلار: «نىجە گۆزەلدى! نىجە تائىرلىدىر.
نىجە تەزدى!» ائە، پيىتىردوش، مەن بىلىرىدىم كى، آدمالارلىن آخماقلىغىنىنى درجەسى يۇخىدو، آما
بو گۆن گۆردۆكلرىم بىلدىشىمدەن دە آرتىق اولدو. پۇل - ائىمىل قىلئىزى دلى بىر گۆلمەك توتدو.
رىسام قاشلارنىنى دارتدى و دۇستونون آز قالا گۆلمەك دىن قىش ائەجەينى گۆرۇب
گۆزەلىلمەدەن دئدى:

- سارساق!

- مەن سارساق - دئە يازىچى قىزىلە قىشقىردى. - بىك سىۇ زامانىنىدان بو ئانا ھىچ كىمىن
فىرلىداغى بو گۆن مەنمىكى كىمى بىلە باش توتمايىب! رىسام اۇزۇندەن راضى حالدا ايىرىمى «اىدنىۇ
آنالىتىك» پۇرتىرتىن ھامى سىنى بىر- بىر نىظردەن كىچىرەندەن سۇنرا صىمىمى صورتدە تىكرار ائىدى:
- ھە سارساق سان، قىلئىز، دۇغرودان دا خالىص سارساق سان! سەن بو اۇسلۇبا ياخشى دىققەت
اىت... قوتو قوروموش يازىچى گۆزلىرىنى برەلدىب رىساما باخىردى!
- بونا باخ- ... دئە پۇل- ائىمىل قىلئىز باغىردى. يادىنا سال دوش! بو تەزە اۇسلۇبو سەننى باشىنا
كىم سالىدى!

پيىتىردوش بىر مۇددەت سوسىدو، سۇنرا قىلئانىنىا درىن بىر قۇللاب وئورۇب تۇستۇسۇنۇ
يازىچىنىنى دۇز صىفىتىنە اۇفۇردۇ و دئدى:
- سەن ھىچ گۆرمۇرسەن كى، چاى نىجە آخىر؟

وطنداشلیق اولچوسو

• ح - ایلدیئریم

بو دؤنیادا ائله اینسانلار یاشاییر کی، هله ساغ ایکن اؤسطورهیه چشوریلیر، ناغیلا دؤنؤرلر. بئله نادیر اینسانلاردان بیرى ده آذربایجانین قارتال باخیشلی، ساوالان و قارلی، سهند ایرادهلی دؤنمز و یشنیلمز ایگید اوغلو صفرخان دیر.

بیز هله اوشاق ایکن اونون حاققیندا افسانهلر انشیتیمشدیک و اونو گؤرمک آرزوسویلا یاشامیشدیق. آنجاق گۆن گلدى کی، اونو یاخیندان گؤرۆب و هم صؤحبت اولماق سعادتى بیزه - ده نصیب اولدو. گؤرۆشلر آرتدیقجا، اونونلا دوستلاشدیقجا، او بیر داها گؤزلریمیزده بوئۆدۆ، اوجالیشی بیزیم اوچون الچاتماز اولدو.

صفرخان ائله بیر اینسان ایدی کی، اونون ظاهیری گؤرکمیه معنوی دؤنیاسی آراسیندا بیر باغلیلیق و دؤغمالیق وار ایدی. شخصییتی ایله فیزیکی و جیسمانی سیماسی بیر - بیرینی تاماملایئیردی.

او، اوجا بؤیلو، دولو، ائلی کۆرهکلی، ایتی باخیشلی، پولاد چنهلی، آچیق آلینلی و گؤرکملى بیر کیشی ایدی. بو گؤرکم سانکی اوندا معنوی تمیزلین، جسارتین، قیثرت و ایگیدلین، دؤزۆم و تمیزلین، مئهربانلیق و صداقتین گؤرکمی ایدی.

او بو گؤزهلین، بو ایگیدلیک و اوجالیشی اؤز دؤغما خالقینین مۆباریزه سینه قوشولاراق و چتین سیناقلاردان کنجهرک، وطن اوغوللارینین ان بؤیۆک آفاقدا گؤستریدیکلری رشادتلر و شهامتلرله یوغرولدوب، خالقین جسارتلی، بیلیکلی و آغیللی اوغوللارینین

تجربہ لری ایله بزمیش و اونلارلا چشین- چشینہ آغیر و عذابلی ایشکنجهلی زیندان ایل لرینی کتچیره رک، اۆیره نه- اۆیره نه دایانمیش، دیره نمیش و برکتیمیشدیر، گنج نسلین سیرداشینا، صبرداشینا چتوریلیمیشدیر. زیندان لاردا، قارا گۆنلرده اۆره یینی مشعل کیمی یاندیراراق موباریزه یول لارینی ایشیقلا ندیر میشدیر.

اونون زیندان سیز گۆنلری یشنه ده دوست لار سیز و خالق سیز اولما میشدیر. موحاریبه ایل لری، آغریلی- آجیلی، هجرانلی گۆنلر اونون اۆره ییندن یول سالا- سالا، اونون باغرینی پارچالایا- پارچالایا کتچمیشدیر. آنجاق یشنه ده بیر اوجاق کیمی سۆیوق ال لری، اؤمید سیز اۆره ک لری قیزندیر میشدیر. اونلارلا یاشاماق، سئومک، اینسانلیق و عشق آشیلا میشدیر.

«خان»ین اؤمید دولو، آرزو دولو، حسرت ناخیشلی، ایتیتظارلی باخیش لاری جانینا ساریلیب سنده بیر داها آرزو لاری، صباح لاری، آیدین اۆفوق لره قانادلان دیریر، اونون دوداق لاریندان سۆزۆلن بال کیمی شیرین و ختیر خواه ایستکلره بلنمیش سۆزلر، اۆره یینه آخا- آخا سنی گۆنلر بو یو، آیلار اوزونو حیاتین معناسی حاققیندا دۆشۆندۆره- دۆشۆندۆره یاشات میشدیر. اؤمید اۆرنجی ایری ال لری، ال لری سیخاراق، اۆز اۆره یی نین حرارتینی سنه باغیشلاماق سنده ده سئومک و سۆیلمک عزمی اویات میشدیر و اۆره یی نین چیریشتی لارینا قوشولموشدور. اونون دوروشو و داۆرانی شی، اؤمیدین، دۆنملی شین و سۆنملی شین جانلی هتیکلی ایدی.

ایندی اونلار خاطیره لره دۆنۆب، مین لرله اینسانین اۆره یینده یاشاییر. صفرخان جیسمین دۆنیاسینی دیشیب سه ده، روحن خالقیمیزین تاریخی یادداشیندا حک اولونوب، خالقین روحونا قوشولوب روحو. خالقیمیز واریکن، دۆنیادا عدالت و آزادلیق وارسا، اینسان لیتاقتی نی اوجا توتماق وارسا، دئمک دۆنیا دورورسا، صفرخانین ادی دا قالا جاق دیر. اودور کی، دئییریک:

صفرخان اولمز دیر! شاعیر دئمیشکن: «اونودولماز ائل یولوندا جانئ قوربان اولانلار»

صفرخان اۆز شرفلی عۆمۆنۆ خالقیمیزین، اینسانلیغین سعادت و آزادلیغی اوغروندا صرف اتدی. او عادی بیر کندلی دن بۆیۆک بیر قهرمان سۆیته سینه اوجالیدی. اۆنر اوجالدان، اونداکئ اینام، عقیده و اینسانلیق سئوگی سی اولموشدور.

صفرخان آرتیق خالقین آرزوسونون تمثیلچی سی، دۆزۆمۆنۆن سیمبولودور. او اۆزۆ وطنداشلیق اولچۆسۆدۆر.

نده نه سه من صفرخانئ دۆشۆندنه ناظم حکمتین، «اۆرک آغری سی» شعری یادئما دۆشۆر. او ایکی بۆیۆک اینسانین اۆرک لری بو شعرده قوشالاشیر و منیم روحوما جالانیر و منی اینسان کیمی یاشاماغا سفریر اندیر. ایندی ناظمین شعرینی اوخویاق:

اۆزک آغریسی

ناظم حکمت

جنوبین: ج. ایلدیریم

یاری سئی بوردا ایسه قلیمین
یاری سئی چیشین ده دیر، دۆکتور
«ساری نهره» دؤغرو آخان
اوردونون ایچینده دیر.

سؤنرا، هر شفق واختی، دۆکتور،
هر شفق واختی قلییم
گۆللنه نیر، گۆللنه نیر یوناندا.

سؤنرا، باخ! بورادا محکوملار یوخلاییش،
زیندان خسته خاناسیندان ال - آتاق چکیلدی کجه؛
قلییم، «چامیلجا» دا یوخسول بیر ائوه باش چکر
هر گنجه دۆکتور، هر گنجه.

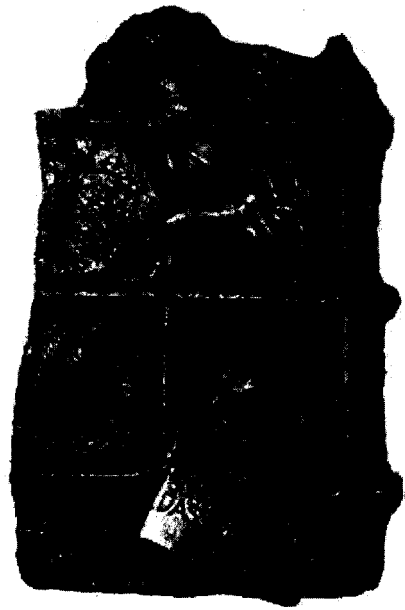
سؤنرا، بو اؤن ایلدن بری
منیم، فاغیر خالقشما وثرمه لی
تکجه بیر آلام قالیب، دۆکتور
بیر قیزیل آلاما.

قلییم.

دامار دارلیغی، دئیل،
نیکوتین، زیندان، فیلان، دئیل.
بو اؤزدندیر، منده اۆزک آغریسی
دۆکتور جان، بو اؤزدن.

سئیر ائدیرم گنجهنی، من دمیر پنجره دن.
و باخمیرام سینهمی شیخان آغری - آجی یا.
آنچاق،

اۆره ییم ان اوزاق اولدوزلا بیرگه دۆیۆنؤرا

ناظم حکمت

(جېسغانادا)

تاختالى كۈيدىن مكتوبلار

• عزيز نسين

چنۇيرىن: ايسمايىل شىخلى

كۈچۈرن: بابك - آرش

ايكى گۈزۈم، قارداشلىق انىشك آرئىسى!

من سنه اولدۇيۇمۇ يازدىم، آما نەدن اولدۇيۇمۇ يازمادىم. بىلىم سىنىن مارقلىق
صۇجىت لردن، آدمىن باشىنا گلن لرى، دانىشماشىندان خوشون گلير. يادىندايرمى، ايش سىز
قالدىغىم و اذيت چكديشم گۈنلرين بىرىندە يانىنا گليب سندن بۇرج پول ايستەديشم زامان،
ترسلىين توتدو. نه قدهر ديل تۈكمك ايستەديم سه ده وئرمك ايستەمەدين. بۇيۈك
آداملاردان بىرى دئيب كى، «اينسانىن يۇخ دئنهنى اولماز، آنجاق ايستەمەين تهرينى بيلمك
لازيم دير». بو مۇدرىك سۇز موليتىرمى، پوبش ميىتىرمى، كرال پيىتىرمى، هيتلرمى، يا دا مشهدى
جفرمى دئيب، يادىمدا دئيب. اۈنو بىلىم كى، آدىنىن سۈنۈندا «پ» حرفى اولان بىر آدم
دئيب. همان بو مۇدرىك سۇز يادىما ساليب قارشى سىندا بۇيۇمو بۇكدۇم و:

- اۈلۇم يا اولوم - دئيدىم.

من اغلاشما قوردوم، سن ده جيييندن بۇتۇن پوللارى منە وئردىن. بىرىسى: «صنت
دايىمى، حىيات مۇۋەققى دير» دئيب، اۈ بىرى: «زۈۋرلە، رنگلرى قارىشدىرماق اولماز» دئيب.

بو سۆزلردە نە معنا وار؟ بونلارى سنە دئسەيدىم، بىر قولاغىندىن آلىپ او بىرى سىندىن وئره جكدىن. دئمك، اينسانلار سۆزە يۇخ، سۆزۈن كىم طرفىندىن دئىيىلمەسەنە، بۇيۇك اداملارنىن آغزىندىن چىخماسىنا قىيىمت وئىرىلر. يانغىن قۇللەسىنىن دىرەھى سىنسا، اونون هر چاتىرتى سىنىنى بىر مۇعجۇزە ساياجاقلار.

خوش بختلىكدىن آيرىلدىغىم او دۇنيادا ايكي جۆر اداملار: دلىلر، شاهلار و بىر دە جۆمهورىيت باشچىلارنى، مۆحكىمە اندىلمىرلر. نە ايستەسەلر اندە بىلىرلر. اونلار سۇرغۇ-سۇال يۇخدور. اگر من دە دۇولت باشچى سى اولسايدىم و اؤسكۆرسەيدىم، در حال:

- آمان آلاە، نە بۇيۇك اؤسكۆرەك دىر- هر طرفدن دىللەنە جكدىلر. اسنەمك اؤچۆن آغزىمى آچسايدىم، «آمان آلاە نە گۆزەل آرىئادىر»- دئتە اسنەمەيىمى نۇتا يازاجاقدىلار.

دۇستوم! بىز سىننلە قارشىلاشاندا مۆدرۆك سۆزلرى قىيىمت سىز پول كىمى خىرجلەمىردىكمى؟ اينجى دىرلى سۆزۆمۆزۆ بىر قارا قىيىنە آلان دا يۇخ ايدى. ايندى قولاقلارنىنى امللى- باشلى آچ، سنە آخىرت دۇنياسىندىن چۇخ مۆدرۆك سۆزلر دئتەجم.

«دۇنيانا گلكم مۆصىيىت دىر، اۆلكم اوندان دا مۆصىيىت دىر!». چۆنكى هر آدمى بىر باشقاسى دۇغور، آما اۆلندە هر كس اۆزۆ اۆلۆر.

اۆلكم هنج آغلىما گلكمىردى. من دە هامى كىمى ياشاماق ايستەيىردىم، آما ايستەمكەلە ايش بىتمىر. او گۆن مۆدۆرۆمدن اللى لىرە اوانس ايستەدىم.

- نئىلەيىرسن؟- دئتە سۇرۇشۇد.

بىر ايستەدىم دئتەم كى، چرپلىنگ دۆزەلدىب اۇنيانا جام، آما اۆزۆمۆ ساخلايىش، دۆزۆنۆ سۇئەلەدىم:

- بۆرجوم وار، سىزدن آلىپ اونا وئرهجم.

- نە واخت؟

- بو گۆن، ساعات ايكى دە گلىب آپاراجاق.

- چۇخ ياخشى، انلە او واخت گل، اللى لىرەنى آل.

- ايندى وئره بىلمىز سىزمى؟

- يۇخ!

- نىئە؟

فيلۇسوف كىمى باشىنى تىپتىدىكدىن سۇنرا بىللە جاواب وئردى:

- ائەلە بونو باشا دۆشمەدېيىن اوچۇن ايشين دۆز گلمير. دۇنيا خالى دۇنيادير. بير ده گۇردۇن سنین بۇرج آلدېغىن آدام ساعات ايکى تە کیمی اولدۇ و سنین ده بۇرجو قايتارماقدان جانين قورتولدو. يا دا او واختا کیمی سن اولرسن منيم اللى ليرەم جېيىمدە قالير. دۇنيانين ايشيني بيلمک اولماز، ساعات ايکى تە جن کیم بيلير، کیم اولە کیم قالا. بۇنومو بۆکدۆم:

- بى افندي! منده او باخت هاردادير. ساعات ايکى تە کیمی نه بۇرج وئره جەيىم آدام اولر، نه ده من. قۇرخورام ساعات ايکى تە کیمی سيز اولەسينيز، من ده اللى ليرەنى آليب بۇرج صاحيىنه قايتارا بيلمەيم.

ساعات ايکى اولدو، نه بۇرج وئرن اولدۇ، نه من، نه ده مۆدۆرۆم. اوزاق گۇرن، اينده قدح حاق سۇيۇلغا عوصيان ائدن، ذکالى، بيلکلى دوستلاريميز او قەدردير کى... «کۆمکلىرى»- دئيە اونلاردان بيرىنين يانينا گئتديم. ائو تۇنلۇک ايدى، قۇناق لارئ واردئ. باشيما گلنلرى سۇيۇلەديم. دۇرد يانيمى کسديلر و ديققتله منە قولاق آسديلار. باشيما گلنلر ائەلە کدەرلى، يانيقلى ايشلر ايدى کى، سۇيۇلەديکجه آغلاماقدان اۇزۇمۇ گۆجلە ساخلايىرديم. آما گۆزلەنيلمز بير احوالات باش وئردى. منە قولاق آسانلار گۆلۆشمە تە باشلاديلار. حتا گۆزلەل بير آرواد منيم سۇزلىریمه او قەدر گۆلدۇ کى، اينده کى قدحده کى بادەنى چيىننه سۇيۇکندينى کيشىنين بۇيۇنا تۇکدۇ. من جیددى سۇزلر دئيير، درديمى دانيشيىرديم، اونلار سا اينانميرديلار.

- چۇخ قريبهدير.

- نه پيس ايش اولدو؟

- آغئل کسن شئ دئييل- دئيە قهقهه چکيرديلر. من ايسه چکديشم اذيتلرى، ذيللتلرى، عصبى لشمەيىمى اونلار ناغئل ائديرديم. منيم موصييتلريم اونلار گۆلمەلى گليردى. بيردن گۆزلرى ياشارميش بير آرواد گۇردۇم. «گۇرۇنۇز قلى يوشاق اينساندير»- دئيە دۆشۇندۇم و اونا اؤميد بسلەيىرديم کى، قادين:

- اؤي اينديجه اۆرهيم گندەجک، منى توتون، گۆلمکدن گۆزلرين ياشاردئ- دندى.

نه دنديم سە گۆلۆشدۇلر. چيخيب گنتمەنى قرارا آلديم. قابىئنين آغزينا چاتاندا:

- يامان گۆلدۆک، آلاە سنە اينصاف وئرسين، بيزى يامان گۆلدۆردۇن. صاباح يشنه گل

کثفيميزى آچ- دنديلر.

علاجیم یوخ ایدی، صاباح بیر اومیدله یتنه گلدیم. نه سؤیله دیمسه - «مزه‌لی‌لیک ائله‌تیرسن» - دندیلر. سونرا بیر:

- بس دیر، داها دانیشما! - دندی.

ائله سئویندیک، نهایت منی بیر نفر باشا دوشموشدو. ائله بو واخت او آدم:

- عؤذۆر ایسته‌تیرم، گۆلمکدن لاپ زاد اولدوم، بو ساعات ییخیلاجاغام -

دئمهدیم می؟

سوسدوم، هامی سئنی گۆزدن کتچیردیم. گۆردۆم کی، دؤغرودان دا گۆلمکدن

اۆرک‌لری کتچه‌جک.

- نینه گۆلۆرسۆنۆز - دئیته باغشیردیم.

- بورا باخ، سن مضحکه‌چی دئیلسن کی؟ حیاتین بئله گلمه‌لی‌دیر می؟

سؤیله‌دیکلری نین هامی سئ سنین باشینا گلیب؟ - دندیلر.

قاپی‌دان چیخارکن آرخامجا دندیکلرینی انشیتدیم:

- نه گۆزله دانیششیر.

- قریبه سۆزلر دانیشدی.

- گۆره‌سن، دندیک‌لری دۆزدۆرمۆ؟

- یوخ جانیم، آکتیۆرلوق ائله‌تیر، اۆزۆنۆ مزه‌لی‌لیته قۇتور.

ایکی گۆزۆم انششک آرئسی! بیلیرسن می، بۆتۆن عۆمۆرۆم بو جۆر کتچدی، آغلامالی

اولدوقلاری حالدا گۆلن‌لرین آراسیندا یاشاماق منیم اۆچۆن گۆن‌به‌گۆن چتین اولدو. منیم

موصیبت‌لریمی باشا دۆشمه‌دیکلرینه گۆزه اۆزۆمۆ اولدۆردۆیۆمۆ اونلارا سؤیله‌مه‌دئنه یتنه

«نه قریبه احوالات» - دئیته گۆله‌جکلر. اگر منی بورادا بیر آز ساکیت‌لشدیرمک ایسته‌تیرسن،

سنویملی انششک آرئسی، او ایتی ایتنه‌نله اونلاری سانج!

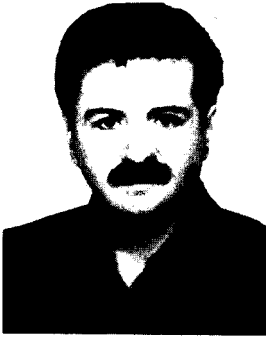
گۆنش ده پار - پار پاریلدا یان قانادلاریندان اۆپۆرم.

محبّتله

اۆلمۆش انششک

دۆزۆم آختاریز

مؤھاسیر آذربایجان شمری نین گۆزکملی نۆماینده لریندن
ییری ۷ میرزا علی اکبر صابیر (هوب-هوب) ادبی مکتبی نین
ایران آذربایجانیندا لیاقتلی داوامچی سنی شاعیر ساپلاشی
۶۰ ایل لیشی مؤناسیبتی ایله تبریک ائدیریک.

• خیرالله حق بیگی (ساپلاق)

جاواب سئیز سوال لار باش - باشا چاتیر
گۆره سن سئوگیلیم عهدینی داندی؟
اولماتا قلبینی اونودوب آتیر
بس نیته گلمه دی، نیته یوباندی؟
گلدینی یول لاری لاپ قاریش - قاریش
باخیشیم ایزله ییر، گۆزۆم آختاریز.
آنچاق جاواب لانمیر سؤنسوز آختاریش
دۆزۆمۆم اؤزۆنه دۆزۆم آختاریز.

یۆلۆنو گۆدۆرم، الیمده چیچک
ییلیمیر نده نسه زامان اوزاتیر.
دئتیریم بلکه ده، یۆخ، او گله جک
ایتیظار بویلا تیر، قلبیمده یاتیر.
کۆنلۆمۆ چولغا ییئر درین ایتیظار
قلبیمی تیردیر هر آفاق سسی.
گۆزۆمده چاغلا ییئر شیرین آرزولار
هله دایان دئتیر گۆرۆش هوسی.
اؤتۆر گۆرۆشمه نین واختی، وعده سی
فیکریمدن بیر آجی گۆمان اؤتۆشۆر.
ایچریمده قۆپور اینیلتی سسی
عشقیمین سوناسی دومان دۆشۆر.

اۆايت بيزه باخيردى

• رضا كاظمى^۱

RizaKazimi@box.az

كىشى الينى آتمىشىدى بىلىنە، اوتاغىن ائىنى - اوزونونو آددىملايتىردى. هر دن ديوار قارشى سىندا دوروب، اوز عكسینه باخىردى؛ چىشىن لىرىندە ايكي قۇببە ايشىلدايتىردى، يىغى گۆلۆردۆ.

قادىننىن آغ بىرچكلى باشى كاناپەنىن آرخاسىندان كامو سارغاجىنا اوخشايتىردى. كىشى گۆزلىرلە دولابىن ايچىنى، او يانى، بو يانى آختارىپ، كۆهنە بىر آلېومو گۆتۆردۆ. قادىن باشىنى بوللايتىپ، اوز - اوزۇنە لايتلا چاليتىردى. كىشى ياتىندا ايلشدى. قادىن گۆز اوجو اونا باخىپ، - «نە قەدەر بو عكس لەر باخىرسان؟» دىدى.

كىشى آلېومون آراسىنى آچدى - «ايستە ئىرسن لال - دىنمىز ائىلەشك بىر - بىرىمىزە باخاق؟» دۇردۇ دە آتاق اۆستە قۇل - قۇلا وئرمىشىدلىر. بىر آز اۇنلارلا باخدى، - «بونو وئردىك يۇلدان كىچىن لىرىن بىرى چكدى، عكسى سالاندا ئىككە بىر ايت دورموشدو قارشىمىزدا بيزە باخىردى».

قادىن كامو تۇخوئوردو.

- «گىشىمىشدىك اورمۇتا، بو اۆزۆم لىرى گۆرۆرسن؟» و بارماغىلا عكسى گۆستردى.

قادىن كامونى بۇرۇنە قۇيۇپ، دىرسكلندى.

كىشى بۇتۇندان آسلانمىش گۆزلۆيۆنۆ گۆزۆنە تاختدى، - «رحمتلىك منصورى آلمىشىدى» - «نەنى؟»

- «بو اۆزۆم لىرى» و بارماغىنى اۆزۆم لىرىن اۆستۆنە بىسدى.

ئىل قارىشىدىر ئىردى تۆكۆنۆ. دايان عىمى اوغلو، و اليله باشى ئىش تۆكۆنۆ دارادى. ئىشە دۆز دور دولار. گۆلۆمسەدىلر. ئىل اسىپ، تۆكۆنۆ قارىشىدىر ئىردى. منصورى دىدى: «ايتەر دىلىز او ايت كىمە اوخشايتىر؟! نجفى دىئىنە - دىئىنە اۇنو يامانلادى. يۇلدان كىچىن دىدى بىر، ايكي،... گۆن شاخىردى گۆزلىرىنە، ... اۆچ.

- «بو قارمان دا اۇنونكودور؟»

^۱ - ياخشىن گله جكدە گنج يازىچى امكداشيمىز رضا كاظمى جنابلار ئىش «اۆايت بيزه باخىردى» آدلى حىكايەلەر تۇپلوسو كىتابى يايىلاچاق.

- «هه. قۇتمازدى بىرىنە پىس كىچە...» ۋ سۈرۈشدۈ: - «آروادى تېرىزلى ايدى، ئوخ؟»
 - «ياخشى ئادىندا قالىپ!»
 - «كۆفەتلىرىنىن دادى ھە دە آغزىمدا دىر. قۇناقلىق لارىنىن سۇزۇ اولمازدى، اىگىرمى
 بىش ايل بوندىن قاباق».
 منصورى دندى: ناھارا كۆفەت گىتىرمىش. باباپور يىغىنىن اوجونو اۋىتاتىدى، بەبە. ايت
 ھۆردۇ؛ شۇنگۇمۇشۇدۇ قالاغىن دىيىندە. نىجى دندى: او دا پائىنى اىستەتير. منصورى دندى:
 ۋىرەجەتەم الدىرىلەنە آپاراسان قوللوغونا. گۆلمەك سسى قۇپاركن يىل اۋنو گۆندە فىرلا دىب
 آپاردى دىزە سارى.
 قادىن دانىشپىردى: - «منصورىنىن ختمىندە بىلە اۋخىشاما اۋخودو تانىمايان ائەلە بىلردى
 جاۋان بىر اۋغلاننىن ئاستىنا گلىپ».
 كىشى آياغىنى آياغىنىن اۋستۈنە آشپىرپ دىزىنى اۋۈكەلدى، - «اۋنلار. دىئەردىك
 لىتىلى - مەنۇن».
 قادىن كىشىنىن اۋزۈنە باخدى، - «ئىطىنە آغرىشپىر؟»
 - «آزجا»
 منصورى قارمانى آسدى بۇتۇندىن. اورتايا دۇرد اىستىكان دۆزمۇشۇدۇلر. نىجى دندى: من
 آز اىچەجەتەم. باباپور دندى: بو دۇنە كالباس آلەمشام، زامبۇن كالباسى؛ ۋالېنى سالدى باغلامانىن
 اىچىنە.
 قادىن اللرىنى كامۇاننىن اۋستۈنە قۇتۇپ، كاناپەنىن سۇيىكەنەجەتەنە سۇيىكەندى. بىر آز داھا
 آرتىق كىشى تە ئاناشدى: - «آروادى نە قەدەر سىنىخىمىشدى... چۇخ دىيىشلىمىشدى، بىلە
 دىئىل؟»
 - «كىچىنەجەك لرى بىزدن ياخشى ايدى... بازىنىست اولاندان سۇنرا ددەسىندن امللى -
 باشلى بىر اۋۋىتىشدى، ھە دە خىتاۋان قىراغى».
 - «آروادى دىئەردى منصورى قارداش لارىنىن سۇزۈنە باخسايدى آستاراننىن ئارپىسى
 بىزىم اولاردى».
 - «اۋنلارنىن گمى لرى ۋار، اىندى دە خىزرىن اۋ باش، بو باشىنا گىت - گل اندەرلەر».
 منصورى چالپىردى، باباپور اۋخوئوردۇ، نىجى ئىرىندە اۋىتاتىردى. اىستىكانى دۆشمۇشۇدۇ
 آلاق لارىن آراسىنا، ئىكە بىر پىس پىستا اىستىكانىن بۇتۇندىن كىچىردى. گمى لرىن بىرى
 باغپىردى. اۋزۇنۇ دۇندردى دىزە سارى. اىكى گمى، اىكىسى دە بىر بۇندا تۇققۇشوب بىر -
 بىرىندىن كىچىدىلر، آزجا اۋزاقلاشپ دال - دالى قاتىتىدىلار؛ دىدىلر بىر - بىرىنە، بىر اولۇب ئىشنىدن
 بىر - بىرىندىن آرا آچىدىلار.
 منصورى چالپىردى، باباپور اۋخوئوردۇ، نىجى ئىرىندە اۋىتاتىردى.
 ايت اۋنلار باخپىردى.

قادىن دانىشپىردى... - «خاننىم منصورى دىدى: غۇمۇمۇزۇ قۇرىتلىرىدە كۆرلادىق».

كىشى بارماغىنى ئايىكىنى نەرىن باغرىغا باسدى، - «رحمتلىك نجفى ھەمىشە منصورىنىن ھالىنى پۇزاردى، گۈر نە دە قاش - قاباغىنى ساللايىپ».

قادىن آغزىنىن قىراغىنى سىلدى، - «چۈخ ادبلى كىشى ايدى».

- «ايتىدىن قۇرخاردى، منصورى دە ھى اونا باي قۇياردى»، گۈل - گۈلمىز دىدى، - «اۋلىدە چۈخ سالمايىدىلار باشىنى باسايىلار سۇ آلتىغا».

ايسىتىكانى چىرىدى دىدا، منصورىنىن الى قورودۇ، باباپورون آغزى آچىق قالدى. نجفى اوجا سىسلە دىدى: آيزى ھاۋا چال، دۆبەنىن بىرى دۆبە. باخدى گمىلرە باخدى اۇنلارا. منصورى قارمانى بۇنىندىن آچدى، جومدو نجفىنىن اۋستۈنە.

ايسىتىكان قىزىق - قىزىق اولموشدۇ.

قادىن دىدى - «سىلەنم»

- «ھە... سۇزۇنۇ دى».

- «ئىلە بىل قولاقلارنىن دا ائىشىتمىر».

كىشى گۈزۈلۈنۈن اۋستۈندىن قادىنغا باخدى. قادىننىن آلتىغا قىزىش دۈشمۈشۈد، آغزىنىن قىراقلارنىن دا، - «سەن دە نجفى اولما»

قادىن بىر قارىنى كىشىن اوزاقلاشتىپ، كامۇا تۇخوماغا باشلادى، - «جاۋانلىغىنىدا دا دوستبازلىقدان واختىن اولمازدى، گىجەلر ائۈە گلدېيىندە بىر نىچەسىنى گۈتۈرۈپ، اۋزۇن ايلە گىرەردىن شاما... قوناقلېغىن بۇتۇن ايشلىرىنى مەن يازىق تىك باشىما گۈرەردىم».

كىشى آباغىنى آباغىنىن اۋستۈندىن گۈتۈردۈ، - «آز سىنى آباردىم افرلر رىستۇرانىنغا؟».

- «اۋنۇن دا يارىشىنىدا ىشەنە يۇلداسلارنىن وار ايدى».

- «ياخشى بابا! ايسىتمەز ايدى داۋا سالاسان» و نجفىنىن قاش - قاباغىنى باخدى.

نجفى باش - گۈزۈنۈن تۇرپاغىنى سىلەر، تۈۋشەيىردى. باباپور گۈلۈردۈ؛ منصورى ايمىكلەتە - ايمىكلەتە كۆنەنىنى قىزىلمىش دۆنمەسىنى آختاريدى.

اۋ، ايتە باخىردى، ايت اۇنلارا.

قادىن زىل سىسلە لايللا چالماغا باشلادى. كىشى اۋسكۈردۈ، - «مەن دوستباز ايدىم؟ سىنىن آلاھىنىدان دىيىلدى بىرىنى گىرىم شاما آيران آشى قۇتاسان؟».

قادىن لايللا چالپىردى.

كىشى عىكسە باخدى. اۋزۇملردىن بىر - ايكى سالخىم قالپىردى. بالا سالخىمى گۈتۈرۈپ، اۋزۇملرىنى بىر - بىر آتدى آغزىغا. نجفى اوزانمىش، گۈيدەكى قوشلارنى سايىپىردى. سايىپىقچا قارىشىدىرىپ، ىشە دە سايىپىردى. باباپور بىر آز اۋ يانلىق آرخاسىنى اۇنلارا چىۋىرىپ، قوسوردۇ. منصورى قارمانى قوجاغىغا آلىپ ھردى سىسىنى چىخارىردى. دىدى: كۆفتەنى سۇنرا ىتەرىك؛ اۋزۇملرىن اۋستۈنە مىلچىك قۇنموشدۇ.

بارماغىنىڭىڭىز ئۆچۈنچۈ نەرىن ئاتاق لارىنا چالدئى؛ قادىن باخمادئى.
 - «باباپور ھامى سىندىن ۋەقەلى چىخىدئى. رحمتلى چۈخ آداما يۈزۈشەن ايدى».
 قادىن كامو تۇخوئاراق، دندى: - «ئىشە ھىچ بېرىسى آدامىن ئۆز قۇنوم - قۇنشوسو اولاي بىلمز».

- «باباپور دا اقربا كىمى بىزە ياخشىن ايدى. گۈر نە قالىن لىقىدا بىغ قۇتوب! روحو شاد، او دا چۈخ دىئىب گۈلن ايدى».

قادىن باباپورا باخاراق، اللىرى كامو تۇخوئوردو، - «اوغلو دا ددەسىنە چكىب. ايسراغا گۈن پاركا گىندە خىتاۋاندا گۈردۈم... ئۆلداس لارىلا بىلە دىئىب - گۈلۈردۈ كى، ھىچ انلە بىل ايكى آي بوندان قاباق ددەسى اۆلمەيىب».

- «اىستەيىردىن بە ئىشە ئاس ساخلايتا. باباپور يۇرغان دۈشەنە دۈشەندە آز قاينغى سىنىڭ چكىدى؟ ھەر واخت گىتتىم ئانىشا اوغلونو تعريفلەدى. او دا اليندىن گلەنى انلەدى... ئاسىندا دورموشدو قايتى آغزىندا؛ ھامىدان آرتىقى دا انلە او آغلادئى».

كىشى سوسدو.

قادىن ال ساخلايدى، دندى: - «اۆزۈنە باخ! نە قەدەر جاۋان ايدىن او چاغلارا» ايت اونلارا باخىدئى.

كىشى عكسە باخمايئاراق، دندى: - «بوردا ھلە سروان دا اولمايىشام».

- «ئىشە درجەلەرن بونلارنى ھامى سىندىن بۇيۇك دۈر».

كىشى اۆزۈملرە دۈنوخدو، - «باباپور اۆلجەين اۆچ يۈز مىن تۈمەن ۋىردىلەر عايىلەسىنە... بازنىشستەلر شۇعبەسى ۋىرەر، كفن پولو... تانىشىئىرسان كى ھاردا؟»

- «شوخلوغون توتوب؟»

- «دۈغرودان، دۈنە بىرى دىئىردى دۈۋىلت بازنىشستەلەرن ھامى سىنىڭ غۇمۈرلۈك بىمە انىدېب. دۈز اولسا منىم دە الېمى توتور... يعنى ھەر واخت اۆلسم، گىتدېب ايكى مېلىئون دا آلا بىلرسىنىز».

قادىن بىر سۆز دىمەدى. كىشى آلبۇمو باغلاناركن ايت لەلەيىردى. بىر آز سىس سىز ائىلشيدىلەر ۋە قادىن دندى: - «چاى اېچىرسن؟».

كىشى جاۋاب ۋىرمەدى.

قادىن كاموانى بۇيۇرۇنە قۇتوب، ئاۋاش - ئاۋاش مطبخە سارى آددىم آتدى.

آذربایجان ادبی دیلی گوئی آذربایجاندا:

گوئی آذربایجان ادبی دیلینده دینی اؤسلوب

• دؤکتور فیروز رفاهی

firuzrefahi@yahoo.com

تۆرک دیل لرینده مؤوجود اولان دینی اؤسلوبدان داتیشارکن، چؤخ شاخه لی بیر مضمون، لاکین واحید بیر فورمانی نظرده آلیریق. تۆرکلر گئیش بیر جوؤغرافی اراضی ده مسکونلاشدیغی اؤچؤن مؤختلیف دین لره قوللوق اندیرلر. تۆرکلرین سیراسیندا بودیست، مسیحی، کلیمی، کؤنفؤسیؤسچى و سائیر دین لره سیتائیش ائنده نلره راستلاشیریق. بونا گۆره ده تاریخ بؤیوندا یازئی تین اورتا کلمه سی ایله برابر دینی اؤسلوبون یئنی مرحله سی - یازئیلى مرحله سی فورمالاشیب دیر. دینی مقصدله یازئیلمیش بودیست، بشرهمن، مانى یازئی لارلا برابر «Codex Cummanicus» «مسیحیت قانون لارینى» و قازاندا ترجمه اولونان کلیمی لرین مۆقددس کیتابلارینى میثال گؤسترک اولار. آذربایجان دیلینده دینی اؤسلوبون و دینی خصوصیت لی یازئی لارین یئنی دؤورؤ (ایسلام) دؤورؤ اولو پئیغمبریمیزین زامانیندان باشلاشیر. همین چاغین ان اسکى ساایلان «کیتابی دده قورقود علی السان طایفه اوغوزان» (۴۶۶ هـ) مۆقددمه سینده یازئیلىر کى، «رسول الله زامانیندا بیات بؤیوندان دئرلر بیر ار قۇیدو». حسن ابن محمد بیاتی تبریزی «جام جم آیین» ده یازیر کى، «قورقود» پئیغمبرین یائینا گئنده رک مؤسلمانیغی قبول اندیر و سلمان فارسى ایله گۆرؤشور.

دئمک اولو بابالاریمیز عرب الیفباسیندان یارارلارکن اصلینده ایسلام دینی نین قاندا - قانون لارینى و اولو قرآنی اؤخوماق ایسته ییردی لر. سؤنرالار اولنار عرب الیفباسینى تۆرک دیل لرینه تطبیق اندیب همین دیل لرده یازماغا باشلا دیلار. عرب الیفباسی تین تطبیقى ایله ادبی دیلیمیزین یئنی چاغى، یازئی چاغى باشلاشیر.

يازئ چاغئمزدا، ان اسكى زاماندا، يكي اوسلوب بير- بيرى ايله ياناشئ ايشلنمكدە اولوب، بونلار بديعى اوسلوب و دىنى اوسلوبدان عيبارت اولوبلار. دىنى اوسلوبون مئيدانا گلمه سى دىنى تبليغى ادبيياتين يارانماسئ دنمكدير. دىنى اوسلوب اوز مضمونوندا چوخ گنئيش بير ساحه نى انحاطه اندير. بورادا يالئيز موقددس سوزلرين ايشلنمه سى نظره آئينمايئر، بلكه باشقا ايجتمائى، ايقتصادى، حوقوقى ايصطلاحلارلار يارانماسئ كيمى بؤتوك بير آددئم گوز اؤنؤنه گلير. اگر بو اوسلوبدا، ايلك آددئمدا سوزلر بير باشا عرب ديلينده اولدوغو كيمى ايشلنسه ده، مثلن «نكاح» سوزو (باخ: كيتابى دده قورقود) ديلين سؤنراكى اينكىشاف دؤورؤنده «كبين» سوزو اؤنو عوضله يير و بو سوزدن «كبين كسمك» كيمى آذربايجانجا حوقوقى ايصطلاح ياراتير. همين دؤورده دين خاديملىرى و خطيبلر طرفيندن «آلاه دىنى» نين سوز و ايفاده لرى چتين عرب ايصطلاحلارلار يارانير. ايلك مرحله ده ايسلام دينينه مخصوص اولان سوزلر و ايفاده لر قاباكتئ چاغلاردا ايشلنيلن سوزلرله موزاىي صورتده و يا مۆتراديف شكيلده ايشلنيلير. مثال اؤچون ان اسكى يازئ آبيده ميز اولان «كيتابى دده قورقود» دا بئهيشت (اوچاق)، جهنم (دامو)، گؤناه (سوچ)، الله (تانرئ) سوزلرى ايكى شكيلده ايشلنيلير.

ايماملارئيمئز حناتئندان داتئشان «شهدانامه» آديندا اسكى آبيده ميزى تدقيق اندن صاميت عليزاده يازير: (بو اوسلوبون تائيرى آئيندا- ف.ر.) دىنى تبليغى ادبييات جارچىلارئ طرفيندن عرب- فارس تركيبلرينى ادبى ديله گتيرير، ديگر طرفدن اوز مسلكلرى نين تبليغاتچىلارئ كيمى گنئيش خالق كؤتله لرى ايله عؤمومى ديل تاپماق، اونلارلار شؤعور و دؤشؤنجه سينه نؤفوذ ائتمك اؤچون محلى لؤغت لره، شيؤه و لهجه سوزلرينه، ان شيرين و كؤتله وى لهجه خوصوصيئت لرينه مۆراجيعت ائتمه لر اولدولار (صاميت عليزاده، «شهدانامه»، باكئ، ۱۹۶۵، ص ۷۹).

دىنى اوسلوب اوز ماهيئتتبه گؤره ايلك چاغدان ايكى فورمادا اؤزؤنؤ گؤستيرير؛ يازيلى و شفاهى فورما.

یازیللی فؤرمادا اولان دینی آبیده لریمیزین آراشدیرماسی گؤستریر کی، بورادا دینی تبلیغات هم شعر، هم ده نثر قلیب لریندن فایدالاتیئر. مثلن:

«قایلونک غضب اودو شعله اوروب حسودلیغ توتونی بصیرت کوزینی قاراردوب قرداشینونک اولدودو کینه بیل باغلدی و انتقام بوسوسینه اوتوردی و فرصته باخوب انتظار چکر ایدی» (شهدانامه).

«الفصل الثانی فی بیان معرفه ایام السبوع و لیالیها، ایام سبعنک هر کونی و ساعتیری نه یلدزه منسوبدور اول یلدوزک طبیعتی مقتضاسنجه دلایل ننک اوزرینه در انی بیان ادر» (اختیارات قواعد کلیه).

شعر دیلینده ده «اسرارنامه» نی میثال گؤستریمک اولار کی، کربلا شهیدلری نین حیاتیئن شاعرله بیتان اندیر. بو اثری احمدی تبریزی عطارین «اسرارنامه» سیندن سربست ترجومه اندیدیر.

یازیللی دینی اؤسلوب چوخ یوکسک سؤیته لی بیر دیلدن یارارلانیب و اؤزادا چوخلو آئینمالار گوزه چارپیر. بونون دا بیر سببی اوندان عیبارت دیر کی، همین دؤورلرده یازماق و اؤخوماق عوموم کوتله یه مخصوص دئییلدی و یالنیز بیر قروپ وارلی لار و ضیقالی لار اؤخوماغی باجاریدیلار. ائله بونا گؤره ده، یازیللی دینی اؤسلوب قارشئ سئیندا شیفاهی دینی اؤسلوب مثیدانا گلیر.

شیفاهی دینی اؤسلوب داها چوخ خالق دیلینه سؤیکه نیر. بو اؤسلوب اؤز ماهیتینه گؤره ساده بیر دیلی ایشلتمه لی ایدی. شیفاهی دینی اؤسلوب دا هم نثر (روایت)، هم شعر قلیب لریندن اؤز مقصدی اؤچون گئیش یارارلانیردی.

یوخاریدا گؤستر دیمیز منظره، اساسن، ایسلامیتین ایلک ایل لریندن میللی ادبی دیلین فؤرمالاشماسینا قدهر عئیننی شکیلده اؤز یارادیجی لیغی نی سؤرور. همین دؤورده یارانان اثرلرین بیر حیصه سی بیرباشا آذربایجانلی لار طرفیندن دینی روایتلر، افسانه لر و اولو کیتابیمیز اولان «قرآن» دان آئینان پارچالاردیر. باشقا بیر قروپ اثرلر عرب و فارس دیل لریندن اولان ترجومه لر دیر. بورایا یالنیز نثر اثری دئییل، بلکه شعر فؤرماسیندا اولان دینی آبیده لر ده داخل اولور.

دینی اۆسلوب و دینی اثرلر دیلچی لیک باخیمیندان آراشدیرلمایش بیر ساحه دیر. شیمالی آذربایجاندا آذربایجان دیلی نین بوتون ساحه لری اینکیشاف ائتدینی حالدا دینی اۆسلوب آراشدیرمادان کناردا قالیدیر. دۆزدۆر بورادا آز- چۆخ بیر نئجه اسکی دینی کیتاب اسکی ایفا ايله نشر اولونوبدور، آنجاق بوندان مقصد دیلین قراماتیکا تاریخینی اؤیره نمک ایدی.

دینی اۆسلوبون بدیعی اۆسلوبدان ان اساسلی فرقی اوندان عیبارت دیر کی، بورادا عرب دیلیندن آلتین سۆزلر و جۆمله لر داها چۆخ ایشله نیبیدیر. دین حاققیندا داییشان و یازانلار تئز- تئز قرآن آیه لرینه، سوره لرینه یا دا عرب دیلینده کی روایت لرین بیر حیصه سینه مۆراجیعت ائدیرلر. بونون یاخشی جهتی اؤدور کی، دینله ییجی، یا اؤخوجونون مسله نی آیدین آنلاماسی اؤچۆن همین حیصه لر آذربایجانجا یا ترجومه اولونورلار. میثال اؤچۆن:

«چنانکه صاحب تحفه الذاکرین یازیر که شامون خرابه سنده اون یدی نفر یتیم اوشاق جناب زینبون اتکندن دوتوب آجلقدان شکایت ایلردلر. فلم یکن لهم طعام و شراب و لاسراع» نه طعام واریدی نه فرش واریدی قوری توپراقلرین اوستنده...» (بیزده اولان بیر الیازمادان).

دینی اۆسلوبون بدیعی اۆسلوبدان داها بیر فرقی اؤدور کی، دینی اۆسلوب داها چۆخ خالق دیلینه یاخشینلاشیر. بونون اساس سببی ده کۆتله نین معنوی ائحتیاجی ایدی و بونا گۆره ده ساده، شیرین دیلده اولمالی ایدی. مثلن:

شکر خدا که ایلمشم بر اراده من
گلدیم ویرم خبر سیزه بزم عزاده من
یا شیعت الحسین کیدیم کربلايه من
چوخ ساکیم بر عزمیده بو ماجرا ده من
بزم عزاده سیز منی یاددان چخارتمیون
یاددان چخارتمارام سیزنده کربلا ده من
(دلریش، کلیات دیوان)

«اولدی کنه ماتمی شاه عرب
آغلا گوزوم آغله کله روز و شب
دوشدی کنه یاده شه خونجگر
بیر- بیرینه دکدی کنه بحر و بر
خلق جهان کیدی قرا سربسر
کندی دخی موسم عیش و طرب
(دلسوز دیوانیندان، ص. ۶۲)

دینی اۆسلوبون بیر عملی یۆل لاری نئین بیرده «شبهه چیخارتما» اۆیون لاری دیر. اساسن کئچمیش احوالاتی جانلاندیرماق اۆچۆن بو نۆمائیش فورماسیندان ایستیفاده اولونور. «شبهه» اۆیونو دانیشیق دیله سۆیکه نیر. دانیشیق و ساده خالق دیلی بورادا مجازدان، ایستیعاره دن کنار عئینی شرایطی یاراتماغا جان آتیر. بورادا جۆمله لرین عاطیفی گۆجۆ و داخلی تأثیری عئینی شرایطی گۆز اۆنۆنه گتیرمه لی دیر.

دینی اۆسلوب شیمالی آذربایجاندا اۆن دوققوزونجو عصرین اول لریندن دورغون حالا دۆشدۆ، آنجاق جنوبدا اۆز حیاتینا محدود بیر شرایطده داوام ائتدی.

بو اۆسلوبدا، باشقا اۆسلوب لار کیمی جنوبدا بیر طرفده فارس دیلی تضییقی آلتیندا قالدی، باشقا طرفدن اۆز ماهییت ائعتیباریله عرب دیلی نین تأثیرینده یارادیجی لیغینا و اینکیشافینا داوام ائدیر. میثال اۆچۆن:

«سؤنرا باشلائیئر ابولفضل دن تعریف ائیله مه یه و دئییر:

بو صؤولت و بو صلابت، بو سهم سنده کی، وار،

سنی بو نؤوؤله گۆرسه یزید-ی بد کیردار

سپاه و لشکره ائیلر سنی سپهسالار.

تمامی حاجتین اوندان اولور روّا عباس!»

(گاوگاندا شبهه چیخارتما- آذری ۶)

و یا:

حضرت-ی قاسیم اهل-ی بئیت-ی ایمام ایله ویداع ائله ییب و منیدانا گشدیر. دۆشمّن قوشونونون قاباغیندا دایانئیر، بیر حالتده کی، لمؤزۆن و اصل و نسبین اولارلا تانیئتدیریر و رجز اوخویان حالدا دئییر.

(گاوگاندا شبهه چیخارتما- آذری ۵).

«ائی او کس لری کی، ایمان گتیریب سیز، عدل و عدالتین مۆحافیظی اولون و آلاها خاطر شهادت وثرین حتّا اگر اوزونؤزون یا آتا- آنا و یاخین فامیل لرین علئیهینه اولسا.» (سوره النساء، آیه ۱۳۵- دن بیر پارچا، ترجمه ائدهن: احمد کایانپور)

یوخاریداکی میثال لار گۆستریر کی، نه قدهر فارس- عرب سؤزلری بو اۆسلوبدا تأثیره مالیک دیر.

دینی اوسلوب عثلمی اوسلوب و بدیعی اوسلوب آراسیندا بیر کۆرپۆ سائیږ. بو اوسلوب بیر ټانندان عثلمی اوسلوب اولدوغو کیمی جوّمه لرده دقیق لیته مئیل اندیر. بونو دوعالارین و اولو کیتابیتمیز «قران» ین ترجوّمه لری نین میثالیثندا گوژمک اولور.

«آچدی باشین اوغلنون قانیله الوان ایلدی
جرم ایچون خاتون محشر معجر عاشورا کونی
قتلکهده توكدیله اهل حرم کوز یاشینی
آچدیله باشسیز بدنلر اوسته یکسر یاشینی
بیری اوغلین اوخشوب آغلاردی بیری قرداشنی
یتدی چرخون کوشنه چوخ سسلر عاشورا کونی»

(دلسوز، ص. ۱۳۶)

دیگر طرفدن بدیعی دیلده اولدوغو کیمی بدیعی تصویر واسیطه لریندن یارارلانیږ. دینی مضمونلو شعرلرده، شعر دیلی نین ضرورتینه گوژه بو فورمانی گوژمک اولور. بورادا شاعیر شعرین مؤختلیف قلیبلریندن یارارلانماغا مجبور دور.

«اولماز اوغولسوز آنا دا اختیار
طاق اولو هجرانیده طاقت منه
قانوی توکمک لیکه بو اشقیا
جمله سی آماده دور ای مهلقا
کتمکوه ویرمیری کوکلو م رضا
چونکه سنيله اولو حرمت منه
ایلدی بو نوحه منی باغری قان
یوخ بو غمون شرحنه دلریش توان»

(دلریش، ص. ۱۵۳)

بدیعی اوسلوب و دینی اوسلوبدا یارانمیش پارچالاری مؤقاییسه لی شکیلده باخاندا اولنلارین آراسیندا حقیقی سؤز باخیمیندان، مجازی سؤز باخیمیندان، معنا باخیمیندان اولان فرق لری آیدین گوژمک مؤمکوندور. مثلن دئلسوزون قزل لرینی اوخوئاندا کیلاسیک شعر عنعنه میزین ایزلرینی گوژورؤک. بورادا دلسوزون غزل لری ایله باشقا شاعیرلرین یازدیغی قزل لری آراسیندا هئچ بیر فرق یوخدور. آنجاق عزادارلیق اوچون یازیلان شعرلرده آرتیق مؤعین اولچولر و سؤزلر تکرار دا اولسا ایشله نیلیسر. فیکریمیزی آیدین گوژمک اوچون دئلسوزون دیوانیثندا اولان نادیر قزل لریندن بیر نمونه گوژمک یئرینده اولار:

بیر دئمز لیلی وشیم عشق چولونده من تک
بخت برگشته و دلخسته، کونی قاره‌سی وار
یار کورنده یاتام یوز ایل اگر چاره دکل
سگ رقیبین اوزونو کورمه کفاره‌سی وار
کونلومون قانی کوزومدن توکولور شام و سحر
باخ بو دریای غمه گور ننجه فواره‌سی وار»

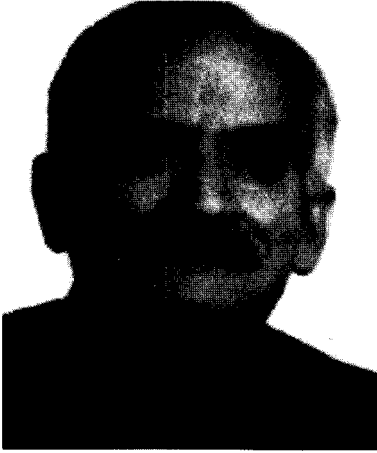
«هر کیمین دهرده بیر دلبر مه‌پاره‌سی وار
دردی اولماز، اگر اولسا نه غمی، چاره‌سی وار.
هانسی مه‌پاره‌نین عالمده منیم دلبریمین
من کیمی عاشق سرگشته و آواره سی وار؟
گزر اغیار ایله بو ظالیم بی‌مهر و وفا
بیر خیال ایلمز هنج عاشق بیچاره‌سی وار

آذربایجاندا ادبی دلی‌نین اینکیشافیندا دینی اؤسلوبون ثابت‌لشمه‌سی و اوندا اولان
دیل قاندا لاری‌نین مؤعین متعارلارین مؤعین اؤصول‌لاردان ایستیفاده ائتمه‌سی بیر
ضرورت‌دیر. خالق دیلیندن یارارلانماق بو دئمک دئنیل کی، بیزیم بۆتون یازی‌لاریمیز لهجه
سایاغی اولمالی‌دیر. لهجه سایاغی و خالق دلی آیری- آیری شیوه و مفهوم‌لاری
خاطیرلادیر. بیز دین تبلیغات‌ی ایشینده گرهک خالق دیلیندن یارارلاناق. بورادا خالق دلی
دئیینه عوموم خالق دلی منظره‌سی نظرده توتولور. لهجه سایاغی دانیشیلان و یازیلان
دین قاندا لاری و ریوایت‌لری یالنیز مؤعین و آز بیر قروپ طرفیندن آنلاشیلا بیلر. حال بو
کی، عوموم خالق دیلینده یارانمیش ایش‌لر، سؤیله‌نیلن احوالات‌لار آذربایجان خالق‌ی‌نین
بۆتون لایلاری طرفیندن آنلاشیلار.

گۆنئی آذربایجاندا چاغداش زامانیمیزدا مؤوجود اولان دینی اؤسلوب اؤزونه
مخصوص دور. آنجاق باشقا اؤسلوب‌لاردا اولدوغو کیمی بو اؤسلوب دا جنوبدا حددن
آرتیق لهجه سایاغینا مئتل ائدیر. بو ایلک منظرده طبیعی گۆرۆنسه‌ده، اونون اینکیشاف
مئیلی باشقا سايقا اولمالی‌دیر. بو اؤسلوبدا یازان لارین ایلک وظیفه‌سی آرتیق سۆزلری
(آلینما سۆزلری) آریئیب تمیز آذربایجان دیلینده یاراتمالی‌دیر. عرب ایفاده‌لریندن
مۆمکۆن قدهر چکینمه‌لی‌دیر. بیر حالدا کی، عرب دیلینده یازیلان بیر ایفاده‌نی آنلاماق
اۆچۆن اونو اؤز دیلیمیزه چتۆرمه‌یه مجبوروق، ائله بری باشدان ایشلمه‌سک سۆز لیمیز
داها دا تأثیرلی اولار.

گۈرۈشلەر ايله دۆشدۈ!

حميد آرش آزاد

اۈچ-دۈردگۈنە سۆزۈشۈردى ئار، اۈچ-دۈد ايله دۆشدۈ

چۈنكى اونودوب ۈعدەسىن، ايش مۆشكۈلە دۆشدۈ

گاھدان «كانادا»، گاھدا «سوئىس» ۈيلاسى آلدى

من كندە داشىندىم، آرادا فاصيله دۆشدۈ

مىليارددان اۈچ-دۈرد دولار اسكىك پول آپاردى

بو آزلىغا خاطير، آرامىزدا گيله دۆشدۈ

من سنگكى سۆزدىم، اۈ اولوب «يۈرۈ» يا عاشىق

اۈ چاتدى ۈۈصالە، منىم عشقىم ديله دۆشدۈ

قارداش ايشى چۈن قارداشا دۆشدۈ، ايشى بيتدى

من «هاپيل» ايدىم آنجاق ايشىم قابيله دۆشدۈ

مۈۈلۈك، قانالىق لار اونون اولدو بۆلۈشندە

قيسمت بو ايمىش، بندە ۈە دۆرد-بش گيله دۆشدۈ

روزي بۆلۈندە اۈنا كامىۈن لا ۈثريلدى

من روزى ۈە باخدىم كى، سۈكۈك زىنيەلە دۆشدۈ

اۈ اكلى، بېچىب، حاصىلى دە انىلەدى صادير

يۈزلر جۈرە آفت دە بېزىم حاصيله دۆشدۈ

دۈكتور فيلانى، آيدا بش-اون دۈفە گۈرۈردۈك

چۈن اولدو نۇمايندە، گۈرۈشلەر ايله دۆشدۈ

بعضىلەر بختين قابى سى ۈنكسر آچىلدى

بىزلر ۈشتىشندە، قابى تىز ايشگيله دۆشدۈ

هر كىم كى، ۈيغىب رآى گنڭىب، بختەۈر اولدو

رآى سالانين دا اۈرەۈى نىسگيله دۆشدۈ

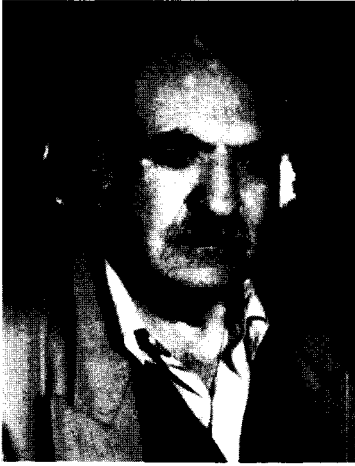
چۈن «بش-ى خۈۈصوصى» دندىلر ايشلەر باخشين

ايمكاناتىمىز تىكجە بش-اون فاميله دۆشدۈ

«طنز» عۈنۈان انڭىب «آرش» اتلين دردنى يازدى

شعري اۈدو كى، اۈلكەدە دىلدن ديله دۆشدۈ.

آرزو

مرادعلی قریشی (قافلاتی)
قوجامان اتل شاعیری اوستاد قافلاتی'نی
۷۰ ایللیی مۆناسیبتیلہ تبریک اندیریک.

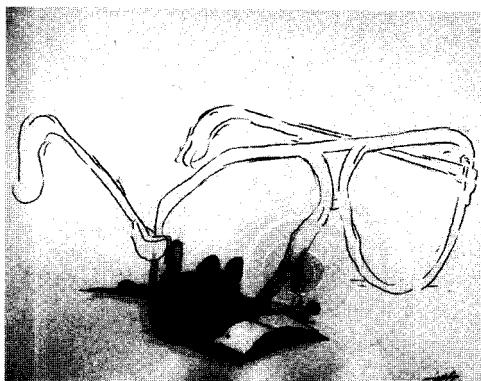
آرزوم بودور ایل لر بۆیو دۆنیادا
صۆلحۆن قوشو قاناد چالشیڭ هاۋادا
اینسان اوغلو محو اولماسیڭ داۋادا
هئچ بیر آنا ساچ لارینی یولماسیڭ.

سعادتیڭ شن سحری آچیلشیڭ
خوشبخت لیتیڭ بال شربتی ایچیلشیڭ
اۆرکلره سئوگی نورو ساچیلشیڭ
یئر اوزۆنده، داۋا- دالاش اولماسیڭ.

قیزیل گۆنش گۆی سولاری داغلاشیڭ
بۆز بولودلار ایچین- ایچین آغلاشیڭ
آخار چایلار آخشیڭ- آخشیڭ چاغلاشیڭ
یاشیل باغلار، سارالماسیڭ، سولماسیڭ.

چیچک آچشیڭ قیزیل گۆل لر باغلاردا
عطیر ساچشیڭ شامامالار تاغلاردا
آزاد گزسین جئیران- جوئۆر داغلاردا
قودوز قوردلار چۆل- کۆوشنه دولماسیڭ.

دۆنیا گۆلسۆن، وطن گۆلسۆن، اتل گۆلسۆن
امک گۆلسۆن، آرزو گۆلسۆن، گۆل گۆلسۆن
دوۋداق لاردان سئوینج نورو تۆکۆلسۆن
«قافلاتی»'نین هئچ آرزوسو، قالماسیڭ.

كۆلگۆ

• روایت: رضانۋەسى

ايكى باغبان

ايكى باغبان دانىشئىردى:

- من نه اكىرم كارا گلمىر.

- آتان رحمتلىك ده ائله بىر شئى اكمەدى كى، كارا گلسىن.

مىلىئونچو

آمىرىكادا بىر مىلىئونچو اوغلوندان سۆرۈشۈدلار:

- خوشبختلىك نه دىر؟

او فېكىرلشمەن جاۋاب وئردى:

- بۈيۈك قارداشىم وئروب آتامى اۋلدۆرۈر و توتولور، سن ايسە دۈۋىتتە صاحب

اولورسان!

آخماقلار

ايكى نفر يۇلداش اولوب كىندەن شەرە گىلدردى.

بىرى دىدى:

- سن نه فېكىرلەشسىن؟

- فېكىرلەشىم كى، يۇلدا بىر سۆرۈ قۇيۇن تاپايدىم، سۆدۈنۈ، قاتىغىنى، اتىنى، يۈنۈ

ساتىپ وازلانايدىم.

اۇ بىرى دئدى:

شريكىم.

-ئوخ، بىرىنى دە سەنە وئىرمەرم.

اۇ بىرى دئدى: مەن دە بىر سۆرۈ جانناۋار تاپايدىم، بۆتۈن قۇيۇنلارنى قىزىپ قورتارايدىم.

اۇ بىرى چىۋىرىلىپ يۇلداشنى بىر شىللە ووردو:

- سەن مەن قۇيۇنلارنى قىزىرسەن، مەن؟

اۇ بىرى قايتىدىپ اونا بىر تىپك ووردو:

بىس سەن اوتانمىرسەن تاپىدىغىن بىر سۆرۈ قۇيۇندا مەن بىر دىنە وئىرمىسەن؟

جاننانلار بىر-بىرىنى ازىشدىرىدە اوزون قولغا مەنمىش بىر كىشى گىلىپ اۇنلارنى آتتىر

ۋە نه اۋچۇن ووروشدوقلارنى سۇرۇشور، اۇنلار دا نه اولوبسا اونا دىتتىرلەر. مەن كىشى

اتىشىنى نەن بىلەن چاتىدىغى دۇشاپ تولوغونو تىرە تۇكۇر و دىتتىر:

-ئالان دىتتىر سە قۇيۇ قايتىم بو دۇشاپ كىمى آخىتىن، سىزىن ھەر ايكىنىز دە

آخماق سىتىر.

اۋچ نەرىن صۇحبى

اۋچ نەر اۋتورۇپ صۇحبەت ائىدىر دىلەر. بىرى دئدى كى:

- مەن بىر نەر اۋزگۇنچۇ تاتىتىرام، دىزە باش وورۇپ، دۆز ايتتىرمى دىقە سوئون آلتىندا

قالدى.

اۇ بىرى دئدى:

- سەن اۋنو دىتتىرسەن، مەن بىرىنى تاتىتىردىم، سەن دىزە باش وورۇپ سوئون دىيىنە

گىتمىش، بىر دە گۆن اۋرتا واختى دىزىن دىيىندە چىخىمىشىدى. سەن دىمە اۋنو سودا توخو

توتوب، دىزىن دىيىندە ياتىمىشىدى.

اۋچۇنچۇسو دىتتىر:

- ايندى مەن دىمە اينانماياچاق سىز. اۋزۇم شاھىد اولموشام، اۋچ ايل قاباق بىر نەر

دىزىن دىيىنە گىتمىش، ھە دە بو گۆنە قەدەردە اۋرادا دىر!

پادشاه و تلخک

بیر گۆن پادشاه اۆز اوغلو ایله اووا چيخیر، او گۆن هاوا يامان ایستی ایدی. پادشاه و اوغلو پالتارلارینی چيخاردیب تلخکه یۆکله دیلر. تلخکین یۆکو چۆخ آغیر ایدی. لهله یه - لهله یه اونلارین دالینجا گئیدیدی. بیر دن پادشاه آرخایا دۆنۆب تلخکی بو حالدا گۆرۆب گۆله - گۆله دندی:

- تلخک سنین بئیلنده بیر انششه یین یۆکۆ وار کی؟

تلخک پادشاهین جاوابیندا:

- قوربان بیر یوخ، ایکی انششه یین - دندی.

خلیفه نین قیمتی

بیر گۆن هارون رشید، بهلول ایله بیرلیکده حاماما گئدیر. حامامدا خلیفه اۆزۆنۆ بهلول توتوب دئیر:

- بهلول من قول اولسایدیم نئچه یه دیره دیم.

بهلول خلیفه نی باشدان آناغا سۆزۆر و دئیر:

- اللی دینارا!

بو آن خلیفه اۆزۆندن چيخیر و آجیقلی حالدا:

- آئی آخماق کیشی منیم بئلیمه باغلادیغیم قتیفه نین دیری اللی دیناردان چۆخ دور، سن

نه داتیشیرسان؟

بهلول جاوابیندا دئیر:

- قوربان آجیق لانما، من ده انله او قتیفه نی حسابلائیپ دئیرم دای!

علاج

بیر گۆن مۇللا نصرالدین بیر کندلی یه قوناق اولور. شام واختی کره، قایماق و بال گتیریرلر، مۇللا او کی، وار ییتیر. چۆن یوزغون ایدی، باشینی آتیپ یاتیر. کندلی نین کۆرپه اوشاغی تین دا یتری مۇللایین یوزغان - دۆشه یی نین یاتیندا سالیئمیشدی. مۇللایا قضا-ی حاجت اۆز وثریر، او بیر قدهر دۆزۆر، آنجاق اۆزۆنۆ ساخلایا بیلیمیر.

چيخیر بائیرا کی، ایشینی گۆرسۆن. انۆ صاحبی نین بۆینۆ یوزغون ایتی اونو گۆرن کیمی دیش لرین قیچیردیر. مۇللا قورخوسوئدان ایچری گیریپ و اوشاغین یوزغان - دۆشه یینده اۆزۆنۆ راحت لایئیر.

صباح یوخودان دورورلار، یاتاغی ییغیشدیراندا، ائو صاحیبی یامان نیگران اولور و دئییر کی، یازیق اوشاق خسته له نیب، بیر علاج تاپمالی ییق. موللا دئییر: نه قدهر کی، قوناغین شامی کره، قایماق، بال دئی و حیطی نین ده حاکیمی او قاباغیندان یتمز کۆپک دیر، علاج بونا کار کسمز.

قاضی و خوروز

قدیم زامانلاردا، قاضی نین حیطینده بیر خوروز واریدئی. بیر گۆن حیطده ائشه لئرن، خوروز بیر (قارا پول) تاپیر. خوروز پولو دیمدییینده گۆتورۆب حیطین اورتاسینا قویر و بانلاماغا باشلائییر: "قوقولوقو بیر دنه پول تاپمیشام! قاضی آداملارینی گۆندهردی، پولو خوروزدان آلدیلار.

خوروز یئنه بانلادی: "قوقولوقو، قاضی منه مؤحتاج ایمیش."

قاضی آداملارینا دندی: "آپارین خوروزون پولونو قایتارین."

خوروز پولو آئیپ یئنه بانلاماغا باشلادی: "قوقولوقو، قاضی مندن قورخموش!"

قاضی یئنه اوز آداملارینا دندی: "بو خوروز منی تنگه گتیردی. گئدین، باشینی کسین، بی شیریب پیلوو اۆستۆنه قوین. اؤنو یئنه جه یم."

خوروزون باشینی کسند اؤ یئنه برکدن بانلائیپ دندی: "قوقولوقو نه ایتی ییچاقمیش!"

خوروزون باشینی کسندن سؤنرا قازانا سالیپ بی شیریب لیر. خوروز قازاندا دا بانلادی

"قوقولوقو، نه ایستی حامامچادیر!"

پیلوو بیر بۆیۆک نیمچه یه چکیپ خوروزو اۆستۆنه قویدولار. خوروز بانلادی: "نه

آغجا تپه دیر!"

قاضی خوروزو پارچالائیپ یئمعه یه باشلادی. اؤنو چئینه ییب اوداندا خوروز بانلادی: "نه

دارجا کۆچه دیر!..

خوروز پیلوو قاریشیق قاضی نین قارینا دؤشنده بیر ده بانلادی: "قوقولوقو نه لئمه

دره دیر!"

قاضی او قدر یئدی کی، قارنی پارتلادی. خوروز قاضی نین قاریندان چیخیپ بانلادی:

"قوقولوقو، قاضی نین قارنی ییرتیلدی! منیم جائیم قورتاردی!"

سر اشپخدر را که آورد؟

• میر هدایت حصاری

در زمان سلطنت فتحعلی شاه قاجار، در سال‌هایی که جنگ‌های ایران و روسیه‌ی تزاری در آغاز خود بود، اتفاق غریبی افتاد، بدین معنی که یک روز در مقابل هلهله و شادمانی پایتخت‌نشینان تهران سر «اشپخدر» سردار معروف روسی را به تهران آوردند. همین حادثه هم موجب پیدایش ضرب‌المثلی شد و به کسی که ادعای بیش از حدی می‌کرد، می‌گفتند «مثل اینکه سر اشپخدر را آورده است» یا «مگر سر اشپخدر را آورده‌ای؟» اما قضیه از چه قرار بوده است؟ پس از سقوط سلسله‌ی صفویه علمای دینی از اصفهان به عتبات مهاجرت کرده و در آنجا و عمدتاً در نجف اشرف تمرکز یافتند. ولی این تمرکز نتوانست اثرات فوری در مذهب شیعه پدید آورد. برعکس در فترت میان سقوط صفویه و ظهور قاجاریه، مکتبی پیدا شد که منکر نقش مجتهدان در دنیا بوده و معتقد بودند که عمل به وظایف دینی باید به طریق اخبار و احادیث باشد و تقلید تنها بر ائمه می‌توان کرد. به همان سبب هم پیروان این مکتب را اخباریون می‌گفتند و در آن دوره این مکتب بر عتبات تسلط داشت و نقش مجتهدان تا حدودی کمرنگ شده بود. از سوی دیگر در خود ایران در اوایل ظهور قاجاریه مسالک و مشارب گوناگون، مریدبازی و مرشدبازی و انواع مکاتب و طریقت‌های صوفیه و... بر دین حنیف اسلام خصوصاً بر مذهب شیعه سایه افکنده بود. ولی با ظهور روحانی مصمم و با قدرتی به نام «آق محمد باقر بهبهانی» (۱۱۱۷ - ۱۲۰۸ هـ.ق) که هم با اخباریون و هم با تصوف سر مخالفت داشت، سرانجام سیطره‌ی اخباریون بر عتبات پایان یافت؛ در تصوف نیز کما بیش تأثیرگذار بود.

این روحانی بزرگ تفکر مذهبی شیعی را از نو احیا کرد و با کوشش بسیار به شرح وظایف مجتهدها و اثبات حقانیت آنها پرداخته و مشرب موسوم به اصولی را که طرفدار نقش مجتهد و لزوم اجتهاد در مذهب شیعه بود، در مقابل عقاید اخباریون به وجود آورد، و با شدت و حدت حتی تهدید و اعمال زور پیروان مکتب اخباری را از میدان به در کرد. با تصوف نیز کمابیش، ولی نه در حد اخباریون به مخالفت پرداخت. اصول فقه بهبهانی بعدها با تعدیلی که شیخ مرتضی انصاری و بعد آخوند خراسانی در آن دادند، در تمام دوره‌ی قاجاریه عمل می‌شد. کتاب «کشف الغطاء عن مبهمات

الشریعه الغمراء» شیخ جعفر که حدودی به منظور ردّ مشرب اخباری تألیف شده بود، در تمام دوره‌ی قاجاریه بزرگ‌ترین متن فقه شیعه به شمار می‌رفت. چهره‌ی مشهور و شناخته شده‌ی اخباریون در آن زمان حاج میرزا محمد اخباری بود که مجتهدین شیعی وی را به فسق و فجور متهم کرده و سرانجام نیز حکم تکفیر او را صادر کردند. این زمانی بود که گرجستان و سایر خان‌نشین‌های شمال ارس برای نگهداری خودشان از ظلم و ستم عمال و دولتمردان آغا محمدخان قاجار و فشار و تهدیدات دایمی روسیه تزاری و ضعف دولت ایران از حمایت از آنها به ناچار خواستار حمایت امپراتوری روس و پذیرفتن تبعیت آن دولت که سرانجام به نابودی همه آنها انجامید، می‌شدند و نخستین آنها نیز گرجستان بود که بیش از همه لطمه خورده بود. آغامحمدخان قاجار مؤسس سلسله‌ی قاجاریه دو بار به گرجستان هجوم برد. در هر دو بار به ویژه بار دوم مرتکب فجایع بی‌شماری شد و مردم بی‌دفاع گرجستان را قتل عام و اموال آنها را غارت کرد. سپاهیان او به زنان و دختران تجاوز کردند و صدها دختر و پسر گرجی را که در زیبایی مشهور بودند، با خود به ایران (تهران) آورده و بین دولتمردان و ثروتمندان تقسیم کرد. همین فجایع و سوءسیاست بود که گرجستان را به دامن امپراتوری روسیه انداخت و حوادث بعدی را که منجر به کشته شده «گریبایدوف» و بیست تن اعضای سفارت روس در تهران شد، به وجود آورد، ولی روسیه تزاری تنها به تصاحب گرجستان اکتفا نکرد، بلکه به تدریج شروع به دست‌اندازی به خان‌نشین‌های آن سوی ارس کرد و با انواع لطایف‌الحیل و فشار و تهدید برای پیوستن آنها به روسیه و تحت‌الحمایه آن دولت قرار گرفتن، ترغیب می‌نمود.

یکی، دوبر نیز بین نیروهای روس و دولت ایران جنگ اتفاق افتاد که به شکست قوای ایران منجر شد و در نتیجه خان‌نشین‌های آذربایجان یکی یکی به تصرف روس‌ها درآمد و در این لشکرکشی‌ها و جنگ و جدال‌ها بود که نام سردار معروف روسی و دلیری‌ها و کاردانی‌های او که در اصل یک شاهزاده گرجی بود، به زبان‌ها افتاد و لیاقت سیاستمداری‌های او نقل مجالس شد. نام این سردار «گنیا» (شاهزاده) ژنرال پاول دیمیتروویچ سیسیانوف (۱۷۵۴ - ۱۸۰۶ م) بود، ولی بیشتر با عنوان مقام رسمی‌اش به «اینسپکتور» (یعنی بازرس) معروف بود. ولی آذربایجانی‌ها به شوخی و تحقیر، به جای اینسپکتور به او «ایشپخدور» (یعنی کار خراب است) می‌گفتند. در اغلب منابع ایرانی نیز از او به عنوان «اشپخدر» یاد می‌شود. او سرداری لایق و شجاع بود. در همه‌ی جنگ‌ها پیروز بود. ایرانیان کینه‌ی شدیدی نسبت به او در دل داشتند. در عین حال از شایستگی او یاد می‌کردند. عبدالرزاق بیگ دنبلی در اثر معروف خود «مآثرالسلطانیه» از او به عنوان سرداری رشید و صاحب عزم و غیور و مغرور یاد می‌کند. ملک‌الشعرا صباي کاشانی (که اصل او از خوی بود) در اثر منظوم خود «شاهنشاه‌نامه» در تعریف از او چنین می‌گوید:

به پرخاش ژولیده میان روس	به نالش درآورده غرنده کوس
همه دیوساران جادو سگال	ز روی و ز آهن برو برز و یال
به کف ز آهن آورده ماری شگرف	دهان برگشاده چو غاری شگرف

چو غران پلنگ و چو پیچان نهنگ
نه پایاب دارد برش فیل مست

به قلب اندر اشپخدر نیز چنگ
به آتش فشانی برآرد چو دست

اشپخدر سر نترسی داشت، اغلب فقط به همراهی تنها یک سرباز برای مذاکره با خوانین و حکام به مراکز آنها رفته با تطمیع و تهدید و فشار تحت‌الحماگی و یا تبعیت از امپراتوری روس را به آنها پیشنهاد می‌کرد و با آنها قرارداد می‌بست. دولت ایران نه بودجه‌ی کافی برای لشکرکشی آنچنانی در مقابل نیروهای سرتاسر مسلح روس‌ها که از نظر تعداد و ساز و برگ بر آنان برتری داشتند و تعلیم‌دیده و آزموده بودند، داشت و نه قشون منظمی که آشنا با اصول جنگ‌های منظم باشد.

در اوایل دوره‌ی اول جنگ‌های ایران و روس که ده سال طول کشید (۱۲۱۸ تا ۱۲۲۸ / ۱۸۰۳ تا ۱۸۱۳ م.) که با معاهده‌ی گلستان به پایان رسید، دولت ایران به تفوق نیروهای روسی پی برد و سیاست جدیدی در پیش گرفت و آن کوچ دادن ایلات و عشایر آن سامان به داخل خاک ایران بود. پیداست که دولت ایران خود امیدی به نگهداری شهرهای قفقاز و حتی منطقه «وان» عثمانی نداشت و تنها کاری که به هر دلیل (صواب یا ناصواب) انجام داد، کوچ دادن اجباری ایلات و عشایر منطقه بود. از آن جمله کوچاندن ایل معروف «بوزچالو» - که بعدها به خاطر کلاه‌های پوستی سیاهشان به «قارا پاپاخ» معروف شدند- از حوالی ایروان به داخل ایران و اسکان آنها در منطقه سلدوز (سولدوز) بود. بدیهی است که ایلات به آسانی حاضر به ترک جا و مکان خود نبودند، ولی دستور عباس‌میرزا این بود که حتی به قیمت کشتار مقاومت‌کنندگان هم که باشد، این انتقال باید انجام گیرد. در اثر همین سیاست و سال مجاعه (قحطی) که بعد از آن اتفاق افتاد، قریب‌الغالبی از سکنه شد. برای مثال بخشی از نوشته‌ی «مآثرالسلطانیه» را در این مورد تحت عنوان «مأمور شدن مهدیقلی‌خان به کوچاندن ایلات ایران و...» در اینجا نقل می‌کنیم:

« در ۱۴ صفر ۱۲۱۹ هـ. ق [۱۸۰۴ م.] نایب‌السلطنه [عباس‌میرزا] از دارالسلطنه‌ی تبریز به سمت ایروان روان شد. مهدیقلی‌خان دوگوی قاجار را با شش هزار سوار روانه‌ی قارص کرد، برای کوچاندن ایلات آنجا! اگر نشد به شمشیر... اناث و ذکور [زن و مرد] ایشان را اسیر! و دستگیر و اموال ایشان را به صرصر [باد] غارت و تاراج دهد. بعد از وصول مهدیقلی‌خان... پاشایان آنها به ارادت و خلوص... پیش آمدند و ایل کنگرلو و قاجار را کوچانیده، اموال و دواب و اغنام به تصرف مهدیقلی‌خان دادند...»

حال برگردیم به موضوع آوردن سر اشپخدر سردار روس به تهران:

همان‌طور که می‌دانیم فتحعلی‌شاه قاجار در عین حال که مرد عیاشی بود، بسیار خرافاتی نیز بود. گفته می‌شود صدها زن اختیار نمود و هر شب را با باکره‌ای به صبح می‌رسانید و سپس به فراموشی سپرده می‌شد. برخی از این کنیزکان را به این و آن می‌بخشید. برخی که رها می‌شدند برای خود بساط و عشرتکده‌ای به راه می‌انداختند و گویند همین‌ها پایه قلعه‌ی معروف زنان بدکاره (شهر نو) را که بعد از انقلاب اسلامی ایران برچیده شد، گذاشتند. باز در روایت است که مرد زرنگی از

اهالی «سده» اصفهان [بعدا] به همایون شهر تبدیل شد و اینک خمینی شهر خوانده می شود] مدت ها شاه را سرکیسه کرده و مبالغ هنگفتی اخذ نمود تا به اصطلاح دختر شاه پریان را به عقد ازدواج او درآورد.

هنگامی که جنگ های ایران و روس جریان داشت و گرجستان و بخشی از خان نشین ها از ایران متنزع شده و تحت حمایت دولت روس قرار گرفته و ایران دچار شکست های پی در پی می شد و نام گنرال لژیونانت سیسیانوف (یا همان اشپخدر معروف) فرمانده نیروهای روسیه در قفقاز در همه جا پیچیده بود، در چنین وضعی حاج میرزا محمد اخباری رهبر فرقه ای اخباریون پا پیش گذاشته به شاه گفت که: «من می توانم کاری کنم که در ظرف چهل روز سر پرغور اشپخدر سردار روسی را به تهران آورده و به زیر پای تو اندازم، به شرط اینکه تو هم قول بدهی که از مشرب اخباری حمایت کرده و به آن رسمیت بدهی». فتحعلی شاه قبول کرد.

روز سی و نهم خبر آوردند که فردا سر اشپخدر به وسیله ی چاپاری به تهران خواهد رسید. آن روز مردم تهران به استقبال سر بریده ی اشپخدر که در انبان چرمی پر از یخ توسط سواری حمل می شد، رفتند و به رقص و پایکوبی پرداختند. راوایان اخبار چنین گفته اند که میرزا محمد اخباری از روزی که به شاه قول داده بود آدمکی از موم ساخته و هر شب در مقابل خود قرار داده و به او می توید، تهدیدش می کرد و سوزن در بدن او فرو می کرد و دشنامش می داد. در شب چهلم بود که با خنجر برآن به گردن آدمک زده و کلاهش را از تن جدا کرده و بر زمین انداخت و گویا در همان زمان نیز سر اشپخدر واقعا توسط ایرانیان از تنش جدا شد و فردای آن روز توسط قاتلش به تهران حمل و در مقابل شور و هیجان مردم به پایتخت رسید. ولی در آن زمان علمای شیعی و مجتهدان چنان قدرتی یافته بودند که فتحعلی شاه جرأت نکرد که به قول خودش که به میرزا محمد اخباری داده بود، عمل کند. حتی او مجبور شد به کاظمین برود و در آنجا به فتوای مجتهدان شیعه، از آن جمله سید محمد بن میرسیدعلی به دست مردم کشته شد.

این روایت اگر چه در آن زمان به راحتی پذیرفته شد و لیکن در زمان ما که فکر مردم بازتر و خرافات کم رنگ تر شده است، باور کردن آن قریب به محال است. زیرا اگر حاج میرزا محمد اخباری چنین قدرت مافوق بشری و فوق طبیعی می داشت، علاوه بر کشتن اشپخدر می توانست همه سربازان روسی را کن فیکون کرده و به دیار عدم بفرستد و پیروزی راحتی را نصیب ایران کند و مانع از دست رفتن گرجستان و هشت ایالت و هفده شهر قفقاز شود.

اگر چه آوردن سر اشپخدر سردار مغرور روسی به تهران واقعیت دارد، ولی داستانی که برای آن ساخته شده است، نمی تواند درست باشد؛ بلکه ساخته و پرداخته ی اخباریون می باشد. ولی حقیقت ماجرا چه بود؟

سردار گنیزا سیسیانوف در حالی که بسیار شجاع و کاردان بود، خیلی سر نترسی داشت و جانب احتیاط را مراعات نمی کرد. همان طور که گفتیم، تنها با یک سرباز به این سوی و آن سوی

می‌رفت. حتی روزی مصطفی‌خان (خان شروان) که به اجبار تبعیت روس را پذیرفته بود، به او گفته بود که:

- سردار این تنها گشتن تو کار خطرناکی است.

او در جواب گفته بود: «پادشاه ما که پناه همه‌ی مردم جهان است، میلیون‌ها نوکر مثل من دارد. اگر من از بین بروم تنها یک نفر از آنها کم شده است». بدین ترتیب می‌خواست بگوید که بین مرگ من و یک سرباز روسی فرقی نیست. سردار اشپخدر بعد از اطمینان از کار شروان به جانب باکو رفت و اطراف آنجا را از سوی دریا و خشکی به محاصره درآورد. بعد از مدتی حسینقلی‌خان حاکم ایرانی باکو از راه دوراندیشی و برای جلب دوستی دولت روس تدابیری اتخاذ کرد و تمایل خود را نسبت به خدمت به دولت روسیه اعلام کرد. سردار سخنان او را باور کرد. همان‌طور که در خیلی جاها چنین اقداماتی صورت گرفته بود. بدین ترتیب علایق دوستی و صلح محکم‌تر می‌شد. حسینقلی‌خان به همان منظور از شهر بیرون آمده، چادری برپا کرده بود. روزی به سردار سیسیانوف پیغام فرستاده و اطلاع داد که برای حل بعضی از مسایل پنهان که برای هر دو دولت روس و ایران اهمیت دارد، نیاز به مذاکره است و از او دعوت کرد که به چادر او بیاید.

سیسیانوف که دل بزرگی داشت، و به چنین کارهای کوچکی اهمیت چندانی نمی‌داد و ابراز ترس را دون شأن خود می‌دانست، با خلوص نیت و بدون نگرانی دعوت را قبول کرده به چادر حسینقلی‌خان آمد. آن دو مشغول مذاکره بودند که ابراهیم خلیل‌خان که پسرعموی حسینقلی‌خان بود و از جانب نایب‌السلطنه برای انجام مأموریت به باکو فرستاده شده بود، داخل شده و ظاهراً با تبانی که با حسینقلی‌خان کرده بود، مهمان خود را در اثنای گفتگو به ضرب گلوله کشت و بیرقلی‌خان قاجار و شیخعلی‌خان و سایر مأموران ایرانی جمعیت روسی را احاطه کرده، بعضی را مقتول (و بعضی را مغلول) کردند و بقیه‌ی السیف سوار کشتی‌ها شده و در رفتند. سپس سر پرشور اشپخدر را از تن جدا کرده، به وسیله‌ی چاپار به تختگاه ایران فرستادند. اگر هم میرزا محمد اخباری چنین ادعایی (کشتن اشپخدر را) کرده بوده، ممکن است که بر حسب تصادف درست از آب درآمده بوده و به پای او گذاشته شده بود. این حادثه در سال ۱۸۰۶ میلادی (۱۲۲۱ هـ. ق) رخ داد و این جنگ‌ها ده سال طول کشید و نهایتاً در سال ۱۲۲۸ هـ. ق (۱۸۱۳ م.) با معاهده‌نامه‌ی گلستان خاتمه یافت. در نتیجه، علاوه بر گرجستان هشت ایالت قفقاز از دست ایران رفت و حق کشتیرانی در آب‌های ساحلی دریای خزر هم از ایران سلب شد.

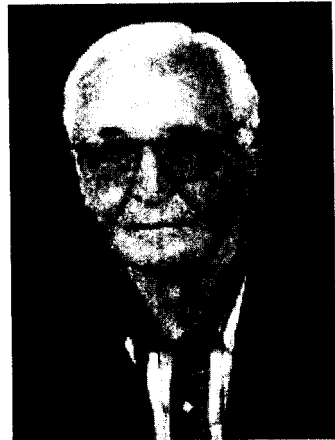
برخی از منابع:

۱. عبدالرزاق بیگ دنبلی، مآثرالسلطانیه، تبریز ۱۲۴۲ هـ. ق.
۲. یحیی آربن‌پور، از صبا تا نیمان، تهران ۱۳۵۴.
۳. حامدالگار، دین و دولت در ایران، ترجمه‌ی ابوالقاسم سری، تهران ۱۳۵۶.
۴. معاهده‌نامه‌ی گلستان، شوال ۱۲۲۸ هـ. ق.
۵. یادداشت‌های شخصی نگارنده.

صولح ماهنیسی

قوی آغ گؤزچین لر اوچسون گؤیلرده
 قوی صولحه سس وئرسین ائل لر هر یئرده
 قوی حاققین اوزوندن آچیلستین پرده
 چالینستین ائل لرین شن ترانه سی
 پارلاستین هر یئرده صولحون اولکری
 آچیلستین ائل لرین آیدین سحری
 قالماسین ظولمتین، جهلین اثری
 اوجالستین گؤیلره صولحون نغمه سی
 هیتلئر مکتببندن درس آلانلارین
 وئروشما اودونو یاندیرانلارین
 اوغورسوز بایقوش تک بانلائانلارین
 بۆتۆن اولکهلردن کسپلسین سسی
 صولحه سس وئریلسین بۆتۆن جاهاندا
 بشیکلر بۆمبادان قالستین اماندا
 قیزیل گۆللر آچستین آذربایجاندا
 بزه نسین امکدن حیات صحنه سی.
 چالینستین ائل لرین ظفر نغمه سی.

۱۳۳۰ - تبریز زیندانی

اوستاد علی میثمی

تاتینمیش آذربایجان شاعیری

اوستاد علی میثمی ۱۳۳۰ - نجی ایله

صولح اوغروندا موباریزه ده حبسه آلتینمیش

و مشهور صولح شعرینی زیندانداندا

قلمه آلمیشدیر.

اكبر صالحى

ياشا - ياشايشيرام

سالام وئر

كۆنۆل وئرديشینه؛

كۆنۆل سۆز سالام آلمان.

سیررئى دىء

سیرداش لارئىنا

آناق آلتئىنا سالما.

آنجاك

سیرداش تاپماق،

چتئىن دئئىل،

يولونو باجارسان.

ياشايشيرام،

ياشا، كۆنۆللۆ - كۆنۆللۆ.

سیرداش لارئىن،

هانسئ درى بۇئاسئندا

هانسئ ديلده ديرسه،

آنجاك يئر اوزونۆ،

قارداشلىغا سارئ،

سهمانلايشيرلار.

كيان خياواصل

ادبى قطعه لر:

داغلار اوجا دۆشۆب، دره لر درين

بیر يانندان

آتئىمئىن جيلوزونو اولۆم چكیر

بیر يانندان

حيات منى شاللاق لايئير:

يۆرۆ، يۆرۆ،

چنلى بئلىن سونا قالمئش دلى سى!

نه اولۆم، نه ديريم.

يارامازلىق دالغالانئير

آئ دا، گۆنش ده

زامانئىن ائىنىدن و اوزونونندان

سس سىز، سمير سىز سۆزوشور

يالقئىزليغئيم...

لحظه لر اۆستۆمۆزه اوجورسا بئله،

دولان، آئ دولائيش، دولان

سنى بوراخديم اوز باشئىنا.

چكیرم

چكیرم چئىنىمده دجل دۆنئانئى

كۆله جه سىنده.

سئویرم آنجاك

سئویرم حياتئى، دلى جه سینه.

قارقال

گنجهده

• حسن اسدی (شبدیز)

• پرویز سودی (دالغا)

قانا باتان گۆنش کیمی قانلی شفقده باتمیشام
نورلوباخیش لاریم سونوب، آل اوزوموسار اتمیشام.
قانلی قانادلی قارتالام، اوچو اوخویلا توشلا تیب
ترک قیلب سمالار، قم یوواسیندا یاتمیشام
زیره لی سیلدیریم لارین داخمالاریندا سارسیلب
ظولمتین اۆرپه یین گنیش، رنگیمی لاپ قاراتمیشام
ماوی خیتال سمالارین قانلی قانادلا گزمیشم
اوچو دوغان قارانلیغین بو تونا زنجیر اتمیشام
سون نفسیمده یوکسلیب وارلیغیمین ترانه سی
عشقیله وارلیغین باشین اولدوزادک اوجاتمیشام
دوئغولاریمدا پارلاشب عشقیمین آیدین اولدوزو
من بو توکنمز عشقندن باشقا گۆنش یاراتمیشام.
باشقا قاناد چیخاردیرام قارلی بولدولا توققوشام
گنج لشین باهار چاغین من بو اؤمیده ساتمیشام
شانلی سحر دریجه سین آچماغا ایتیتلار دایام
شانلی شفقده چیخماغا، قانلی شفقده باتمیشام.

وارلیغین ووردو بوتون اینیمه زنجیر گنجهده
اوخودوم مین گنجه لیک ماهنی لارین بیر گنجهده
دئمه کی، ساخلا گیللی لیک لری قم لر توکه نر
قزل آختارما هارای لاردا ایشیم دیر گنجه لر
آچیشان گۆی باخشین قارشیم سجاده کیمی
من ده گل - گنجه یم ایلک یول لاری سیر - سیر گنجهده
منه آندیر اۆره یمده قالانان شارقی، هارای
یلمیرم سیرری نه دیر کی، باشا گل میر گنجهده
آند اولا آغری گۆچوندن ایچیلن باده لر
عشق آدی ایله سالیسان دیل لره تکبیر گنجهده
توکریم شعردن، ایذن اولسا، یاشیل پنتیکرینی
وورسالار مین دفة ده اینیمه زنجیر گنجهده.

دۇئەشمە :

بىنيسلى مەد :

كۆلدۈرلۈڭلى :

قېشدا بىزىم داغلار قار- بۇران اولار
يازدا گۈلە دۇلار، سىزىنكى نىجە؟
ياپلاغىندا قۇتون - قوزو ياتىشلار،
سۈد- قاتىق بۇل اولار، سىزىنكى نىجە؟

اتلار سىتتە چىخار ياز ھاۋاسىندا،
كەلىشى قاققىلدار اۋز يۈۋاسىندا،
اۋۋو آزاد گۈرە اتل آراسىندا،
ترلان قىيىما چىكر، سىزىنكى نىجە؟

اۋباسى قورولار گۈزە باشىندا،
گۈزەلى دۇلنار ۋىسمە قاشىندا،
سۈرۈلر اۋتلاپار داغلار دۈشۈندە
ياغلى سۈدە دۇلار، سىزىنكى نىجە؟

سۈرۈ، «چىشمەخۇۋا» يىتتىش زامان،
قىزىل نىتى چۈبان گۈتۈرمەك ھامان،
قوزو اينخلاص قاتار گۈلر خان چۈبان،
اغلى - ھوشو تالار، سىزىنكى نىجە؟

بىزىم داغىن «گۈي زىنگى» تىك داغى ۋار.
اتەقىندە باغچاسى ۋار، باغى ۋار،
اوجا «آغ سولار» تىك بىر داياغى ۋار،
بولوددان شىئە آلا، سىزىنكى نىجە؟

آي «گۈلدۈرلۈڭلى» اولسان قوناغى
سن «مىشۈۋ داغى» ندا بىر باھار چاغى
«بىنيسلى مەد» ين حۇرمىتلى داغى،
گۈز اۋستە ساخلاپار، سىزىنكى نىجە؟

آي بىنيسلى، چىچىك گۈل قاراداغا
آچىب، آل- الواندى، سىزىنكى نىجە؟
كەلىكلر داغلاردا، بۆلبۈلر باغدا -
گۈزەل نغمەخاندى، سىزىنكى نىجە؟

اۋرەيى دىرىلدىن، سىرىن بولاقلار،
كۈكسۈندە ياشايتان كۈرپە اوشاقلار،
سىنەسى قارتاللى، زىرۋەلى داغلار
گۈيىدىن نەم آلاندى، سىزىنكى نىجە؟

بوردا تاپىر ايتىشنى ايتىر،
بو دىتاردىر يارى- يارا يىتتىر،
چۈخلارنى اۋز سىتتىرىنە گىتىر -
شىلالە- رىتتەخاندى، سىزىنكى نىجە؟

كۈراۋغلو، بابىك دىر ھەر دۈغولانلار،
قىزلارنى ھىجىردىر، نىي اۋغلانلار،
«آغلى داغ» دۈشۈندە چۈخ قەرمانلار،
سانكى ستارخاندى، سىزىنكى نىجە؟

گۈي اۋزۈنۈ آلا قارتال- قوبالار
بىزىملى ياپلاقلار، يوردلار، اۋبالار،
بىزىم يۈز ياشىندا قۇجا بابالار-
باخىشى جاۋاندى، سىزىنكى نىجە؟

«گۈلدۈرلۈڭلى» قوناك گل قاراداغا،
سحر- سحر بالى قاتاق قايماما،
چىخاق دۇلانماغا بىر «آغلى داغ»،
جىنت-ى رىضواندى، سىزىنكى نىجە؟

سۆز اینجی لری:

ویجدان حاققیندا

تۆپلایان: پڑمان ائلغمی

دمیری آتنا تک پارلادان اینسان
پاسی سیلمه لی دیر اؤز ویجدانیئندان.

نیظامی گنجوی

ویجدان، بیزده فیطرن مؤوجود اولان بیلک لیرین مجموعودور.

ویکتور هوغو

ویجدانی تمیز اولمایان آدم یازیق دیر.

آلکساندر پوشکین

داخیلی تمیزلیک و ویجدانی صافلیق اینسان اۆچۆن ان بۆیۆک بیر وۆقاردیر.

ک.مارکس

ویجدان، نه قدهر کی، بیز اؤنو لکهلمه میشیک، چۆخ قاییل و سهۆ ائتمه یین حاکیم دیر.

اؤ. بالزاک

ناموس لو آدمی تعقیب ائتمک اولار، آنجاق شرفینی تاپداماق اولماز.

ف. وولشر

تمیز ویجدان بۆهتاندان قۇرخمور.

ف. وولشر

اوجالیقدا قاناد چالار آروزلار کیمی

اۆره یی ده، ویجدانی دا تمیز اولانلار

صمد وورغون

تمیز ویجدان اینسان اۆچۆن ان یاخشی یاستیق دیر.

هنتریک. ایپسٹن

ویجدان، بیزیم آرخامیزجا کیمین سه گۆز قۆئدوغونو خبردارلیق ائدن داخیلی سس دیر.

ژ. آ. کاسترو

ویجدان - مین لرله شاهید دئمک دیر.

م. ف. کوئستیلا

ویجدانی آسانلیقلا اییله بیلن آدملا یاخشین لیق ائتمه.

ای. و. قوته

تمیز و بیجان نه یالاندان، نه شایعه‌لردن، نه ده دندی- قودودان قورخور.

ن. اویدی

و بیجان- بیزیم مالیک اولدوغوموز ان یاخشی اخلاق کیتابی دیر، یولدان آزماق اوچون اونا تنز- تنز باخماق لازیم دیر.

ب. پاسکال

و بیجان- اینسان لارین حیاتی نین دؤغرو یول گؤستریجی سی دیر.

ل. ن. تولستوی

و بیجانلی اولماق، عدالتلی، ناموسلو، دؤغروچو، صمیمی اولماق دئمک دیر.

ل. فوئر باخ

و بیجان کسهردن دؤشن یشرده آیرسیزلیغا مئیدان آچیلیر.

ج. فوجیک

و بیجانین اویانماسی قلبین عظمتینی گؤستریر.

ویکتور هوغو

و بیجان راحتلیغی ثیروتدن قییمتلی دیر.

بنقال آنالار سوزو

اوزونو لیاقتله آپاران آدام و بیجان عذابیندان آزاد دیر.

ابوالفرج

همکاران محترم هنری فصلنامه‌ی آذری:

سرکار خانمها: خانم لاجین اسماعیلی. خانم وقار فرشلاف

موفقیت شما را در آزمون کارشناسی ارشد در رشته‌های گرافیک- تصویر سازی دانشگاه تهران به شما و خانواده محترم و دوستان و همکارانتان تبریک می‌گوییم
آرزومندیم در همه‌ی زمینه‌های زندگی موفق و سربلند باشید.

فصلنامه‌ی آذری

اوستاد «حبیب فرشباف» ۶۰ یاشیندا:

مهر آبی تین ۱۴-نده جوما آخشامی تهران شهرینده، ایران آذربایجانئین تائینمیش یازیچی، شاعیری و آنا دیللی اوشاق شعریمیزین گؤرکملی تمیلچی سی، قایغی کش موعلیم و معاریف پروژ اینسان، اوستاد حبیب فرشباف-ئین ۶۰ ایللیشی له باغلی ساهیرادی- مدنی درنه یی طرفیندن طنطنه لی آغیرلاما توره نی کنچیریلدی.

بو اونودولماز آخشامدا، یۆزلرله شعر و سنت هوس کارلاری و اوستاد فرشباف-ئین موعلیمی، دوست لاری، صنعت-نین و ورغونلاری، طلبه لری و هابئله قلمداش لاری تویلانمیشدیلار. مجلسه صاییر ادبی انجومنی و نباتی درنه یی، قاراداغ درنه یی عوضولری ده قاتیلمیشدیلار.

سازلی - سۆزلۆ مجلس ده ائل آشیغی: آشیق حسن اسکندری، ساز صتیمیزین دۆنیا جا مشهور سیماسی اوستاد چنگیز مهدی پور و هابئله گۆزله نغمه لر ایفا ائندن ائلدار موسیقی گوروهو، و باشقا موسیقی چی لر، ایشتیراک ائتمیشدیلر.

مجلسین ان شیرین و ماراقلی حیصه سینی گنج لر ایفا ائتدیلر، اونلار اوستاد فرشباف-ئین شعرلری اساسیندا بیر نۆمایش نامه، ایشیق گنج لری ایسه اوستاد حاققیندا حاضیرلادیقلاری فیلم و بیر سیرا گنج لر ایسه، شعر، مقاله، مکتوب و هدیه لری ایله قوناق لاری ماراقلاندیردیلار.

اوستاد فریدون قره‌چورلو آذربایجانین تائیشیش شخصیتی، حبیب فرشلاف جناب‌لاری‌نین مؤعلیمی و شاعیر، یازیچی‌لاردان: اوستاد ترلان، اوستاد درفشی، بهروز دولت‌آبادی (چای‌اوغلو)، اوستاد سلیمان ثالث، اوستاد کاویانی، ناصر داوران، مرتضی‌مجدفر، محمدرضا کریمی، هریسلی، فیضی جناب‌لاری، داود محمدی، قربان‌زاده، مسعود آذر چیخیش اتدی‌لر. و حبیب مؤعلیمین دوست‌لاری و طلبه‌لری اونون حاقیندا ماراقلی خاطیره‌لر سؤیله‌دی‌لر.

سونرا شاعیره هدیسه‌لر تقدیم اولوندو. آزادی مجله‌سی‌نین هدیسه‌سی‌نی اوستاد بهزادی طرفیندن اوستاد مجیدامین مؤید جناب‌لاری، حبیب مؤعلیمه تقدیم اتدی‌لر.

بیز گورکملی ایجتیماعی و ادبی شخصیت و مجله‌میزین دیرلی امکداشی اوستاد فرشلافی ۶۰ ایللیی مۆناسیبت ایله تبریک اندیر و اونا جان ساغلیغی و یتنی - یتنی یارادیجی‌لیق اوغورلاری آرزولاییرتیق.

«عاشیق لار دۆنیاسی»

سامباللی اثر

«عاشیق لار دۆنیاسی»، دندیکده، هر بیر آذربایجانلی نئین، خوصوصی ایله، عاشیق یارادیجی لیغی ایله تانیس اولان هر بیر اوخوجونون خیالیندا اولار دینار نئین معنوی مدنیستی نین بدیعی صورتی جانلانیر. عاشیق لار دۆنیاسی داستان لارین، ناغیل لارین، قوشمالارین، آشیق ایفاچی لیغی، خالقیمیزین بدیعی دۆشونجه طرزی، موسیقی مدنیستی، شعر، تئاتر و... دۆنیاسی دئمک دیر.

یوزرولماز تدقیقاتچی و قلم صاحیبی جواد دربندی (الله) جناب لاری ایل لر دیر کی،

بیر قوای کیمی بو اوج سوز- بوجاق سئیز عۆماندا اوزور، سؤز- سنت اینجی لرینی تۇپلائیئر. اونون ایل لر اوزونو زحمتی نین محصولو، ترتیب و تدوین انتدیئی «عاشیق لار دۆنیاسی» کیتابیندا ایشیق اوزو گۆرمۆشدۆر. بو کیتاب چوخ یارارلی، نفیس، دیرلی بیر تدقیقات اثری دیر، دئمک اولار، آشیق لاریمیز، هابئله آشیق ادبیاتی ایله ماراقلانان شاعیر و ضیقالی اوخوجولار اوچون چوخ زنگین بیر قایتناق دیر.

دربندی جناب لاری، یارادیجی آشیق لارین اثرلرینی، دیوان لارینی، فولکلور قایتناق لارینی و... گۆزدن کئچیرمیش و اونلار دا درج اولان ان دیرلی شعر نۆمونه لرینی سئچمیش دیر. بورادا آشیق یارادیجی لیغینا مخصوص اولان دیوانی، مۆخمس، گرایلی، اوستادنامه، قوشما، تجنیس، تصنیفلر و... تۇپلانمیشدیر. عئین حالدا هر بیر آشیق شعر ی نۆمونه قیسا صورتده ایضاحی و آچیقلاماسی اوخوجولار اوچون چوخ

فایده‌ای دیر. کیتابا آنادولو، بورچالی، قاراداغ، ساوا، گویجه و... بؤلگه‌لرینین آشیق‌لاری تین اثرلری داخل دیر.

بو اثرین باشقا بیر دیته‌رلی یونو ده اوندان اولان پورتشره‌لر، شکیل‌لر و رسم اثرلری، او جومله‌دن دده‌قورقود، دده‌قوربانی، دده‌علسگرین پورتشره‌لری، آشیق حسین جاون، آشیق قشم، سایات‌نوت‌نشین چوخ‌نادیر شکیل‌لری، مؤالیفین رسم‌اثرلری، حیدر عباسی (باریشمازین) میس اوزره قازدیغی چوخ ماراقلی آشیق پورتشره‌سی و... داخل دیر.

بیر ده تبریزین «بالا باغی» تئاتر سالونوندا ۱۳۲۵-نجی ایلده آشیق‌لارین کونسرتیندن چکیلیمیش خاطیره شکیلی، هابئله باشقا ساز-سوز اوستالارینین شکیل‌لری ایسه کیتابدا چاپ اولونوب.

بیز بو سامباللی اثری، ادبیاتیمیز اوچون چوخ دیرلی سانیریق و صبرسیزلیکله اونون ایکینجی جیلدینین چاپ اولماسینی گوزله‌یر و امکداشیمی دیرلی، تدقیقاتچی جواد دربندی (الله) جنابلارینا اوغورلار آرزولایئریق.

شرکت گروه طراحان آپتک با کادری مجرب و متخصص توانایی‌های هنری-فنی خود را جهت ارائه مشاوره و خدمات در زمینه‌های ذیل اعلام میدارد.

- ☒ طراحی و اجرای لوگو و آرم
- ☒ طراحی و تنظیم اوراق اداری (کارت ویزیت، سربرگ، پاکت نامه و...)
- ☒ طراحی بروشور، کاتالوگ و فلدر
- ☒ طراحی پوسترها، آگهی‌ها، کارت دعوت، تراک‌ها و هدایای تبلیغاتی
- جهت ارائه در همایش‌ها، نمایشگاه‌ها، کنسرت‌ها و...
- ☒ طراحی جلد کتب، مجلات، نوار کاست، CD و...
- ☒ طراحی انواع نقوم، سالنامه، کارت تبریک و...
- ☒ مشاوره در امور تبلیغاتی همایش‌ها، نمایشگاه‌ها و کنسرت‌ها
- ☒ دکوراسیون داخلی، غرفه آرایشی و...
- ☒ عکاسی دیجیتال تبلیغاتی، صنعتی و...
- ☒ صفحه‌آرایی مجلات و کتب تخصصی

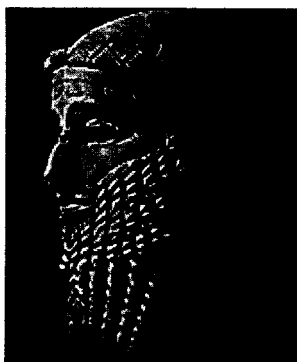
تلفن: ۰۹۳۲-۹۱۷۷۴۴

تلفن: ۰۲۱-۶۶۷۴۳۸۰۵

ھەر شىئە بىلەن ئادامىن داستانى

• چىۋىرن: ەى. ەلى ەئە

كۈچۈرن: ائەل اۋغەلە

II

آنەتەلا ایشتار ایندى كىچمىرلر گۇناھىمدان!
 سنى نىيە دۆزەلتمەدەم، نىيە بو ایشى توتدوم،
 مۇمىن بخشىشى ایلە محو ائەلەدەم اۋزۈمۈ.
 كاش سنى گلەجەككە شەھى حاضىرلايائىدى،
 كاش سنىن لايىلارنى تانرى نىظاملايائىدى،
 مەنم آدەمى پۈزۈپ اۋز آدەمنى يازائىدى،
 بو قابىنى چىخارەپ، اۋ قابىنى آسائىدى!»
 آغلادى! بچەن - اچچەن ائەكىدەن سۇزۈندەن،
 گىلە - گىلە ئاش آخەدى بىلقامىسنى گۈزۈندەن.
 بىلقامىس ائەكىدەن بوردا بئە سۈيەلەدى:
 «تانرى سەن گۈزەل نىطق، درەن آغەل بخش ائەدەپ.
 بو جۈر آغلەندە سەن گۈر نەلر دۈشۈنۈرسەن؟
 عزىز دۈست چۈخ گۈزەل دۈشۈنۈرسەن بو ەتەدە.

بر انله قورخو یوخدور سن گوردوږیون یوخودو.
 آخیری ختییرلی دیر، ناحاق دی آه و زارین.
 میلچک قانادی کیمی ترپه شیر دوداق لارین!
 قورخولو اولسا بئله یوزومو قییمت لی دیر،
 ندهنسه دیری لرین قلبین قم لر دیدیر.
 یوخولار قم - قوصه نی قییمت وثریر ساغلارا
 ایندیه قوی ٔالواریم من اولو تانری لارا
 رحم ایسته یم.

قوی سنین تانرینا، اوز چئویریم.
 تانری ٔتین آتاسی آنو رحم ائتسین ٔتینه
 لاپ ائللیل ده، شاماش دا قوی سنه رحم ائتسینلر.
 اونلارین بوتلرینه سای سیز آلتون بزه رم!
 شاماش بونو انشیدیب گؤندن اونا اوز توتدو.
 «ائی شاه! آلتون صرف اندیپ بوت، یورما اوزونو
 تانری گئری گؤتورمز سؤیله دییی سؤزونو.
 آتیلیمیش پوشکۆ دها

گئری قایتارماق اولماز،
 اینسان گلدی - گنده ردی، دؤنیادا هئچ نه قالماز!
 شاماش ین بویروغونا ائنکیدو دوروب باخدی،
 شاماش ین قارشى سیندا اونون گوزیاشى آخدی.

<p>بایاتی بایات اولماز (شعر) بهروز دولت آبادی (چای اوغلو) انتشارات دنیای نو سال ۱۳۸۴</p>			<p>بیر چاتی بویدا غوموز (شعر) عدالت امی (دومان) ناشر: مولالیف سال: ۱۳۸۴</p>	
<p>شعرین لایحه لایحه </p>	<p>صایبر ادبی انجمنی نین داخیلی نشرینه سی یائی نومه سی حتکایه لر، شعرلر، مقاله لر، ترجمه لر و... ۱۳۸۴</p>		<p>روایتی های فریدون محمدی (آرجان) دانشگاه علامی طباطبائی مهر ۱۳۸۴</p>	<p>بحثی درباره الفبای زبان آذربایجانی روایت نامی نشریه ی دانشجویی هاری فریدون محمدی (آرجان) دانشگاه علامی طباطبائی مهر ۱۳۸۴</p>
<p>گوش هوشنگ جعفری انتشارات نیکان کتاب ۱۳۸۴ قیمت: ۱۰۰۰۰ ریال</p>			<p>چولر-چولتویه قالمادی (مجموعه شعر ترکی و فارسی) حمید آرش آزاد ناشر: مولالیف سال ۱۳۸۴</p>	
<p>طایر خیال غزلیات طایر آستارانی (ضیا) به کوشش اکبر اکسیر مرکز پخش: نشر گیلکان چاپ ۱۳۸۴ کتاب به سرمایه ی مهندس محمود ضیاء</p>			<p>کوزکوز (شعر) نسیم جعفری (آینا) ناشر: عود سال ۱۳۸۴</p>	

«آذری» درگی سی هر سایی دا پشی یائیلان آذربایجانجا کیتابلاری تائیدیراجاق. حورمتلی یازیچی و ایتیشارات مواسسینهلریندن ایکی نؤسخه چاپ اتدیکلری کیتابلاردان، درگی نین آدرسینه گوندرمه یی گوزله بیریک.

یثنی کیتاب لارئین سیٹاھسی

ترتیب ائدهن: یوسف قوسی (فرزانه)

- ۱- لطیفه‌های ملانصرالدین، ترکی- فارسی، محمدعلی فرزانه، نشر اختر.
- ۲- ولی رسام، حسین اقبالیان آدینیز، نشر مهر امیرالمومنین.
- ۳- گوردوم، اورمولو تورکان، یاز نشریاتی.
- ۴- منیم ده حاققیم وار حنکایه، میرجلال پاشائیو، فرشید فرشیدفر، یاز نشریاتی.
- ۵- چاغداش تورک ادبیاتیندان سئجگی، شهرام گلکار.
- ۶- بالیق‌لار (شعر مجموعه‌سی)، یونس صفدری، ناشر مؤلف.
- ۷- نادره (رومان)، شهید سید جعفر پیشه‌وری، نشر گوینده.
- ۸- تاریخ مختصر آذربایجان، خانه نشریات دانشجویی.
- ۹- فرهنگ سومر، تألیف روشن خیاری، پخش گزیده.
- ۱۰- نگاهی نوین به تاریخ دیرین ترکان ایران، محمدرحمانی‌فر، نشر اختر.
- ۱۱- چهارشنبه سوری در آذربایجان، آزاد مراداوغلو نبی‌اوف، نشر اختر.
- ۱۲- داستان و میف، محرم جعفرلی، نشر اختر، احمد آتش.
- ۱۳- دیوان کامل فضولی، تهیه، تدوین و ناشر آقای دکتر صدیق.
- ۱۴- شعر تونقالی، بهرام اسدی، یاز نشریاتی.
- ۱۵- داشلی یول، محمود صادق‌پور (م- شامی)، یاز نشریاتی.
- ۱۶- بیر قوجاق سئوگی، محمد سعید افضللی، یاز نشریاتی.
- ۱۷- ایل آخیر چرشنه‌لری (نبی‌یثف)، کوچورن: بهرام اسدی، یاز نشریاتی.
- ۱۸- دولاشیق (ناغیل)، پرویز فروهر، یاز نشریاتی.
- ۱۹- نیسگیل، فریده جباری (فاطمه) باباعلی جوانمرد، یاز نشریاتی.
- ۲۰- مجموعه مقالات (در مورد ادبیات آذربایجان)، بهرام اسدی، یاز نشریاتی.
- ۲۱- گول اوره‌گین آپچیلین، باباعلی جوانمرد، طنز شعرلر، یاز نشریاتی.
- ۲۲- عوموردن اوئن ایللر، بالاش آذراوغلو، یاز نشریاتی.
- ۲۳- دیوان مسکین قیلینج، محمد عطا گزلی، گنبد کاوس.
- ۲۴- گجه‌لر، ترکمن تورکجه‌سی، ستار سوقی، ابراهیم بدخشان، گنبد کاوس.
- ۲۵- ترکمنها در عصر امپریالیسم، پروفیسور دکتر محمت سارای.
- ۲۶- حقیقت گونشی، حسین نجفی، نشر اختر.
- ۲۷- گۆزگو- نسیم جعفری- ناشر عود- زنجان.

اُلدیلمی وادیمیائی

۱۶

همکاران ثابت:

بهزاد بهزادی	سرپرست تحریریه
علیرضا صرافى	مسئول بخش ادبیات شفاهی مردم
اسماعیل هادی	مسئول بخش واژه‌های محلی و لهجه‌ها
جواد دربندی	مسئول ادبیات آشیغی
محمد رضا کریمی	مسئول بخش قصه‌ها و افسانه‌ها
اٹل اوغلو (صدیاری وظیفه)	مسئول بخش امثال و حکم (آتالارسوزو)

ویراستار: م. رزاقی

حروف‌نگار: کاوس نصیری

بو سائیتین ایچینده کی لر

صحیفه

۱۳۱	محمود سینماز تاپان	یشرلی سؤزلر
۱۳۳	رضا کاظمی	آتالار سؤزو
۱۳۷	ثریا بخشی	آتالار سؤزو
۱۳۹	***	بایاتیلار (۴)
۱۴۱	***	لای لای لار (۳)
۱۴۳	«معجز»-ؤن سئچیلیمیش اثرلرینده یشته جک آدلارئ (۲) م. نقابی	
۱۴۸	کمال حسن اوؤ	آذربایجان قدیم فولکلور رقص لری (۳)
۱۵۳	محمد رزاقی	شیرین - بیرچک
۱۶۵	علیرضا ذیق	نعجف داستانی
۱۷۳	ابوالفضل ملکی زنجانی	قدیم الیفا اوئیرتمه شیوه سی
۱۷۵	***	گوئیرچین آدلارئ
۱۷۶	صمد چایلی	آشیق عزیز شهنازی دن بیر خاطیره
۱۷۹	اوزوجعلی دوزنانی	گوئی مونجوق
۱۸۳	حسین مسعودی	کلمات ترکی در عربی (۱)
۱۸۸	رضا علی کریمی	صیاد اوغلو ایبراهیم

يئىرلى سۆزلەر

محمود سىنماز تاپان

عالى يىگلى كندى، چار اوتماق ماحالى

ادداماج addamac ادلاماج، اوتايا كىچمك اوچون چايش اورتاسينا يىغىلان داشلار.

اغىزبوغوز agızboğuz لاپ دولو، اغزىناجان دولو.

اجهرو acaro ديشه، تره گۆيهرن اوت.

اكه aka يىكه، ياشلى، شىشكلىك سوزان حىيوان. [اكه قوچ، اكه قوتون].

الغى اسيمك algi esimək تلەسمك، چىرىشماق.

الله شگەن ɛlləşgən الله شەن، چالیشان.

المەشىك əlməşik اوزونو اوتان سويتانا چالان.

انجەر əncər اوتلو كوتيشەن، خام اوتلاناچاق.

انگەز - اونغەز üngəz - engəz دىرسىز سۆز و اشيا.

اوروش ürüş حالواتين چاليناندا سونرا لوله لنميش شكلى.

ايتلى - قوسلو itli-quslu قارنى اوسته گوتوروب سيلكه له مك، اوزو و قارنى يىره

سارى، گۆيه گوتورمك.

ايرجىله ırcelə ايرىله، او بىله، او حدده.

ايرهلىك اولماق irəlik olmaq يىتهلىك اولماق، موزاظيب اولماق.

بار bar اغزىن سويو، بزا

بركۆv bərköv چوخ برک.

بلگە bəlgə چوركدن كسىلميش بير تىكه. [بير بلگە چوره ك يىتىدیم].

بوتوندوروق يولداشى (boyunduruq yoldaşı) : قالارغى، هميشهلىك يولداش.

پرهوولاماق pərhovlamaq قایتارماق، نهی ائتمک، ملامت ائتمک، پرهیزلمک.

پورانیماق poranımaq یاوالانماق، دایلاماق، ضعیف لئتمک.

تپیرتمه təpirtmə بدننه شیشی و آغریسی اولان یشره باغلانان بیر نوؤ خمیر.

تپیک: (təpik) : دام، تله، قورغو

تیمک timək عادت ائدن، خومار. [تیمک قوزو].

جشنی گئتمک çeşni getmək تپیک یشره دؤیۆب قیشقیرماق.

چینخماجا çıxmaca یارا، زیئیل، میخچا.

خیرداوا xırdava بیر نوؤ ریتمیک سۆز و شعر.

دارغین dargın زیندان، دوستاق.

داغلۆv dağlov حئیوانا داغ قویماق اوچۆن ایشله نن دمیر میله.

دورخوملو durxumlu دوروشوقلو، گۆزه یاخچی گلن. [دورخوملو آت].

زنگک zəngək تۆپوقدان دیزه جن اولان چوبان جورابی.

سمتیره مک səmtirəmək تیتیره مک، اسمک.

شارا سالماق şara salmaq آشکار ائتمک، لۆؤ و ثرمک، بارا قویماق.

قارانال qaranal نالسیز، آتاق یالین آت، نالسیز آت.

کرگن: (kərgən) : اسکی ایللرده بیر دامدا یاشایان نئچه انولنی هر بیر.

گره ن و ثرمک gərən vermək هۆجوم گتیره مک، حمله ائتمک.

یاریم آتاق yarım ayaq یاریمچیلئق. [او سو شیرین یاریم آتاق قوی].

یاریمئل yarımel چوخ یشکه یاماق.

یوزداق yozdaq دردی توتوب دوغان حئیوان.

آتالار سۆزۆ

اردبیل و ھندە وریندە

ترتیب ائدن: رضا کاظمی

توپلایانلار: حسن فیضی، نوروزعلی فیضی،

رضا کاظمی، محمود مەھدوی،

کاظم نظری بقا.

ایت ھۆرەر ھۆرەر، اۋزینە قالار. / ایت ھۆرەر ھۆرەر، اۋزۆنە قالار.

ایتی جەرئە قوشماغ آساندی، پۇخین توتماخ چتیندی. / ایتی جەرئە قوشماق آساندیر، پۇخونو توتماق چتیندیر.

ایتین آلتینان کئچ ایشۆن آشئین. / ایتین آلتیندان کئچ ایشین آشئین.

ایتین الین کسدوخ، قوردون ائاغی اوزاندى. / ایتین الین کسدیک، قوردون آياغی اوزاندی.

ایتین بالالاری ھر رەدە اولسا دا، ھۆرنەدە ھامیئئین سسی بی اولار. / ایتین بالالاری ھر رنگدە اولسا دا، ھۆرنەدە ھامیئئین سسی بیر اولار.

ایتین قویروغون کسمخن قوئون اولماز. / ایتین قویروغون کسمکلە قوئون اولماز.

ایتی وئردون سینسیدی، بو ایت دە او ایتین جینسیدی. / ایتی وئردون سینسیدی، بو ایت دە او ایتین جینسیدیر.

ایت یوئولدوخجا میندارلاشار. / ایت یوئولدوقجا میندارلاشار. ائری ساخلا داغئتما.

ایز ائششەئیندی، فئل گلینین. / ایز ائششەئیندیر، فئل گلینین.

ایستەھلینین یامانی ھر بالدان شیرین اولار. / ایستکلینین یامانی ھر بالدان شیرین اولار.

ایش ایشی گۆرسه دئی: / ایش ایشی گۆرستریر.

ایشون آشدی، زهلون قاشدی. / ایشین آشدی، زهلن قاجدی.

ایشون دۆز اولسون، دۆنیا سنه گۆز اولسون. / ایشین دۆز اولسون، دۆنیا سنه گۆز اولسون.

ایشیخلی جوچه یومورتادا بلله نر. / ایشیقلی جوچه یومورتادا بلله نر.

ایشیمیز تۆشۆب کۆر ملکین الینه. / ایشیمیز دۆشۆب کۆر ملکین الینه.

ایکی ایاغین بی چارغا تپیر. / ایکی آياغین بیر چارغا تپیر.

ایشیدین آدی چیخینجاخ، بوینی سینسا اونان یاخچیدی. / ایشیدین آدی چیخینجاخ، بوینو سینسا اوندان یاخشیدیر.

ایلان اولدوز گۆرمئینجخ جانی چیخماز. / ایلان اولدوز گۆرمه یینجه جانی چیخماز.

ایلان تورباغی ماداران ییتهر. / ایلان تورباغی ماداران (آز - آز) ییتهر.

ایلان ویران آیلار، دوست ویران آیلماز. / ایلان ویران آیلار، دوست ویران آیلماز.

ایلانی سنید حمزه الین توتی. / ایلانی سنید حمزه الیه توتور. (سنید حمزه: اردیبل ده بیر ایمازادا).

ایلاتین قذاسی تورپاخدی، اونی ده قیزیرقانا - قیزیرقانا یی. / ایلانین قذاسی تورپاقدیر، اونی دا قیزیرقانا - قیزیرقانا ییشیر.

ایل تزه لیر، عۆمۆمۆز کۆهنه لیر.

ایلدی بی باتیرام، او دا شوران آیران. / ایلدی بیر باتیرام، او دا شورلا آیران.

ایمانوی بئله ساخلا سونسوزون مالی کیمی. / ایمانی بئله ساخلا سونسوزون مالی کیمی.

اینامما، اوتامما، آلامما. / اینانما، اوتانما، آلدانما.

ایندی گلدۆن قوش حددینه. / ایندی گلدین قوش حددینه.

ایه غی الینده دی، گۆزی جییینده. / آياغی الینده دیر، گۆزۆ جییینده.

ب

بابا وار، یورد یوخ.

بابلی بابین تاپماسا گۆلمز اۆزۆ. / بابلی بابین تاپماسا گۆلمز اۆزۆ.

بازارا گیردۆن گره جیبۆیۆن آغزین آچیخ قوتاسان. / بازارا گیردین گرک جیبیین آغزین آچیق قوتاسان.

بازارا گیردۆن گۆزی قییق، سن ده اول گۆزی قییق. / بازارا گیردین گۆزۆ قییق، سن ده اول گۆزۆ قییق.

بازار یانسین منه بیر دسمال قالسین.

باش باشا سۆیکنمه سه، داش یترین اوتناماز. / باش باشا سۆیکنمه سه، داش یتریندن اوتناماز.

باش بدنین سولطانییدی. / باش بدنین سولطانیدیر.

باشماغ دۆیرم هر ایاغین قابی اولام. / باشماق دئیلیم هر آياغین قابی اولام.

باشماغون داردی، سات قوتار. / باشماغین داردی، سات قورتار.

باشوی یاردیغی داش اول، آغزوی یاندیردیغی آش. / باشینی یاردیغی داش اول، آغزینی یاندیردیغی آش.

باشینا گلن باشماقچی اولار. / باشینا گلن باشماقچی اولار.

باغلادوغ آت آخیریئندا، گتدی دوردی ائشسه ی آخیریئندا. / باغلادیق آت آخورروندا، گتدی دوردو ائششک آخورروندا.

بالیغی بۆشدا، بالیخ دا بیلمه سه خالیخ بیلر. / بالیغی بۆشلا، بالیق دا بیلمه سه خالیق بیلر.

بانلییان بچه نی سئید یته ر. / بانلایان بچه نی سئید یته ر.

باهاښخدا پوڅ ښمه، آدون قالار پوڅ ښنه ن. / باهاښخدا پوڅ ښمه، آدين قالار پوڅ ښنه ن.

بايقوشا دنديلر خارا با چوځدى، آباد؟ دندى خارا با خارابدى، آباد دا خارا با قالا جاغ. /
بايقوشا دنديلر خارا با چوځدو آباد؟ دندى خارا با خارابدىر، آباد دا خارا با قالا جاغ.
بڼله باخښ اڼله بيل آج اښشه كاهيڼا باخښ. / بڼله باخښ اڼله بيل آج اښشك
كاهيڼا باخښر.

بڼله قينما مازدى قانى قوتورا درماندى. / بڼله قينما مازدى قانى قوتورا
درماندىر.

بڼلى كمرليڼه بڼل باغلاما.

بڼناميس جاتيڼ، ديژ جاتيڼ. / بڼناموس جاتيڼ، دينج جاتيڼ.

بخت آيناسين كاس باسيڼ.

بختى ياتان آدامين سلامى دا آجښخښدى. / بختى ياتان آدامين سلامى دا

آجښخښدىر.

بنده نين داياغى آلاهدان ايره ليدى. / بنده نين داياغى آلاهدان ايره ليدىر.

بو دوتيا دا قمسيز اولماز، قمسيز آدام يا گيج اولار يا بيژ. بو دوتيا دا قمسيز

اولماز، قمسيز آدام يا گيج اولار يا بيچ.

بوساغا ديشيلر، بخت ديشيلمز.

بوغازى اوځخده نازيهدى، سو ايچنده گورسنى. / بوغازى اوځخده

نازيكدىر، سو ايچنده گورسنىر.

بوغلان الين كور كوتوته اتار.

بو گوزدن او گوزه هاراي يوخدى. / بو گوزدن او گوزه هاراي يوخدور.

بو گونون صاباحى دا وار.

آتالار سۆزۈ

زىنجان

تۈپلايان: ئىرىيا بىخىشى

- نە اومورسان باجىندان، باجىن اولۇر
آجىندان.

- نە بالىن يىتتىرەم، نە بالاسىن
(بالاسىنى) چكىرم.

- نە بىلە ئىدىم يوخودا،
سوسوزدو (سوسايتىب دىر).

- نە تاس وادى، نە حمام، آروادا
اوينور كۆر بالام.

- نە چىتتە ئىب اوتما ئىدىر، نە
تۆپۆرۆب آتمالى.

- نە داشى وەر، نە قومو.

- نە دىئىم، نە ائشىدە سن.

- نە دىن دن ال چكىر، نە دىناردان.

- نە سن گلندە، نە صفر آئى ئىن اون
اۆچۆ.

- نەم دۇغوب، ددەم ھۆولايىب.

- نەم دۇغور، باجىم آغرىشىن چكىر.

- نەم منە حالوا دىدى، اۆزۆ دىدى،
اۆزۆ يىدى.

- نەم منە كۆر دىئىب، ھەر گلنى
وئىر (وئور) دىئىب.

- نەن قوربان قارىز باشىنا. نە منە
قارىز.

- نەن سوتۆ، قارغىشىن قايتارار.

- نۇختاسىز ئايىللىر (اوتلايىر).

- نە آلتدا وەر، نە اۆستە، پارا حلبى

كۆرسۆ اۆستە.

- نە الدن قوتۇر، نە ئاردان دوتۇر.

- نە الە ياتىر، نە ولە.

- نە اوجو وەر، نە بوجاغى.

- نیشیتین هارا، منزلیین اؤرا.

- نه سن گله سن، نه ده صفر

آیی نیشین اون اوچو.

و

- نه غاییرام (قاییرام) دریادا،

چاغیریرام یاخیدیر (خیدیرنی).

- وار ائوی، کرم ائوی؛ یوخ ائوی،

وزم ائوی.

- نه قدهر چاریق اوغورلائییرام،

آیاغیم یالیندی.

- وئردان ضرر گلمز.

- وئرمه نیسیته، گلمز کیسه یه.

- نه قدهر قاچیر، قویروغو گولده.

- وئرن آشی ایچرلر.

- نه قدهر قاچیرمیق باشیمیز آچیق،

- وئرن ال آلان الین اوستونده دی.

آیاغلاریمیز یالیندی.

- وئره نین اوغلو اولسون، آلا تین

- نه کوروشنه وی یئیریم، نه جوتووه

اوغلو اولسون.

گندیره م.

- وئریسن شوردان - موزدان،

- نه هیری قانیئر، نه نیری.

- وورورام اوردان بوردان؛ یاغ وئر

- نه یاتدیم، نه یوخو گورم.

ایچیم، دیب دن بیچیم.

- نه یاتیم، نه یوخو گوروم.

- وصییت یونگول لؤک دور.

- نه یوغوردوق، نه یاپدیق، حاضیرجا

- ووردو داشا، چیخدی باشا.

کؤکه تاپدیق.

- وورسا، سوئسه، پیس لسه ده،

- نه یئیریم او حالوانی، نه وئریم او

اوزگه دن ائل یاخشی دیر.

فاتحه نی.

- نیسیته، مؤفته نین قارداشی دیر.

باياتيلا (۴)

زنجان

توپلايان : ثريا بخشى

چيخديم آلما كؤلونا

باخديم تبريز يولونا

اوتاندا بير ياريم وار

قوربان اولوم بوئونا

عزيزيم سن ديوارا

قدم قوئ نرديونانا

زر قدرين زرگر بيلر

نه بيلير هر ديوانا؟!

اوغلان گئدر قوئونا

قيزلار باخير بوئونا

قارشيدا بير خام توخلو

كسير قارداش توئونا

بوردان اوزاق ميئانا

گول سونبوله دايانا

نجه سن چيخام گئدم

قالاسان يانا- يانا

آداخليئام آدينا

هئچ دوشمهرم يادينا

من يادينا دوشنده

خودام چاتشين دادينا

بوردان اوزاق ميئانا

گول سونبوله دايانا

اوخو بولبولوم اوخو

بلكه باختيم اويانا

گئتديم باغ آراسينا

باخديم آي پاراسينا

قيزيل گول جرگه ووروب

يار گيريب آراسينا

بوردان اوزاق ميئانا

گول سونبوله دايانا

اوخو بولبولوم اوخو

بلكه ياريم اويانا

قاشلارین آراسینا
خال دؤیدور آراسینا
من قوریان ، جانیم قوریان
اۆره یین یاراسینا
آی دولدو دؤشدو چایا
اۆزۆن بنزه ییر آیا
جاوان عۆمروم چۆرۆدۆ
اوتوز گۆن سایا - سایا

داغلارین لالاسینا
گۆز لرین آلا سینا
آنالار قوریان اولسون
اۆز کۆرپه بالاسینا
بیر داش آتدیم آلمایا
آغاج اۆسته قالمایا
آلاه قیزی یارادیب
اوغلان سوبای قالمایا

داغلارین آلچاغینا
یاغیش یاغار داشینا
نامرده سۆزۆن دئسن
بلا گلر باشینا
سوئو تۆکدۆم آفتافایا
دقیقه ده چیخدیم قاشینا
ها گۆزله دیم یاریم گله
آز قالدی باغریم چاتدایا

آغ چارقادین آغینا
پول دۆزۆم قیراغینا
وثریم قارداش آپار سین
آداخلیم اوتاغینا
چیخدیم بالا خانایا
باخدیم سرباز خانایا
سربازلار مشق ائلیردی
قورخدوم قارداش تائینا

لاى لاي لار (۳)

ثرىا بخشى

لاى لايىن چىخدى قىمىش
ياز گلىبىر ، چىخدى قىش
بىر اۆستىن ، بىرى آلتدان
اينجى - اينجى چىخدى دىش

لاى لاي دىمەسم اولماز
يىثرىن سىرمەسم اولماز
سنىن قىلى گۆنۆندە
قىمىن يىشمەسم اولماز

لاى لايىن يوماق - يوماق
اىومىزە گلىدى قوناق
آتى اۇخشار بوز آتا
نى دىر باشدا پاپاق

لاى لايىن اولدوز ، اولدوز
سايىلماز گۆندە اولدوز
بۇئا باشا چاتىنجا
ياتمايمىز گۆندۆز

لاى لايىن آلچاق - آلچاق
بالام بۇيۇدۇ آنچاق
اۆرەنى درىئالار تىك
بۇيۇكدۇ، گۆيلىۇ آلچاق

لاى لاي باغلار چىچىك سىز
فايداسى يۇخ چىچىك سىز
گۆرۆم بالام بۇيۇسۇن
قىزىلجاسىز ، چىچىك سىز

لاى لايىن اتىك - اتىك
قوش گلىب تۇكدۇ للىك
سنىن چۆن آرزىلادى
دىمىدئىنىدە خوش دىلىك

لاى لاي ايكى اكيىزىم
سىز سىز جانندان عزيزىم
بىرى گۆزەدن دورو
بىرى چىچىك دن تىمىز

لای لایثنام گۆل چیچک
آلتینا ساللام ایپک
سن دن یاتیب یوخلاماق
آناندان لای لای دئمک

لای لای سنی تانیرام
سۆزلرینی قانیرام
یوخودا آه چکنده
من اود توتوب یانیرام

لای لای بالام آخدئ سئل
صمدیمی آلدئ سئل
قاربالیق دریادا
جان وئرنده یاندئ ائل

لای لای بالام گۆل بالام
اوخودو بۆلبۆل بالام
یولداشلارین گۆزله ییر
دور چیخ قاباغا بالام

لای لای بالام آخدئ سئل
«آرپا» جوشدو ، آشدئ سئل
سئل سارانی آپاردئ
آشیق دئدی یاندئ ائل

لای لایثنام یات بالام
گۆن ایله چیخ بات بالام
من آرزئما چاتما دئیم
سن آرزئو چات بالام

لای لای بالام سان بادام
کۆمه یین اولسون خودام
آغلایاندا قملی یم
سن گۆلنده من شادام

«معجز»-ۋن سىچىلمىش اثرلىرىندە

ئىشەنچك آدلارنى (۲)

م. نقابى

۳۶- شىر بىرىنچ: سۆڭلۈك آش. غ ۱ ص ۱۹۵، ۲۱۵، ۲۳۱. بهروز ص ۹۳. شىدا
ص ۱۰، بريانى ص ۵۰.

۳۷- شىر بىرىش: باخ شىر بىرىنچ. بهروز ص ۳۸-۴۰.

۳۸- فىرنى: سۆد و آش دۆيۈسۈندىن بىشىرىلن يۈنگۈل خۇرك.
بىت: پىلۈۋو پۈللۈ اندەر مېتىل، بو بىر قاعىدەدەر.

فىرنى-ى شەد-ى شىر، پۈلسوزا بى فائىدەدەر. غ ۱ ص ۱۲۲. بهروز ص
۲۸. شىدا ص ۵۴.

۳۹- قاتوق: يۈغورت.

بىت: خلىق ائىلەدىن ياغ و پىر، قاتوق يۈمورتا، سۆت خاما

من هانكى شىنا پول و تىرىم، ائىلىيۈم تدارۈك آخشاما. بهروز ص ۳۸.

۴۰- قارا دولما: باخ، دولما.

بىت: مېن زىمىتلى، اول قارا دولما گلىب الە- چۈخ ظۆلم اندىر مېنە، اۈنو هر

كىم يارالى تە. بهروز ص ۲۸. شىدا ص ۵۴.

- ۴۱- قايقاناق : (فا.خاگينه) ياغ يومورتا و شكرله بيشيريلن دادلى يىتمك. غ ا
ص ۱۷۲. بهروز ص ۱۰۹.
- ۴۲- قايماخ: باخ. قايماق. غ ا ص ۱۷۲.
- ۴۳- قايماق: بيشيريلن جاميش سوتونون اوستونده قالين اوز باغلان ياغ
ماددهسى. بهروز ص ۸۶
- ۴۴- قوروت: گيرده-گيرده ائديلب قورودولموش آغارتى.
بئيت: قوروتو چوخ قاتير توكذبانا آشا
نوخودون آز سالتير، گلميرى خوشا. بهروز ص ۱۶۸. شيدا ص ۱۷۱.
- ۴۵- قوز حلواسى: اون ايچينه قوز ايچى وورولوب دوشابلا يوغرولان حلوا.
بهروز ص ۳۷.
- ۴۶- قوغورما: ياغدا قورولموش ات پارچالارى. غ ا ص ۲۳۹.
- ۴۷- قيتقاناخ: باخ. قايقاناق.
بئيت: اوگون كى واريدي ديرهم، يئشيريديك قيتقاناخ باهم
دئشيريدين سن منه، روستم شوچاعت، ائى توكذ باجى. بهروز ص ۵۹، ۶۷،
۱۲۶، بريانى ۵۰.
- ۴۸- قيتمه پيلو: نارين ات و دويو قاريشيغي مشهور يىتمك. شيدا ص ۸۹
- ۴۹- كباب: شيشه چكيليپ ييشن ات پارچالارى. غ ا ص ۱۰۶، ۱۹۵، ۲۳۶،
بهروز ص ۸۶، ۱۶۹. شيدا ص ۱۰، ۳۳، ۳۶، ۲۱۴.
- ۵۰- كدو بورانيشى: سولو قاباق يئمه يى. شيدا ص ۱۳۵.
- ۵۱- كفته: باخ كوفته. بهروز ص ۸۶
- ۵۲- كوفته: ان چوخ حيصهسى دويولوت اولوب و لپه، دويو، يومورتا،
آلونجارا، ادويته و ... وورولاراق، گيرده شكيلده سودا بيشيريلن خورهك.

قطعه: چاشتیه پوللو يئشهر كۆفتهنى، قلىنانى چكر
 خاب-ى شيرينه گئدر، باشينا يوزقانى چكر
 فوقرانىن پوللو يوخ مؤحت-ى ايامى چكر
 چۆنكى پولدور كيشى نين قم گۆنۆ، قمخارى داداش
 جان كيمي باغريو! باس ديرهم و دينارى داداش

(چاشتى: قلىنان آلتى، صوبحانه) غ ۱ ص ۱۰۶، ۱۲۲، ۱۴۷، ۱۷۲، ۱۹۵. بهروز ص
 ۶۵، ۱۱۲، ۱۲۶. شيدا ص ۱۰، ۳۳، ۱۸۴.

۵۳- كۆكه (kükə): (فا. كلوچه) بير نوؤ قالين گيرده بربرى، ياغلى، ياوان و
 بير چوخ نوؤ اولان كۆكه. گۆننى ماحاليندا چوخ معمولدور. بهروز ص ۴۵.
 شيدا ص ۱۸۸.

۵۴- كۆكى (küki): قىزارديلميش يشمك، اصل ماددهسى: سؤوزى(تره)،
 يومورتا، اون و ادويه اولوب، داغ ياغدا قىزارديلان يشمك. غ ۱ ص ۱۰۶، ۱۷۲.
 بهروز ص ۸۶، ۱۶۹. شيدا ص ۳۳. بريانى ص ۵۰.

۵۵- گيردو: جويز، گيردهكان، قوز.

بئيت: گيردو، جويز و گيردهكان، قوز، بير ترازو آدى وار
 حتا او «قوز حلواسى» نين لذتلى خوش بير دادى وار. بهروز ص ۳۷.
 ۵۶- لبلبو: باخ، لبلبى.

بئيت: گداليق ائيله مك ايله، كيشى قنى اولماز

و لئيك تاجير اولار «لبلبو» ساتان، سئيدا سعادت ص ۱۳.

۵۷- لبلبى: (عوثما) قوزرولموش نوخود، شبستر لهجه سينده
 نئيناغى (neynağı) آدلانار. بهروز ص ۵۵. شيدا ص ۲۳.

۵۸- لونيز (ləviz): لوزى شكلينده سارى رنگده شيريني. شيدا ص ۱۷۳.

۵۹- مۆربیا: بیر چۆخ نوؤۆ اولان دادلی.

بئیت: بو گۆنکۆ، دفتریمده، بیر حدیث-ی حئیرت افزا وار

قولاق وئر ساقیتا، بو قیصده طعم-ی مۆربیا وار

سعادت ص ۹۶. بهروز ص ۶۰، ۱۱۱. شیدا ص ۷۲.

۶۰- مۆربیا-ی آلی، آلی مۆربیاسی. بهروز ص ۲۸. شیدا ص ۵۴.

۶۱- یارما: بلغور، قاتنادیلئیب ال دیرمانئیندا چکیلن بوغدا.

بئیت: نییه یاراتدی بیلیمیره، خودا سیچانی، سترجه نی

یئیه ر او، یارما- ریشه، بو کیشمیشی، طبرزه نی. سعادت ص ۳۵، ۴۰.

بهروز ص ۱۲.

۶۲- یارما آشی: گۆنئی ماحالئیندا تانئینمیش بیر نوؤ آش.

بئیت: قناعت ائیله یارما آشینا

چینخما «مورادوو» باشینا. (راوی گلشن) بهروز ص ۱۵۴.

۶۳- یارما شیله سی: بیر نوؤ یارما یئمه یی. بهروز ص ۱۰۹.

۶۴- یئددی لۆوؤن (yeddi lövün) گۆنش ایلی نین سۆن چرشنه یئشمیش،

بادام، گیرده کان، قیندئق، خورما، سبزه، قورولو نوخود و میئانپر قاریشیغی آجیل.

قطعه: برای خاطیر نوؤوز مکتبدن کنار اولدون

لیباس-ی تازه گئیدین اینیوه میئل-ی بهار اولدون

تناوؤل ائیله دین یئددی لۆوؤنی بختیار اولدون

دم-ی فۆرصدیر ائی «گۆلچئهره» میئل انت هم مۆربیانئ

غ ۱ ص ۷۵. بهروز ص ۱۵۰، ۱۵۲. شیدا ص ۷۰.

ایضا حلاز:

(عوثما): عوثمانلیجا، ایستانبول تۆرکجه سی.

بریانی: ۱۳۳۲ده حسین بریانی طرفیندن تهراندا نشر اولونان «مرحوم میرزا علی معجزون سئچیلیمیش اثرلری» ۷۸ص.

بهروز: ۱۳۵۷ده تهراندا اؤفست اولان و تبریزده ساتیلان «میرزا علی معجز شبستری - تازا تاپیلان شعرلر» تبریز، نشر بهروز، ۲۰۱ص.

شیدا: ۱۳۵۸ده اوستاد یحیی شیدا طرفیندن تبریزده نشر اولونان «شبسترلی میرزه علی معجزون تازا و چاپ اولمایش اثرلری» اؤچونجو جیلد، ۲۲۹ص.

غ.م.ا: ۱۳۱۴ده. غلام محمدلی (ششگلانی) طرفیندن تبریزده نشر اولونان «میرزه علی معجز» سئچیلیمیش اثرلری. ۲۵۲ص.

غ.م.۲: ۱۹۸۲ میلادیده باکی دا کیریل حرفلری ایله چاپ اولان «میرزه علی معجز - اثرلری» (تازیچی نشریاتئ). ۳۵۰ص.

م.س.: گویا ۱۳۳۸ده محمود سعادت طرفیندن تبریزده نشر اولونان «قسمت دوم، کلیات دیوان معجز»، ۱۰۴ص.

آذربایجان قدیم فولکلور رقص لری (۳)

کمال حسن اوز

کوچوره: پیام سرابلی

۳- مۆجسسمه

بو رقص آذربایجانین جنوب شهرلرینده (آستارا، لنکران، لثریک) چوخ مشهور اولموشدور. رقصین کؤک لری سون درجه قدیم دیر. مۆجسسمه سؤزونون بیر نئچه معناسی وار. مۆجسسمه عرب دیلینده هئیکل دئمک دیر. بو سؤز رقصین قئیر-ی عادی فورماسینا داها چوخ اویغون گلدینی اؤچون همین آنلایش دان یارانما اثتیمالی واردیر.

رقص بیر نئچه دینامیک اساسن عئینی جور حرکتلردن و قئیر-ی موعین وضعیتلردن عیارت دیر. بوردا رقص موعین بیر موددت عرضینده هئیکل کیمی دؤنوب قالار.

رقص نئجه گئدیر؟ تله سمه دن آغیر- آغیر «مۆجسسمه» موسیقیسی چالینیر. اؤینایان دؤوزه و ورور. اللری و چیشین لری ایله مۆختلیف حرکتلر ائدیر. بیردن موسیقی کسلیر. اؤینایان همین آندا اولدوغو وضعیت ده دؤنوب قالیر. اگر او تاماشاچیلاری گؤلدورمک ایسته سه قریبه بیر وضعیت ده قالماغا چالیشیر. یوخ اگر یاخشئی گورونمک ایسته یرسه اوندان طبیعی کی، یاخشئی وضعیت ده دؤنور ایکی- اؤچ ثانیه بئله جه دایانیر. اگر او ال وئریش سیز وضعیت ده قالیرسا، توتاق کی، بیر آیاغی اؤسته دوروب او بیر ی آیاغینی یئردن اؤزوبسه اوندان موسیقی چی گولمک اؤچون قصد دن او ییخیلانا قدهر سؤکوتو اوزادیر. اوندان سونرا موسیقی چیلر

آغیر-آغیر ئىشنى دىن چالماغا باشلايتىرلار. رىققا دا چىشىن لىرىنى اۆتىنداراق ياۋاشجا رىتمىك شكىلدە دوروب رىقىس ائىمەتە باشلايتىر.

«مۆجىسسەنى» عادىتى بىر نەزەر اۆتيايتىر اۆتو باشقا رىققاقلار غوزى ائىدە

بىلرلر.

بو ئالنىز كىشى رىقىسى دىر. قادىنلار بونو اۆتيايتىرلار.

«مۆجىسسەنى» ھىچ بىر مەنا ۋە مضمون كۆدەمەدىن سادەجە اۆلاراق رىقىس

كىمى ايفا ائىتمەك اۆلار. لاکىن ايفاچىلار اۆنا اۆتو ۋە پانتۇمىم غوزىقىلرلى داخىل ائىتىشلىر.

آستارادا XX (۲۰) عىرىن اۆلىندە مۆجىسسەنىن اساس ايفاچىسى مشهور خالىق مۇھىكەچىسى «خودادات» ایدى. بو رىقىس دە اۆ تۆتوغو قۇۋان تۆلکۆنۆ تىۋىر ائىدىرى.

بو ياخىن كىچىمىشە لىنكراندا مۆجىسسە رىقىسىنىن نىسبىتىن مۇۋىۋىلۇ فۇرمالارنى مەيدانا كىلىشىدىر. ھۆسكار ھۆنرمەندلر لىنكراتىن بىر چۇخ كىندلىرىندە ھەلە اىندىدە اۆنودولمايش تام صىحنە اۆتيايتىشلىلار. بو صىحنەنى مۆجىسسە اۆسلوبوندا داھا دۇغروسو شىئەرلەرە گىنج ھۆسكار داش مەدىۋى ھاضىرلايتىشىدىر.

اصلىندە بو فۆلکلور سىبكىندە اىلىك آذربايجان بالىتى دىر. آشاغىدا بو قورۇلۇش اساسىندا تىرتىب ائىلىمىش سىئارىۋ تەقدىم اۆلۇنۇر.

سىئارىۋ: صىحنە دە ۸-۷ نەزەر كىندلى اىشلەتەر؛ كىمى ئىتر قازىر كىمى تۇرپاق داشىيتىر؛ ھامى اىش كۆرۈر. اللرىندە ھىچ نە ئۇخىدۇر؛ گىشىم شىرطى. اىش پانتۇمىم شىكىلىندە دىر. دايم «مۆجىسسە» موسىقىسى چاللىنىر (باشقا آغىر بىر موسىقى دە اۆلا بىلر).

نظارتچی الینده قامچئ ایشله ټنلرین آراسیندا گزیر. پیس ایشله ټنلری دؤیمکله قورخوداراق آرا بیر الینده کی قامچئ یتله دیر. بیر کیسه نی چتینلیکله چیینینده آپاران کندلی یئخیلیئر. نظارتچی اونا طرف قاچیب قامچئ قالدیریر. لاکین باشقا بیر کندلی اونون الینی توتور. نظارتچی تعجبو ب له چئویریلیر. بو کیمدیر بئله جسارت اندیر؟ موسیقی کسلییر. سوکوت. هامئ، نظارتچی قامچئ قالدیردیغئ، اکینجی کندلی اونون قارشئیندا ایلدیئ، بعضی لری قورخموش، بعضی لری ایسه قصبلی بیر وضعیته دؤنوب قالیر. سوکوت بیر نچه ثانیه داوام اندیر. ناغارادا یاواشجا ۲ ریتم چالینیر. هامئ همین وضعیته ریتمه اوغون چؤکور (هر ریتم ۲ دفة) یئری گلمیشکن دئییک کی بئله «جانلانما» اوصولونو هر سوکوت دان سؤنرا اتمک لازیمدیر.

بو ایکی ریتم دن سؤنرا موسیقی داوام اندیر. اولجه یاواش سؤنرا گئت- گئده یئئین ل شیر. حادیه داوام اندیر. نظارتچی یاواش- یاواش کندلین اوستونه یئریشیر. کندلی دال - دالی چکیلیر و بیردن دؤنوب عکس طرفه قاچیر. نظارتچی اونون دالینجا دؤشور و صحنه ته گیرن کتخودا ایله توتوشور. اکیسی ده یئخیلیئر. کتخودا کوک، توسفون و آغیر ترپن دیر. او قالخیب نظارتچینی یوموروقلائیئر. نظارتچی آلچالمیش حالدا ایلییر و یالواریر کی، قصب لئمه سین. کتخودا شستله الینی اونون چیینینه قوئور. نظارتچی وار قووه ایله ایشله ټن کندلی لری گوستریر کتخودا بیر- بیر اونلارین یانیندا کچیر. کیمین چیینینه دؤئور. کیمینی ایسه بارماغئ ایله هده له ییر. هامئ چالیشیر. سؤنرا اونلارین بیرینی یانینا چاغیریر. کندلی ایطاعتله اونا یاخینلاشیر. کتخودا الینی اونون قوئونو سالیئر. سوکوت. هامئ دؤنوب قالیر. کندلی قورخموش حالدا ایلدیئ، کتخودا اوغرو کیمی الینی اونون قوئونو سالدیغئ، قالان کندلی لر بو صحنه نی سئیر ائدیئ وضعیته موسیقی سسله نیر. کتخودا کندلی نین

قوينوندا چۆرك چىخارايىپ دىشلەيىر سونرا باشقا بىر كندلىنى چاغىرىپ يىنى اونون تۇرباسىنا سايىر اورادان خىيار (باشقا شى دە اولايىلر) چىخارايىپ يىئىر. نظارتچى دىزى اوستە چۆكۆب اللرىنى دۆشمەيە سۆيىكەيىر. كىتخودا اونون بىلىندە اوتوروب يىئىر. هامى ايشلەيىر. بىردن كىتخودانىن تىكەسى قالىر بوغازىندا. او قالخىر اۆسكۆرمەيە باشلايىر. نظارتچى قۇرخا- قۇرخا اونون كۆرەيىنە وورور. سۆكوت. هامى حرىكتىز دوروب. كىتخودانىن گۆزلىرى برەلىپ نظارتچى اونون كۆرەيىنە وورور. كندىلر گۆلۆمسەيىپ باخىرلار. يىنىدن موسيقى چالئىئىر. كىتخودا تىكەسىنى اودور. راضى حالدا قارنىنى تومارلايلاق اوينايىر. نظارتچى دە تولا كىمى اونون اطرافىندا اوينايىر. كندىلر ال چالئىرلار. بىردن اونلاردان بىرى جىسارت ائىدىپ كىتخودا يا ياخىنلاشئىر و اويناماغا باشلايىر. كىتخودا اونو اولجە گۆرمۆر، گۆرنە قىيىن دن گۆزۆ كىللەسىنە چىخىر. عادى كندلى نە جىسارتدە حىشمتلى كىتخودا ايله بىرلىكدە اوينايىر؟ سۆكوت. هامى حرىكتىزدير قىزىلنىش و حىرتلنىش كىتخودا ... اىبلىس كىمى گۆلن نظارتچى ... قۇرخموش كندلى و ايتىظارلا باخان كندىلر. موسيقى داوام ائدىر. كىتخودا كندلىنىن دالئىنجا دۆشور. هامى قاجىب داغىئىر. كىتخودا بىلمىركى هانسى ئىن دالئىنجا دۆشسون.

كندلى لى ايندى قۇرخودان چوخ، كىتخودانى جىن لدەرك قاجىرلار. او نهايت يۇرولور، سىدىرلەيەرك يىرە اوزانىر يىرى ناراحاتدئىر. نظارتچىنى چاغىرىكى، گل اوزان باشىمىن آلتىنا. نظارتچى اۆزۆ اوستە باشى تماشاچىنا طرف كىتخودا ايسە باشىنى اونون بىلىنە قۇيموش و اۆزۆنۆ گۆيە توتوموش حالدا اوزاىرلار. او اۆزۆنۆ دىماللا اۇرتۇب هامى ايشلەمەيە باشلايىر.

كىتخودا ايله نظارتچى يوخوتا گئىدىرلر. كندلى لى اونلارا باخىرلار سونرا بىر يىرە يىغىئىپ مىصلحتلەشىرلر. بىرى صحنەنىن آرخاسىنا كىچىر. او بىرى لى ايسە

گىزلى جە ياتانلار ئاخشىلاشچىلار. صحنەدىن چىخان كىندىلى يىندە سېد گلىر. كىندىلى لىر سېدى ياتان كىتخودا ئىن باشىنا كىچىرلىر. ئۇ قۇرخموش حالدا يىرىندىن سىچرايىر. سۆكۈت. باشىندا سېد. قۇرخموش ۋە ھىچ نە باشا دۈشمە ئىن كىتخودا ... شىرىن- شىرىن ياتان نظارتچى. ۋە ھەلە ئىجى طرزە ئۇنلار ئۇ دۈزەتە ئالمىش كىندىلى لىر. ئىشنى دىن موسىقى باشلانغىر. ھامىيى ھىركىتە گلىر. كىتخودا ئۇزۇن ئۇيغۇرەك صحنەدە ئۇرا بورا قاچىر. كىندىلى لىر قەھقەھە ئىلە ئۇنۇ ئۇ يان بۇ يانا ئىتەلە ئىرلىر. كىتخودا ئىتەلە ئىش نظارتچى ئىلە ئىلىشىر. ئۇ ئۇزۇن ئۇيغۇرەك سىچرايىر. بىلىمىر نە ئىلە سىن. كىندىلى لىر ئۇنلار ئۇ صحنە ئارخاسىنا قۇيۇرلار. نظارتچى كىندىلى لىر ئىناندىرماق ئىستە ئىركى ئۇ ئۇنلار ئىن طرفىندە دىر. خىتا كىتخودانى دا ئۇرۇر. لىكىن كىندىلى لىر ئۇنۇ دا قۇيۇرلار.

سۆيىنىش كىندىلى لىر قايىدىب گلىرلىر ۋە سۆيىنچە ئۇيغۇرەك باشلايىرلار. سۆكۈت. ھامىيى شادلانمىش ئۇيغۇرەك ۋە ئۇيغۇرەك دۈنۇب قالغىر. بۇ قىلە دىر. پىردە باغلانغىر.

- بەزى مەسلىھەتلىر. سۆكۈتدەن باشقا ھەمىشە ئىشنى موسىقى چالغىنىر. بۆتۈن ھىركەتلىر دىنامىك، شىن خىتا دراماتىك ۋە ئىشەنچلىك بىلە گۈلۈنچ شەكىلدە ئۇلۇر. بۇ خالىق طىزىدلىر. بۆتۈن ھىركەتلىرى، ئىشى دە، ھەر شى ئۇيغۇرەك ۋە ئىشەنچلىرى ئىلە، رقص ھىركەتلىرى ئىلە گۈستىرەك داھا ئاخشىدلىر. ئالغىز سۇن رقصىدە باشقا بۇ سۆيىنچ قىلە رقصىدلىر. ئۇنۇ ئىمكان داخىلىندە گۈزەل مەھارەتلىك ئۇيغۇرەك لازىم دىر. بۆتۈن ھىركەتلىر ۋە ئىشەنچلىك داھا ئاخشىدلىر ئىلە باغلانمىش ۋە ۋە ئىشەنچلىك بىر ئۇيغۇرەك داوام ئىتمەلىدلىر.

شیرین - بیرچک

ناغیئل: شیرین و بیرچک

ناغیئل یازان: محمد رزاقی - زنگان

ناغیئل اوخویان: آشیق مسلم عسگری

ناغیئل یتری: زنگان

یازما تاریخی: ۱۳۸۲/۴/۲

ناوار وئرن^۱: اسلام مرادلو

کئچن زامانلاردا ابهر چاییشندا شیرین آدیشندا بیر آشیق وار ایدی. دماوند منطقه سینده ده بیرچک آدیشندا بیر قیز عهد ائلیب هر کس بونو ساز و سوز ایلن باغلاسا او آدامنان توی ائله سین. هر طرفه اعلان ائيله میشدی. هر یاندان آشیق گلیب بیرچک هامیشینی باغلائیب زیندانا سالمیشدی.

بو منطقه ده نریمان بی وار. چوخ گویلو ایستیر بیرچگین توی ائله سین آنجاق آشیق یلمیر. نریمان بی ائشیتدی ابهر چاییشندا بیر اوستاد آشیق شیرین وار. ایسته دی او آشیقی گتیره اوز یئرینه بیرچگیلن دئییشه. بیر نوکری وار ایدی بابا بایرام آدیشندا. بیر نامه یازیب بابا بایراما وئردی. نامه ده یازیلمیشدی «شیرین! ۳۹ آشیق بت پرست بیرچگین زینداتیندادیر. هر نه نوع اولسا گلن بونلاری خیلاص ائيله یه سن». بابا بایرام یولا دوشوب گلیب چاتدی آشیق شیرینین ائوینه. آشیق شیرین تویله ائله میشدی. ایستیردی کربلایه زیارت گئتسین. نامه نی آلیب اوخودو، قضایانی بیلدی. بابا بایراما دندی بیرچگیلن منیم سینیم تومور. سونرا من تویله ائله میشم. بابا بایرام چوخ یالوار - یاخار ائله ییب. شیرین بیر ایستیخاره ائله دی. ایستیخاره خوش گلدی. دوروب بیرلیکده مۆجتهدین یائینا گلدیلر ایجازه آلالار.

^۱ بو داستان تقریب ۱۳۵۵ ایلینده کاسنت ناوارلارادا اوخونوب ضبط اولونوب و ایندی ناواردان یازینا آئیر.

موللا گوردو شیرین گلیر آمما یانیشندا بیر آدام وار. دندی نه اولدو شیرین سن کی
تؤبه ائله میشدین؟ شیرین جرنائی دائیشیب دندی سن ایجازه وئرسن گئدهرم
یوخسا گتتمهرم. موللا، شیرین گلمه میشدن قوران اوخوردو. دندی ایر من اوخویان
سورهنی دئسن گئده بیلرسن. ایر بیلمه سن سنین تۆبن قبول اولماز. شیرین آئیپ
گوژک نه دئیر:

بو گون بیر مۆجتهید گوردوم
کلام و الله الینده یدی
اوخوردو سوره یاسین
یسب و الله دیلینده یدی
(یسب الله)

موللا دندی ایندی سۆزۆن جاوابینی انشیت:

قیل نامازین ذیکرین ائیله
شیرین گتتمک فیکرین ائیله
شیرین آئیپ موللاتین جاوابین وئرسین:
او خورام الیف-ی سؤنت
او سکگیز قاپیلی جننت
اندهم بخشیش عطالردن
جمی روز-ی جزالردن
او حقدن چکره میننت
کیلیدی شاه الینده یدی
علی المرتضی حافیظ
او گونده سن خودا حافیظ

شیرین موللادان آیریلایب ائوه گلدیلر. انودن ده خودا حافیظ ائله ییب یولا
دۆشدۆلر. بیر منطقه یه یتیشدیلر. مئیت نامازی قیئلیدیلر، بونلاردا قوشولوب
نامازی قیلیدیلر. جماعت موللایا دندیلر بو آشیق دا نامازدا شیرکتی وار ایدی. موللا
نامازی یتنی دن جاماعاتا قیلیدیدئ. دندی هر نامازدا آشیق شیرکت ائله سه ناماز
باطیل اولار. آشیق شیرین موللایا دندی: ایر بو اولونو دائیشدیردین هنج. یوخسا

آبرونو آپارارام. مۇللا دندى: اولۇ دىرىلمز. آشىق شىرىن دندى: اير من اولۇنۇ
دايشدئىرسام نه؟ ايندى گۇرك شىرىن اولۇتە نه دئير:

آدم اوغلو آدين مرهب   يئل اسر تۇكۇلر يارپاق
آياق آلتدا قالان تۇپراق   گلير باشدان آشار بير گۇن^۱

آدم اوغلو اول خبردار   گۇر باشىوا نه لر گليب
اولنده باشين اوستونه   ياد بيگانه لر گلير
بو سۇزلردن اولۇ الين كفندين چىخاردئىب شىرىنين بيله يىنىدن ياپىشدى. هامى قاچاغا
دۇشدۇلر. مۇللا دالدان باخىردى.

آدم اوغلو يۇلون ايراق   داش ياريلار چىخار بولاق
قىيامته گۇندر چىراق   يامان قارانقوللار گلير
آدم اوغلو الين بۇشودو   عملين سنه يۇلداشدى
آلتين تۇپراق اوستون داشدى   يانار هئيتىنين گلير
اولۇ دندى انى آشىق شىرىن منيم بۇتۇن بدنيم گۇناهدان ياتىردى امما تانرى سنه
خاطير منيم گۇناهيمدان كئچدى. جاماعات بو جريانى گۇرۇب آشىق شىرىنين
دۇزەسىنه دۇلاندىلار. نئچه گۇن قۇناق قالدىلار. سۇنرا دوروب دۇشدۇلر يۇلا.
بيرچك خاتيم شىكارا چىخمىشدى. شىرىن و بابا بايرام دماوندىن ياخىنلىغىندا بير
بولاغىن ياتىندا اوتوردولار. شىرىن سوسوزموشدو بابا بايراما دندى: گئت او
قىزلاردان بير آز سو آل گتير. قىزلار دندىلر: اير بيزه سۇز اوخوساز سو وئره ريك.
ايندى گۇرك شىرىن بو قىزلارا نه اوخويور:

بش گۇزەل گۇرمۇشم بولاق باشىندا   كيم سيز ائللىرىنه قۇربان اولدوغوم
اوروس، اثرمنى ده بو نىجابتده   دانئىش دىللىرىنه قۇربان اولدوغوم

^۲ بير گۇن باشدان آشار گلير.

قیزلار آشیق شیرینه گۆلدۆلر. شیرین گۆر نه جاواب وثریر.
 منه ده گۆلمۆیۆن باشی لۆطولولار صوراحی گردنلی، زۆلفۆ تۆطولولار
 اثرمنی بجه سی اصلی کۆطولولار دانیشش دیلیرینه قۇربان اولدوغوم
 قوجا آشیقین سۆزۆ جاوانلارا خوش گلیر. بیرچک خاتیم بۆتوندن بۆت آسمیشدی.
 گل اول مۆسلمان، گل اولما کافر نجه ترک ائیله تیم مذهب-ی جعفر
 گۆتۆر نیقابییۆی خورشید-ی خاور گۆرۆم جمالییۆی قۇربان اولدوغوم
 شیرین سو آلیب ایچدی. سۆنرا بابا بایراملا نریمان به یین ائوینه گلیدیلر. بابا بایرام
 گلدی بیرچک خاتیمین عیمارتینه. بیرچکه خبر وثریدیلر بیر آشیق گلیب سنلن
 دئیششین.

بیرچک خانیم:

باشینا دۆندۆیۆم ائی جاوان آشیق منه سؤیله گۆرۆم هاردان گلیسن
 دولانیم باشیوا، من اولوم قۇربان منه سؤیله گۆرۆم هاردان گلیسن
 آنجاق بابا بایرام اوز داتیشدیغین بیلمه ییب بیرچک خانیم دندی: گل یشری سال
 یتاق.

بیرچک خاتیم:

یتتیک اولدوم سنین زیرۆ زبرین عقل-ی معرفتدن یۆخدور خبرین
 بیرچک دئیر دوررام ازهرم سرین منه سؤیله گۆرۆم هاردان گلیسن
 اوستادییۆی گۆردۆم هیرسی یاماندی جان آلماغا هئچ دئمه ییب آماندی
 یتتیک اولدوم گۆردۆم یۆکۆ ساماندی منه ده^۳ گۆمهردن کاندان گلیسن
 بابا بایرام دندی: منلن گلن آشیق ابهر چایلی دئی.
 بیرچک خانیم:

^۳ فیکر ائله دیم گۆمهردن کاندان گلیسن.

من نئنیرم ابهریوی چائیویئ الیوه وئردیرم حق سائیویئ
 هاردا قوندون اوستادیویئ تائیویئ منه سؤیله گورؤم هاردان گلیگسن
 بابا بایرام بیرچکین سؤزلرینه جاواب تاپمادی. قشزلار بابا بایرامین قوللارین
 باغلائییب بیر کیسه نین ایچینه سالدیلار سونرا اینه- بیزله بابا بایرامین جانینا
 دوشدولر. کیسه نی گتیریب نریمان به یین قاپیشینا آسدیلار. نریمان بی کیسه نی
 اندیریب بابا بایرامی اوستو قانلی گوردو. آشیق شیرین بو حالدا یوخو گوزلرینه
 گلیب موزلا علی نی گوردو. موزلا دئدی: شیرین سن بیچگی باغلارسان.
 شیرین یوخودان دوروب. ایندی نریمان به یه ایستیر سؤز اوخوسون.

سنه دئیم نریمان بی من آغام علی نی گوردوم
 سنه قوزبان منیم جانیم من آغام علی نی گوردوم
 دؤلدولؤ گوردوم ساغیندا سئیر اندر جنتت باغیندا
 موسا ایلن تور داغیندا من آغام علی نی گوردوم
 یول اوسته واردیر اوباسی چئینینه سالیب عاباسین
 حسن حسین آتاسی من آغام علی نی گوردوم
 سحر اولدو؛ گلیب بیرچه یه خبر وئردیلر. هر ایکسی مئیداندا اوز یترلرینه
 اوتوردولار. میرزه لر ده اوز یترلرینه. بیرچک آلیب گورک شیرینه نه دئیر:

بیرچک:

او یانلی سان، بو یانلی سان تبریز، آذربایجانلی سان
 خبر آلماق عئیب اولماسین گورؤم هانسی مکانلی سان
 شیرین:

ابهر چایشندا من وئرام آذربایجاندا آشکارام
 مطاعین وئر خریدارام گوهرم، کانی نئیلرسن

بیرچک:

قۇجا گۇزلرین اۇتارام   یئرینه قانقال قۇتارام
قۇناق اولماسان سۇتارام   قۇناق سان ترجۇمانلی سان

شیرین:

سۇیمادین قۇرخدون اۆشۆیم   یول اهللی خیرقه پوشی یم
گئجه یاسدیق یولداشی یم   گۆندۆز مئهمائیم ائیلرسن

بیرچک:

سنه دئیم آشیق شیرین   دی دور مئیدانا گل گل گل
گۆرمۆشم چۆخلو دۆیۆشۆ   منیم مئیدانا دور گل گل

شیرین:

دان یئللری اسه جکدیر   صبریم منیم کسه جکدیر
نر مایه نئی دوتاجاقدیر   منیم مئیدانا دور گل گل

بیرچک:

اینجه رم باغرین اینجه رم^۴   دۆشمن گۆزۆنده خنجرم
گلهرم سنی سانجارام   منم بیر افعی-ی شاهمار

شیرین:

من شیرینم گلدیم کاندان   ال گۆتۆردۆم خانیمانان
حۆکمۆم واردیر سۆلئیمانان   افسونومدا یاتار مارلار

بیرچک:

آشیق اولان آل ائیلهمز   الیف قددیم دال ائیلهمز
یۆز مین قوشون کار ائیلهمز   منم بیر قلعه-ی خئیر

^۴ اینجک: یارماق.

شیرین:

اوخورام سوره-ی یاسین چاغیشرام قنبر آغاسین
یئىخارام خئىیر قلاستین پولاددان ششپیریم پرپر
بیرچک:

گل گل عاریف سندن خبر آلايئیم نه گۆن کئچدی کارین طرحی چکیلدی
کیم تۆخمونوگتدی، کیم افشان ائتدی کیم سویون سوواردی مرزی چکیلدی
شیرین:

یکشنبه گۆنۆنده بیرخوش ساعاتدا اوگۆن کئچدی کارین طرحی تۆکۆلدۆ
جبرئیل گتدی، آدم افشان ائتدی علی سوواردی سو، مرزی چکیلدی
بیرچک:

او کیم ایدی قووا- قووا گتیردیلر گتیریپان هارادا ایتیردیلر
او نه ایدی گلهمه میش گتیردیلر او کیمدی باشدان ایککی چکیلدی
شیرین:

زکریانئ قووتوب گتیردیلر گتیریپان اوزارادا ایتیردیلر
او ارره دی گلهمه میش گتیردیلر زکریا باشدان ایککی چکیلدی
بیرچک:

کیملر دانیشدی آتاسینلا یالان کیم ایدی قوئودا داش اۆسته قالان
کیمیدی جمشیدی تختیندن سالان کیمیدی حلبده داره چکیلدی
شیرین:

یعقوب اوشاقلارئ دانیشیب یالان یوسیف دی قوئودا داش اۆسته قالان
علی دی جمشیدی تختیندن سالان منصور دو حلبده داره چکیلدی

سۆز تمام. هر کس اۆز ائویننه گئیدی. بیر چک جاوان آشیقلا ری اۆز گۆزهللیی ایله
باغلاردی. بیر چک حاماما گئیدی اۆزونه آرایش اندید محلهیه چیخدی. شیرین
بیر چگی گۆرۆب، گۆرک نه دئییه چک:

حامامدان چیخان گۆزهللر   حامام سیزه صاحات اولسون
بیر بوسا وئر آغ اۆزۆندن   قوی بیر جانیم راحت اولسون
خیال-خیالا وارمارام   اۆزگه خیالا وارمارام
سندن اۆزگه یار آلمارام   کلام-و الله-آند اولسون
یتری بیر اثرمنی خاچی   آغ اۆزۆندن آلام ماچی
هر بیر یاندا اون دۆرت ساچی   آت دال گردنده بند اولسون
بیر چک یالواردی: شیرین سن آلاهی تۆهین ائیلهمه. سۆز تمام. صاباح مئیدان
سولاندی هر کس اۆز یترینده اۆتوروب دئییشمه باشلاندی.

بیر چک:

گل گل عاریف سندن خبر آلایم   سؤیله گۆرۆم آشیق نه لر

اولوبدور

اؤ کیم ایدی ناحق قانشین تۆکدۆلر   ظۆلم وسیتیم، ظۆلمی حۆباب اولوبدور
شیرین:

هیلالی قاشلارین جائیم آلیب دیر   سارائییان گۆلۆ رنگیم سۆلوبدور
ایمام حسین ناحق قانشین تۆکدۆلر   ظۆلم وسیتیم ظۆلمی حۆباب اولوبدور
بیر چک:

اؤ نه ایدی گۆتیدن یتره سپیلدی   اؤ نه ایدی دایانمادی چکیلدی
اؤ کیمین قاتینیدی تشته تۆکۆلدۆ   بیر چیککه^۶ آتلیب حۆباب اولوبدور

شیرین:

نوری رحمت گوئندن یتره سپیلدی صفحه یدى دورمادئ عرشه چکيلدی^۶
سیناوش قاتیئدی تشته توكولدو بیر چیککه آتیلئب حوباب اولوبدور
بیرچک:

باشینا دوندوؤم انئ آشیق شیرین گئتگیلن انوینه، گئتگیلن شیرین
دولانیشم باشیوا، من اولوم قوریان گئتگیلن انوینه، گئتگیلن شیرین
شیرین:

باشینا دوندوؤم انئ بیرچک خائیم توتמושام یاخاندان، قوئمارام بیرچک
دولاتیتم باشیوا، من اولوم قوریان توتמושام یاخاندان قوئمارام بیرچک
بیرچک:

بیرچک دنددیگین بیل کی برک قالدئ منیم گوزوم نئچه سینى تالادئ
سنین انوین، شیرین کربوبلادئ گئتگیلن انوینه، گئتگیلن شیرین
شیرین:

من قوریانام شوؤکئیوه شانیوا دردو بلان گل سین شیرین جانیما
سوسامیشان قیشر آشیغئین جانیما توتמושام یاخاندان قوئمارام بیرچک
بیرچک:

بیزیم داغلار مه دوماندان دالدادیر سنین گوزون آغ بوخاقدا، خالدادیر
سنین اوشاقلارین گوزو یولدادیر گئتگیلن انوینه، گئتگیلن شیرین
شیرین:

آئ آغالار نئیله میشم نئیلهرم خنجر آئیب قارا باغریم پی لرم

^۶ چیککه: دامچی، قطره.

^۷ : صفحه

وارلیغیم سان اهل و عیال نئیلهرم   توتموشام یاخاندان قونمارام بیر چک
 آشیقلار هامیسئ بونلارین سوز دئمهلرینه باخیملار. بیر چک سؤروشدو: شیرین سنین
 دینین نه دیر. شیرین دئدی: شیعه. بیر چک ایستیر شیرینی اوز دینینه تبلیغ ائیلهلرین.
 بیر چک:

گل بیزیم مذهبه، گل بیزیم دینه   گل اؤرگن او ادبی او ارکانی سن
 گل ائیلهلیم سنی کشیش لر باشئ   گؤره نلر دئسینلر هانسئ خانئ سن
 شیرین:

لعت مسلکیزه، لعت خاچیزا   گل آغام علینی دؤزگؤن تانی سن
 کشیش لرین قاپیمیزدا کؤپکدیر   سن اؤزؤن قوجاتین یئر سالانی سان
 بیر چک:

اللی دن آلتیمیشدان کئچیدیر یاشین   قارئان نر کیمی تۆکۆلۆب دیشین
 دئتهرم مئیداندا ازهرلر باشین   نه یامانا هۆرن کۆپک جانلی سان
 شیرین:

هۆرۆم هۆرۆم دیل دوداغین یالاییم   بو سینهمی، سینهن اۆسته قالاییم
 سیندیریم خزینهن گنجین تالاییم   هر گؤرن دئسین قوجادان ایکی جانلی سان
 بیر چک صندل اۆسته اۆتورموشدو. آما شیرین دوروب آیتاق اۆسته سؤزلرینی
 اؤخویوردو. بیر چک گۆردۆ شیرینین گۆز یاشئ آخیب اۆزۆنه. آلدئ گۆرک نه
 سؤروشور.

گل گل عاریف سندن خبر آلایم   گۆزۆمۆزدن گلن یاش نه دن اولدو
 او کیم ایدی، ال گۆتۆردۆ دوعایه   تمامن خلایق تخته پوش^۸ اولدو

^۸ تخته پوش: نابود (؟)

شیرین اول بندین جاواڭین بيلمیردی تر گلیب آندیندا دایاندى. بابا بايرام گۆزگۆنۆ دوتدو شیرینه طرف، شیرین اوزونۆ گۆرنده آغزى و گۆزۆ آراسیندا سويو گۆردۆ. آلیب گۆرک نه دئیر:

جمالین شوعله سی گۆزۆمه دولدو گۆزۆمۆزدن گلن یاش اوندان اولدو جبریلدی ال گۆتۆردۆ دوعایه تمامن خلایق تخته پوش اولدو بیرچک:

او کیم ایدی باشینی نه یتره دوتدو سۆزۆنۆ سۆیله دی اوردان نه بیتدی ایسکندر سیرینی نه آشکارا ائدی بیرچک دئیهر عالمه فاش نه دن اولدو؟ شیرین:

سلمانی باشینی قویونا دوتدو سۆزۆنۆ سۆیله دی بیر قارغی بیتدی ایسکندر سیرینی نئی آشکارا ائدی شیرین دئیهر عالمه فاش اوندان اولدو وقت قورتولوب هر ایکی طرف اوز ائولرینه گئدیپ هره سی اوز تانریلارینا عیبادت ائیله ییرلر. شیرین تانرینا بیرچک بۆته. شیرین امیرالمؤمنینی یوخودا گۆردۆ. آغا دئدی: هئچ قورخما سن اونو باغلایا جاقسان. سحر اولوب سۆز دئمه باشلاندى. بیرچک:

او کیم ایدی، گزه ر سیزلر ذاتیندا او کیم ایدی گزه ر بیزلر ذاتیندا او نه ایدی گلدی آت صفتینده نچه مین ایل قاناد چالدى قوش اولدو شیرین:

جبریلدی گزه ر بیزلر ذاتیندا او شمیماندی گزه ر سیزلر ذاتیندا او «بوراق» دی گلدی آت صفتینده یتیمیش مین ایل قاناد چالدى قوش اولدو بیرچک:

بیرچک گره ک سۆزلرینی یتیره او کیم اولان کی مطلبی بیتیره کیملر گئدیپ خمیر سويو گتیره قایثدان باش نه اینسانا توش اولدو شیرین:

شیرین گرهک سۆزلرینی یتتیره تانری گرهک او مطلبی بیتیره

(...) گندیب خمیر سوئو گتیره قاییشدان باش بیر چوبانا توش اولدو

بیرچک دئدی: آشیق شیرین نچه موددت من سۆز خبر آلدیم، سن جاواب وئردین. ایندی ده سن سؤروش، من جاواب وئیریم. شیرین دئدی: اول سۆزۆمده جاواب وئرسن آشیققلاری اولدور. وئرمه سن آزاد ائله. اکینجی ده جاواب وئرسن نریمان به یی اولدور. جاواب وئرمه سن عقد اوخوناجاق. اوچونجوده جاواب وئردین منی اولدور؛ یوخسا جاواب وئرمه دین توئی باشلاناجاق. بیرچک شرطلری قبول ائله یتب گورک شیرین نه دئتیر:

گل گل عاریف شریعتدن دانیشاق دورت کیتاثن شرعی طرحی نچه دی؟

جنت دامو^۹ یارانیشدی نهمدن بتهیشت-ی اعلاده ریضوان نچه دی؟

بیرچک جاواب تاپمادی. آشیققلار آزاد اولدولار.

شیرین:

گل گل عاریف معرفتدن دانیشاق گوئدن گلن قوران کیمه قالیبدیر؟

کیم یازقی یازیمان، دیله سالیب دیر؟ او مجلسده قلم ووران نچه دی؟

بیرچک جاواب تاپمادی. قاضی گتیردیلر بیرچک خانیم مؤسلمان اولوب نریمان به یله عقدلری اوخوندو. آلیب سون سۆزۆنؤ اوخوسون.

شیرین:

گل گل عاریف حقیقتدن دانیشاق درتادا، باطیلده ظاهر کیم ایدی؟

حوریا^{۱۰} دن او درتادا کیم ایدی؟ سیزده یاد صرفی خودا نچه دی؟

بو سۆزۆن ده جاوابین بیلمه دی. آشیق شیرین اوزۆده آزاد اولدو. بیزیم ناغیشلدا آخیرا یتتیشدی.

^۹ دامو: تامو، جهنم.

^{۱۰} حوریا: حوری لر (۴)

نجف داستانی

علیرضا ذبیحی

انشیت گینن ایکی تاجیردن کی بیرری ایصفهاندا بیرری بتهبهاندا. ایصفهان لا بتهبهانشین آراسیندا بیر «الخاچ چیمه نی» وار کی، تاجیرلرین دوشرگه یئریدیر. تاجیرلر اوردادوشوب دینجه لرلر. ایصفهان تاجیری نین آدی محمد سووداگردی و بتهبهانلی تاجیرین آدی احمد سووداگر. اونلار هر ایکسیسی اوز شهرلریندن مال— ماتاح توتوب تیجارت اوچون سفره چیخیبلار. الخاچ چیمه نینده بونلار بیر— بیرلرینه راست گلیب محمد تاجیرین اود— اوجاقی آشپازخاناسی حاضیر اولدوغونا گوره احمد سووداگری اوز چادیرینا دعوت اندیر. دئشیر: «سیزین هله خوردد— خوره ییز حاضیر اولاناجان، بویورون بیزه قوناق اولون، آداملاریز داها بئله!» یئمک، ایچمک، وحدت، صوحت، کثیفیت؛ هر ایکی تاجیر چکیلیبلر بیر طرفه مشغول اولدولار صوحتبه. یوکلریندن، وارلاریندن و هارا گتدیکلریندن سوز آچیب اۆرک سیرلرینی ده گیزله ده بیلمه دیلر. بیرری بیریندن خبر آئیر کی بو قده مال، دوولت و ثروتن اولوب کی بیرزادان کورلوق چکه سن؟! محمد سووداگر باشینی

آشاغی سالیب دئییر: «ثروت طرفیندن یوخ آما...» احمد سووداگر سوروشدو: «آماسی ندیر؟»

دندی: «آماسی بوردادیر کی، مندن سونرا یوردومدا چیراق یاندیران یوخدور.» احمد سووداگر بو سوزدن توتولوب اوز دؤندهردی کی من ده سنین تایی نام. بیر نچه گۆن بیر یثرده قالدیقدان سونرا، مال-ماتاح لارینی بیر-بیرلرین عوض اندیب دندیلر: «سنین کی ایصفهانلیق دئ منیم کی بئهبهانلیق، تحویل - تعویض اندیب حساب کیتاییمیزا یثتیرک کی بو اوزونلو یولدا کیسه میزده قالسین.» احمد تاجیر ایله محمد سووداگر خلوتده ایله شیب دئییب - دانیشماقدایلار کی، مولای مۆتقین درویش لباسیندا حاضیر اولور. پیشخیدمت دن ایسته ییر کی، تاجیر باشی لارا خبر گؤتورسون کی بابا درویش اونلاری گورمک ایسته ییر. پیشخیدمت تاجیرلردن ایجازه آلیب بابا درویش گیریر چادیرا و درویش لر اونون اثحیرامینا آياغا قالخیب گورورلر کی، بیر عرب دیر اوزوندن نور فغان ائیله ییر. بو درویشی ایندی یه جن گورمه دیک لرینه گوره، تعجؤبه دالیب بویور- بویور دئییب یوخاری باشا آلدیلار. محمد سووداگر دندی: «بابا درویش بیزیم اوچون امرینیز اولسون! نه ایستهرسن بویور پشککشین اولسون!»

بابا درویش دندی: «بیزیم مورشیدیمیز سیزین اوچون بیر توحفه گؤنده ریب.» الینی آتیپ جیبینه بئهیشت آلمالاریندان بیرینی چیخاردیب وثریر تاجیرلره و «بو آلمانی یاری دان بولوب هر ایکی نیز اوز حلال لاریزلا منیل ائسته نیز آلا تاعالا سیزه اولاد کرامت ائله ر» دئییه هر ایکی نین گوزوندن قتیپ اولدو. تاجیرلر سانکی یوخودا ایدیلر بیردن آیتلیدیلار. آیریلما میش دان آلمانی بولدولر. آلمانی بولدوکده قیزار میش قیرمیزی طرفی دؤشدو احمد سووداگره و ساری نسبت طرفی دؤشدو محمد سووداگره. خالقی عالمین کرم درتاسی جوشا گلیب احمد سووداگره بیر قیز

وئردى محمد سووداگره بير اوغلان. محمد سووداگر ائل - تايئاسيئي يئغييب باشينا اوغلونا بير آد ايستير سئچسين. ائل تايئا دئدى: «بۆ اوشاق چۆن بئهيشت آلماسيندان خلق اولوب آدى چكر او يئره كى نجف پادشاهينا عييارت دى. آدى اولسون نجف!»

انشيت او طرفدن كى، احمد سووداگرده بۆتۆن قوهوم - اقريباسيئي يئغييب دۆوره سينه ايستير قيزينا آد قويسون. قيزين بير دايه سى وار ايدى گۆنش آديندا. او دئدى: «چۆن بۆ بئهيشت آلماسيندان خلق اولوب ذاتى چكر پريزادا. آدين قوينون پريزادا.» نجف له پريزاد بير- بيريندن خبرسيز هره سى بير اوزگه يورددا، مشغول اولدولار مكتبه- درسه و زامان اونلارنى چاتديريئر حددى تكليفه!

انشيت كيملدن؟ محمد سووداگر دن كى، ياواش- ياواش عومرو يئتييرير باشا. ايستير دار-ى دؤنيانى ويدا اتسين. آدام گۆنده رير نجفين دايئسيئا كى ايندى اون سكگيز ياشيندادى. اوغلو نجف سلام وئريب دئير «آتاجان امرين نه دير». آتاسى دئير: «اوغول سنه وصيتيم وار. من بير كيشى نن سۆز وئريب سۆز آلميشام. او دا سنين عمين دير. آدى احمد سووداگر اوزۆ ده بئهبهان شهرينده. اونون بير قيزى وار سئين عمى قيزين. اوغول سنى يوخاريدا آلاها، آشاغيدا توپلاديغيم زنگين بير ثروته تاپشيريرام. عمى قيزين آليب منى سئويندirmekلى سن. اگر ايسته يه سن اونو آلماسان او دؤنيايه گلديكده منيم يانئما اوزۆ قارا گلهرسن!» نجف آتاسينا سۆز وئريب باش اؤسته دئيره كن محمد سووداگر ده دؤنيادان كۆچدۆ.

احمد سووداگر ده بۆ طرفدن همن حال- قضيه نى باشقا بير تهر قيزينا آنلادير كى، سنين ايصفهاندا بير عمى اوغلون وار نجف آديندا. سن اونونكوسان. او دا سنين كى. مبادا- مبادا آيرى بيريسينه گنده سن!

ماجره نه اولاجاق؟! ائشیدک ایصفهانین تاجیرلریندن کی، شهرین بؤیوک تاجیرباشی سئی محمد اولدو کدن سونرا بؤیوک سؤز قالیب لار. نجه دنیه لر بیر آدامین اوزونه مین آدام چورک یشیه ر. محمد سوزداگرین واخت سیز دؤنیادان گتمه سی چوخلارین پریشان اندیب باشی پوزوق قالیب لار. توپلانیب قارا گلیرلر کی، محمد سوزداگر گتمه ده اوغلو نجف یشینه دیر. ساواد دنسه ن واریدئ، کمال- ادب دنسه ن بیزدن آرتیق دئ و ثروت ده کی ماشالله زنگینلیی سای- حنسابا گلمز. اوز ایچ لرینده اونو آغ ساققال قرار وئیرلر. نجفی چاغیرلار مجلسه و تاجیرلر، نیت و مقصدلرینی آنلدارکن نجف قبول ائله میر. دئییرلر: «آغ ساققال لئق اینسانین یشی تین بؤیوک- کیچیک لیینه دئییل! معرفت و باشاریق آیرئ بیر شئی دیر. بیزلر سنی اوزوموزه تاجیرباشی سئچمیشیک و سنین امرینده یتیک!»

گون او گوندو تاجیرلر مال- ماتهات توتورلار گنده لر بئهبهانا. نجف، آتاسی تین اوز دستخطی ایله یازدیغی وصیت نامه نی ده گؤتوروب بئهبهانا ساری یولا دوشورلر. چوخ گندیب آز گنده ندن سونرا چاتیرلار بئهبهانا. چون تاجیرلر وارید ایدیلر، هره سی اوز موشتریسین تاپیب یوک - یاپ لارینی کاروان لاردان یشندیرین ساتماغا باشلائییرلار. اوز دولاندیریلار نجفه کی به سن ساتما یا جاقسان؟ دندی: «من اوز باشینا بیر ایش گورمه رم. احمد آدلی بیر عمیم وار بوردان منیم. ایستیرم اونون الی نن اولسون! عمیم احمد سوزداگرین ائوینی تانیما دیغیما گوره کیم بلددی منه یول گؤستر سین.» تاجیرلر «تاجیرباشی ساغ اولسون» دئییه ایکی نفری سئچیب احمده بلدچی ائتدیلر.

احمد سوزداگرین منزلینه چاتدیقدا، پیشخیمت گلدی قاپی یا. سلام، علیک السلام. اوزونو تانیئتدی ریب وارید اولدو ایچری ته. آتاسی نین «دستخط» ین عمی سینه تقدیم اندرکن عمی سی نجفی باسدی باغرینا. «اوغول کئفین نجه دی،

ھاردان گلیب سن، ھارایا گندیرسن»- دئیہ آتاسیندان سۆرۈشدۈ. نجف باشینئ
سالدئ آشاغئ کی، باشین ساغ اولسون آتام رحمته گئئدی.

اؤ کی، آنلایان آدامدئ آداما دیلدارلیق وئره. احمد سۆزۈداگر اۆز
دولاندیردئ: «اوغول صبرین اولسون. هر کس اۆز نۆویه سینده گئتمه لی دی. آتان
گئتسه ده من کی گئتمه میشم. من ده سنه آتایام. اۆره یینی هئچ دارئخدیрма!» یشمک،
ایچمک، وحدت، صوحت سۆنرا- «اوغول ماتاھین ھاردادی؟»- دئیہ
کاروانسارانین آدرئسین آلیب قوزاندئ کی، سن ایلش من ساتیب گلهرم. احمد
سۆزۈداگر نجفین مال - ماتاھین ساتیب پوللارئئ قایتاردئ و چئخدی بازارا کی،
قوناقلیق اۆچۈن تدارۆک گۆرسۆن.»

ائشیت کیمدن قیزدان کی، عیبارت دی پرزاددان. دایه نن بیرلیکده ایچری
گیردیکده گۆردۆ قوناق وار. پرزاد پنجره دن باخدیقدا گۆردۆ بیر جاوان. جاوان
دئشیرم ها! نه اینکی اومباسئ باتئق، قولاغئ یاتئق. سانکی یوسیفی کنعان دئ؛
آللاه باجادان سالیب. قیز بیر گۆیۆلدن مین گۆیۆله وورولدو جاوانا. قیز مۆقید
ایدی، اۆز دولاندیردئ دایه ته: «دایه قوریانئین کسیللم، گئدک بیر قوناقا خوش
گلدین ائله یئک.» دایه دئدی: «عجله نه دیر گئده ریک دا.» قیز باخدی گۆردۆ سن
اۆله سن دایه نین گئتمه ته هئچ خیالی یۆخدو. گۆرک قیز دایه ته نه دئشیر:

دولاننام باشینا دایه   یولا دۆش باشلا گئده لیم
گۆنش اۆزۆن بنزهر آیه   یولا دۆش باشلا گئده لیم
کنیزیم اولما باغری داش   گل منیله سن اول یۆلداش
سن خانئیم اول من قاراواش   یولا دۆش باشلا گئده لیم

دایه گوردو قیز ائله قیزاریب پولاد تکیڼ، ایستیر آغلاستین: «گوزهل لر
آغلارسا یشددی ایل نه گویندن یاغار نه یشردن بیترا سن دئیتهن اولسون.» دئیته
ایچری گیرمه ته حاضیرلاشارکن گورک سوزون قالانین پریزاد نه جور قورتاریر:

عاشیق لر مطلبه یشتسین سئیراغیب آرادان ایتسین

پریزاد یوسیفه چاتسین یولا دوش باشلا گنده لیم

پریزادلا دایه یاواش- یاواش گلیر لر نجفی گورمه ته و نجف ده دالیب دی
اوزاق خیال لارا. و وطن گوزونون اونوندن کتچرکن آرزو اندیر کی، کاش ددهم ساغ
اولایندی. قیز ایچری گیریب سلام وثره رکن اوزونو ایتیریب چادیرا باشیندان
سیپیرلندی. نجف باشینی قوغزاییب سلام آلدیقدا گوردو ائی داد- بیداد ائله بیل
بولود چکیلدی آئی طولو اتندی. «بیر بئله ده گوزهل اولارا کاش نولایندی، نولایندی
بو عمی قیزیم اولایندی.» دئیته قیز نارین- نارین صوحت اندرکن خوش گلدین
دئییب انشیته چیخدی. احمد سوزداگر بازاردان گلیب گنجه نی ضیافت وثره رکن
اوغلانلا قیز بیر- بیرلرینی تکرار گوره رکن عمی اوغلو- عمی قیزی اولدوقلارینی
آنلا دیلار. قیز، گونو او گوندن مدرسه نی تعطیل اندیب اوتوردو ائوده. آخور آلچاق
یشر یومشاق بئله یشمدن کیم کتچر آخی! هر ایکی جاوان هم قیز، هم اوغلان
صوحت له آخشاما قدهر. قدیم لر رسم ایدی، هر ایکی جاوان هم قیز، هم اوغلان
صوحت له شردیلر. گویول لری بیر- بیرلرینی توتسایدی آل - وثر ائده ردیلر.
توتماسایدی دئیته ردیلر آل- وثریمیز اولمادی، بئنه دیک. ایندی کی زامان کیمی
دئیل دی کی، اوزاقدان - اوزاغا دئیته سن فیلان کس دن اوتور اولورم. آلاسان
آپاراسان زحمته دوشه سن. اصلی - فرعینه یشیشمه ته سن هئچ! بیر- بیرلری نین
سوتونه- ذاتینا بلد اولمادان ائولن مزدیلر هئچ!

گۆنلرین بیرى احمد سۇۋداگر اۆز دولاندىردى اۇغلانا كى، عمى قىزىن دان خوشون گلدى! نجف باشىنى سالدى اشاغى كى - پىريزاد كۆنلۆمۆن سولطانى دىر و آتامىن وصيىتى كى اۇنلا ائولەنم». آما قالدى كى، عمى سینه نه جور دئيه اۇنو ايصفهاندا آپاراجاغام. سئوگىسى پىريزادلا دولاشاركن اۆرك سۆزلىرىنى بئله آنلاتدى: ائىۋاننى صفالى، نقاشى تزه آينابند اۇتاقدا گرک يارگره لومولار تپ تزه هرزاد خوشمزه آلماسى هئىۋاسى نار ايصفهاندا قىز بوردا آغلادى. گوردۆ سئوگى اوغرونا وطن دن آيرىلمائىدى. عمى اۇغلوسونا بئله دئدى:

عشقىن سمندىنى مېنىب چاپارسان سىنىق - سققت گۆيۆل لرى ئاپارسان
گندر اولسان پىريزادى آپار سن يىتىش سىن عشقىنه بۆ شىرىن جان دا
ايندى گۆره ك نجف نه دئىير:

خوسنۆن ملاحىتىندن نه جور دۆيۆم توتارام دستىندن بوغوم به بوغوم
نجف دئيه ر بىزلر اولاق قول- بۆيۆن گنده ك كامى دىلىن آل ايصفهاندا
هر ايكى سئوگى سۆزلىرىنى تاماما يىتتيرىرلر. گۆنلر دولاشاركن گۆن او
گۆن دئىيل، زامان او زامان دئىيل. ائشيت گىلن كىمدن ايصفهان تاجىرلىرىدن كى
يىئنه مال- ماتيح توتوبلار بئهبهان شهرينه. باش نجفىن، باش ايصفهان
تاجىرلىرىن. تاجىرلر نجفه بئله دئىيرلر: «آ نجف، بو قدهر قوناقلىق اولمازا آتان
دۆنيادان گئديسه ده ائل - تايغا، آنا- باجىن يۆلۆنو گۆزه تله يير. يىغىش تۆپلان كى
بودفه بىز ايله گئدك.»

نجف حال- قضيه نى احمد سۇۋداگره دانىشئىب او ايصفهان تاجىرلىرىنى
يىغىر باشىنا كى، منيم دارى دۆنيادا تكهجه بير قىزىم وار اونا دا گرک تۆي ائله يم.
نجف ده ايصفهاندا اۆزۆنه تۆي ائله ر اۆزۆ بىلر، ائله مز ده اۆزۆ بىلر. ايصفهان

تاجيرلىرى بىر طرفدە صف چكىرلر؛ بئىبھان تاجيرلىرى بىر طرفدە ۋ بۆيۈك بىر تۇي
دۆيۈن توتولور. شىلىك ۋ چاللىب - چاغىرمالار سۇنا يىتتىدىك دە ھىمىن گۆندۈكى،
اىستىرلر ھىزادى ۋ ھىرسونلار كاروانلار دۆشسۈنلر يۇلا. قىز كجاۋەدىن كى باخدى
گۆردۈ بۆتۈن دوست، دايە، كنىز ۋ تانىش ھامى سىندىن آيرىللىر.

ۋىطن ياخشى دى كۆيىنك كاتان ياخشى دى

قۆرىت گۆلىستان اولسا يىئە ۋىطن ياخشى دى

قىز باخدى سىن اولمەيە سىن دوست، قۇھوم، رىقى، كنىز، دايە ھامىسى آغلايىر. آمما
اشىت كىمدىن نىجفدىن. نىجف دە چكىلىب بىر سىمە اىپىك دىسمال اليندە حىزىن -
حىزىن آغلايىر ۋ اۋز - اۋزۈيە بىللە دانىشلىر: «كاش نۇلايدى مىنىم آتا دا ساغ
اولايدى. يايشايدى سىۋىكى لىمىن اليندىن قۇتايدى كجاۋەيە! سىنى ياناسان فىلك مىنى
ياندىردىن!»

قىزىن گۆزۈ ساتاشدى نىجفە. گۆردۈ او دا آغلايىر. دندى: «عى اوغلو مىن اولۇم
آغلاما! مىن ۋىطندىن آيرىللىرام، سىن نىيە آغلايىرسان؟» گۆزلىرىندە نارىن - نارىن ياش
سۆزە - سۆزە ياسمىن زۇلفلىرىندىن بىر تىل آيىرىب باغرىنا باساركن نازىن قىز
بىللە سۆيەلەيىر:

آردى ۋار

قدیم ایفبا اوئیرتمه شیوه‌سی

توپلایان: ابوالفضل ملکی زنجانی

یاخیشن کچمیش لرده زنگان‌دا و شاید آذربایجانیشن باشقا یئرلرینده اوشاقلارا ایفبانی شاعرله و مؤززون شیوه ایله اوئیرتمک بیر معمول شیوه ایدی. بو شیوه‌ده حرف‌لرین آدی و شکلی طبیعی حالدا اوشاقلارین بشیننده قالاردی. شاید بو شیوه اوشاقلار اوچون ان یاخشی شیوه ایدی. تأسسوف‌لر کی ایندی اونودولوب. عرب ایفباسیندا (گ چ پ ژ) اولمادیغینا گوره بیز او حرف‌لری آرتیرمیشیق.

حرف‌لر ایضاح تورکجه تلفوظ لاتینجه

۱- الف - اوزونجا ایفدی əlifdi uzunca

۲- ب - اوزونجا آلتدا بیر نوغاط (نقاط) بشیدی beydi uzunca altda bir noğat

۳- ت - اوزونجا اۆسته (ای)کی نوغاط تشیدی teydi uzunca üstə (i)ki noğat

۴- ث - اوزونجا اۆسته اوچ نوغاط تشیدی seydi uzunca üstə üç noğat

۵- پ - اوزونجا آلتدا اوچ نوغاط پشیدی peydi uzunca altda üç noğat

۶- ح - کاکوللو حشیدی heydi kakullu

۷- خ - کاکوللو اۆسته بیر نوغاط حشیدی xeydi Kakullu üstə bir noğat

۸- ج - کاکوللو آلتدا بیر نوغاط جشیدی ceydi kakullu altda bir noğat

۹- چ - کاکوللو آلتدا اوچ نوغاط چشیدی çeydi kakullu altda üç noğat

۱۰- د - بئلی بۆکۆک دالدی daldı belı bükük

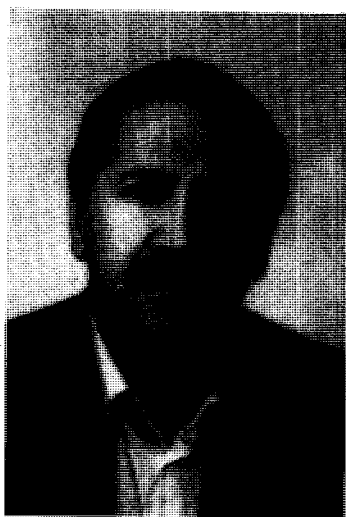
۱۱- ذ - بئلی بۆکۆک اۆسته بیر نوغاط ذالدی zaldı belı bükük üstə bir noğat

- ۱۲- ر - ايرمچە رىئىدى reydi əyrəmçə
- ۱۳- ز - ايرمچە اۆستە بىر نۇغات zeydi əyrəmçə üstə bir noğat
- ۱۴- ژ - ايرمچە اۆستە اۆچ نۇغات jeydi əyrəmçə üstə üç noğat
- ۱۵- س - اۆچ دىشلى سىندى sindi Üç dişli
- ۱۶- ش - اۆچ دىشلى اۆستە اۆچ نۇغات şindi Üç dişli üstə üç noğat
- ۱۷- ص - بادام گۆز ساتدى satdı badam göz
- ۱۸- ض - بادام گۆز اۆستە بىر نۇغات zatdı badam göz üstə bir noğat
- ۱۹- ط - بادام گۆز دستەلى تادى tadı badam göz dəstəli
- ۲۰- ظ - بادام گۆز دستەلى اۆستە بىر نۇغات zadı badam göz dəstəli üstə bir noğat
- ۲۱- ع - اغز(ئ) آچىق عىئىندى eyndi ağz(1) açıq
- ۲۱- غ - اغز(ئ) آچىق اۆستە بىر نۇغات qeyndi ağz(1) açıq üstə ki noğat
- ۲۳- ف - باشى بوروق فئىدى feydi başı buruq
- ۲۴- ق - باشى بوروق اۆستە(اي)كى نۇغات qeydi başı buruq üstə (i)ki noğat
- ۲۵- ك - (بىر شىئى يازىلمائىب)
- ۲۶- گ - (بىر شىئى يازىلمائىب)
- ۲۷- م - باشى چومماق مېمدى mimdi başı çommaq
- ۲۸- ل - بىر قىچلى لامدى lamdı bir qıçlı
- ۲۹- ن - دائىرائى نوندو nundu dayralı
- ۳۰- و - ايرمچە باشى بوروق vavdı əyrəmçə başı buruq
- ۳۱- ە - (اي)كى گۆزلۆ ھىئىدى heydi (i)ki gözölü
- ۳۲- ى - ارسىنلى ئىئىدى yeydi ərsinli

گۆزچین آدلاری

توپلایان: ابوالفضل ملکی زنجانی - زنگان

zili qara	۱- زیلی قارا
dümağ	۲- دۆم آغ
butalı	۳- بوتالی
şəvə	۴- شەۋە
döşlü	۵- دۆشلۆ
ayaqlı	۶- آياقلى
kəlləli	۷- کلله لی
quyruqlu	۸- قویروقلو
kəllə səpbə	۹- کلله سېبە
kakullu	۱۰- کاکوللو
bir qollu	۱۱- بیر قوللو
iki qollu	۱۲- ایکی قوللو
Süsgü	۱۳- سۆسگۆ
çaxmaq göz	۱۴- چاخماق گۆز
atəşi	۱۵- آتشی
Qıssa	۱۶- قیسیسا
soğanı	۱۷- سوغانی
Tuqlu	۱۸- توقلو
dalı qara	۱۹- دالی قارا
Laylı	۲۰- لایلی

آشيق عزيز شهنازی دن بير خاطيره

صمد چايلى

چاغداش آشيقلار شميژدان اولان آشيق عزيز شهنازی سازلى- سوزلو آشيق ايدى. اونون قوشدوغو شعرلر سؤيله دینی داستانلار، آشيق ادبیاتینین سوز اینجی لریندن دیرلر. آشيق پشه کار-ایفاچی آشيق اولاراق، مایه لی شعرلرینه گؤره ده یارادیچی آشيقلاریمیزین گورکملى لریندن ایدی.

آشيق عزيز شهنازی چوخ یونلو چالیشان آشيق ایدی. اونون چالیشانلیغی یوللارین بیرى، قوشدوغو شعرلری، بیلدینی داستانلاری ایدی. آشيق شعر نمونه لرینین گرايلى، قوشما، دیوانی، تجنیس، مؤخمس، قوشایارپاق... دان توتدو؛ داستانلاریمیزین دورلو- دورلو روایت لریندن داتیشان، بحث ائدن آشيق عزيز بئله لیکله ده آشیقلیغا خیدمت ائدیردی. من ایسه چوخلو علاقەسى اولانلار کیمی، آشيق عزيزین سوزلریندن فایده لاندیردیم. هر دن ده او دانیشان سوزلره قارئیشیب، اونلا بحث ائده ردیم. بئله بیر بحث لرین بیرى تجنیس شعر نؤمونه سینه گؤره آپاریلدی. بو دانیشتیق موددتلر داوام ائله ییب، سوندا دا ایکی «جیغالی تجنیس» یین یازیلماستینا

سبب اولدو. بو شعرلرین بیرین آشیق عزیز او بیریسینی ایسه من قوشا بیلدیک.
ایلکینی آشیق عزیز «یاخشئی یاز» عونوانئی ایله چاپ اتدیردی. سونرا دا من «یازارام
یاخشئی آدی ایله» شعریمی آشیق عزیزه جاواب اولاراق چاپا وئردیم.
«آشیق عزیز شهنازی»

یاخشئی یاز

شاعیرلیک عئلمینده عشقه دوشنلر	عزیز دئیهر منه اتدی یار آلی
آل قلمین اللرین وار یاشئی یاز	اودور کی، گزیرم دردلی-یارالی
آشیق دئیهر یاشئی یاز	آشیق دئیهر یار آلی
یاخشئی اوخو یاشئی یاز	یامان اولار یار آلی
اثل ایچینده مثل وار	یار یاریشندان کؤسنده
یازان چوخدور، یاشئی یاز	یار کؤنلؤنؤ یار آلی
ایسته تیرسن سنه یاشئی دسینلر	کدهرلیب مندن اولسان یارالی
معنائی گز، مخرج آختار، یاشئی یاز	آخیر گؤرک کیم چکر، عار، یاشئی،
	یاز

شاعیر شعر یازاندا اوزو آغلایار

سئیزیلدار قلمی سؤزو آغلایار	«صمد چایلی»
آشیق دئیهر آغلایار	یازارام یاشئی
گر اولماسا آغلایار	اوستادلار اونونده دیزه چوکموشم
اینسانی تئز قوجالدار	اوخویوب درسیمی یازارام یاشئی
زیانیشندان آغلایار	آشیق دئیهر یاز، آرام
بؤلؤل ناله چکر گؤزو آغلایار	اؤیره ندیکجه یاز، آرام
کلمه تنده یاشئی باهار، یاشئی یاز	یاخشئی یا یامان دئسم

یا بیلیمزم، یا زارام
گۆزۆمۆ اولدوزا، آتا تیکمیشم
اوتوشنده باهار- یاز، آرام یاخشى

الیف- بئی اوییره نن اختار، آرا، سین
عئلم ایله گز یثرین، گۆنۆن آراسین
آشیق دئیهر آج آرا
بی ایلقاردان آج آرا
درده دۆشن کیمسه لر
گۆنده دئیهر آچارا
عاشیق اولان عشقین گره ک آراسین
بیر اویهرنسم یۆزۆن یازارام، یاخشى

اوستاد آشیق، آشیقلیغی باشا چک
آغ ساققالی مجلس لرده باشا چک
آشیق دئیهر بیر باشا
حاقدان دانیش بیر باشا
عشقین جامینی دولدور
چک باشینا بیر باشا
عۆده سیندن گلن ایشی باشا چک
«چایلی» تک شعرینی یاز، آرام
یاخشى

گۆي مۇنجۇق

تۇپلايان: اۈرۈجەلى دوزنانى

بىرى ۋار ايدى، بىرى ئۇخ ايدى. بىر كىندە بىر قارى بىر تىكجە كىچل اۈغلۇيلا ياشايتىردى. قارىنىن كىچل اۈغلۇ اۈدونا گىتمزدى. گۆنلرىن بىر گۆنۈندە، پايىز فصلىندە قۇنشۇ اوشاقلارنى اۈدونا گىتتىكدە، قارى بىر داش قۇۋۇرقا اوشاقلارلا ۋىرىپ اۈغلۇنو اۈنلارلا اۈدونا گۆندەردى. قارى اۈغلۇنو اوشاقلارلا برىك-برىك تاپشۇرىپ دندى:

- قاداز- پاداز آلېم، منىم اۈغلۇمو دا اۈدونا آپارىن، اۈندان ئىتەلىك اۈلون. يۇلۇزا قۇندۇغوم قۇۋۇرقانى دا بۇلۇشۇدۇرۇپ ئىشىن.

اۈشاقلار كىچل اىلە اۈدون ئىغماغا چۆلە دۇغرو گىتتىلر. بىر بۇل اۈدونلو درەيە چاتىدىقدا، كىچل دن ساۋائى اوشاقلار ھامىسى اۈدون ئىغماغا باشلايدىلر. آنىچاق كىچل الينى آغدان قاراينا ۋورمايتاراق درەنين اۈرتاسىندا، قومسالدا اۈتۈرۈپ ئىرى دىشىدى. اوشاقلار اۈنو دانلادى. بىرى دندى:

- كىچل! دورگل، اۈدون ئىغ، ئۇخسا ۋاخت كىچر، ائۋە الى بۇش گىندەرسن، آناندان بىز اۈتانا ئىق. باشقاسى دندى:

- كىچل اۈدون ئىغماسان، آنا دىتەجەتىك سنى دۈتەھا! اوشاقلار ھەرسى اۈز نۇۋبەسىندە كىچلى دانلايتىپ ھەلەلەدىلر. آنىچاق كىچل اۈنلارنى سۇزلىرىنە باخماتىپ، ئىتە دە ئىرى دىشمىكدن ال گۇتۈرمەدى. ھەندەۋرىندە بىر كىمسە ئۇخ ايدى. ئىرى دىشرىكن قومون اىچىندە بىر گۆي مۇنجۇق تاپدى. مۇنجۇق گۆم-گۆي،

گۈز بۇندا اولاراق اينى كىمى پارىلدايىردى. مونجوغو گۈزۈن اۆستۈنە قۇندو دندى: حۈكىمى سۆلتىمان عشقىنە دۇرت قوز قاباغىمدا حاضىر اولسون. قوزلار حاضىر اولدولار. اولار ئى جىيىنە قۇندو. سۇنرا كىچل يۇلداشلار ئىندان آيرىلىپ ائولرىنە گلدى. قاپى ئى دۇيۇب گىرمەدن، كىچل اۈزۈنۈ بىر دالدا ئىرە وئىرىپ مونجوغو گۈزۈنۈن اۆستۈنە قۇيۇپ دندى: حۈكىمى سۆلتىمان عشقىنە حىطىمىزە بش شلە اۈدون تۈكۈلسۈن. قاپى ئى آچىپ حىطلىرىنە گىردى. حىطى اۈدون تۈتمۈشدو، آناسى ائودن حىطە چىخىپ دندى: ائوئىن تىكىلمەسىن بالا، بونجا اۈدونو ئىئىلەتتىرىك. ايندى بونلار ئى ئىجە ئىر بە ئىر ائىدىم من ائوئى يىخىلان!!

كىچل اۈدونلار ئى بىر تايان كىمى حىطدە ئىغىپ اۈتاغا گلىب آناسىنا دندى:

- آنا منىم اۈن سىگىز ياشىم وار. پىئىغمىرىن بوئوردوغو، ائولنىمك واخىتىمىدىر. ايندى دور. چادىرائى آت باشىنا. من اۈچۈن پادشاھىن «آغ گۈل» قىزىنا ائىلچىلىتە گىت. من پادشاھىن بۇيۇك قىزىن سۆمىشىم. آناسى دندى:

- اوغول بىز هارا پادشاھ هارا؟ پادشاھىن قىزى بىزىم دىرىلىشىمىزى بىنىمىز، آناسى پادشاھىن قىزىنا ائىلچى گىتمىكدن بوئون قاچىرماق اىستەدى. آنجاق كىچل ايكى آياغىن تېدى بىر باشماغا ئالوارىپ ئاخارماقلا اۈنو ائىلچى گۈندەردى. قارى ناھاردان سۇنرا آجار چادىراسىن باشىنا اۈرتۈپ پادشاھىن ائوئىنە ائىلچى گىتتى. پادشاھىن حىطىندە اولان ائىلچى داشىن سۆپۈرۈپ اۈستۈندە اۈتوردو. ۈزىر بش مرتبەدن باخىردى. قارى ئى گۈرۈپ پادشاھ خىر وئردى. پادشاھ دندى:

- ھىچ عىئىى ئۇخ ائىلچىتە زاول ئۇخدور. دئىن گلىسىن اىچرى. اۈنونلا دانىشاجاغام.

قارى چاغىرئىلدى. قارى اىچرى گىرىپ سالام وئردىكدن سۇنرا دندى:

- پادشاھ ساغ اولسون آلاھىن، قورآنىن، پىئىغمىرىن بوئوردوغوئىلا سىزىن بۇيۇك قىزىنىئىزى اوغلو ماغا گلىشىم. پادشاھ گۈلۈمسەئىب دندى:

- ھىچ عىشى يۇخ، چۇخ دا گۈزەل، چۇخ دا قىشنىڭ، چۇخ دا گۈنچىك. لاپ
ياخچى ئايش گۈرۈپسەن.

- قارئى ئانا! مەنىم دە بىر نەچچە شەرتىم ۋاردىر. اگر سەنىن ئوغلون شەرتلىرىمنى يەتتە يىلگە، قەيىمى ئانا ۋەتەنچە، ئوخسا ئوغلونو ئۆلگەندە سۆزگۈن بولمايلا. قارئى بىر كۆكسۈنۈ ئۆيىدە دۇدۇ:

پادشاه ساغ اولسون، سۆزۆن گۆدهسی، از شرطلری بوئورون. پادشاه دندی:
- بیر سارای ایسترم انیشیی قیزیل، ایچریسی گوؤمۆش، یتددی دست مخمل
گلین پالتاری ایننه دیمه میس، قایچی کسمه میس. یتددی یوز ده دوه ایستهرم دیزی
قارا، گوؤز قارا، بیرینین اؤستونده ده بیر قیزیل خوروز بانلایا- بانلایا.

بئله ليكله پادشاه شرطلرى آنلاتدۇ. قارى ھىچ ال-آياغىنى ايتىرمەدن شرطى قبول ائىدىب ائوينە دۇندۇ. اوغلو آناسىنى گۇردۇككە، آناسىندان شاھىن جاوابى نە اولدوغونو سۇرۇشدو. آناسى اوغلونو دانلايىپ دئدى:

- قارا اوغول اولسان اوغول! پادشاہ ائله شرطلر کسدی کی شاهلار دا اونلارئی یثربنه یثربنه بیلمز لر. هاردا قاثیب بیز اولاق! قارئ شرطلری کئچله سؤیله دی. کئچل دئدی:

- ھىچ قىم ئالەمە ئانا! شىرطلەرنى ھامىسىنى ئالەم ئىتەنە ئىتتىرىم كى، شاھىن
 آغزى آچىق قالسىن. كىچىل اۆزۈنۈ بىر دالدا ئىرە وئىرىب مونجوغو گۈزۈنە قۇيۇپ
 دندى:

- حوكمى سولتيمان عشقينه، انشيني قيزيل، ايچريسي گوموش اولان بير ساراي، ديزى قارا، گوزو قارا يئددى يوز دوه اوندهكى دوه نين اوستونه بانلايان بير قيزيل خوروز، قايجي ديمه ميش، ايينه باتما ميش يئددى دست مخمل گلين پالتاري حاضير اولسون.

قارئ گۈزۈن آچىب قىزىل - گۈمۈش سارائى، ايستەنيلن شىئلىرى گۈزۈب
چاشاراق اوغلونا دئدى:

- اوغول ئاتىن ئىخىلماسىن! دىيردىن داغىلماسىن اوغول! سىن بونلارئ ھاردان
باش باغلادىن.

اوغلو آناسىنا دئدى:

- آنا سىن نە ايشىن وار. سىن فقط دور شاھ ايستەدىنى شىئلىرى سارايا آپار
چۈن مىن ئاتىنىمە تەلەسىرم!

وزىر ئىنە دە اۋست مرتبەدىن باخاركن گۈردۈ قارئ دۈەلرلىن اۋوسارلىن چكىر،
اۋندەكى دۈەنلىن اۋستۈندە بىر قىزىل خۇروز بانلايىر. وزىر قارئ نىن دۈەلرلە
گىلمەسىنى شاھ خەبەر وئردى. پادشاھ قارئ نىن ايچرى گىرمەسىنە ايدىن وئردى. قارئ
پادشاھلىن قوللۇغونا چاتاراق سالام وئرىپ ايستەنيلن شىئلىرى شاھلىن قارشىنا
تۈكۈدۈ. پادشاھلا وزىر كىتىپ كىچلىن ساراينى باخدىلار. ھىچ پادشاھلىن ائلە بىر
ساراينى يۇخ ايدى. كىچەلەر ساراينى ھامى گۈرە بىلىردى، چۈنكى ساراينىن ايشىغى
كىچەلەر چىۋەرنى بۆرۈيۈردۈ گۈزلىرى قاماشدىرىردى. شاھ قىزىنى كىچەلە وئرىپ
ئىتدى گۈن ئىتدى كىچە تۈي توتدوردۇ.

كىچل آناسىنى دا بىر گۈزل اۋتاقدا ساخلايىپ ھەر گۈن اۋنا گۈزل ئىمكىلر،
ايپىك پالتارلار وئىرىدى.

بىر نىچە آي كىچىدىكىدىن سۈنرا، بىر قارا قول اۋنلارلىن خۇش گۈنلرلىن پۈزدۈ.
پادشاھ قارا قولدان قىزىنا پاي يۇللاردى. قارا قول بىر گۈن پاي كىتىردىكىدە پادشاھلىن
قىزىنا دئدى:

آردى وار

کلمات ترکی در عربی

(۱)

حسین مسعودی

حسین مسعودی، از ترکان مرکز ایران و دبیر دبیرستانهای منطقه فولادشهر و زرین شهر اصفهان بوده و از محققان مسائل زبانی است. ایشان مقاله‌ای در یازده صفحه و تحت عنوان «کلمات ترکی در عربی» برای ما ارسال داشته است. مقاله ایشان با مقدمه‌ای در خصوص کلمات دخیل ترکی در زبانهای دیگر و اهمیت زبان ترکی آغاز می‌شود. ما قسمت مقدمه مقاله را از باب رعایت تلخیص حذف و در متن نیز «اسامی خاص»، «اعلام» و «اماکن» که علی الاصول کلمات قرضی به حساب می‌آیند حذف و در عوض، با ذکر معادل و تلفظ ترکی کلمه در خود زبان و تشریح و تفصیل اتمولوژی (ریشه‌شناسی) کلمه، نوشته ایشان را تکمیل و تقدیم خوانندگان می‌نمائیم. علامت اختصاری «فر» اشاره به «فرهنگ ترکی نوین» نوشته اسماعیل هادی است. با تشکر از زحمات این معلم تلاشگر و اهل تحقیق و با آرزوی توفیق ایشان.

اسماعیل هادی

القاب و عناوین عمومی:

- الاتابک: اتابک، امیر *Lord father* (مربک از کلمه: آتا + بای = سالار پدر) (از این کلمه امروزه می‌توان آتابایتلیق: پدر سالاری، ساخت).
- الآغا: خواجه، اخته *evnuch* (ریشه کلمه در ترکی هم مورد بحث است و عینا وارد فارسی شده است).
- الافندی: آقا، سرور *effand* (ریشه کلمه رومی است که در ترکی ترکیه به عنوان کلمه دخیل رایج است و از آن وارد عربی شده است).

- البک / البیک: بگ *Bag*. کلمه ترکی است که وارد فارسی نیز شده است.
(بگ، بگلربیگی...)
- الخاتون: خاتون، بانو *Madam, Lady*. (در ترکی امروز خاتین، قادی، کادی و در ترکی هم دخیل به حساب می‌آید. در هر حال به عربی از ترکی وارد شده است.)
- الخاقان: امپراطور، سلطان، پادشاه *Emperor* (ظاهراً در اصل، کلمه مغولی است. به عربی از ترکی وارد شده است.)
- الخان: خان، پادشاه *Khun* (کلمه اصیل ترکی است که وارد زبانهای دیگر از جمله ترکی شده است.)
- الهانم: خانم، بانو *Lady* (کلمه ترکی است که در لهجه اسلامبول یا "هـ" اول آید و در اصل "خانیم" بوده که به صورت "خانم" وارد فارسی نیز شده است.)

عناوین نظامی:

- الامیرال: دریا سالار / دریا بگی / آدمیرال، *Admiral* (در اصل کلمه اروپایی است که از طریق ترکی وارد عربی شده است.)
- الانباشی: سرجوخه، *Corporal* (کلمه‌ای مرکب است از اون + باشی به معنی: سرپرست و فرمانده ده نفر - ادامه آن به صورت یوز + باشی: سروان، مین‌باشی: سرتیپ وارد فارسی شده است. به صورتهای اون‌باشی / ده‌باشی / یوز باشی - جوخه / جووقا نیز لفظ ترکی است.)
- الباشا: پاشا، تیمسار *Pasha* (وارد فارسی نیز شده است، از کلمه باش: سر، مجازاً: سرور، امیر ترکی است.)
- الباشبوزوق: چریک عثمانی *Bashi-Bazouk* (کلمه‌ای مرکب است، باشی + بوزوق. بوزوق، پوزوق از مصدر: بوزماق، در مفهوم: خودسر، جنگجوی آزاد و بی‌فرمانده)

- الباشجاویش: گروهان یکم *Serveant major* (مرکب از: باش + چاووش. نگا: الجاویش)
- الجاویش/الشاویش: گروهان *Serveant* (چاووش لفظ ترکی است که وارد فارسی نیز شده است؛ برای اتیمولوژی کلمه. نگا: فر)
- الدمانجی: سکاندار *Belmsman* (دۆمن در ترکی ترکیه: سگان، دۆمنجی: سکاندار. احتمال دخیل بودن کلمه در ترکی هست).
- الطوبجی: خدمه توپ، توپچی *Artillery man* (توپ ← توپچی؛ کلمه اصیل ترکی است. از این کلمه در فارسی: توپ، توپیدن، توپول، توپولو)
- الیلکنجی: کشتیان *Capitain of ship* (یئلکن از کلمه یئل: باد، به مفهوم شراع و بادبان است که از آن یئلکنجی آید).
- الیوز باشی: سروان *Capitain* (نگا: الانباشی. یوز = صد)

مشاغل:

- البویاجی/البویجی: واکس زدن کفش / واکسی *Shoe-black* (از کلمه بویاماق: رنگ زدن. در ترکی بویاچی: رنگرز، نقاش)
- التنکجی: حلب ساز، حلبی ساز *Tinsith* (تنیکه/تنکه در ترکی: حلبی، ظاهراً باید کلمه دخیل در ترکی باشد).
- الخوجه: استاد، معلم *Teacher* (در ترکی: خوڭجا/هوڭجا که تلفظ دیگری از کلمه قوڭجا: بزرگ، کهن سال، در ترکیه: شوهر، ترکی است. در ترکی آذری در اسامی مناطق می آید: خوڭجا = نزدیک، خوڭجالی: شهری که توسط ارامنه
- قتل عام شد. در ترکیه: هوڭجا: استاد، معلم، عالم دین، ملّا. به صورت خواجه وارد فارسی شده است).

- الیازیجی: نویسنده، اهل قلم *Writer*. (از مصدر یازماق: نوشتن)

اسامی امکنه و محل:

- الجیخانه: انبار مهمات *Depot*

- الادبخانه: مستراح، توالت *Lavatory*
- الاجزاخانه: داروخانه، دواخانه *Pharmacy*
- الیمخانه / الیمکخانه: غذاخوری، نهارخوری *Dining room*
- الکرخانه: عشرتکده، خانه عشرت، محله بدنام *Brothel* (کارخانه < کرخانه)

در ترکیب‌های فوق، "اجزا" کلمه عربی است. اجزاخانه: محل خرده فروشی، مغازه پبله‌وری، بوده که بعداً به معنای دواخانه آمده است. ادب + خانه هم مرکب از ادب (عربی) و خانه است. اما یثم / یثمک + خانه = یثمک‌خانه شده. یثم / یثمک: غذا، خوراک. جبه: سلاح، حربه. از مغولی وارد ترکی شده است. (نگا: فر)

خان (منزل) با هاء غیر ملفوظ (خانه) هر دو معنی قریب هم دارد. در فارسی به معنی: ۱- سفره و ۲- منزل آید که ارتباط معنای دو مفهوم معلوم نیست. این کلمه مثل اغلب کلمات در فارسی به چند معنی متضاد و نامتناجس می‌آید. در ترکی نیز حضور دارد. خان: (ترکی عثمانی) مسافرخانه. ظاهراً از همان است. "خان یونس" (شهر در فلسطین) در کلمه "دستارخان" (سفره) در ترکی آذری نیز آید. (دستار: دستمال: پارچه. کلمه فارسی است). ائولری و ارخانا... خانا... این کلمه به صورت "قانا" (هرکدام از نهرواره‌های باغ انگور. قانالیق: باغ انگور) هم ظاهر شده است. (خانا < قانا) کلمه "کان" (معدن) فارسی هم همان "خان" یاد شده است با تغییر در حرف اول. کان هم در واقع «خان/خانه» ماده معدنی است!

در خصوص اصالت کلمه "خان" در این معنی، دلیل کافی بر ترکی بودن آن وجود ندارد. ممکن است اصالتاً فارسی باشد.

- الاجاق/الوجاق: اجان، کانون، آتشدان *Fireplace*. کلمه در اصل از لفظ اود (آتش) ترکی می‌آید. اوداق < اوواجاق. وارد فارسی نیز شده است.

- البوغاز: بغاز، تنگه دریایی *Straits* وارد فارسی نیز شده است و از مصدر بوغماق آید. در مفهوم گلوگاه دریایی.
- التوبجیه: توپخانه، *Artillery*
- السنجق: شهرستان *Small province*. کلمه از مصدر سانجماق: گزیدن، فروزدن در مفهوم بیرق آید. و از آن جایی که بیرق حکومت در مرکز ایالات فروزده شده و به اهتزاز در می‌آمده... به مفهوم ایالت درآمده است. این کلمه از ترکی آذری به صورت «سنجاق» وارد فارسی شده است و در مفهوم ابزاری که به پارچه فرو رود و...
- الکبری / الکوبری: جسر، پل، *Bridge* (در ترکی: کوپرو < کوپرو برای تیمولوژی کلمه نگا: فر)
- القاوش: بند زندان *Ward*. از مصدر قاوشماق: تلاقی نمودن و در ترکیه قاوشاق/قاوشاق تلفظ می‌شود.
- القرقول: کلانتری *Police station* در ترکیه: کاراکول/قاراقول گفته می‌شود که تلفظ دیگری از قاراقول است. این کلمه به صورت قراول وارد فارسی شده است.
- القشله: سربازخانه، پادگان، ساخلو، *Barracks* در ترکیه: قیشلا (پادگان) که مرخم قشلاق است. کلمه اخیر وارد فارسی نیز شده است.

صیاد اوغلو ایبراهیم

رضا علی کریمی - زنگان

قدیم زامانلاردا بیر کیشی وئر ایدی صیاد آدیندا، صیادینان آروادیشین بو دۇنیادا تکجه بیر اوغلانلاری وئر ایدی. صیاد نهنجه زاماندا سونرا اولدو. اوغلونون آدی ایبراهیم ایدی. بو اوغلان بیر بوئوک جاوان اولموشدو دوستلارینان ایشله ییردی، اوینا ییردی آما دوستلاری بونا دئییردیلر ایبراهیم سن گئت آتان ایشین ایدامه وئر. ایبراهیمین ننه سی قاباقدان دئمیشدی سنن آتان بیر بللی ایشی الینده یوخ ایدی. بونا گۆره ایبراهیم هر واخت سۆروشوردو، آناسی ئالاندان دئییردی دوستلارین سنه ئالان دئییرلر. سن گئت اویناماغین دالینجا. بیر گۆن ایبراهیم گئنه گئندی دوستلاریننن یانینا آما دوستلاری چوخ ایصرار ائتدی بابا بیز مگر سنه دئمهدیک گئت آتان ایشین ایدامه وئر؟ ایبراهیم گلدی دای آناسیندان ال چکمه دی، آناسی دا کۆردۆ دای ایبراهیم ال چکیر دندی اوغول سنن آتان اووچو ایدی. فیلان یئرده اوو وئوردو. آتاسی نین اووچولوق وساییلین وئردی اوغلونا، آما اوغلانا دندی سن هله اوشاقسان بوشلا بو ایشی. ایبراهیم وساییلی گۆتۆردۆ مشه نه گئندی. بیر دنه اوو ووردو. هاوا قارانیق اولدو. دای ائوه گله بیلمه دی اوو کسدی اۆردا یئیردی گۆردۆ بیر دنه حئیوان گلیر آما چوخ ایشیق وئیریر. بوندان قورخدو. چیخدی آغاچا. حئیوان گلدی بو آغاچین یانینا یئیشیدی. ایبراهیم آغاچدان بونو ووردو. بو اۆردا قالدی. ایبراهیم قورخوسوندان آشاغی گله بیلمه دی. گئجه نی آغاچدا قالدی. صوبح اولدو اۆز- اۆزۆنه دندی دای گره ک گئدم آغاچدان آشاغی، یا او منی اولدۆره ر یا من اونو. اندی گۆردۆ حئیوان اولۆب آما بونون قولاقلاری چیراق کیمین یانیر بو حئیوان قیزیل گوش(قیزیل قولاق) ایدی. اونون قولاقلارین

كسدى گتيردى انوه. چىراقلارى ئوخ ايدى او قولاغى چىراق عوضينه تاقچانا قويندو. ئوللىرى تامان ايشىق اولوردو.

بىر گون بىر قارى چاخماق آختايردى چىراغىن ياندىرا، اىبراهيمىن ننه سینه دندى چاخماغىزى گتير من چىراغىمى ياندىرىم. دندى بىزىم چاخماغىمىز ئوخ. قارى دندى بس انوز نينه ايشىقدى؟ دندى بىلمىرم نه دى اوغلوم گتيرىب انوى ايشىق انله تير. قارى گلدى گوردو قىزىل گوش حىئونىن قولاغىدى. گتندى شاهىن قصرينه. دندى صىاد اوغلو اىبراهيم قىزىل گوش حىئونىن قولاغىن گتيرىب. او قولاق سىنن قصرن لايىقدى سن گت او نو آل. شاه دندى وزير، وكىل گشدين او نو آلين گتيرىن. وزير، وكىل گلدى قولاغى بىر آز پولون موقايىلىنده آلدىلار آپاردىلار. بىر موددتدن سونرا بو قارى آرواد گئنه گتندى شاهىن قصرينه، شاها دندى حايىقدى سىنن بو گوزهل جلاىن بو يوخارى مقامىن، بىر دنه فىل سومۆيوندن قصرىن اولماسىن؟ شاه دندى فىل سومۆيوندن! آخى نه جور؟ هاردان من تاپىم. قارى دندى هر كىم بو قىزىل گوش حىئونىن قولاغىن گتيرىب او باجارار. شاه اىبراهيمى چاغىردى. اىبراهيمىن ننه سى دندى من سنه دنمه دىم بو ايشىن دايىنجا گئتمه؟ دندى ناراحات اولما آنا هر نه اولسا گئنده جه يم. اىبراهيم گتندى شاهىن قصرينه. شاه دندى اىبراهيم سن گرک فىل سومۆيۆ گتيره سن من بىر قصر سالام. دندى من نه جور فىل سومۆيۆ گتيرىم؟ شاه دندى من بىلمىرم آمما گرەك گتيره سن. اىبراهيم گلدى آنا سىنا دندى: آناسى دندى: تيرىن دىيىنده آتان بيهوشدارى قوئوب اونلارى گوتور آپار سويون كنارينا سې اوردان اوت گويلۆتير فىل لى ئىتەرلر اولرلر اىبراهيم بيهوشدارىنى گوتوردو بىر يترده سويون كنارينا سېدى اوردان اوت گويله دى. فىل لى گلدى سو ايچدى سونرا سويون كناريندا اولان اوتلاردان يىدىلر تامام فىل لى اولدو. اىبراهيم شاها سيفارش گوندردى فىل لى اولدوردوم. آدام گتيرىن فىل لى آپارىن. شاهىن آداملارى گلدى. فىل لى آپاردىلار بىر دنه فىل سومۆيوندن شاها قصر سالدىلار.

قاری آرواد گئنه بیر مۆددتدن سونرا گلدی باخدئی شاهین قصرینه شاها دندی
حایثیف بو قصرده بیر دنه خانئیم یۆخودو. سن گرک چین پادشاهینئین قیزین
اوغلون چون آلاسان. دندی نه جور. دندی هر کیم بو قولاغئی، بو فیل سومۆکلرین
گتیریب بو ایشی ده گۆره. شاه گئنه ایبراهیمئی چاغئیردی. دندی: سن گرک چین
پادشاهینئین قیزین منیم اوغلو ما گلین گتیره سن.

ایبراهیم یؤلا دۆشدۆ بیر آز گئندن سونرا گۆردۆ بیر یئرده بیر چوبان داوار
یائیئر آما بالابان چالئیر تامام داوارلار قوئون، کنجی، چپش هامیسی بیر- بیریندن
آیرئلئر. ایبراهیم دندی حالال اولسون سنه، سن گۆر نه تمیز بالابان چالئیرسان تامام
داوارلار آیرئلئر.

- حالال اولسون صئاد اوغلو ایبراهیم فیل سومۆیۆندن شاها قصر سالدئی
اونونچون قیزیل گوش حئیوانئین قولاغئین گتیردی ایندی ده گئدیر چین
پادشاهینئین قیزین گلین گتیره. دندی اونو گۆرسن نه ائدرسن؟ دندی اونون باشینا
دولاننام اونا قارداش اوللام. دندی او ائله منم. با هم یؤلا دۆشدۆلر. بیر آز گئندن
سونرا گۆردۆلر بیر دئیرمانچئی یئددی دئیرمانئین اونون یئشیر آما دئشیر من گئنه
آجام. ایبراهیم دندی حالال اولسون سنه. دندی منه نه حالال اولسون، حالال اولسون
صئاد اوغلو ایبراهیم پادشاه فیل سومۆیۆندن قصر سالدئی، قیزیل گوش حئیوانئین
قولاغئین گتیردی. ایندی ده گئدیر چین پادشاهینئین قیزین گلین گتیره. دندی اونو
گۆرسن نه ائدرسن؟

- باشینا دولاننام اوننان قارداش اوللام.

ایبراهیم دندی: او ائله منم با هم یؤلا دۆشدۆلر. گئدیردیلر گۆردۆلر دئیرمان
آرخینئین بندینده بیر کیشی یئددی دئیرمانئین آرخئینئین سویون ایچیر گئنه دئشیر
سوسوزام. دندی:

- حالال اولسون. سن بیر بئله سویو ایچیرسن گئنه دئشیرسن سوسوزام.

- حلال اولسون صىئاد اوغلو ايبراهيم شايها فيل سومۆيۆندىن قصر سالدئ قىزىل گوش حىئوانىن قولاغىن گتىردى. ايندى ده گئدير چين پادشاهىنىن قىزىن گلىن گتىره.

دندى:

- اونو گؤرسن نه اندرسن؟

- باشىنا دولاننام قارداش اوللام.

- او ائله منم با هم يولا دؤشدؤرلر گئتديلر بير موددتدن سونرا گوردؤرلر بير كيشى ياتىب آما بير قولاغىن آلتىنا سايىب بير قولاغىن اوستونه چكىب.
- حلال اولسون سنه بو ايستیده بير قولاغىن آلتان سالميئىسان بير قولاغىن اوستونه چكميئىسن.

- حلال اولسون صىئاد اوغلو ايبراهيم فيل سومۆيۆندىن قصر سالدئ قىزىل گوش حىئوانىن قولاغىن اونونچون گتىردى.

- اونو گؤرسن نه اندرسن دندى باشىنا دولاننام اونان قارداش اوللام.

- او ائله منم.

با هم يولا دؤشدؤرلر. ايبراهيم يولدا دندى: چين پادشاهى يئىددى خالوار دارىنان دؤيؤنؤ بير- بيرينه قاتاجاق دئييه جك بونلارنى آريئدين. چويان اونون آريئماسىن بويؤنونا آلدئ. ايبراهيم دندى: او آرينان دؤيؤرلى پيشيره جك بيز گرک يئيهك اونو دا يئىددى دئيرمانىن اونون يئيهن قبول ائله دى. ايبراهيم گئنه دندى: گرک يئىددى دئيرمانىن آرخى نىن سويون ايچك. يئىددى دئيرمانىن سويون ايچهن دندى: من سولارنى ايچهرم. ايبراهيم آخىردا دندى: بير دنه قويو وار. قىرخ آرشىن انى قىرخ آرشىن اوزونو گرک اونون اوستوندن كئچك يوزقان قولاق دندى: ايشيز اولماسىن. او دا منيم بوئوما.

چين پادشاهىنىن قىزىنا آيرى پادشاهىن دا اوغلو ائلچى گلميئىشى. ايبراهيم يولداشلارنىان يئىتىشى. چين پادشاهى دندى سيز هر بيريز بير پادشاهىن طرفيندن گلميئىسىز آما منيم دورد شرطيم وار هر كس بو دورد شرطى انجام وئرسه

قیزیمنی اونا وثره جه یم. اول یئددی خالوار بوغدا ئنان دارینی قاتدیلا. او بیرسی
 ائلچی لر دندیلر بیز بو ایشی باجار ماریق. ایبراهیمین دوستو چوبان دندی من بو
 ایشی گوره رم؛ بالابانی چالدی دویولرینن داریلار هامیسی بیر- بیریندن آیریلدی.
 پادشاها دندیلر شاه ساغ اولسون بیر ساعاتدان آز یئددی خالوار دویونن دارینی
 آریستدیلا. بونلار قیزی آپارار. شاه دندی هله صبر اندین او دویونو پیشیره جه یم
 اونو گرک یئته لر. دندی اونو پیشیردیلا یئددی دییرمانین اونون یئته ن اونلاری
 یئدی قوتاردی. آخیردا آشپازی باسدی قازانا. دندی من گنه آجام. شاها دندیلا
 دویولری ده یئدیلا شاه دندی گرک اونلار یئددی دییرمانین آرخینن سوین دا
 ایچه لر. یئددی دییرمانین سوین ایچه ن تمام سولاری ایچدی. شاها دندیلا اونلار
 سوینو دا ایچدیلا. شاه دندی هله بیر شرط قالیبدی. شاه دندی گره ک بو قویونون
 اوستوندن کچه سیز. او بیرسی ائلچی لر گنه دندی بیز او بیرسی شرطلری انجام
 وثره بیلمه دیک بونو دا انجام وثره بیلمه ریک. ایبراهیمین یولداشی یورقان قولاق
 دایاندی قویونون آراسیندا قولقلارین آتدی قویونون اوتای بوتایینا. ایبراهیمین
 دوستلاری کئچدیلا. شاها دندیلا بیر کیشی دایاندی قویونون آراسیندا. اونلار
 کئچدیلا. شاه دندی من دای شرط ائله میشم. قیزی وثردی ایبراهیم گیل گتیردیلا.
 بیر موددت گله ندن سونرا یورقان قولاق قالدی یئرینده. ایبراهیم اونا دندی
 یولداشلیغی یاددان چیخارتما. اوندان سونرا یئددی آرخ سوینو ایچه ن یئرینه
 یئتیشدی قالدی. بیر آز یول گله ندن سونرا یئددی دییرمان اون یئته ن کیشی
 یئتیشدی دییرمانا اوردای قالدی. هامیدان آخیر چوبان یئتیشدی یئرینه. داوارلاری
 ائله او جور قالمیشدی ایبراهیم ائله هر بیریندن آیریلدی دندی یولداشلیغی یاددان
 چیخارتما یئتن. آخیردا اوزو قیزی تک گتیردی. شاها خبر چاتدی. ایبراهیم گلیر
 قیزی دا گتیریر. شاه ناراحت اولدو. دندی بیز اونو بو ایشلرین داییشجا یوللادیق
 دای گلمه یه. آما بو چوخ یامان آدامدی هر یاندان سالیم گلدی. قیزی گتیردی شاه
 اوغلونا یئددی گون یئددی گنجه توی توتدو. یئدیلا ایچدیلا شاد اولدولار سیز
 ده همیشه شاد اولاسیز.

میرزا حسن رشدیه : بنیان گزار آموزش نوین در ایران

اثر : سیامک شاطریان